Praktisk Raadgiver for Farmeren.

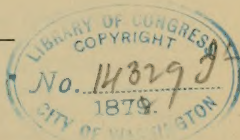
Den
Praktiske Raadgiver
for
Farmeren,
indeholdende:

I. Flere Hundrede Raad og Forskrifter til Foredling, Opbevaring og Benyttelse af Landbrugsprodukter;

II. Kortfattet Sundhedslære;

III. Anvisning til den bedste Børnepleie;

IV. Beskrivelse af de almindeligste Sygdomme og deres Behandling.

Chicago.
Chr. Treiders Forlag.
1879.

Indledning.

Farmerlivet i Nordamerika og da navnlig i Unionens vestligere Stater, hvor saamange af vore skandinaviske Landsmænd er tyet hen, har saavel mørke som lyse Sider. Til de sidste kan vel forrest i Rækken regnes den betydelige Karakterudvikling og Selvstændighedsfølelse, som Kampen Ansigt til Ansigt med en storslaaet Natur altid fremkalder, og dernæst ogsaa de heldige Resultater i pekuniær Henseende, der med Aarene følger af en frugtbar, forholdsvis let opdyrkelig Jords Behandling, samt den lyse Fremtid for sig og Efterkommere, som den arbeidsomme og nøisomme Nybygger med en vis Sikkerhed kan skue hen til.

De mørke Sider fremkaldes hovedsagelig ved Menneskeтomheden, ved de store Afstande fra Nabo til Nabo. Sikkert nok forsvinder denne Ubehagelighed mere og mere, da hver Dag tilfører Vestens Stater hele Skarer af Emigranter, og Nybyggerne selv almindeligvis møder med store Børneflokke; men det vil dog vare adskillige Aar, inden de uhyre uopdyrkede Arealer bliver befolket blot saa tæt som de tætteste og ufrugtbareste Lande i Europa. Af denne Adskilthed, af dette Eneboerliv følger dels Ubekvemmeligheder med Hensyn til Afsætningen af Produkterne, dels ligefremme Farer under det daglige Livs Førelser, f. Ex. i Sygdomstilfælde. Hvor Byboeren kan søge Hjælp, Raad eller Oplysning i faa Skridts Afstand fra sin Bolig, er Farmeren hyppigst udelukkende henvist til at stole paa sig selv, og det ofte med Hensyn til Forhold, om hvilke han gjennem Erfaringen ved Lidet eller Intet, men hvor dog et Feilgreb kan blive af skjæbnesvanger Betydning for ham og Hans.

Intet synes derfor mere naturligt, end at han efterhaanden af Nødvendigheden maa drives til at søge efter Hjælp mod disse med hans Stilling forbundne Ubehageligheder og Farer. Men da Erfaringens Vei er lang, og den lidte Skade vel, efter det gamle Ordsprog, gjør klog, men sjelden rig, er det rimeligt, at han gjør bedst i at foretrække andre og hurtigere Midler, og disse kan efter Omstændighederne ikke godt bestaa i andet end saadanne Kundskaber og Oplysninger, som det er muligt at erhverve gjennem gode Bøger.

Forstaar nu Farmeren Engelsk eller Tydsk, da vil han snart kunne hjælpes, eftersom der i disse to Sprog allerede foreligger talrige Værker, der specielt er afpassede efter hans Behov; men er han Skandinav, da har

han kun et ringe Udvalg, og de, der findes, er ikke skrevne med særligt syn til amerikanske Forhold.

En Undskyldning for, at nærværende Bog, "Den praktiske Raadgiver for Farmeren", fremkommer, mener vi saaledes at være unødvendig. Hvis Bogen virkelig opfylder, hvad Titlen lover, da maa den absolut være velkommen. Spørgsmaalet bliver altsaa kun, om de Oplysninger, den indeholder, i Sandhed er nødvendige og nyttige, navnlig for vore agerbrugende Landsmænd, og dette tror vi at kunne godtgjøre.

Det er naturligt, at jo nærmere Farmeren befinder sig ved større Byer eller idetmindste ved Jernbanestationer, desto værdifuldere vil hans Produkter være, thi desto lettere kan han finde Afsætning for den. Men destoværre har det været Tilfældet, og er tildels endnu, at Jernbanerne ved uforholdsmæssige Fragttaxter næsten berøver Raaprodukterne al Værdi, naar Produktionsstedet ligger langt mod Vest. Der har været Tider, da Farmeren slet ikke kunde blive af med sine Produkter og maatte brænde Alt, hvad han ikke selv forbrugte, eller anvende det til Gjødning. Det samme kan endog indtræffe nu, naar han boer langt fra Jernbanerne i sparsomt befolkede Egne.

Spørger vi da om, hvorledes dette Onde kan afhjælpes eller dog formindskes gjennem Bøger, saa bliver Svaret: ved at meddele gode Anvisninger til Raastoffernes Benyttelse enten til selve Huset Brug eller til industrielle Øiemed. Det er jo nemlig en given Ting, at forarbeidede Produkter kan taale at give en høiere Fragt end Raaprodukter, og hertil kommer endvidere, at saadanne forvandlede Raaprodukter endog kan vente at finde et Marked i Farmerens umiddelbare Nærhed, mellem de andre Farmere. — Denne Opgave har vi søgt at løse i Bogens første Afdeling.

Kjendskabet til vort Legemes Bygning og dets forskjellige Organers Sammensætning og Virkeart, Kjendskabet til, hvilke Handlinger, hvilken Føde, hvilken Klædebragt osv., der er sund eller usund for os, samt Kjendskabet til, hvorledes vore Børn skal behandles i legemlig og aandelig Henseende, er til alle Tider og af alle indsigtsfulde Mænd anset som noget af det Vigtigste for et Menneske at være paa det Rene med. En berømt romersk Forfatter, ved Navn Cicero, der levede før Christi Tid, siger saaledes i sin Bog "Om Pligterne": "Sundheden opretholdes ved Kjendskaben til Legemet og Jagttagelse af, hvilke Ting, der er det til Gavn og hvilke til Skade — — samt sidst af Alt ved deres Kunst, til hvis Videnskab Sligt henhører (ↄ: Lægernes)." Og fra nulevende Læger kunde Udtalelser anføres i Masseviis, der gjør opmærksomme paa, hvor betydningsfuld en sundt indrettet Levevis er. Saaledes holdt, for at nævne et nærliggende Exempel, Dr. Hewett, Sekretæren i Minnesotas Sundhedskommission, i Januar 1879 et Foredrag i St. Paul om, hvad Folk i Almindelighed kan gjøre for at forhindre Sygdomme og en fortidlig Død.

Der fandtes, bemærkede han, i Minnesota omtrent 90 forskjellige Slags Sygdomme. Hver 10de Person, som døer i Staten, døer af Tæring, hver 13de af Nervefeber, hver 16de af Børnekolera, hver 13de af Sygdomme, som slaaer ud, og hver 20de direkte eller indirekte ved ulykkelige Hændelser. De fleste af disse Sygdomme kan man holde sig og Sine fri for ved at iagttage

de simpleste Forsigtighedsregler. Mange Slags Sygdomme foraarsages nemlig ligefrem ved Urenlighed, uren Luft, urent Vand, urene Mad- og Drikkevarer og Legemets Urenhed. Sygdomsspirerne er overordentlig smaa, men ogsaa overordentlig talrige og frugtbare Plante- eller Dyre-celler. En smitsom Sygdom fylder Luften med Millioner af saadanne Smaatingester, som vi da enten indaander eller paa anden Maade faar ind i Legemet. Sygdomsspirerne behøver nu naturligvis, ligesom andre Spirer, en vis Slags Jordbund, en vis Temperatur og en vis Fugtighed for at kunne udvikle sig. Men disse Betingelser kan vi for en stor Del selv være Herrer over. Der er i dette Land i Almindelighed Overflod af ren Luft, rent Vand og sund Føde, og der er Faa, som ikke kan skaffe sunde Klæder, sund Legemsbevægelse og tilstrækkeligt Solskin, dersom de vil indrette sig lidt fornuftigt. Og Erfaringen viser, at disse Midler er tilstrækkelige til Sundhedens Bevarelse. Halvdelen af de Sygdomme, som i 1878 bortrev 6,599 Mennesker i Minnesota, kunde ved fornuftig Brug af disse Midler været forhindret. Men hvor Mange gaar ikke syge fra Aar til Aar, fordi de enten ikke kjender eller ogsaa forsømmer at iagttage de store, simple Sundhedslove! Og naar de saa endelig skal rette paa det, saa gaar de over Bækken for at hente Vand — de smører sig eller fylder sig med alskens "Patent"- og andre Mediciner, medens de fremdeles undlader at skaffe sig sund, veltillavet Føde, sund Luft, sunde Klæder og passende Bevægelse osv.

Sandheden af, hvad Dr. Hewett her har udtalt, synes dog nu omsider at blive indlysende enkelte Steder, og den Literatur, der omhandler de vigtigste Sundhedsregler for Børn og Voxne, er i jævn Tilvæxt.

Men naturligvis kan det ske, enten ved Uforsigtighed eller til Trods for alle Sundhedsregler, at Folk bliver syge. Hvis nu Lægen bor langt borte, eller man har daarlig Raad til at hente ham, eller der maaske, — hvad hyppigt er Tilfældet, — slet ingen er i Omegnen, da gjælder det at kunne selv vide de rette Midler eller ofte endog at kunne tilberede dem. Til de diætetiske Regler, der skal forebygge Sygdommene, slutter sig derfor ganske naturligt Reglerne for allerede udbrudte Sygdommes Behandling.

Saaledes falder "Den praktiske Raadgiver" fornuftigst i fire Afdelinger. Først meddeler vi en Række: (I) Raad og Forskrifter til Forædling, Opbevaring og Benyttelse af Landbrugsprodukter, som vi tror det vil være Farmeren til uberegnelig Pengefordel og Nytte at følge. Dernæst giver vi ham, i en kortfattet (II) Sundhedslære, Anvisninger til at føre sit og Familiens Liv saaledes, at han og de kan undgaa Sygdomme, der jo er de farligste Fiender af den huslige Lykke og Velstand. Endelig lader vi medfølge de nødvendigste og tilforladeligste Regler for (III) Børneplejen, der navnlig er bestemt til Husmoderens Brug, og slutter med en (IV) Beskrivelse af de almindeligste Sygdomme og deres Behandling.

For at berolige Læseren yderligere med Hensyn til Nøiagtigheden og den praktiske Brugbarhed af det i denne Bog Fremstillede, vil vi anføre de Kilder, hvoraf vi har øst. Til Grund for første Afdeling er lagt Høeg h-Gulbergs fortræffelige tekniske Haandbøger i Forbindelse med flere store

amerikanske Samlinger af Raad og Anvisninger (Moore, 20,000 Industrial Facts; Kensley, Circle of useful Knowledge; Dr. Chase, 800 Recepten; etc.). For anden Afdeling er Grundlaget den "Sundhedslære", der forrige Aar udgaves af Professor og Rektor ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, Jean Pio i Forening med Dr. med. Jul. Petersen, Læge ved Vallø Kloster og en af Danmarks mest anerkjendte lægevidenskabelige Autoriteter. Bogen er allerede indført i flere lærde Skoler og har nydt en stærkt rosende Omtale i Pressen; for specielt amerikanske Forholds Vedkommende har vi imidlertid konfereret den med Dr. med. R. T. Tralls bekjendte "Popular Physiology", Combes "Principles of Physiology" o. A. For tredie og fjerde Afdeling har vi benyttet Dr. Thornams Bøger "Om Børnepleien" og "Sundhedslexikon", medens dog Reymanns Sundhedshaandbog, Shews "Family Physician", Combes "Management of Infancy", flere engelske Sundhedslexikoner o. A. er blevet delvis benyttede. Alle Maal- og Vægtbestemmelser, samt Navne paa anbefalede Stoffer osv. er angivne i Overensstemmelse med, hvad de amerikanske Forhold udkræver.

Slutteligen skal vi kun tillade os den Bemærkning, at naar vi i det Foregaaende specielt har anbefalet denne Bog til Farmernes Opmærksomhed, da er det aldeles ikke, fordi vi antager, at den kun har Værdi for dem. Tvertimod er det vor bestemte Mening, at enhver Landsmand her i Amerika, uden Hensyn til Beskjæftigelse eller Stilling vil finde tilstrækkeligt Værdifuldt heri til at holde ham mange Gange skadesløs for den ringe Sum, som Bogen koster, og skulde det særligt glæde os, hvis den opvoxende Ungdom kunde blive godt bekjendt med den anden Afdeling.

I Slutningen af Bogen er indsat en Liste over alle Ord, Benævnelser paa Stoffer etc., som det maatte være nødvendigt for Brugeren at faa oversat. Dertil henviser vi altsaa Læseren.

Og hermed være Bogen anbefalet til det skandinavisk-amerikanske Publikums Velvillie.

———:o:———

I. Frugters og Kornsorters Opbevaring eller Anvendelse.

1. Sukat af Græskar eller Agurker.

Græskar eller store Agurker, begge Dele endnu grønne, skjæres i store Stykker, faar et Opkog i Vand, og lægges paa et rent Klæde at tørres. Den yderste Skal kan sidde paa, hvor den ikke paa Græskarret er altfor tyk og haard. Mørkt Pudbersukker vædes med saa megen Eddike, at det kan smelte; det koges, til det er skummet og klart, med 1 Theske stødt Ingefær til 2 Pd. Nu faar Stykkerne et godt Opkog i Sukkeret, hvorpaa de optages, nedlægges i en Krukke, og Saucen hældes lunken over. Skulde den ikke staa over, da maa der koges mere. Da Stykkerne gjerne vil flyde op, trykker man dem ned med en Theskaal eller en liden rund Asjet, der lægges ned i Krukken med lidt Tungt paa. Efter 8 Dage tager man dem op, for at lægge de øverste nederst. Naar de saa har staaet, til man kan smage, at de er gjennemtrukne af Sukkeret, optages de og lægges i en tør Krukke eller dybt Fad, og bestryges mellem hvert Lag med tørt Pudbersukker. Dette bliver ogsaa til Saft, og baade denne og den første kan benyttes til at sylte andre Græskar med. Sukatstykkerne lægges nu i svag Pres imellem to Spegesjele med Papir over og under. Naar de er pressede, trækker man en Snor igjennem dem og lader dem hænge paa et luftigt Sted at tørres, men ikke i Solen. Tilsidst nedlægges de i en Krukke med stødt hvidt Sukker mellem hvert Lag. — Frugten maa ikke koges for mør.

2. Sukat af Meloner.

En Melon, der ikke er fuldkommen moden, skrælles, udhules og skjæres i fingerlange Stykker, omtrent en Tomme brede og halvt saa tykke, veies, lægges i en Lage, der er saa stærk, at den netop kan bringe et Æg til at flyde, og staar deri i 4 Dage. Da tages den op og lægges 3 Dage i koldt Vand, som hver Dag fornyes; derefter sættes den paa Ilden i koldt Vand og koges under Laag, indtil den netop er saa mør, at der kan stikkes en Pind i den; da tages den op og tørres godt i et Klæde. Til 1 Pd. Melon tages 1 Pd. hvidt Sukker, som koges til en Sirup i en Trediedel Pint Vand. Melonen kommes deri, koges i 5 a 6 Minuter, hvorpaa det Hele hældes i Krukken og staar tildækket i 4 Dage; derpaa hældes Saften fra, koges i nogle Minuter og hældes varm paa Melonen, der atter staar i tre Dage; den slaaes da op i et Dørslag, hvor den maa staa nogle Timer, for at Saften kan rende af, og lægges derfra paa et Fad. Saften koges nu igjen til den er saa seig, at den netop kan hældes over Melonen, som vendes omkring deri og staar nogle Dage paa et luftigt Sted, for at blive tør; depaa gjemmes den paa et tørt Sted.

Græskar kan syltes paa samme Maade, men maa ikke koges saa møre og bliver ikke saa velsmagende.

3. Potetesstivelse af syge Poteter.

Vi gjør opmærksom paa den mange Steder indførte Fremgangsmaade ved at benytte de fordærvede Poteter. Stivelsen bliver nemlig ikke berørt af Sygdommen. De skrællede Poteter rives paa et Rivejern over en Beholder med rent, koldt Vand. I faa Minuter synker Stivelsen tilbunds, medens alle beskadigede Dele svømme ovenpaa og kan fjernes med Vandet. Tre saadanne Udvaskninger er tilstrækkelige til at skille Stivelsen fra alle uvedkommende og beskadigede Dele. Resten behandles som anden Potetesstivelse og kan, naar den er godt tørret, opbevares til videre Brug.

4. Maltextrakt.

Grovt skaaret Malt udbløbes i 3 Timer med en lige Mængde koldt Vand, blandes derpaa med den firdobbelte Portion Vand og degereres i en Time ved en Temperatur, der ikke maa overstige 150 Grader Fahrenheit. Det heldes nu gjennem en Sigte, og Væsken sættes foreløbig tilside. Den i Kjedelen værende tilbageblevne Maltrest overhældes med den tredobbelte Portion hedt Vand og koges dygtig i ¼ Time. Kjedelen fjernes fra Ilden, Indholdet afkjøles til 160—170 Grader Fahrenheit, sies gjennem en Sigte og blandes med den tidligere erholdte Extrakt ved Omrøring. Resten paa Sigten, der nu næsten kun bestaar af løse Skaller, kan befries ved Udrensning fra den indeholdte Væske, der derved endnu kan indvindes. Denne Fremgangsmaade har Følgende til Hensigt: Den første til 150 Grader Fahrenheit ophedede Væske indeholder endnu virksom Diastas, den anden til Kogning ophedede indeholder saa meget som muligt af det tilstedeværende Stivelsemel. Heldes begge Væsker sammen, saa erholdes en Blanding af 120—130 Grader, ved hvilken Temperatur Stivelsen hurtig forvandles, og inden ¼ Time erholdes en sukkerholdig Væske, som er fri for Stivelsemel. Ved en svag Kogning afdampes nu Massen til en ⅓ Del, hvorved de æggehvideholdige Legemer udskilles som et smudsigt Skum. Det afkjøles Natten over, filtreres gjennem en ulden Spidspose, og saaledes erholdes en klar, honningsød Væske, hvilken ved videre Indbampning i et Dampbad giver en upaaklagelig Extrakt. Udbyttet varierer alt efter Godheden af det anvendte Malt mellem 75 og 85 Procent.

5. Brød uden Malning.

Den Sezilleske Tilberedningsmaade af Brød skal give 33 Procent mere Brød af 100 Pd. Korn, end naar det som sædvanlig males, og desuden skal dette Brød ogsaa være mere

nærende ved en bedre Bevaring af Plantelimen. Fremgangsmaaden er følgende:

Sæden kommes i en med Vand fyldt Beholder og omrøres nogle Minuter, for at fjerne Støv og Urenligheder, hvorved de slette Korn, der svømmer op paa Overfladen, afskummes. Efter omtrent ½ Times Udblødning er Skallen udboldnet paa Kornene, og Vandet, der er blevet plumret, bortkastes. Istedetfor saaledes at udbløde Sæden, kan den ogsaa udsættes for Virkningen af en Vandstraale. Den fugtige Sæd passerer da en Blikcylinder eller et Rør med indvendig raspeagtig Overflade, og hvorved Kornenes udvendige ru Skal fjernes. Den anden indvendige Hud, der indeholder Farvestoffet, fjernes, idet Sæden passerer gjennem en anden Blikcylinder, ligeledes med indvendig raspeagtig Overflade, og hvori bevægelige stive Børster indvirker paa Kornene, og gjør dem saa hvide som Ris. 100 Pd. af den saaledes afskallede Sæd kommes i et Kar, som indeholder 200 Pd. Vand med omtrent 10 Pd. Surdeig af 68—75 Grader Fahrenheit Varme, og hvoraf Sæden aldeles maa dækkes. Den gjærende Væske skal være tilberedt 24 Timer før Sæden kommes deri, og denne skal være udsat for Virkningen deraf i 7—8 Timer, i hvilken Tid Fermentet trænger ind i Kornenes Indre og udtrækker Farvestoffet, som sidder under Skallen. Den rødlig farvede Væske hældes nu af, man lader Sæden afdryppe, og den kommes i en Slags Kværneindretning, hvorfra den ved et Slags Fordelings-Apparat føres til et eller flere Par roterende Cylindre, der forvandler den til en Deig, som i et Bagetrug æltes sammen med den i Vand opløste fornødne Mængde Salt. Den formes da som sædvanlig til Brød, der sættes til Gjæring, og bages derpaa i Bagerovnen.

6. Tilberedning af Brød af blandet Mel.

For at spare paa Rugen har man forsøgt at blande Mel af Byg, Bønner og Ærter i Rugmel til Bagning. Et saadant Brød kan paa Grund af sit Gehalt paa virkelige

Næringsmidler kun erkjendes som meget hensigtsmæssigt, men det bliver som bekjendt tykt og svært, derfor kun lidet fordøieligt og efter kort Tid bliver det tørt og sprødt. Efterstaaende Sammensætning har imidlertid vist sig at levere et porøst, løst og let fordøieligt Brød: til $\frac{2}{3}$ Del Rug tages $\frac{1}{3}$ Del Bønner eller Erter, og 2 Pd Salt til 100 Pd. Mel er anerkjendt for at være meget godt. Et saadant Brød har ved mange Prøver holdt sig saftigt, er porøst, og maa foretrækkes for Rugbrød, som det ikke kan skjelnes fra.

7. At forhindre Poteter fra at spire.

For at sikre Poteter fra at spire i Kjælderen, kommes en ikke altfor stor Portion i en Tønde, hvori et Stykke Svovltraad afbrændes. Naar Svovldampen har gjennemtrængt Indholdet tilbørligt, saa er de deri opbevarede Poteter berøvede deres Spirekraft i saa lang Tid, at enhver Husholdning ved denne simple Fremgangsmaade kan opbevare velsmagende Poteter til næste Høst.

8. Almindelige Regler for Tørring af Frugt.

Som almindelig gyldige Regler for Tørring af Frugt, er følgende de bedste i Praxis:

1) Al Frugt, der skal tørres, maa være fuldkommen moden og have opnaaet sin tilbørlige Uddannelse, hvis der ønskes god, tørret Frugt.

2) Deigagtig og overhovedet al Frugt, der har overlevet sin Modenhedsperiode, duer kun undtagelsesvis til Tørring. Haarddeigede Pæresorter, der har et meget haardt roeagtigt Kjød, lader man overmodne, inden de tørres, og saadanne giver da ofte meget velsmagende tørret Frugt.

3) Ormstukken Frugt bør, om muligt, undgaaes; den er ubehagelig at nyde. Lader man Frugter, især Blommer og Svedskeblommer, blive rigtig længe paa Træerne, saa falde alle ormstukne forud af, og man har da kun sunde Frugter til Høsten.

4) Ren sur Kjernefrugt, ligesom ogsaa ren sød, giver langtfra saa velsmagende tørret Frugt, som den, hvorved Sukker og Syre er blandede i passende Forhold.

5) De fleste af vore søde Æbler bliver seige ved Tørringen og kan ikke koges bløde, men bliver læderagtige. De fuldkommen søde og tillige meget saftfulde Pærer, giver vel meget god, fin tørret Frugt, men dog ikke af en saa pikant, kraftig Smag, som de fleste sur- eller bittersøde Pærer.

6) Alle Æbler, der skal tørres, maa befries fra deres Kjærnehus, ligesom det ogsaa ubetinget er nødvendigt at skrælle dem. Æblernes Kjærnehus er pergamentagtigt, derfor ufordøieligt, og kan ikke koges blødt, medens det af Pærerne er hudagtigt, og Skallen heraf kan koges temmelig bløb og kan nydes, hvorfor Pærerne ogsaa kan tørres uskrællede og med deres Kjærnehus, og meget hyppigt ogsaa findes saaledes. Skallen af Æblerne er seig og ufordøielig, med Undtagelse af nogle faa Sorter, som det røde Vinter-Drueæble og nogle zartskallede Rosenæbler.

7) Smaa og næsten middelstore Æbler bliver hensigtsmæssigst blot skrællede, som f. Ex. Borsdorfer, Kjærnehuset udstukket og ikke ituskaaret; smaa Pærer tørres uskrællede og hele; større Frugter bliver efter Skrælningen skaaret i 4—6 Dele, og ved Æblerne Kjærnehuset tillige udskaaret.

8) Ved Skrælningen og Ituskæringen af Frugten er den største Renlighed nødvendig; Frugt, der høstes smudsig, skal afvaskes førend den kommes i Ovnen eller før Skrælningen, og aftørres derpaa igjen; Knivene til Skrælningen maa ofte afpudses.

9) Den skrællede Frugt skal saa hurtig som mulig kommes i den forud opvarmede Tørreovn, for at erholde en smuk, lys Farve.

10) Svedskeblommer bør først tørres, naar de er fuldmodne, det vil sige, naar de bliver rynkede ved Stilken; ligeledes ogsaa Kirsebær, der længe holder sig gode.

Ved Tørringen selv maa Følgende iagttages.

11) Kjærnefrugten gives i Begyndelsen en høi Tempe-

ratur (160—200 Grader Fahrenheit), og senere en mere læmpet Varme (130—140 Grader). Frugt, der kan koges i dens Damp, hvilken i Begyndelsen udvikler sig hurtig, om endog kun i kort Tid, tørrer bedre og bliver sødere og mere velsmagende og koges senere ogsaa meget bedre end den, der ikke er afdampet. Saasnart denne Dampning bemærkes, idet Frugten er blevet saa blød, at den let kan gjennemstikkes med et Halmstraa, fortsættes Tørringen ved 130—140 Grader, hvortil det er bedst at have to fuldkommen adskilte Tørrerum, et hedt og et middelvarmt. Da saadanne Indretninger kun sjelden findes, hvor Sagen ikke netop drives i det Store som Erhverv, er det hensigtsmæssigst først at koge den til Tørring forberedte Frugt i en Kjedel i Damp i 5—15 Minuter, og derpaa først at bringe den til Tørring.

Denne Afdampning udføres paa følgende simple og praktiske Maade: I en simpel men ren Vidiekurv, der passer ned i en stor Vaskerkjedel, kommes den skrællede, ituskaarne Frugt; i Kjedelen fyldes 6 Tommer kogende Vand, en Trefod med 8 Tommer høie Ben sættes i Midten deraf, Kurven med Frugten sættes derpaa, Kjedlen lukkes med et tætsluttende Laag, som dækkes med flere fugtige Klæder, for at holde paa Dampen, og det maa bemærkes, at Vandet maa koge i Kjedelen, førend Kurven sættes paa Trefoden.

I denne Damp koges Frugten nu saa mør, at man let kan gjennembore den med et Halmstraa lige til Kjærnehuset. Ved Æbler, navnlig syrligsøde, indtræder dette Punkt snart, ofte allerede efter 6–8 Minuter, som de tilbringer i den fulde Damphede; ved Pærer og søde Æbler sædvanlig efter 10—15 Minuters Forløb. Der skal Øvelse til at iagttage det rigtige Tidspunkt til at udtage Kurven.

Efter denne Afdampning bringes Frugten paa Hylder, helst af flettede Vidiekvifte, hvor de bliver i nogle Timer, ofte endog kun ½ Time, for at tørres noget i Luften, hvorpaa de kommes i Tørreovnen, hvor Tørringen gaar meget hurtigere og bedre for sig end uden denne Afdampning.

Ved denne Fremgangsmaade krystalliserer Sukkeret sig paa Overfladen, især ved Pærerne, og Frugten modtager derved et halvt gjennemsigtigt, meget smukt Udseende; man kan endog kalde det et ædelt Produkt, der er regelmæssigt tørret, der holder sig længere og faar et meget tiltalende Udseende, naar det senere koges i Mad.

Svedsker maa naturligvis ikke behandles paa den Maade, da Huden springer derved og der tabes for megen Saft.

12) For langsom Tørring, ligesom ogsaa vedvarende Tørring ved for lav Temperatur giver sur Frugt. De i Luften tørrede Æblestykker skal derfor endnu eftertørres en kort Tid i Bagerovnen, hvorved de vinder i Sødme.

13) Ingen Frugtsort maa afkjøles langsomt ved Tørringen i Ovnen, den taber derved alt Udseende og den høie Glands; den sidste erholder Frugten, naar den kommer rigtig hed ud af Ovnen og afkjøles hurtig i Luften.

14) Flere Gange gjentagen Tørring og hurtig Afkjøling befordrer Frugtens Sødhed, men er upraktisk paa Grund af de forøgede Omkostninger.

15) De til Tørring bestemte Frugter, hvad enten det er Kjærne- eller Stenfrugt, hel eller ituskaaren, maa aldrig ligge opbunket paa hverandre paa Tørrehylderne, men kun ved Siden af hinanden.

16) Svedsker, alle Slags Kirsebær og smaa, uskrællede, hele Pærer, sættes til Tørring paa Hylderne altid saa meget som muligt med Stilkene opad.

17) For stærkt tørret Frugt bliver seig og kan ikke mere koges blød, Tørringen maa især ikke fortsættes, til Frugten brændes eller brankes. Ved for rask Tørring bliver den Frugt, der ligger nærmest Heden, blæret og derpaa ubrugelig: ved Fyringen til Tørring maa det derfor nøie efterses, at der ikke benyttes noget Material, der som Fyrrebrænde giver en meget rask Ild. Grenebrænde af Frugttræer eller benyttet og tørret Bark er det hensigtsmæssigste Material til Hedematerial ved Frugttørring.

18) Ved Stenfrugten maa der i Førstningen kun tørres svagt, for at forhindre Afløbning af Saft; men saasnart Stilkhullet er udtørret, maa der fyres stærkere.

19) Af al halvtørret Stenfrugt lader Stenen sig let udskyde ved et sagte Tryk, og paa denne Maade erholdes der en meget værdifuld, tørret Frugt.

20) Til Tørring egner der sig kun tør Luft, men ikke med Dampe mættet Luft; man maa derfor være betænkt paa at tilføre tør, varm Luft og at skaffe den fugtige Luft ud af Tørrerummet. Dette sker ved Lufttræk, der efter Behag kan aabnes eller lukkes, eller ved Rør, der kan aflede Dampen.

21) Al tørret Frugt maa, efterat Tørringen er fuldendt, endnu ligge nogle Dage i Luften for at eftertørres.

22) Frugt der skal pakkes ved næsten aldeles Udelukkelse af Luft, behøver ikke at tørres saa stærkt som hin, der skal opbevares paa sædvanlig Maade; dette gjælder især for de paa fransk Maade pakkede Blommer og Pærer; thi de fra Frankrig forsendte tørrede Frugter, indeholder altid endnu $\frac{1}{6}$ af deres Vægt Vand.

23) Fuldstændig tørret Frugt bør, naar den brækkes fra hverandre og man sammentrykker den med Neglene, ikke vise en eneste Draabe Væske.

24) Tørret Frugt maa aldrig indpakkes varm, eller endnu varm nedlægges i lukkede Kasser.

25) Viser der sig senere Skimmel eller indfinder der sig Orme, saa maa Frugten saa snart som muligt kommes i en høi Temperatur, som i en Bagerovn idet Brødet er udtaget, for at tørres gjentagende. Ved Opbevaring paa tørre, luftige Steder, som i Kasser med halvaabent Laag, i Sække, ophængt paa tørre, kolde Steder, holder de tørrede Frugter sig meget godt i bedste Kvalitet i 5—6 Aar.

9. Oversigt over forskjellige Opbevaringsmethoder for Frugt.

Den første Betingelse for Opbevaring af Frugten, er ubetinget at den ikke rystes af Træerne, men afplukkes. Man

skal overhovedet undgaa ethvert Tryk og enhver Beskadigelse, navnlig ved Frugtsorter med tynd Skal og blødt Kjød. Førend Frugten bringes i sit Vinterlokale, skal den aftørres omhyggeligt og al beskadiget frapilles og fjernes. Høstfrugten skal ligge to Uger i et køligt Kammer, Vinterfrugten kan derimod efter 2—3 Dages Forløb bringes paa sit Overvintringssted. Til Frugtens Nedtagelse skal der altid vælges en klar Dag; Frugten maa aldrig bringes vaad i Hus. Vinterlokalet bør altid have en nogenledes ensartet Temperatur, og hvis det kan ske, maa den aldrig blive over 55 og aldrig synke under 45 Graders Varme. Opbevaringsstedet skal være saa tørt som muligt og tilbørligt udluftet. Alle ildelugtende Gjenstande, som f. Ex. gamle Brædder, urent Halm eller deslige, maa bortskaffes.

Frugten skal desuden aftages, førend den er aldeles moden, da den holder sig bedst, naar den erholder sin Modenhed i Opbevaringsstedet. Har man megen Frugt, der skal opbevares, maa man oprette et Frugtkammer eller en Frugtkjælder, og det sker paa følgende Maade:

Paa hver Væg opstilles 4 eller 6 Stolper med Tværrækker, 1 Yard fra hinanden. Paa disse Tværrækker sættes en Slags Kassser uden Laag, 1¼ Yard lange, 1⅝ Yard brede og ¼ Yard høie, af lette, gjennemskaarne Brædder. I disse Kasser lægges først et Lag kortskaaret Rugstraa og deri ordnes 1 Lag Æbler, der ikke maa røre ved hinanden, og som sættes paa Blomstenden; naar Laget er fuldt, dækkes det med Straa, og deri sættes et nyt Lag, og saaledes fortsættes med Fyldningen, til Kassen er fuld, den dækkes med 1½ Tomme skaaret Straa, sættes op paa Tværrækkerne og mærkes med en Seddel, hvorpaa Æblesorterne nævnes. Saaledes fyldes alle Kasserne, og har man stort Forraad af Frugt, kan der ogsaa opstilles Stolper til Rækker i Midten af Kjælderen. Et saadant Lokale kan rumme en overordenlig stor Portion Frugt, og den vil holde sig fortrinlig paa denne Maade.

Nogle bruger at lægge Halm paa brede Hylder og lægge 3—4 Lag Æbler ovenpaa hinanden, og da dække dem med

Halm, men den førstnævnte Maade maa anbefales fremfor denne, thi den udelukker næsten aldeles al Luft, og det er Hovedsagen ved enhver Opbevaring. Rotter og Mus maa aldeles ikke kunne faa Adgang til et Frugtkammer.

I Sydtydskland opbevares al Frugt i hvælvede Kjældere paa en Slags Frugthylder. Der benyttes en Slags Kasser, 1¾ Yard høie og dobbelt saa brede, der er anbragte over hinanden og forsynede med et Lag af stærke Lister, men disse er saa nær ved Siden af hinanden, at end ikke den mindste Mus kan komme derigjennem, og Laagene kan tillaases. Frugten udsøges meget omhyggeligt, og ethvert plettet Æble fjernes; de lægges 1½ Fod tykt over hinanden; hver 3die eller 4de Uge undersøges de med megen Opmærksomhed, de beskadigede fjernes og de sunde aftørres paa Klæder. De i saadanne Frugtkister opbevarede Sorter maa forud i det mindste have ligget 2 Uger i et Frugtkammer, for at noget af deres Vand kan bortdunste, da enhver Fugtighed paa denne Opbevaringsmaade ellers let giver Anledning til Forraadnelse. Man finder ofte i de Egne Frugtkister, der kan rumme 70—80 Bushels Frugt, og naar denne blot i Løbet af Vinteren efterses tilbørligt, behandles forsigtigt uden Stød eller Tryk, og aftørres ved hvert Eftersyn, holder den sig meget godt.

Paa nogle Steder i de store Frugtegne opbevares Frugten i det Frie i en Slags Kuler eller Stakke ovenpaa Jorden. Der udsøges nemlig et vandfrit Sted i Haven, der tillige er høitliggende; her bedækkes en stor Plads med Rødeløv og i Midten sættes en Stang i Jorden, 2 Yard høi, der omvikles tæt med Halm. Pladsen belægges tykt med Halm, der ogsaa opstilles paa Siderne, og deri ordnes Frugten forsigtigt over hinanden, efterat den forud i et aabent Lokale har udsvedet i nogle Uger. Den ordnes ophøiet i Midten, og maa udvendig synke ned til Jordens Overflade. Naar den saaledes er fordelt paa hele Pladsen, dækkes den med god, tør Langhalm, der gaar op i en Top omkring Stangen i Midten og ned i Jorden omkring Pladsen i en udgravet Rende, der skal have godt Afløb; tilsidst tækkes den med Langhalm, og naar

Frosten indtræffer, dækkes den med et 1 Yard tykt Lag af Jord, som fastklappes. Efter alle Beretninger holder Frugten sig udmærket paa denne Maade, men den angribes stundom af flere Sorter Utøi og Dyr.

I Ungarn opbevares alle de finere Frugter i Stenkrukker eller de store Krukker, hvori Oliven forsendes, nedpakkede i udvasket og tørret Sand. Det sammenkjøres i Bunker om Foraaret og lægges i fri Luft paa skraa Brædbeunderlag, hvor det i den vaade Aarstid gjennemregnes og udskylles. Naar den tørre Tid kommer, udspredes det i Solen, og naar det er aldeles tørret, sigtes det gjennem store Sold og opbevares i Tønder og Kasser paa tørre Steder. Naar Frugten næsten er moden, afpilles den forsigtig, lægges udspredt paa et luftigt Sted i 3 Dage og fyldes derpaa i Stenkrukkerne lagvis med Sand, saa at intet Æble berører hinanden, og de sættes alle paa Blomstenden. Øverst fyldes Krukken helt op med Sand, dækkes og tilbindes med Blærer, og Krukkerne sættes i tørre kolde Kjældere, hvor Frugten holder sig aldeles frisk til Midsommer næste Aar, og naar den optages, er den ligesaa frisk og smuk, som da den blev nedpakket, ligesom den har sin fulde Aroma.

Ved det russiske Hof konserveres al fin Frugt paa en egen Maade, der skal være opfunden af en af Storfyrstens Hushovmestre. Saadanne Frugter har et Foraar været udstillet paa en Haveudstilling, og vakte almindelig Beundring. Fremgangsmaaden er følgende: Nybrændt Kalk overstænkes med Kreosotvand, der bestaar af 4—5 Draaber Kreosot, rystet sammen med 1 Pot Vand, til den falder hen i Støv, dog maa det iagttages, at Kalken hverken bliver for tør eller for fugtig. En meget tæt, ikke for stor Kasse belægges paa Bunden med et Lag af dette Kalkpulver, dette dækkes med hvidt Papir, og derpaa ordnes et Lag Frugt, ligemeget om det er Æbler, Pærer, Ferskener, Aprikoser, Blommer etc., og paa nogle Steder mellem Frugterne lægges smaa Kræmmerhuse med Kulpulver. Over dette Lag dækkes atter hvidt Papir, hvorpaa man igjen begynder med et Lag Kalkpulver, derefter

Papir, Frugter og Kulpulver, da atter Papir og Kalk, og saaledes fyldes Kasserne, der øverst faar et Lag Kalk. I Hjørnerne nedsættes lidt efter lidt Kræmmerhuse med Kulpulver. Kassen tillukkes saa tæt som mulig med et fastsluttende Laag, alle Sprækker overklistres med Staniol, hvorpaa Kasserne opbevares paa et tørt, kjøligt Sted. Saadanne Kasser er aabnede i Mai og Juni næste Aar, og Frugterne har været prægtige.

I Moselegnene har man en ganske eiendommelig Maade til Opbevaring af Æbler og Pærer, og den anbefales meget der paa Stedet. Frugten opbevares paa Hylder i Kjælderen indtil December Maaned, hvorpaa al den ubeskadigede Frugt ordnes i store Tønder med en Træhane ved Bunden. Tønderne fyldes med Frugt, til paa 4 Tommer nær, derover lægges et tyndt Lag af Enebærris, efterat der hist og her mellem Frugten er lagt smaa Portioner af grove knuste, nybrændte Kul, og over Risene lægges en Træbund, der gaar villigt ned i Tønden og den dækkes med Vægt af Sten. Tønderne fyldes nu med friskt, koldt Vand, og de er forud satte i en Kjælder, hvor Temperaturen i Løbet af Vinteren uforandret er mellem 34—41 Graders Varme. Ved Paaske eller Pintse, naar Frugten skal sælges, aftappes Vandet, den aftørres og udmærker sig ved sin Friskhed og eiendommelige Vinsmag.

Her i Landet har man gjort den Opdagelse, at al Slags Frugt allerbedst opbevares lagvis mellem Bomuld, hvor den holder sig aldeles uforandret mindst et hel Aar; men tages der uvasket, oppillet Faareuld, saa fremleder den Modenheden paa nogle faa Dage. Farmeren nedpakker saaledes Pærer, som han om nogle Dage vil sælge i Markedet, og ønsker at give et modent, gult Udseende, i Kasser lagvis mellem Faareuld, og 4 Dage efter sælger han dem som modne, ihvorvel de, hvis de var blevne paa Træerne, vilde have behøvet mere end 14 Dage for at faa et saadant Udseende. Modenheden ved Aprikoser og Ferskener kan fremledes paa samme Maade.

10. Opbevaring af fine Vindruer.

Naar man har meget fine Vindruer, som man ønsker at opbevare i bedste Stand hele Vinteren, afskjæres de saaledes i Oktober, eller endog senere, at der under Klassen endnu bliver staaende 3—4 Led og over den to Led af Ranken. Den øverste Snitflade overstryges med Podevox, den underste Ende sættes ned i en Apothekerflaske, der er fyldt med Vand, hvori der er kommet to Theskeer Kulpulver, og hvor Halsen tilklines aldeles lufttæt med Podevox. Disse Klasser med vedhængende Flasker ophænges i et frostfrit Kammer, hvor Temperaturen aldrig synker under Frysepunktet, og fra Tid til anden maa de enkelte beskadigede Druer afklippes med Forsigtighed.

11. En anden Maade.

Ved mange forskjellige Forsøg er det godtgjort, at Bomuld udøver en ganske egen, konserverende Kraft paa forskjellige Stoffer, saaledes er det blandt andet udfundet, at naar man tilstopper Halsen paa en Flaske, der er fyldt med frisk kogt Kjødsuppe, med løst sammentrykket Bomuld, kan Suppen holde sig uforandret mere end et Aar, og denne Fremgangsmaade er almindelig bekjendt og benyttet her i Amerika. Denne Erfaring med Suppe har man her i Amerika allerede i længere Tid og med den bedste Følge benyttet til Opbevaring af Vindruer og alle andre fine Frugter. Fremgangsmaaden er følgende:

Druerne maa blive saa længe som muligt paa Ranken, og i ethvert Tilfælde indtil den første lette Frost indtræder. De afskjæres derpaa med en skarp Kniv, og efterat alle beskadigede Bær er fjernede med en Sax, skal de ligge nogle Dage i et kjøligt Kammer. Derefter pakkes de i Blikdaaser, Stenkrukker eller store Sylteglas mellem Lag af almindeligt Bomuld. Der maa ikke lægges for mange Lag, Beholderne maa derfor ikke være for store, da der ellers kommer for stærk Tryk paa de underste, og Druerne maa i det Hele behandles meget

forsigtigt. Beholderen lukkes derpaa godt med en dertil dannet Prop, som tilsidst overstryges med smeltet Flaskelak. Dette bidrager naturligvis meget til Druernes gode Vedligeholdelse, men Farmerne gjør sig end ikke denne Uleilighed og dog leverer de i April og Mai de allerprægtigste Druer, nedlagte i Bomuld. Beholderen sættes paa et kjøligt Sted, hvor Temperaturen aldrig maa være under Frysepunktet.

12. Opbevaring af Valnødder og Nødder.

Naar Valnødder og Nødder er afpillede, lægges de paa et luftigt Loft, hvor de forbliver, til de er aldeles tørrede paa Skallerne; de nedlægges derpaa lagvis i Krukker, Glas eller Flasker med fuldkomment tørret Sand imellem, og naar Beholderne er fyldte lige til Overfladen, overbindes de med Blære og sættes paa et kjøligt Sted. Nødder, der behandles paa denne Maade, bliver altid fuldkjærnede, og kan holdes aldeles friske helt hen i næste Aars Sommer.

13. Opbevaring af Æbler.

Fintmalet Gips har efter megen Erfaring vist sig som et fortræffeligt Middel til at opbevare Æbler i et længere Tidsrum og med deres fulde Velsmag. Det imidlertid temmelig betydelige Arbeide og Omkostningerne derved gjør det tilraadeligt, kun at anvende god, fin og værdifuld Frugt hertil, idet selvfølgeligen fuldkommen modne, tørre og ubeskadigede Æbler benyttes. Er deres Skal overtrukken med en fugtig og klæbrig Aande, saa aftørres de paa et tørt Klæde, hvilket betydelig vil spare Arbeidet ved Udpakningen, da Gibsstøvet ikke hænger sig fast ved den glatte, rensede Skal, saaledes som det vil ske, hvis den er fugtig, klæbrig og ru ved Indpakningen. Paa Bunden af Karret, der er bestemt til Indpakning, slaaes først to Krydstræ udvendig, for at hæve det fra det Kjældergulv, hvorpaa det mulig sættes. Nederst i Karret lægges et en Tomme tykt Lag af Gips, deri sættes Æblerne, uden at be-

røre hverandre med Stilken opad. Naar et Lag saaledes er fyldt, dækkes alle Mellemrummene med Gips, hvorpaa der atter kommer et nyt Lag Æbler og saaledes fortsættes, til Fadet er fyldt med Frugt og Gips; øverst ender naturligvis et Lag Gips. Dette Sidste virker rent mekanisk, Æblerne kan ikke trykke hverandre, Gipsen udelukker Fugtigheden, den ydre Luft kan ikke bevirke nogen Temperaturforandring, og paa denne Maade konserveres Æblerne friske og velsmagende til langt ind i det følgende Foraar, hvorved man er istand til at faa de høieste Priser for dem, Maaden betaler sig fortrinlig og det anbefales kun at bruge et frostfrit Kammer eller en tør, lun Kjælder til Opbevaringssted.

14. At fremskynde Frugtens Modenhed.

Hr. Statt i Elden meddeler en ufeilbar Maade, hvorpaa Modenheden af Frugten kan fremskyndes, og bemærker i den Anledning:

Idet han var gaaet ud fra, at Fornyelsen af det Jordlag, der umiddelbart omgiver Rødderne af en Plante, maa yde en fremskyndende Indflydelse og maa derved ogsaa frembringe en tidligere Modenhed af alle Plantens Dele og saaledes ogsaa indvirke paa Frugterne, lod han omtrent 8 Uger før den normale Modenhed af en tidlig Pæresort Jorden borttage omkring Træet i et Gjennemsnit af 4—4½ Yard og i en saadan Dybde, at der kun blev et Jordlag af 3 Tommer tilbage over Rødderne og at Solen derpaa kunde virke opvarmende paa Resten. Resultatet var ganske forbausende. Frugterne blev ikke alene modne i Midten af Juli, men de var tillige saa saftfulde og velsmagende, som de aldrig før havde været. For videre at fortsætte Forsøget bortgravedes Jorden ved et Blommetræ paa samme Maade og i samme Tykkelse, men kun paa Nordsiden. Ogsaa her var Følgen, at Frugterne paa Nordsiden modnedes tidligere end paa Sydsiden. For at forhindre Udtørringen af Rødderne maatte der imidlertid vandes temmelig hyppigt.

15. Tørring af Grønsager.

Gartner Masson i Frankrig var den Første, der udfandt at tørre alle Grønsager ved Varmen, presse de tørrede Sager i en hydraulisk Presse, og da bringe dem i Handelen. De egner sig især til Søreiser, hvor de fuldkommen har svaret til Hensigten, nemlig, at man bestandig kan være i Besiddelse af Grønsager, der, efterat de før Bruget bliver udblødte i Vand, aldeles har Udseende, Smag og Lugt af friske Grønsager. Derimod har Chr. Dollfuß og A. Morel-Fattio opfundet en anden Fremgangsmaade ved Tørring af Grønsager, idet disse først udsættes for overhedede Vanddampe og tørres derefter strax. Disse Herrer har nemlig gjort den Erfaring, at de paa Massons Maade tørrede Grønsager har antaget en hølignende Lugt, der gjør, at de med Tiden erholder en stram Smag.

G. Warnecke i England har faaet Patent paa en Fremgangsmaade, der grunder sig paa det samme Princip, som Dhrr. Dollfuß og Morel-Fattios, idet han udsætter alle Grønsager i kort Tid for Dampene af et kogsaltholdigt Vandbad, udskyller dem derpaa i koldt Vand, og tørrer dem ved Middelvarme. Naar de er tørrede, sammenpresses de, og har da vist sig fortrinlige i enhver Henseende.

Vil man selv tørre sine Sager til Husholdningsbrug, foretages Operationen i en almindelig Dampkogekjedel, hvor der blot i en saadan Kjedel er anbragt en gjennemboret Blikbund over Vandfladen, og hvor der under Blikbunden fyldes 2 Tommer saltet Vand. Naar Vandet koger, kommes Grønsagerne i det tomme Rum over Vandet, Laaget, der maa slutte godt, sættes paa og Sagerne udsættes for de stærke Vanddampe fra 5—18 Minuter, alt efter deres Størrelse eller Tykkelse. Naar denne Tid er forbi, kommes de strax i koldt Vand, idet de hældes paa en Sigte, der gjentagende Gange dyppes i koldt Vand, og atter løftes, hvorved de afskylles godt og skilles ved den Albumin, Kæsein, Korophyll og Bassorin, der ved Dampene er drevet ud paa Overfladen og nu afskylles

i Vandet. De staar derefter paa Sigten, til de har afdryppet, spredes ud paa Fade, Plader, Papir eller deslige og tørres i Ovnvarme, der omtrent maa være 113 Grader Fahrenheit, altsaa en halv afkjølet Ovn, eller en varm Ovn, der staar aaben. Saasnart Sagerne er aldeles tørre, pakkes de sammen i Stenkrukker, overbindes med Blære eller Pergamentpapir og opbevares paa et tørt Sted.

Ved Brugen udblødes de ligesom Masons tørrede Sager i lunket Vand, men det er rigtigst, at de staar en Nat over deri, de kan da anvendes og behandles som friske Grønsager og ligner dem aldeles.

De saaledes tørrede Grønsager og Frugter beholder deres Farve og Smag, samt holde sig meget længe.

Opmærksomheden maa endnu henledes paa, at Grønsagerne tiltager betydelig i Volumen og Vægt, ved at udblødes i Vand, og der skal her anføres et Exempel paa en Prøve, der er foretaget dermed, og som udviste, at Tørringen af Grønkaal gav et fortrinligt Resultat. 7 Ouncer tørret Grønkaal blev udblødt i lunkent Vand i 1 Time, og viste, at den havde indsuget 29 Ouncer Vand og veiede 36 Ouncer; den blev derefter kogt i 2 Timer, tilberedt med Smør og Salt, og denne Portion af 7 Ouncer tørret Grønkaal leverede et Maaltid paa 44 Ouncer, og den smagte, som den var tilberedt af ganske frisk Kaal. Det kan anvendes ved alle Slags Bønner, Grønneærter, Roer, Selleri, Porrer, Syrer, Spinat, Petersille, Kjørvel, etc. etc., og er lige fortrinligt ved dem Alle.

Tørring af grønne Bønner.

Prof. Dr. Artus i Jena har meddelt nedenstaaende Maade at tørre Bønner paa; den er opfunden af ham selv, og han anbefaler den til Handlende og Husmødre.

Denne Maade er kun lidt afvigende fra Warneckes Maade i England.

Denne Tørringsmaade kan udføres med Snittebønner og Perlebønner, idet begge Sorter først skilles ved Trævlerne, og kastes da paa engang i en Kjedel med kogende Vand, hvor-

ved dette gaar af Kog, men saasnart det atter begynder at koge, hældes det Hele paa en Sigte, som strax dyppes gjentagne Gange i koldt Vand. Snittebønnerne snittes nu som almindelige Snittebønner, Perlebønnerne skjæres i Stykker paa ½ Tommes Længde, udspredes paa Fade, eller deslige og sættes i en aaben, men varm Ovn, til de er aldeles indtørrede, i hvilken Tilstand Snittebønnerne ser ud som brune Trævler. De pakkes da i Krukker, som tilbindes med Blære eller Pergamentpapir, og opbevares paa et tørt Sted.

Ved Brugen kommes den nødvendige Portion Aftenen forud i en Sigte, der dyppes i koldt Vand, hvori Bønnerne afvaskes, og kommes derpaa i en emailleret Kjedel, hvori de næste Dag skal koges, samt tilsættes det fornødne lunkne Vand, dækkes, sættes Natten over paa et lunt Sted, hvor Bønnerne udboldner, og antager da samme Udseende, som friske, snittede Bønner. De koges derpaa i det samme Vand, Snittebønnerne jævnes med noget Mel, tilsættes det fornødne Fedt eller Smør ¾ Time før de er færdige, og vil da saa aldeles ligne frisk kogte Bønner, at den fineste Kjender ikke skal kunne smage, at det er tilberedt af tørrede Bønner. Perlebønner koges blot i saltet Vand, og nydes med udrørt Smør, hvori der er lidt Muskatblomme.

Dr. Artus har opbevaret saadanne Bønner i mange Aar, og naar de behandles paa den nævnte Maade, bliver de altid lige fortrinlige og særdeles velsmagende.

Tørrede grønne Ærter.

Ærterne maa hverken være for store eller for smaa; de udpilles og kommes i en Kjedel med kogende Vand, hvorved dette gaar af Kog, og saasnart det atter begynder at koge, hældes det Hele paa en Sigte, som strax dyppes i koldt Vand. Ærterne bliver staaende paa Sigten, til de har afdryppet, og udspredes da, ligesom Bønnerne i forrige Meddelelse, paa Fade og deslige, samt tørres i en aaben, varmet Ovn, til de le tørre, hvorpaa de opbevares i lukkede Krukker.

Ved Brugen udblødes de paa samme Maade som Bønnerne og tilberedes som frisk pillede, grønne Ærter.

Tørrede Asparges.

Tørrede Asparges kan kun bruges til Ragout og Suppe, da det er nødvendigt, at skjære dem i Stykker paa ½ Tommes Længde, efterat de først er skrabede og pudsede. De behandles ligesom Ærterne, og udblødes paa samme Maade ved Brugen.

Tørret Blomkaal.

Blomkaalen renses og pudses, samt skjæres i ganske smaa Hoveder, hvoraf den egentlig er sammensat, kommes paa engang i kogende Vand, og naar dette atter koger, hældes det paa en Sigte til Afdrypning, hvorpaa den tørres paa samme Maade, som de foregaaende Sorter.

Tørret Grønkaal.

Stilkene pilles ud af Bladene, hvorpaa den kommes i kogende Vand, og behandles som de Andre.

Tørret Rød- og Hvidkaal.

De yderste, grove Blade aftages, hvorpaa Kaalen deles i flere Dele og skjæres i saa fine Strimler, som det er muligt at faa den; den kommes derefter i kogende Vand, og behandles og tørres ligesom de foregaaende Sorter.

Tørrede Sellerier, Gulerødder, Petersillerødder og andre Roer.

Disse skrælles og skjæres hver for sig i 1½—3 Tommer lange, smalle Stykker af en Blyants Tykkelse, kommes i kogende Vand, og behandles videre paa samme Maade, som de Andre.

Tørrede Porrer.

De afvaskes, skilles ved Rødderne og skjæres i tynde Skiver paatværs, hvorpaa de kommes i kogende Vand etc. etc.

Tørret Kjørvel.

Kjørvel pilles fra Stilkene, skoldes et Øieblik i kogende Vand, optages, afdryppes ved Rystning og tørres.

Tørret Petersille.

Behandles paa samme Maade, som Kjørvel.

Begge disse Sorter har været prøvet i det Smaa, og naar de senere ved Brugen er udblødte og ligger i den Ret, hvor de skal benyttes, maa Enhver antage, at det er nylig pillet Grønt.

Tørrede Urter til Visk paa Suppe.

Selleriblade, Porreblade etc. tørres hver for sig, og behandles aldeles ligesom de Foregaaende.

Tørrede Syrer og Spinat.

Begge Dele pilles fra Stilkene, hvorpaa Bladene, hver for sig, skoldes i kogende Vand, og behandles da ganske paa samme Maade, som de Øvrige.

Tørrede Artiskokstole.

Stolene udskjæres af Artiskokkerne, tilskjæres ligesom Rødder, og behandles da som disse.

Tørrede Poteter.

Gode, sunde Poteter koges helt møre, skrælles og rives paa et Rivejern, hvorpaa Massen vedholdende æltes med Hænderne, til den bliver sammenhængende, og presses da gjennem et Dørslag med temmelig store Huller; de udspredes derpaa tyndt paa Plader, og tørres i en aaben, varm Ovn. Massen pakkes da i Stenkrukker, der tilbindes med Blære, og opbevares paa et tørt Sted. Ved Brugen udblødes de først med Vand, Suppe eller Mælk, alt efter den Ret, de skal bruges til. Her i Amerika, hvor denne Tørringsmaade meget benyttes, tilberedes Poteterne især med Mælk, Smør og Krydderi i en Buddingform, og er som saadan meget yndet som Biret til Kjødspise. I tørret Tilstand indtager de, som næsten alle Grønsager, kun 1 Sjettedel af deres friske Vægt.

Tørrede Pærer og Æbler.

De skrælles hver for sig, skjæres i lignende Stykker, som ved Rødderne, kastes paa engang i kogende Vand, og naar dette atter koger, optages de, afdryppes i Sigter, og tørres, som alle andre Grønsager.

Trykkede Pærer.

Tilberedningen af flade, trykkede Pærer udfordrer vel en Del Arbeide og omhyggelig Behandling, men det kan med Lethed udføres, hvor der ofte er Mangel paa Arbeide for ubeskjæftigede Hænder. Pærerne vælges af de saftfuldeste; de afplukkes førend de er fuldstændig modne og skrælles omhyggeligt, men man lader Stilken blive siddende paa Frugten. De skrællede Pærer lægges paa store, flade Jernplader, der er forsynede med opstaaende Kanter og Hanke; de lægges med opretstaaende Stilke lige ved Siden af hinanden, til hele Pladens Grundflade er belagt. Derpaa lægges et andet Lag og flere Lag pyramideformigt over hinanden, dog med den Forsigtighed, at Stilkene, som Pærerne skal beholde, bliver ubeskadigede. Naar Pladerne er tilstrækkelig fyldte, det vil sige, naar der ligger saa mange Lag paa dem, som der kan anbringes, hældes der et Ølglas Vand over Pærerne, for at det underste Lag ikke skal klæbe ved Pladen, alle Skallerne lægges over Pærerne, hvorved disse modtager en eiendommelig Lugt. Pladerne sættes derpaa i en Bagerovn samtidig med Brødene ved Brødbagning, og udtages atter med Brødene. Skallerne fjernes fra de øverste Pærer, disse dyppes Stykke for Stykke i den dannede rigelige Sauce eller Saft, og lægges i Vidiekurve, der indsættes i Ovnen, efterat Brødene er fjernede.

Ovnen kan vel varmes særskilt til Pærernes Tørring, men Udgiften forøges derved, ligesom man vanskelig kan træffe den rigtige Temperatur for Ovnen, som den netop har, naar Brødet er bagt.

I de følgende Dage sættes de atter ind i Vidiekurven ved Brødbagningen, hvorved de modtager en saadan Fasthed, at de enkeltvis kan trykkes flade mellem Hænderne, og hvorved

de erholder den Form, der har givet dem deres Navn. Naar de saaledes er trykte aldeles flade, tages de en for en ved Stilken, dyppes i den dertil opbevarede Saft og bringes endnu en Gang i Ovnen, hvorved de maa ligge flade og tæt sammenpakkede i Kurvene. Tilsidst sættes de endnu næste Dag i Ovnen, og erholder derved den nødvendige Fasthed. De har da en glinsende brunrød Farve, et fast, sødt Kjød, og kan enten uden videre Tilsætning bruges som Desert eller til Mad. Saadanne Pærer har den tredobbelte Værdi af, hvad Pærer koster i raa Tilstand. Pakningen sker i firkantede Kasser, hvor Pærerne er tætpakkede, med alle Stilkene samme Vei, dog uden at Frugten knuses, naar Laaget sættes paa.

Pulveriserede, tørrede Grønsager.

Naar tørrede Grønsager, som grønne Ærter, Asparges, Blomkaal, Sellerier, Gulerødder, Petersillerødder, Porrer, Kjørvel og Petersille er færdig fra Tørringen, kan de stødes fine i en Morter og sigtes, samt hver for sig opbevares i ikke for store, godt proppede Glas, og naar dette Pulver udbløbes i den Ret, hvortil det skal anvendes, som f. Ex. Suppe eller Ragout, saa erholder denne en meget aromatisk Smag af det Grønne, som Pulveret er tilbannet af.

Disse Pulvere finder megen Afsætning flere Steder i Udlandet og det vil altid være en stor Behagelighed, at være forsynet med den Slags Sager paa de Aarstider, hvor Grønsagerne selv er uerholdelige, eller man ved, hvor man kan faa dem i Handelen.

16. Agurkers Nedlægning.

Sukker Agurker Nr. 1. 3 Pd. Agurker, 1½ Pd. Sukker, ½ Pint Vineddike, ⅛ Ounce i glatte Stykker skaaren Kanel, ⅛ Ounce hvide Peberkorn og et Par Stykker tørt Ingefær.

Aldeles udvaskede grønne Agurker (Slangeagurker er bedst dertil) skrælles, gjennemskjæres efter Længden, Kjærner

og Marv udtages med en Sølvske, og de skæres enten i fingerlange og -brede Stykker eller udstikkes i forskjellige Skikkelser med Udstikningsjern, hvorpaa de veies og vaskes. De sættes paa Ilden med almindelig Eddike, men maa neppe koges halv møre, kommes paa en Sigte til Afdrypning og lægges i den med Sukkeret og Kryderiet kogende Vineddike. De koges nogle Minuter, men maa ikke koges møre, hvorpaa de ordnes i Syltekrukker; Væsken indkoges noget og hældes ikke kogende, men varm paa Agurkerne. Efter 3 Dages Forløb afhældes Eddiken, der atter koges, men hældes kold over Agurkerne. Dette gjentages endnu en Gang, hvorpaa Krukkerne, naar Indholdet er koldt, tilbindes med Pergamentpapir.

Søde Glas-Agurker Nr. 2. 3 Pd. Agurker, 1 Pd. Sukker, $1\frac{1}{2}$ Pint ren, god Eddike, $\frac{1}{4}$ Ounce Kanel, skaaret i Stykker, $\frac{1}{8}$ Ounce Nelliker, en Sextendedel Ounce hel Muskatblomme. Hertil tages Slangeagurker, der allerede er noget gule, de behandles som ved No. 1, Eddike, Sukker og Kryderi koges, og de i almindelig Eddike halv møre, kogte Agurker koges noget deri, dog uden at blive haarde. De behandles derpaa som No. 1.

Oprullede Agurker med Sukatsmag. 3 Pd. Agurker, 1 Pint Eddike, 1 Pd. Sukker, $\frac{1}{8}$ Ounce Nelliker, $\frac{1}{8}$ Ounce Kanel i lange spidse Stykker, en Sextendel Ounce Muskatblomme. De længste Slangeagurker skrælles, skæres forsveis paa langs, skilles ved Kjærnerne og koges, efterat de er veiede, halv møre i almindelig Eddike. Den friske Eddike koges med Sukkeret, Agurkerne rulles fra den ene Ende fast sammen, gjennemstikkes paa flere Steder med Kryderiet, saa at Rullerne holder sammen og dækkes, nedlagte i Krukker, med den kogende Eddike. Efter 3 Ugers Forløb indkoges Eddiken stærk, og hældes lunken over Agurkerne, der tilbindes med Pergamentpapir.

Smaa Eddike-Agurker. Saa mange smaa Agurker, der kan fylde en Krukke paa en Gallon, $\frac{1}{2}$ Pd. Salt, $\frac{3}{4}$ Pd. Perleløg eller andre ganske smaa Løg (de første lægges i Salt med Agurkerne), $\frac{1}{4}$ Pd. Peberrod, skaaren i glatte regel-

rette Skiver, 1 Ounce tørt Ingefær, ½ Ounce Peberkorn, helst hvide, ¼ Ounce Allehaande, 12 Stkr., helst friske, Laurbærblade, 2 Haandfulde Dild og 1 Haandfuld Estragon eller lignende Krydderurter; der kan ogsaa bruges umodne Vindruer. Agurkerne udsøges, de plettede og beskadigede fjernes, de afvaskes i rent Vand, overstrøs med Salt og hensættes saaledes i 12 Timer. Dildbundterne flættes i 3 Dele lige til Frøet, eller, hvilket er finere, afskæres kort og lægges ved Anretningen zirligt omkring Asietten. Agurkerne aftørres paa et rent Klæde, lægges med Krydderi og Urter lagvis i en Stenkrukke, der maa være ny eller kun brugt til Nedlægning af Agurker. Agurkerne dækkes derefter med raa Vineddike, hvorved de beholder en grøn Farve. Efter 14 Dages Forløb afhældes Eddiken, men koges og skummes, hældes kold paa Agurkerne, der dækkes med en Skiferplade eller Sten, tilbindes og staar paa et koldt, luftigt Sted. Lægges en Pose med hel Sennep ovenpaa Agurkerne, behøver Eddiken ikke mere at koges.

Store Eddike-Agurker. Dertil bruges store Agurker, der endnu ikke har Kjærner, de skal være faste og friske, og de behandles som de foregaaende.

Følgende Anvisning giver gode Eddike-Agurker. Til 12 Pd. Agurker bruges 6 Ouncer Salt, 8 Ouncer Charlotter, 6 Ouncer Dild ell. Lign., 5 Ouncer Peberrod, 1 Ounce Peberkorn og 1 Haandfuld Estragon ell. Lign.

Gode Salt-Agurker. Til en Keg Salt-Agurker tages omtrent 3 Gallons Brøndvand, jo haardere desto bedre, og for hver Kvart 1½ Ounce Salt. Følgende Urter kan anvendes i rigeligt Maal: Dild, Peberrod, Estragon, Blade af sure Kirsebær, finbladet Basilikum, Vindrueblade, Ranker og Druer, Peber, Nelliker og Allehaande. Hvad der ikke haves deraf kan udelades. Ret rigelig Dild, Peberrod og Blade af sure Kirsebær er allerede tilstrækkelig til at erholde gode Salt-Agurker. Det er en Hovedbetingelse at bruge smaa Tønder, der kan tilslaas af Bødkeren. I Familier, hvor der hyppigt bruges Salt-Agurker, er det rigtigst, at tage mindre Tønder dertil, for at de ved Brugen ikke skal staa for længe aab-

nede. De maa være godt rensede og udskoldede. Agurkerne til dette Brug kan være aldeles udvoxede, dog tages ogsaa saadanne, der ikke endnu har ansat Kjærner, og som er faste, friske og uden Pletter. De grønne Agurker maa foretrækkes for de gule. De afvaskes godt, lægges 24 Timer i Brøndvand, og pakkes da lagvis med Urterne og Kryderiet saaledes i Fadet, at der ingen Aabninger bliver. Nederst og øverst kommes et Lag Urter. Imedens opløses Saltet aldeles i koldt Vand, det omrøres godt og hældes paa Agurkerne, der maa være rigeligt dækkede deraf. Fadet tilslaas derpaa af Bødkeren. Det maa have et lukket Spundshul i Bunden, for at det imellem kan aabnes og efterfyldes med Saltvand, da dette lidt efter lidt trækker ind i Agurkerne. Fadet sættes i Kjælderen, og hver Uge vendes den nederste Ende opad.

Ved Brugen udtages Bunden og en flad Sten lægges foroven, betynget med en lille Sten, for at Agurkerne blot netop kan trykkes ned i Saltvandet. Den mulig dannede Skimmel aftages og Fadet holdes rent.

17. Eddike-Fabrikationen.

Eddike er et Produkt, der indvindes ved sur Gjæring af sukkerholdige Væsker. God Eddike, der er uforfalsket, giver sig let tilkjende ved dens ydre almindelige Egenskaber, den skal være klar og gjennemsigtig; dens Lugt skal være behagelig, stærk og forfriskende; dens Smag ren sur, hverken brændende, skarp eller bitter; naar den kommes i en klar Apothekerflaske, der fyldes og proppes, maa den ikke, selv efter at have staaet i flere Dage, belægge Glasset, eller gjøre det mat, og der maa ikke dannes Bundfald. Uægte eller forfalsket Eddike har en mørk Farve, en skarp, stikkende Lugt, Efterbrænden i Halsen, Brænden paa Læberne, naar man lader en Draabe fordampe derpaa, den bliver uklar ved at staa i lukket Flaske, efterlader nogen Rest ved Afdampning, og Syren deri kan mættes ved Tilsætning af en lille Portion ren Kali.

Betingelserne ved Eddikegjæringen er:

1) En tilbørlig Mængde Vand;

2) en sukkerstofholdig Substans, der er skikket til Vingjæring;

3) forhøiet Temperatur;

4) et Gjæringsstof, og

5) Luftens Tilgang.

Udsættes t. Ex. en Frugtsaft, eller en Vædske, som indeholder Sukker og Gjæringsstof, for en Temperatur af 75—100 Grader Fahrenheit, saa begynder Vædsken at komme i en indvendig Bevægelse, den bliver plumret, frembringer Luftblærer, der samler sig som Skum paa Overfladen, og der opstaar et spiritusholdigt Produkt; lader man denne Gjæring vedvare længere, bliver Massen sur, der høres en hvislende Lyd, der dannes en skimmelagtig Hud og en slimet Masse, indtil endelig Klaring af Vædsken indtræder, og Eddiken er færdig. Den af Vindruskaller indvundne Vineddike er den Eddike, som lugter og smager behageligst; Frugt- og Øleddiker er mindre yndede og er traadte i Baggrunden, siden Hurtigeddikefabrikationen er kommet almindelig i Brug.

Hurtigeddike-Fabrikationen.

Hertil benyttes egne, opretstaaende Træfade, foroven videre end forneden, 4—7 Fod høie, 3—4 Fod vide og forarbeidede forholdsvis tykke i Siderne. Indvendig ved den øverste Rand maa der være en Fals, der passer til et aftageligt Laag, hvori der er et 4—5 Kvadrattommer stort Hul, som skal lukkes med en passende Skyder. Lige over Bunden er der boret Hul, hvori der kan indsættes en Hane, eller en Prop med et Glasrør, hvorigjennem Vædsken kan aftappes. Der maa aldrig anvendes Messinghane, ligesom alle andre Metalredskaber maa undgaaes, da de angribes af Eddiken og kan gjøre den uren med skadelige Tilblandinger.

Det saa vidt færdige Fad skal udskylles nogle Gange med hedt Vand, for at det kan tabe Farve og Smag af Træet, og ikke senere meddele dem begge til Eddiken. Naar Udskoldningen er fuldstændig færdig, bores der rundt omkring paa Fa-

dets Side, omtrent 10—12 Tommer fra Bunden, 8—9 Aabninger af en Tommes Vidde skraat nedad mod den indvendige Side, for paa den Maade at danne Luft-Trækhuller, som senere kan sættes i Virksomhed, naar den anbragte Skyder paa Laaget aabnes. Da saa store Fade sædvanlig maa være forsynede med Jernbaand, saa stryges disse med Oliefarve eller Fernis. Fadene er derpaa brugbare til den følgende Fabrikation, og der staar da kun tilbage at fylde dem, naar de skal retfærdiggjøre det dem tillagte Navn af: Eddike-Dannere. Dertil udfordres der endnu et Materiale, der ved sin ydre Beskaffenhed frembringer en ganske mekanisk Virkning, nemlig, at fordele den paahældende Væske overalt, og samtidig at skaffe Luften Tilgang paa alle Punkter, for at den kan virke paa Alkoholen og ombanne den til Eddikesyre. Et saadant Middel, der med Nytte kan anvendes i Eddike-Dannerne, er Høvlspaaner, det vil sige, store Spaaner, mest 9 Tommer lange, 1—2 Tommer brede og temmelig snoede, saaledes som de ved Høvlingen pleier at sno sig. Disse Spaaner maa, af samme Grund som Fadene, udskoldes dygtigt og tørres derefter godt. Der kan ogsaa anvendes mindre Fade, som Oxehoveder og deslige til Eddike-Dannere, og man sparer Udskoldningen af dem, naar de forud har været benyttet til Vin eller Spiritus. Den ene Bund udtages og anvendes til Laag, der indrettes saaledes, at det passer nøiagtigt.

Naar nu de vedkommende Fade, store eller smaa, er færdige, og der haves den tilbørlige Mængde præparerede Spaaner, sættes hine i de saakaldte Eddikestuer, eller de til Fabrikationen bestemte Rum, som kan opvarmes, paa Lagre af Bjælker og Brædder, omtrent 1 Fod høit over Gulvet, og der skrides til Fyldning med de tørre Spaaner paa den Maade, at disse lidt efter lidt kommes deri og trykkes temmeligt fast, dog kun saa meget, at Væske og Lugt endnu tilstrækkelig kan trænge derigjennem. Naar Fyldningen er udført, tilberedes der en Blanding af 24 Dele færdig god Eddike med 1 Del Spritus, hvorved det endnu er nødvendigt at varme Eddiken temmelig, idet de dermed fyldte Flasker, Dunke eller

Krukker sættes forsigtigt i varmt Vand; denne Blanding hældes derpaa endnu varm paa Eddike-Dannerne, saa at den regelmæssig fordelt kan dryppe over Spaanerne og ogsaa fugte Siderne, der derved forberedende varmes og syres. Væsken vil meget hurtig samle sig paa Bunden af Fadet, den aftappes gjennem Hanen, og hældes atter som tidligere paa, under forudgaaende Tilsætning af noget Spiritus, hvilket Arbeide maa gjentages, til der i Fadet udvikles en bemærkelig Varme og sure Dunster. Strax efter hver Paahældning lægges Laaget fast paa, men Skyderen maa aabnes lidt, for at tilstaa Luften Gjennemtræk. En saaledes forberedt Eddike-Danner antyder nu, ved at der indfinder sig en større Varme og Uddunstning, at den er istand til at modtage en anden større Blanding og at forvandle den til Eddike; man maa derfor strax, eller endnu bedre, man maa forud have tilberedt en saadan. Men dertil tages meget mindre Eddike end første Gang, hvorimod betydelig mere Vand, da Hensigten ved den hele Fremgangsmaade netop er at forvandle dette Vand ved den nødvendige Tilsætning til Eddike, efterat den anvendte Spiritus er bleven til Syre. En saadan god Eddikeblanding tilberedes efter følgende Angivelse, der altid maa forandres efter Fadenes Størrelse og andre Omstændigheder.

45 Galloner varmt, blødt Vand blandes i et stort Fad med 6 Galloner god Eddike, og 5 Galloner Spiritus af 50–54 Grader Tralles, og hældes endnu varm i visse Mellemrum paa Spaanerne i Eddike-Dannerne, idet nogle Kvart ad Gangen fordeles rundt om paa Overfladen. Hver halve Time hældes saaledes 5—6 Kvart deri, hvorpaa Fadet tildækkes, men Skyderen maa dog være halv aaben. Naar der ved flere Ganges Paahældning har samlet sig Væske forneden, saa sættes dette Afhældte tilside, til det hele Kvantum er løbet igjennem, og det vil allerede være temmeligt surt. Naar man har samlet Alt, altsaa næsten 56 Galloner, saa blandes paany 7 Kvart Spiritus deri, og denne Blanding hældes for anden Gang paa Eddike-Dannerne, og, ligesom første Gang, kun lidt efter lidt, og ikke for meget paa engang, hvorved det

Gjennemløbne atter samles, og naar hele Blandingen er løbet igjennem, tilsættes der endnu noget Spiritus, men kun 3 Kvart, hvorefter nu hele Massen af Væsken, altsaa nøiagtig 58¼ Gall., for tredie Gang, og paa samme Maade hældes paa Eddike-Dannerne. Naar det er sket, vil ogsaa Alt være forvandlet til en god og brugbar Eddike; skulde det mod Forventning ikke være Tilfældet, maa der blot endnu tilsættes noget Spiritus og det Hele da samlet endnu en Gang hældes igjennem; men tre Gjennemhældninger er sædvanlig tilstrækkelige.

Efter nogle Anvisninger tilsættes strax det hele Kvantum Spiritus i den første Blanding, der da hældes tre Gange igjennem; men det er bedre, hver Gang at tilsætte noget Spiritus, da denne dog ikke sønderlægges aldeles ved Gjennemhældningen, en Del deraf bliver altsaa uforandret, saa at ved formeqen Spiritus vil der tilsidst i den færdige Eddike endnu være noget tilstede deraf, hvilket kan forhindres ved den sukcessive Tilsætning af 20, derpaa 7 og tilsidst 3 Kvart ved hver Paahældning. Har Eddike-Danneren først engang frembragt et godt Fabrikat, gjøres der fremtidigt ikke andet end stadigt at have ny Blanding parat, for paa den angivne Maade at hælde den paa, hvorved den begyndte Virksomhed i Fadene ikke forstyrres.

Den Maade, hvorpaa Eddiken dannes ved denne Operation, er følgende:

Den paahældte Blanding af Spiritus og Vand fugter de syrede Spaaner og flyder langsomt ned til Bunden; derved kommer den i Berøring med den gjennem Sidehullerne forneden indstrømmende Luft, hvilket foranlediger, at dens Iltgehalt afgives til Spiritussen, hvorved der dannes Eddikesyre. Ved Forvandlingen udvikler der sig temmelig høi Temperatur, sædvanlig 100—105 Grader Fahrenheit, hvorfor den i Fadet indstrømmende Luft meget hurtigt udvides, altsaa bliver lettere, stiger iveiret, og undviger som ubrugbar gjennem Aabningen i Laaget, medens der strømmer ny Luft ind forneden, og udøver den samme Virkning, saalænge der endnu er

en frisk Blanding med Spiritus tilstede; af denne Grund maa Paahældningen ikke ske for sjælden. Om Natten indtræder der rigtignok en Afbrydelse, men man hjælper sig ved, at Skyderen i Laaget førend den sidste Paahældning næsten lukkes aldeles, for at der ikke skal undvige for megen Varme af Eddike-Danneren, og dens Virksomhed forringes. Mange Fabriker lader ogsaa arbeide hele Natten igjennem, hvorved flere Arbeidere afløser hinanden, især naar der er Trang dertil og der mangler Forraad. Den erholdte Eddike fyldes nu i store Lagerfade, hvori den klarer sig og udvikler endnu mere Skarphed med Tiden. Ved den mindste øieblikkelige Trang maa der derfor stadigt arbeides, for altid at have Forraad, da den gamle, klare, kraftige Eddike først tages i Brug eller kommer i Handelen, hvor den fører Navnet Eddikesprit, dobbelt Eddike, tredobbelt Eddike eller ogsaa Vineddike. Den svagere, tyndere Eddike bliver sædvanlig fremstillet af hin ved Fortynding med Vand, hvortil man efter dens Styrke kan tage en lige Mængde eller endog den dobbelte. Eddiken forlanges mest noget gulagtig, hvilket let kan lade sig gjøre ved en Tilsætning af en lille Smule brunt, brændt Sukker. Foruden denne gulagtige Farve udviser enhver god Eddike en stærk, ikke ubehagelig, sur Lugt og en ren, mild Smag.

Eddikens Styrke, det vil sige, dens Gehalt af egentlig ren Eddikesyre, undersøges ved Maaling med den saakaldte Eddikevægt eller Eddikeprøver, ogsaa ved Blanding af blaa Lakmustinktur, indtil denne begynder at blive rødagtig, hvorved den forbrugte Mængde af begge Substanser afgiver Maalestokken for Syren. Syregehaltet af Eddiken erfares dog sikrest og nøiagtigst ved at neutralisere Syren med Kali. I denne Hensigt afveies 2 Ouncer af den prøvende Eddike og kommes i et stort Glas eller Skaal, da der udvikles meget Skum ved Operationen, og det ellers flyder over; derpaa afveies ligesaa nøie ¼ Ounce ren, kulsur Kali (Vinstenssalt, ren Potaske) og deraf kommes ganske smaa Portioner, omtrent en Knivspidsfuld, i Eddiken, hvorved der hver Gang viser sig en stærk Opbrusning, som først maa falde, førend en ny Por-

tion tilsættes. Fra Tid til anden smages paa Blandingen, om den endnu smager sur, eller om en Strimmel blaa Lakmuspapir begynder at blive rød, i hvilket Tilfælde der maa ophøres med at tilsættes Kali. Har man ikke helt opbrugt den Fjerdedels Ounce, eller udfordres der endnu mere, saa maa man i begge Tilfælde nøiagtig veie den medgaaede Kali, thi dertil staar Syrens Gehalt i bestemt Forhold. Elleve Gran (grains) af den til 2 Ouncer Eddike forbrugte Kali udviser nemlig 1 Procent ren Eddikesyre, saa at man deraf altsaa har saa mange Procent i Eddiken, som Vægten af Kalien i Gran lader sig dele med 11. Naar f. Ex. den ¼ Ounce Kali var helt forbrugt, altsaa 120 Gran, saa udviser Eddiken 11 Procent Syre, med 100 Gran 9 Procent Syre, med 90 Gran 8 Procent Syre, med 70 Gran 6½ Procent Syre, med 60 Gran 5½ Procent Syre etc. Den ved Forsøget opstaaede neutrale Blanding maa altsaa ikke mere smage sur, heller ikke alkalisk, men mild og svag saltagtig, opvarmende, og ligesaa lidt skarp og brændende, naar den benyttede Eddike skal erklæres for god og anvendelig. God Eddike skal mindst have 5 Procent Syre, men oftest indeholder den 8, 10—12, eller endog mere. Skadelige Tilsætninger, saasom Salpeter- eller Svovlsyre, opdages meget let og sikkert ved Hjælp af kemiske Midler og lader sig altsaa ikke skjule. Ligesaa Benyttelsen af skarpe Plantestoffer som Peber og Sennep for at frembringe Skarphed og Kraft; ogsaa disse Forfalskninger kjendes strax paa Smagen af Blandingen, der opstaar ved Prøven med Kali, thi den vil da være skarp og brændende, istedetfor mild og svag saltagtig; naar en saadan Eddike bliver indkogt til Sirups Tykkelse og stryges paa Læberne og Kinderne, modtager man en brændende Følelse, og man kan da ogsaa regne paa fremmed Tilsætning, da ren Eddike ved lang Kogning netop taber i Styrke og tilsidst ikke kan ytre en saa tydelig Virkning. En lille Tilsætning af Eddikeæther er ikke alene uskadelig men endog tilladt, for at gjøre Lugten rigtig behagelig og vinagtig, hvilket ogsaa kan opnaaes ved længere Lagring.

For at kunne følge Gangen i Operationen rigtig nøie, maa man være opmærksom paa Høiden og Regelmæssigheden af Temperaturen, saavel i Eddike-Danneren, som i hele Rummet udenfor. For at Thermometret bekvemt kan anbringes i det virksomme Fad, maa der omtrent i Midten deraf gjøres et skraat Hul nedefter med en Aabning paa 1½ Tommes Vidde, hvori et 6 Tommer langt og 1 Tomme vidt Trærør passer, hvis udvendige Aabning i Almindelighed er lukket med en Prop. Vil man iagttage Varmen i Fadet, aabnes Proppen, og et lille Thermometer stikkes gjennem Røret, idet en dertil fastgjort Snor fastklemmes nogle Minuter med Proppen, hvorpaa Thermometret forsigtigt trækkes saa vidt op ved Snoren, at man paa Skalaen kan se Varmegraden. I de fleste Tilfælde vil det vise 102—106 Grader, der er den gunstigste for Eddikedannelsen; 93 Grader skal være Minimum, naar Arbeidet ikke skal gaa langsomt og usikkert fra Haanden. Skal Fadene eller maaske et af dem have en lavere Temperatur, og tillige danne mindre kraftig Eddike, maa der oftere hældes paa, og Laaget maa næsten ikke lukkes; noget hed Eddike vil ogsaa være istand til igjen at fremme og underholde Eddikedannelsen. En større Varme end 106 Grader maa ligeledes undgaaes; den hede Eddike-Danner maa da blive staaende aaben i nogen Tid, da en Del af Spiritussen ellers vil fordampe i Blandingen, og Forholdet vilde derfor blive urigtigt. Gode Eddike-Dannere maa kunne gjøre deres Tjeneste i aarvis, efter hvilken Tids Forløb en ny Fyldning af Spaaner og en Rensning mulig kan være nødvendig, men kun dersom en forandret Beskaffenhed af den leverede Eddike antyder Arbeidets Nødvendighed. Hvad Udbyttet angaar, da vil man temmelig nøiagtig erholde ligesaa megen færdig Eddike, som man har anvendt Blanding, naar Spaanerne og det Indre af Fadene først tilbørlig er gjennemtrukne deraf. Hvad der fordamper af Vand ved den opstaaende Varme kan man uden Fare erstatte igjen for ikke at lide Tab. Tages den forud anførte Mængde eller Blanding i Brug, altsaa 58½ Gallon, saa vil disse i 16—18 Arbeidstimer, naar der hver

halve Time paahældes omtrent 6 Kvart, der gjentages 3 Gange, kunne gjøres færdige den tredie Dag; men derfra maa der fraregnes de 23 Kvart, som man tog med fra Begyndelsen af, og man erholder altsaa 52 Galloner ny Eddike.

Eddikefabrikationen efter en ny Methode, samt Midler til at gjøre Hurtig-Eddiken holdbar.

Et saa stort Fad som muligt, 4—5 Yard høit og 2—3 Yard bredt, uden Lufthuller, men dækket foroven med et temmeligt lukkende Laag (lufttæt maa dette ikke lukke, da det dels er uudførligt, dels vil være skadeligt, da det er godt, at den i Fadet fortærede Luft bliver erstattet ved den eftertrykkende ydre Luft), fyldes med Træspaaner eller med temmelig grove Trækul, eller med Bomuld, eller med ethvert andet porøst Legeme, med den Forsigtighed, at det ikke sammensætter sig for fast, men har Luftrum. Fadet og Fyldningen syres derpaa med Eddikesyre, som ved den ovenfor beskrevne Hurtig-Eddikefabrikation. Det Afløbne aftappes gjennem en noget over Bunden værende Hane, hvorpaa Blandingen, der skal dannes til Eddike, aftappes. Kunstig Opvarming er ikke nødvendig her, da Gjæringen i store Fade selv frembinger tilstrækkelig Varme. Men det vil være nødvendigt, at Eddiken blot gjøres af Brændevin og Vand, da en Tilsætning af søde Dele frembringer for megen Slim. Blandingen maa ikke være for svag, men det er bedst at fabrikere Dobbelteddike, og det af Grunde, der senere skal nævnes. Egentlig er denne Maade ingen Hurtigfabrikation ved Luftstrømning, men den ligner den ældre Maade ved Eddikefabrikationen.

Eddikedannelsen sker paa følgende Maade:

Spaanerne, Kullene eller de andre porøse Legemer, der er i Fadet, har indsuget stærk Eddike, og er derfor ligesom en "Eddikemoder af stærkeste Slags". Den paahældte Væske gjennemtrænger dem, driver en Del af Eddiken stærkt ud, og flyder ud med den eller bliver i dens Sted i Spaanerne. Det Afflydende syres, da det under Afløbningen kommer i Berørelse med Luften, og det i Spaanerne blivende syres endnu

fuldkomnere, da det rundt omkring er omgivet med Luft. Den næste paahældte Væske finder derfor igjen stærk Eddike i Spaanerne, og den samme Proces foregaar paany. Dog maa, som allerede bemærket, Forholdet af Væsken og Luften, og derfor ogsaa Mængden af den paahældte Væske være rigtig beregnet, thi hældes der for meget paa, eller løber Væsken for hurtigt igjennem, saa er det Afløbne ikke fuldkommet syret, og maa endnu en Gang hældes paa. For at afhjælpe denne Mangel, lader man Væsken blive længere i Fadet end nødvendig, thi egentlig er Syringen endt paa en halv eller hel Time, naar Gjæringen er i god Gang; man aftapper derfor kun hver 12te eller 24de Time for at give de endnu ikke syrede Dele Tid til at syres paa Bunden af Fadet, og især ogsaa for at give den i Spaanerne værende Del Tid til at syres. Det sidste er et særdeles vigtigt Punkt. Er nemlig den Væske, der er i Spaanerne, ikke syret, naar en ny Paahældning sker, saa vil den ikke virke tilbørlig paa den som Eddikemoder, og Fabrikationen vil da standse eller blive uregelmæssig. Den vil ligeledes ikke virke fuldkommen, naar den er for vandholdig, og derfor kan der lettere gjøres stærk Eddike paa denne Maade, end svag. Men naar denne Fabrikation fordrer mere Beregning, Opmærksomhed og Orden end Hurtig-Eddikefabrikationen ved Luftstrømning, saa fordrer den mindre Arbeide og giver stærkere Eddike.

At gjøre Hurtig-Eddike mere holdbar.

Paa mange Steder foretrækkes den paa den gamle Maade dannede Eddike for Hurtig-Eddiken, da der paastaaes, at denne ikke indeholder Syre nok, det vil sige, taber den ved Kogning eller længere Henstaaen. Begge Dele er sandt, naar Eddiken blot gjøres af Brændevin og Vand, da den da hverken indeholder slimede Dele, der tilbageholder Syren, og endnu mindre søde og ikke sønderlagte spirituøse Dele, der gjør Syring mulig ved Eftergjæring. Er den tillige vandholdig, og al Spiritus er forvandlet til Eddike, saa er der ingen an-

den Gjæring tilbage end den slimede og raadne Gjæring, hvori den ogsaa gaar over, naar Omstændighederne tillader det, hvorved den naturligvis taber sin Syre. Disse Feil kan imidlertid meget let afhjælpes, naar Eddiken, idet den er færdig, tilsættes noget Sukker eller Sirup. Dette forandrer sig lidt efter lidt i Syre, og forhindrer Eddikens Sønderlæggelse. Af den Grund er det rigtigt, hvor Eddiken anvendes til Nedlægning af sure Sager, som Agurker eller deslige, at tilsætte noget Sukker, hvorved Eddiken tiltager i Styrke, og Sagerne vil da holde sig.

Eddike af Stivelsemel.

100 Pd. Stivelsemel udrøres med 400 Pd. koldt Vand, Blandingen bliver under Omrøring hældt i 200 Pd. kogende Vand, hvorpaa den afkjøles til 156 Grader Fahrenheit; der røres 2 Pd. Maltskraa ud i 20 Pd. Vand, der blandes i Massen, og i 2½ Time holdes den paa 151 Gr. Fahrenheit, hvorpaa der tilsættes endnu mere Vand og den hældes paa et Fad, hvor den snart har dannet sig til Eddike ved at ligge.

Simpel Eddiketilberedning for Husholdninger.

Hr. Spitaler anvender istedetfor Træspaaner og med udmærket Følge, Trækul, der er mættede med Eddikesyre, i hans patenterede Eddike-Dannere; til Brug i det Smaa tjener Glasbeholdere og til Anvendelse i det Store, Eddikedannere af Egetræ, indvendig udstrøgne med Vox. Dr. Schweinberg benytter denne Tilberedning i sit Hus, anbefaler den meget og har indrettet den paa følgende Maade: Han har en Glascylinder, 10 Tommer høi, 8 Tommer i Gjennemsnit, der rummer 6 Kvart Vand, og den er helt opfyldt med grove Trækul; foroven er den let dækket med et Laag og har et Hul forneden til en Træhane. Kullene lægges først i ren Vineddike og fyldes da deri. Han benytter en Blanding til Eddikedannelse, der bestaar af 1 Kvart Spiritus af 34 Grader Beaumé og 11 Kvart Vand. Hermed fyldes Cylinderen og staar i en Varme af 63—77 Gr. Fahrenheit i 3 Dage, hvor-

paa Aftapningen begynder. Han aftapper hver Aften 6 Duncer farveløs Eddike, hvis Syre neutraliseres af 1 Dunce 34½ Gran kemisk ren, vandfri kulsur Kali, og hælder strax efter 6 Duncer af Blandingen i en tynd Straale over Kullene. Den aftappede Portion er stadig af samme Styrke, den er holdbar og uforanderlig, bliver aldrig uklar eller skimlet, og har alle Egenskaber af en Blanding af ren Eddikesyre og Vand.

Eddike af Vin.

Vin udsat for Luften bliver af sig selv til Eddike, og denne bliver saa meget bedre, jo mere spirituøs Vinen er; er den for spirituøs, maa den fortyndes med Vand. Svovlet og svag, flau Vin giver slet Eddike. For at fremskynde Eddikedannelsen, tilsættes der Eddikegjær. Vindruskaller og Vinranker tilsammen overhældt med Vand, tilsat noget Gjær, Vinsten og Honning, giver en god Eddike, der kan anvendes i mange Maaneder.

Den fortrinligste Orleans-Vineddike.

Denne Eddike fabrikeres i Frankrig paa følgende Maade:

Eddikebryggerne i Orleans bruger store Fade, der omtrent rummer 400 Kvart; Fadene lægges over hinanden, og Spundshullet udvides til to Tommer og forbliver aabent. I hvert af disse Fade hældes 100 Kvart god, kogende Eddike og lader den staa deri i 8 Dage, derpaa tilsættes endnu 10 Kvart Vin, og dermed vedblives daglig, indtil Fadene er fulde. Eddiken staar nu i 14 Dage og kan da sælges; men der aftappes stadigt kun Halvdelen, hvorimod der daglig tilsættes Vin. Dette fortsættes uafbrudt. Man kan arbeide i 50 Aar med de samme Fade, uden at de renses. Vinen, der skal omdannes til Eddike, opbevares i Tønder, hvori der er Spaaner af Bøgetræ. Paa disse afsætter Gjæren sig, og Vinen bliver klar aftappet. Temperaturen i Eddikestuen skal omtrent være 73 Gr. Fahrenheit. Den tilbørlige livlige Gjæring af Eddiken kjender Eddikebryggeren paa Skummet (Eddikeblom-

sten), der sætter sig paa Træ, som dyppes i Fadet. Alt eftersom der bemærkes mer eller mindre Blomst, formeres eller formindskes Tilsætningen af Vinen.

Mousserende Vineddike.

10 Pd. Melis eller Pudderſukker opløses i 100 Pd. varmt Vand og tilsættes Saften af 10 Citroner, samt de ituskaarne Skaller, ½ Ounce Ceylon-Kanel og ¼ Pd. godt udvasket Ølgjær. Det hele kommes paa et Fad, bliver tilbørligt omrystet, og underkastes Gjæring paa et Sted, hvor Temperaturen vexler fra 54 til 66 Grader Fahrenheit. Efter endt Gjæring filtreres den vinholdige Væske og blandes med 20 Pd. af den bedste, forud kogte Vineddike og 2 fulde Sker Gjær. Væsken fordeles nu i Ler- eller Stenkrukker, og udsættes saa længe for en Temperatur af 77—88 Grader, til den er overgaaet til en syrerig Eddike. Den færdige Eddike blandes, medens den endnu er i Krukkerne, med 4 Pd. Franskbrændevin, og efter 2 Dages Forløb aftappes den paa smaa Flasker. Til hvert Pund af denne Eddike, tilsættes endnu 60 Gr. krystaliseret, pulveriseret Vinstensyre, og 30 Gr. tvekulsur Kali, Flaskerne lukkes hurtigt, efterat disse Stoffer er komne deri, med godt passende Propper, og Eddiken opbevares paa et koldt Sted. Paa denne Maade erholdes en ganske fortrinlig, mousserende, særdeles behagelig lugtende og smagende Eddike, der sædvanlig serveres paa de fyrstelige Tafler.

Eddike af Frugt.

Al Frugt og alle sukkerholdige Frugter, der kan gaa over i Vingjæring kan benyttes til Eddikefabrikation. Melet og blød Frugt, samt saadan, der endnu ikke er raadnet saa vidt, at Sukkerstoffet er ødelagt deri, giver mere Eddike, end den bedste friske Frugt. Fremgangsmaaden er meget simpel. Frugten udpresses som sædvanlig, Mosten staar et Par Dage udsat for Luften, det Klare afhældes da, og der tilsættes noget Gjær eller Surdeig, og for at gjøre Eddiken rigtig god, endnu nogle Kvart Brændevin, hvorpaa den hensættes til

Gjæring. Det lykkes ikke saa godt at tilberede Eddike af færdig Æblevin, som af Most. Skal Vinen gjæres til Eddike, maa der ved Begyndelsen af Gjæringen tilsættes noget Brændevin, og for at udskille Slimen deri, bør der i nogle Uger blandes en Del uskoldede Bøge- eller Egespaaner med den.

Eddike af mat og surt Øl.

50 Kvart af dette Øl blandes med 40—50 Kvart blødt Vand, 1½ Kvart Spiritus og 3 Kvart stærk Eddike, og det hensættes paa et varmt Sted for at syres. Naar Øllet er meget dovent, saa er det rigtigst, at tilsætte noget Sukker og mere Spiritus.

Selvtilberedning af Eddike for Husholdningsbrug.

Der anvendes hertil 2 Kegs af haardt Træ, beslaaede med Jernbaand. Den ene er paa den forreste Side over Hanen, men 4½ Tomme fra Overkanten, forsynet med et Hul, som Lufthul, paa ½ Tomme. Begge Kegge lægges fast i Kjælderen, der om Vinteren maa være lun. I den Keg med Lufthullet kommes 15 Kvart rigtig god Eddike, der dog ikke maa være renset Træeddike, da den er skadelig for Eddikedannelsen. Efter 14 Dages Forløb aftappes 3 Kvart deraf, og kommes i en Keg eller Anker, "Forraadsankeret", og istedetfor disse 3 Kvart tilsættes 2¾ Kvart kogende Vand, hvori der er blandet ½ Pint fuselfri Spiritus. Efter 14 Dages Forløb gjentages denne Operation, og saaledes fortsættes hver 14de Dag at aftappe 3 Kvart, der fyldes i Forraadsankeret, medens der hver Gang tilsættes 2¾ Kvart kogende Vand, blandet med ½ Pint Spiritus. Naar denne Eddike tilsættes lidt i Vand opløst Vinsten, og den farves med lidt brændt Sukker, saa ligner den aldeles Vineddike. Ved denne Fremgangsmaade erholdes stadigt 3 Kvart Eddike hver 14de Dag, og det kan uafbrudt fortsættes.

Eddike af Poteter.

Dertil benyttes frosne Poteter, der udvaskes med koldt Vand, og koges, helst ved Damp; naar de er møre, stødes de med en Trækølle. Massen mæskes med Tilsætning af noget Maltskraa og varmt Vand, hvori det bearbeides 2—3 Timer, staaende varmt, og bringes til Gjæring med noget Gjær. Efter Gjæringen sies Væsken og fyldes paa et Syrefad, hvor den tilsættes noget Eddike og bliver liggende saa længe i et hedt Værelse, til Eddiken er færdig.

For at Behandlingen kan ske uden Feil, skal den her blive fremstillet fuldstændig. Hvis Poteterne ikke er frosne, udsættes de for en Kulde af ikke under 36½ Grader Fahrenheit, til den sædvanlige søde Smag har indfundet sig hos dem. De udvaskes derpaa med koldt Vand, koges enten umiddelbart i Vand eller ved Damp, der fra et Destillerapparat ledes ned i et Kar. Vandet, hvori de er kogte, bortkastes, hvorpaa de knuses med en Trækølle, og de endnu varme Poteter mæskes med 3 Gange saa meget Vand af 144—156 Grader Fahrenheit; der røres ⅛ Del af Poteternes Vægt Maltskraa, som ½ Time i Forveien er udblødet i lunkent Vand, deri, tilsættes noget Kogsalt, stødte Enebær, ituskaarne Løg, ituskaaren frisk Peberrod og lidt Kalmus; det omrøres oftere, og den ovenfor nævnte Varme vedligeholdes ved Tilsætning af kogende Vand. Efter 1½ Times Forløb afkjøles det Hele ved Tilsætning af koldt Vand, til det er lunkent, hvorpaa der tilsættes en Sextendedel af Poteternes Vægt Gjær; man lader det nu staa i en Dag, tilsætter ¼ Del af Poteternes Vægt god Vineddike, og lader det gjære. Naar Gjæringen er endt, hvilket kan ses paa, at Massen klarer sig, fyldes den klare Eddike paa Fade, hvori der har været Eddike eller Vin, og den er da færdig.

Eddike Tilberedning af Poteter eller Ris.

350 Pd. Poteter vaskes og rives, blandes og koges med 250 Pd. Vand og 2 Pd. Svovlsyre i 6 Timer, hvorpaa Vædsken sies i et Afkjølingskar, hvorved Bundfaldet bliver tilbage.

Vædsken fyldes derpaa i et andet Kar, der staar i et opvarmet Værelse af 79 Grader Fahrenheit, blandes med 1 Ounce i Vand opløst Potaske og 20 Kvart Gjær, og efter 3 Dages Forløb tilsættes endnu noget Gjær, for at Gjæringen kan gaa fra Haanden. Naar Vædsken er klar, og Gjæringen saaledes er endt, filtreres den gjennem et Fad, fyldt med de omtalte grove Bøgetræsspaaner, der forud er mættede med stærk Eddike, idet der hver Morgen og Aften hældes 15 Kvart langsomt derover, og til samme Tid aftappes en lignende Portion. Den aftappede Portion fyldes i et andet Fad, hvori der er noget Eddike, og naar den er afkjølet og klaret, lader man den endnu en Gang gaa igjennem Eddike-Danneren.

50—60 Pd. malet Ris behandles aldeles paa samme Maade, og leverer en god Eddike, der ligner den af Poteterne.

Kryderedd ike.

Af friske Blade tages: 12 Ouncer Estragon, 8 Ouncer Pimpernelle, 2½ Ouncer Hyldeblomster, 1 Ounce Timian, 6 Ouncer Kjørvel, ½ Ounce Krusemynte, ¼ Ounce hvide Løg, 1 Ounce Laurbærblade, og af Krydderier: ¾ Ounce sort Peber, ½ Ounce Kanel, samt 2 Ouncer Kogsalt, der Alt skæres smaat, stødes grovt og kommes paa 10 Kvart stærk Eddike. Det staar i en lukket Stenkrukke eller stor Flaske i 14 Dage, og omrøres eller rystes dagligt. Eddiken hældes derpaa gjennem et Klæde, udpresses og filtreres gjennem godt Filtrerpapir, og den kan, om man vil, farves med Kochenilletinktur og opbevares paa godt proppede Flasker, der bør ligge ned.

Fin fransk Estragon-Eddike.

Denne Eddike har en ganske fortrinlig Smag og en behagelig Lugt, og paa Grund af dens Styrke maa der kun anvendes lidt deraf. Prisen paa denne Eddike er meget høi i Frankrig, men man kan selv tilberede den af samme Godhed og til meget billigere Pris.

2¼ Ounce Estragonblade, ¼ Ounce Basilikumblade, ¼ Ounce Pomerantsskaller, ⅛ Ounce friske Citronskaller, ⅛

Ounce Lavendelblomster, en Sextendedel Ounce Kanel, ⅛ Ounce Peber og 8 Krydernelliker, skæres fint og stødes groot; det Hele kommes paa en Flaske og overhældes med 1 Kvart god Eddike. Det rystes sammen, Flasken lukkes med Blære, hvori der stikkes et Hul, og det staar ved en varm Ovn i 8 Dage; Flasken afkjøles derpaa, det slaas gjennem et Klæde, udpresses, filtreres gjennem Filtrerpapir, og tilsættes 1 Pint koncentreret Eddike, der erholdes paa Apothekerne, hvorpaa den aftappes paa meget smaa Flasker.

Vinaigre a la Ravigote.

6 Ouncer Estragonblade, 3 Ouncer Laurbærblade, 3 Ouncer Andjiovis, 3 Ouncer Kapers og 2 Ouncer Charlotter hakkes fint og udtrækker i 8 Dage i 2 Kvart stærk Eddike, hvorpaa den sies gjennem et Klæde, udpresses, filtreres gjennem Filtrerpapir og aftappes paa smaa Flasker. Mange tilsætter endnu flere Charlotter.

Hindbæreddike, som holder sig i flere Aar.

Hindbærrene knuses med en Trækølle i et Kar og fyldes store Lerkrukker, der kun fyldes godt halv fulde. De sættes paa et temmeligt varmt Sted for at gjære; naar Kulsyreblærerne har ophørt at stige, og Massen er klar foroven, hældes den gjennem et udspændt Klæde, fyldes i Flasker, der, omviklede med Hø, koges i ½ Time i en Kjedel med Vand, hvorpaa Flaskerne fyldes helt, proppes godt og opbevares i Kjælderen. Naar 1 Del af denne Eddike blandes med 3 Dele god Eddike, erholdes der en meget velsmagende Eddike til Salater.

Jordbæreddike.

Den tilberedes paa samme Maade som Hindbæreddike.

Almindelig Estragoneddike.

2 Ouncer Estragonblade afpilles af Planten før den blomstrer og kommes paa 1 Kvart god Eddike samt 1 Ounce Spiritus (fuselfri), og staar tilproppet i 3 Dage, hvorpaa

Eddiken afhældes, Resten afvrides, og Eddiken kan enten staa for at klare, eller filtreres gjennem Filtrerpapir.

Krydereddike til Salater.

6 Ouncer friske Estragonblade, 2 Ouncer Basilikum, 1 Ounce Charlotter, 1 Ounce Sellerirod, ½ Ounce Selleriblade og ¼ Ounce Petersille hakkes fint, kommes paa 2 Kvart stærk Eddike og tilsættes ½ Ounce Peber, ⅛ Ounce Allehaande, ¼ Ounce stødt brun Senep, ¼ Ounce Kanel, 6 Nelliker, 6 Ouncer Anchovis, 2 Ouncer Kapers, 1 Ounce Pommerantsskal og ½ Ounce frisk Citronskal; Kryderierne stødes og de fire sidste Dele bliver knuste. Det staar i 8 Dage, Eddiken afhældes, Resten udtrykkes og det Hele filtreres gjennem Filtrerpapir.

Grünebergers bekjendte Vineddike.

4 Ouncer Betramsrod (rad. pyrethri), 2 Ouncer Galgantrod (rad. Galgangae), 1 Ounce Alantrod (rad. Helenii), 1 Ounce langt Peber, 1 Ounce hvidt Peber og 2 Ouncer Paradiskorn stødes og kommes paa 1 Pint god Spiritus og 1 Pint Vand, hvorpaa det staar i 8 Dage, rystes ofte, udpresses og filtreres. Denne Tinktur kommes paa et Oxehoved Eddike.

18. Soya af Agurker.

Denne tilberedes af store Agurker, og de maa gjerne være modne og gule. De skrælles, skjæres i tynde, lange Skiver med den indvendige Marv og Kjærner, og kommes i en Beholder lagvis med Salt, overhældes med noget Eddike, dækkes og staar Natten over. Hele Massen sættes paa Ilden og koges, til Agurkerne er udkogte, hvorpaa de sies gjennem en Sigte, og Resten afvrides gjennem et Klæde, og denne Saft staar 2—3 Dage tildækket. Den koges med noget Eddike, mange Løg, der er skrællede og skaarne i tynde Skiver, Peberrod, Dild, sort Peber, spansk Peber, Ingefær, Muskatblomme

og Nelliker. Alt grovt skaaret og grovt stødt, samt noget Sirup og koges, til det begynder at blive tykt. Det hældes gjennem en Sigte, og til hvert Pd. af denne Saft brændes ¾ Pd. Sukker, ved at sættes over Ilden med lidt Vand til det bliver næsten sort eller til en Draabe paa en Tallerken vil blive stiv, men ikke mere smager sød. Saften kommes lidt efter lidt deri, og blandes godt, sættes paa Ilden, gives et Opkog, afkjøles og aftappes.

19. Frugtextrakt.

Citron-Extrakt.

En Pint af bedste Vinaand; Citronolie 1 Ounce; Skallen af 2 Citroner. Skallen brydes i Stykker og lægges for nogle Dage til de andre Ting. Derefter optages de, og Extrakten er færdig og ligesaa god, som den, der kjøbes til 25 Cents pr. Flaske.

Rhabarber-Drik.

En behagelig, sund Vin laves af den udpressede Saft af Have-Rhabarberen.

Til hver Gallon Saft sættes 1 Gallon Regnvand, i hvilket der er opløst 7 Pd. brunt (brown) Sukker. Hermed fyldes en Keg eller et Anker, Spundset lades borte, og det holdes fyldt med sukret Vand, medens det afgjærer, indtil det er klart. Da spundses det til eller fyldes paa Flasker.

Stænglerne giver saa megen Saft, at den udgjør ¾ af deres Vægt, eller med andre Ord: man faar fra 1600—2000 Galloner Vin af hver Acre med godt dyrket Rhabarber.

Tomato-Drik.

Saften af rene, modne Tomatoes udpresses, og til hver Gallon Saft sættes 4 Pd. brunt (brown) Sukker. En Presse omtrent som en Ostepresse og klart, tæt Tøi er det bedste til Saftudpresning. Vinen staar i en Keg eller et Anker 2 a 3 Maaneder og tappes da paa Flasker, idet man omhyggeligt undgaar Bundfaldet.

20. Cider efter forskjellige Opskrifter.

Æblevin No. 1. Saavel Æbler som Pærer kan tilberedes til god Æblevin, naar de blot er tilstrækkelig søde. De rives, og Saften udpresses let. Til 1 Kvart Saft bruges 1 Kvart Vand og 12 Ouncer Sukker. Saften kommes paa et udskjoldet Rom-Anker, hvori der forud er afbrændt en Muskatnød paa en bøiet Staaltraad. Vandet koges; deri opløses Sukkeret og 1½ Ounce stødt Vinsten, som derefter kommes paa Ankeret. Dette lægges paa et lunt Sted til Gjæring, og naar denne er endt, tilslaaes Spundset, og det ligger til i Marts, hvorpaa Vinen aftappes. Den er fin og velsmagende.

Æblevin No. 2. Det Tilbageblevne af det Udpressede fra No. 1 udpresses saa stærkt, som muligt, og til den derved erholdte Saft tilsættes ⅓ Del saameget kogende Vand; til 30 Kvart af denne Saft tilsættes altsaa 10 Kvart Vand, men kun 5½ Pd. hvidt Sukker, hvorimod der blandes 4 Ouncer Vinsten deri. Den tilberedes paa samme Maade, som No. 1, men efter Gjæringen kommes endnu 1 Kvart Druesprit deri.

Æblevin paa engelsk Maade. De fineste, modne Æbler lægges 14 Dage i et aabent Skur med Tag over, frit udsat for Luften, og de beskadigede borttages i den Tid. De knuses derpaa og udpresses i grove Klæder af Hestehaar i en Presse, og Saften ledes i Fade. Til 30 Kvart Saft bruges 8 Kvart Vand og 1½ Ounce Humle. Saften hældes paa et udskoldet Anker, Vandet koges og hældes paa Humlen, der staar tildækket paa et varmt Sted i 2 Timer, hvorpaa 12 Pd. Sukker opløses deri, og derefter hældes det i Ankeret tilligemed 4 Spiseskeer brændt Sukker. Keggen lægges til Gjæring med en Mursten paa Spundset i 2 Maaneder, hvorpaa det tilspundses og lægges 6 Maaneder i Kjælderen, førend Vinen aftappes.

Æblevin i Normandiet. Fine Æbler knuses og afpresses, hvorpaa Saften kommes paa Ankere, der lægges til

Gjæring, men saasnart Gjæringen begynder, trækkes Vinen over paa et andet Anker, og dette gjentages 3 Gange. Skummet af disse 3 Gjæringer kommes i Poser af Uldtøi og hænges over et Kar; den klare, afdryppede Saft hældes til den anden Saft i Keggene, og derefter tilspundses de. Vinen aftappes efter 2 Maaneders Henliggen.

Den har en udmærket Smag og holder sig meget længe.

21. Pickles.

Skotske Mixed-Pickles. Dertil benyttes Blomkaal, smaa Hoveder af Rosenkaal, meget smaa, unge Gulerødder, unge Salatbønner, udpillede grønne Ærter, smaa Agurker, Frø af Nasturtium, den yderste farvede Skal af Radiser, skaarne i ensartede Stykker, Perleløg og smaa Charlotter, nogle efter Længden delte hele Citroner og Peberrod, Peber, Estragonblade, Dild, Laurbærblade og Vineddike. De fem første Dele renses og ituskjæres, hver paa sin Maade, Rødderne deles kun en Gang, Salatbønnerne bliver hele, og Alt koges helt mørt i Vand med noget Salt, dog maa de ikke koges for bløde, og hældes paa en Sigte til Afdrypning. Agurkerne vaskes Aftenen forud, overstrøs med Salt og aftørres næste Dag. Det ordnes alt vexelvis i firkantede Glas med hvid Hals og lagvis med Krydderiet imellem, hvorpaa de fyldes med kogt og afkjølet Vineddike.

Disse smukke og yndede Pickles bruges overalt i England, som Biret til Suppekjød og Steg. Smukke Figurgræskar overskjæres paa Halvdelen, udhules og nedlægges i Eddike som Agurker, og ved Middagsbordet lægges et saadant Græskar paa en Assiet, og det fyldes med smukt ordnede Pickles og sættes paa Bordet.

Tydske Mixed-Pickles. Hertil tages unge, friske Asparges, smaa Karotter, udpillede Blomkaalshoveder, grønne Bønner, Artiskokker, hvide Bønner, tyrkisk Hvede eller Mais, Charlotter, unge Petersillerødder, grønne, spanske Pe-

derkornsbælge, Perleløg, Rosenkaal og smaa Agurker, samt ganske smaa, hele Figurgræskar. Alle disse Dele bliver tilberedte og pudsede, Aspargeserne skjæres i korte Stykker, Karotterne og Petersillerøddeme beholder en lille Dusk af Hjertebladene, Blomkaalen skilles ved Huden, Bønnerne afrankes og skjæres i Stykker, hvis de er store, Artiskokkene skjæres i Skiver, de store Bønner skoldes og skilles ved Huden. Maisen, der skal være af den mindste, og de afvaskede Agurker saltes og lægges i Vand Natten over, Charlotterne og Perleløgene skilles ved den yderste Hud og Rosenkaalen befries for de yderste løse Blade. Det koges Alt, hver for sig, med Eddike og Vand, idet de først overstrøes godt med Salt, lægges paa en Sigte til Afdrypning, og ordnes derpaa efter Farverne med Bælge af rødt, spansk Peber i Glas. Fransk Estragoneddike, der er kogt med en Del Kryderi og afkjølet, hældes derover, saa at Glassene fyldes, hvorpaa de lukkes med Prop og Blære, samt dyppes i Harpixlak.

Fine engelske Pickles. 5 Kvart Eddike, 2 Pd. Sennepskorn, 1 Pd. langt Peber, 1 Pd. sort Peber, 1 Kvart Vineddike, en lille Flaske Kayennepeber, 6 Stykker Peberrod skaarne i Skiver og 2 Stængler Hvidløg. Alle disse Dele koges og kommes i en stor Krukke, hvorpaa den staar tildækket til Afkjøling. Der kommes derpaa saa mange rensede og flækkede Gulerødder deri, der er nødvendige, for at farve Eddiken gul. De forskjellige Grønsager, som Kaal, skaaren Blomkaal, Rosenkaal, grønne Bønner, smaa Mais, ganske unge Stængler af Hyldebærbusken, Selleri, Skiver af Æbler, Agurker, smaa hele, skrællede Champignons og deslige, renses og pudses zirligt, og overhældes saa gjentagende med kogt Eddike, hvori de hver Gang afkjøles, til de er møre, hvorpaa de hældes paa en Sigte til Afdrypning, ligger Natten over og kommes derefter i de dertil bestemte Pickleglas, der fyldes med den førstnævnte Eddike, proppes, overbindes med Blære og dækkes med Harpixlak. I hvert Glas kommes 1—2 Bælge af spansk Peber og en Theske hele Sennepskorn.

22. Tilberedelse af Stivelse.

Den i Handelen forekommende Stivelse indvindes sædvanlig af Hvede, eller af den ved Malningen deraf tilbageværende Rest. Hvede, der har taget Skade, kan med Fordel anvendes dertil, ligesom ogsaa den Slags, der er blandet med fremmed men ikke farvende Frø. Dog giver den Sæd, der er høstet godt, hvor Kjærnerne er fulde og fin skallede og ikke blandede med Jord eller Støv, det smukkeste og rigeste Udbytte. Ved lige Kvalitet fortjener den fra de koldere Lande og paa leret Bund høstet Hvede, ligesom ogsaa de saakaldte hvide Varieteter, Fortrinnet, de giver nemlig mere Stivelse, men derfor ogsaa mindre Plantelim. Hveden indeholder Plantelim og Sukkerstof; begge Dele tilligemed en betydelig Del Stivelsemel gik tabt ved den tidligere Tilberedningsmaade. 100 Dele sædvanlig god, tørret Hvede giver i runde Tal 70 Dele Stivelsemel, 10 Dele Plantelim, 5 Dele Sukker, 6 Dele Klid og 9 Dele Vand, Gummi og Æggehvide. Alle Dele af Hveden, der indeholder Stivelsemel, kan behandles efter følgende Fremgangsmaader:

Der kan arbeides:

1) med Hvedemel af enhver Kvalitet;
2) med ikke sigtet Hvedemel;
3) med Gryn, der er blandet med Klid;
4) med Affald af Gryn;
5) og med fed Klid.

Disse forskjellige Stoffer maa aldrig blandes sammen; men de maa adskilles og forblive adskilte efter deres Størrelse. Den til Hjælp ved Stivelsefabrikationen malede Hvede maa derfor løbe gjennem en Melsigte, for at det fine Mel kan udskilles; dette Sidste kan vel, naar man vil, ligeledes benyttes til Stivelse, men det maa altid udføres for sig selv med nogle Forandringer, som længere frem skal angives. Fremgangsmaaden er meget simpel og let udførlig; den bestaar i Korthed deri, at den Substants, hvoraf man vil udvinde Stivelsemel, dannes til en Deig, og at denne Deig udvaskes i en uaf-

brudt Strøm paa en stor, oval Dobbeltsigte, og hvis Kanter staar 8 Tommer høit op over Staaltraadsgitteret. Paa denne Maade erholdes dels Stivelsemel og Sukkerstof og dels ren Plantelim, naar der arbeides med rent Mel eller rene Gryn, og Plantelim blandet med Klid, naar man betjener sig af en anden Masse, og denne Sidste bliver da tilbage paa Sigten.

Med Hensyn til de forskjellige Operationer, skal Enkelthederne derved her beskrives nøiagtigere.

1) Om Deigen. Deigen tilbannes, idet den behandlende Masse kommes i et stort Deigtrug og bearbeides med Vand, eller ogsaa paa en anden lignende Maade. Den maa ikke indeholde Klumper, og maa have samme Konsistents som Brøddeig, saa at man kan holde 8—10 Pd. mellem Hænderne, uden at noget falder fra, og uden at klæbre for fast ved dem. Det er ikke al Deig, der egner sig til Udvaskning paa samme Tid; Plantelimen maa først fugtes helt igjennem, uden at der dog indtræder Gjæring i den. Den af sigtet Mel tilberedte Deig maa udvaskes 20 Minuter, efterat den er tilberedt, og maa i Gjennemsnit aldrig opbevares over 12 Timer; om Vinteren kan der tilstaas en længere Tid hertil end om Sommeren. Den af Gryn, Grynklid og fast Klid tilberedte Deig kan forarbeides 6 Timer efterat den er tilbannet og opbevares henimod 20 Timer. Er Grynene meget grove, saa er det endogsaa godt, naar Deigen tilbannes 10 Timer tidligere. Naar den anvendte Substants er rig paa Stivelse, kan det til Udvaskning af Deig mest passende Tidspunkt let kjendes. Naar man nemlig fra Tid til anden trykker med Haanden derpaa, saa vil man finde, at Deigen i Begyndelsen i længere eller kortere Tid bliver haard; at den da i en vis bestemt Tid bliver uforandret, og at den endelig bliver blød. Den gunstigste Tilstand for Udvaskningen er, naar Deigen ikke mere bliver tyk.

2) Udvaskningen af Deigen. Paa et Murværk af 1 Yards Høide anbringes en stor Vandbeholder, der er afpasset efter det Antal Arbeidere, man vil beskjæftige, og indrettes Haner 6 Tommer over Bunden og i passende Afstand

fra hinanden. Disse Haner skal være $\frac{1}{2}$ Yard lange; betjener man sig af den Slags Haner, hvormed man i Almindelighed aftapper Vin, saa forlænges de ved Hjælp af et Træ- eller Metalrør til den angivne Længde. Hovedet af Hanen ender i et T-formigt cylindrisk Rør, i hvis underste Side der er boret omtrent 10 smaa Huller, hvorudaf Vandet sprøiter over $\frac{3}{4}$ Del af Overfladen af den før nævnte store Sigte. Under denne Indretning stilles en lille Bøtte, over hvis Kanter lægges to Stokke, hvorpaa Sigten sættes. Denne maa være saa langt fjernet fra Hanen, at Arbeideren kan bevæge sine Arme frit. Naar alt dette er ordnet saaledes, og Bøtten er fyldt med rent, frisk Vand, (der om Sommeren ikke maa have været indledet for længe forud), saa tager Vaskeren, eller ogsaa Vaskerinden, da Fruentimre godt kan udføre dette Arbeide, en Masse Deig af omtrent 10 Pd.s Vægt, for at bringe den under den aabne Hane og derefter at lægge den paa Sigten. Paa denne begynder han derpaa at bearbeide den med begge Hænder, hvorpaa han i Begyndelsen arbeider langsomt, men bestandig hurtigere, paa den Maade, at Plantelimen trækker sig ud i Traade. Denne Operation, der maa fortsættes saa længe, til det fra Deigen flydende Vand ikke mere ser mælkeagtigt ud, medtager omtrent 8—10 Minuters Tid. Resten, der bliver tilbage paa Sigten, er, efter den Masse, man har behandlet, enten ren Plantelim, eller Plantelim blandet med Klid. Naar den til Fabrikationen anvendte Substans ikke er saa righoldig, at den danner en godt bindende Deig, der saavel formaar at modstaa Vandstraalen, som Bearbeidelsen, hvilket f. Ex. er Tilfældet, naar der arbeides med Grynaffald og fed Klid, saa tager Arbeideren, saasnart Deigen er skilt ad paa Sigten, hvilket iøvrigt maa undgaas saa længe som muligt, en blød Børste, som kan føres om paa Sigten, for at det tilstrømmende Vand, der flyder ud over hele Massen, kan drive den gjennem Sigten. Naar denne Operation er endt, lukkes Hanen, og Arbeideren samler Resten i Hænderne, og faar Vandet til at dryppe af ved et let Tryk, og efterat han har kastet det i et bestemt Kar, begynder han en ny Operation.

3) Opsamlingen af Stivelsen. Det gjennem Sigten løbende Vand river alt den i Deigen indholdte Stivelse med sig, og derved opnaaes en fuldkommen mælkehvid Farve, hvis det anvendte Material var gehaltrigt. Naar Bøtten er fuld, kommes det i denne mælkeagtige Tilstand i egne dertil indrettede Sætterfade, hvori det snart klares, idet Stivelsen udskiller og sætter sig paa Bunden. Naar Udskilningen næsten er udført, hvortil der omtrent medgaar 24 Timer, borttages det øverststaaende klare Vand med en Hævert eller en anden passende Indretning, og opbevares til det senere angivne Brug. De i to Sætterfade dannede Bundfald forenes, uden at der søges at udskille noget deraf, og det overhældes om Sommeren med Vand, der i den Hensigt varmes lunkent ved at lade det staa i Luften i 24 Timer, udsat for Solen, men om Vinteren derimod med Vand, hvor der til 5—6 Spande koldt Vand tages 1 Spand kogende Vand, eller som varmes paa en eller anden Maade. Naar Sætterfadet næsten er fuldt, omrøres det med en Ske eller Skraber, hvorved man atter bringer Vædsken i Ro ved Optagning af Skeen, idet man først fører denne en Gang omkring deri i modsat Retning. 24–36 Timer senere lader man den klare Vædske flyde af, og der vil da, hvis der er arbeidet tilbørligt, blive

1) en hvidagtig Vædske,

2) et smudset, hvidt, halvflydende Bundfald, og

3) et fuldkommen hvidt, fast, af Stivelse bestaaende Bundfald tilbage i Sætterfadet.

Det første af de to tidligere omtalte Bundfald bliver rørt ud i det hvidagtige Vand ved Hjælp af en bløda Børste eller en grov Pensel, hvorved Sætterfadet fra Tid til anden løftes til den ene Side, for at undersøge, om man netop er kommet til det aldeles hvide Bundfald. Naar dette bemærkes, hører man op med Børsten, og idet Fadet løftes til den ene Side, afhældes den hele flydende Del i et Kar og reises hurtigt igjen, uden at Stivelsemelkagen kommer til at glide. Efterat det nederste hvide Stivelsemel derpaa er fjernet, kommes det Afhældte atter i Sættefadet, hvorefter det overhældes med det

4—5-dobbelte Volumen frisk Vand og omrøres godt dermed. Efter 24 Timers Ro kan ved den samme Fremgangsmaade samles et Bundfald No. 2, og naar det er sket, saa forenes to Fades Indhold i et, hvor man da kan indvinde et Bundfald No. 3, der sædvanlig er det sidste. Naar man dog, efter at have erholdt Bundfaldet No. 3, sier det tiloversblevne fede og hvide Vand gjennem en Silkesigte, saa erholdes der altid et smukt Stivelsemel, især naar der er arbeidet med Mel; thi grovt malede Stoffer, som Gryn og Grynaffald, lader altid Stivelsen hurtigere falde tilbunds, end det er Tilfældet, naar der arbeides med fint Mel.

Stivelsebundfaldet bliver, saasnart det optages af Sætte-fadene, udrørt med Vand og presses gjennem en Silkesigte. Den bedste Fremgangsmaade herved er, at komme Væsken i Smaaportioner paa Sigten, og da bevæge den frem og tilbage paa to ved Enderne samlede Tøndestaver, der er fastgjort over et lille, fuldkomment rent Kar. Denne Sigte lader sig ogsaa sætte i Bevægelse ved en eller anden mekanisk Indretning. Det til Optagelse af Stivelsen bestemte Kar maa, naar det bestaar af nyt Træ, først udskoldes med kogende Vand; Bøge- og Fyrretræ egner sig bedre dertil. Naar Stivelsemelet den næste Dag har sat sig paa Bunden som en fast Kage, der synes fuldkommen hvid, naar Overfladen er tilbørlig afvasket, saa kommes det til Afdrypning i Kasser eller Forme med gjennemboret Bund, eller i Kurve, der er udforede med løst Tøi. Den næste Dag bringes det fra Formene paa et gipset Gulv eller paa Træplader, hvor det skjæres eller brækkes i regelmæssige Stykker af 3 Tommers Tykkelse og 8—10 Tommers Bredde. Disse Stykker lægges paa Hylderne af et Tørreapparat, hvor de bliver, til de begynder let at afskalle paa Overfladen. Vil man fabrikere det saakaldte Stivelsemel i Naale, saa er dette det rigtige Tidspunkt hvor det kommes i Tørrestuen, efterat Overfladen er afvasket. Men kommer det ikke an paa Formen af Fabrikatet, og arbeides der i en gunstig Aarstid, saa er det tilstrækkeligt, at fordele Kagerne efter Afkradsningen i Stykker, som en knyt-

tet Haand, og udsætte dem, fordelte paa Hylderne af Tørre-apparatet eller paa et Bord af hvidt Træ, idet de vendes nogle Gange, for Træk paa et luftigt Sted, til de synes tilstrækkelige tørre. Først i denne Tilstand kommes de paa en Gang i Tørrestuen, hvor de udtørres fuldstændigt. Ved Fabrikationen af Stivelsemel i Naale, maa man vente saa længe med Sigtningen paa Silkesigten, til man har samlet saa meget Stivelse, som er nødvendigt til Udfyldning af Tørrestuen. Temperaturen i denne sidste skal for de to første Dage være 95—105 Grader Fahrenheit og forstærkes lidt efter lidt saaledes, at der paa den sidste Dag finder en fuldstændig Tørring Sted. Naar Kagerne, førend de kommes i Tørrestuen, indvikles i Papir, bliver de smukke hvide. God Hvede giver ved god Behandling 50 Procent smukt Stivelsemel; smukt Mel giver 55 Procent; desuden bliver der endnu det saakaldte fede Stivelsemel, det vil sige et Bundfald, hvoraf Stivelsen ikke mere lader sig udvinde, ihvorvel det indeholder en betydelig Del deraf, og som dog kan anvendes. Denne Rest kommes paa flettede Hylder, der er dækkede med Tøi, for at afdryppe i 2—3 Dage. Det maa kun udbredes tyndt, i det høieste 2 Tommer tykt, og kan hurtigt opnaa en saadan Konsistents, at det kan skjæres i Stykker, og da enten tørres i Tørrestuen eller i den frie Luft. Det paa denne Maade indvundne Stivelsemel, der er noget graaagtig, og hvoraf man af 100 Pd. behandlet Stof faar omtrent 10 Pd., egner sig ypperligt til Appretur for farvet Tøi, navnlig af mørk- og graaagtig Schattering. Det kan ogsaa i denne Tilstand ved Hjælp af Bygmalt behandles til Sirup til Brug ved Brændevinsbrænding.

4) Plantelimen. Det friske Klister, der erholdes ved Udvaskning af den Deig, der er tilberedt af sigtet Mel, udgjør sædvanlig omtrent ¼ Del af det anvendte Mel; dette Forhold verler dog efter Landet og efter Hvedens Kvalitet; i det sydlige Frankrig er det meget større; paa Sicilien og i Berberiet stiger det endnu til ⅓ Del. Plantelimen skal, ligesom den kommer fra Metalsigten, befries fra det vedhængende

Klid og endnu nogle andre Urenligheder ved en anden Udvaskning, der foretages paa en mere aaben Haarsigte, hvis man vil have den aldeles ren til det Brug, hvortil man har bestemt den. Ved Tørringen taber den 3 Dele paa 5. Den, der erholdes af Mel, som ikke er sigtet, er saa blandet med Kliden, at den neppe kan adskilles derfra, uagtet man let kjender dens Trævler, der dannes af hvide, talløse Net. Den anvendes ligesom den ved Udvaskningen kommer fra Sigten.

5) Om Plantelimens Egenskaber og dens Benyttelse. Plantelimen er den af alle vegetabilske Stoffer, der besidder den meste Næringskraft. Kvælstoffet, der danner en af dens Hovedbestanddele, giver den en animalsk Natur, og faar derved med Hensyn til Næringskraften et stort Fortrin fremfor Gummien, Statsmelet, Sukkeret og mange andre vegetabilske Stoffer. Plantelimen er forøvrigt uundgaaelig nødvendig til Tilberedning af Brødet. I frisk Tilstand kan man tilsætte den til den af Hvedemel tilberedte Deig i en Sjettedel og selv i en Femtedel af det anvendte Mel, naar man vil opnaa et Brød, som endog i Sommerens Hede skal holde sig frisk og velsmagende. Ved Anvendelsen af blandet Mel, hvori der omtrent er $\frac{1}{3}$ Del Hvedemel, kan Plantelimens Tilsætning stige til $\frac{1}{4}$ Del, og ved Anvendelse af Rug- og Bygmel, ligesom ogsaa ved at benytte Havre- og Maismel, kan den selv stige til $\frac{1}{3}$ Del. Med Potetesmel og Plantelim alene erholdes et flaut og svært gjærende Mel; men tilsættes der en betydelig Mængde i Damp kogte og knuste Poteter, saa erholdes der et fortrinligt Brød, der meget godt lader sig opbevare, men som smager for stærkt af Poteter; en Feil, der kun mærkes saa længe, som man ikke er vant til den. Naar Potetesmelet tilsættes Plantelim og Rugmel, saa erholdes der et godt Brød.

Da den mindste Mængde Ferment eller Ølgjær gjør Plantelimen meget blød, saa er det til enhver Tid meget let, at blande den i Deigen, kun maa man tage den Afkjøling med i Betragtning, som den bevirker. Det Kvantum Brød, som Plantelimen giver, ligner dens egen Vægt. Ren, frisk Plan-

telim lader sig ogsaa benytte til Tilberedning af Nudler etc., naar der tilsættes saa meget Mel og Stivelsemel, som er nødvendig, for at hærde den tilbørlig. Paa denne Maade kan der ogsaa fabrikeres Nudler af Ris, Mais etc. Frisk Plantelim kan om Sommeren opbevares i 24—36 Timer, og om Vinteren i 2—3 Dage, uden at lide nogen Forandring; efter denne Tids Forløb bliver den sur og flydende. I frisk Tilstand giver den ogsaa et fortrinligt Kvægfoder. Til denne Hensigt æltes den sammen med Klid, og deraf bages Kager, der nogle Timer før Bruget udblødes i Vand. Den af 1000 Pd. Mel indvundne Plantelim giver 400 Pd. saadanne Kager, hvori der indeholdes henved 150 Pd. Klid. Disse Kager kan efter Aarstiden og efter den Grad, hvori de er bagte, opbevares i 10—15 Dage uden at skimle; vil man opbevare dem længere, maa de skjæres i Snitter, der tørres i Ovn eller i fri Luft. Svin, Faar, Oxer, Heste og Fjerkreaturer æder denne med Fornøielse, især naar den endnu tilsættes noget Salt og Runkelroemasse; de tiltager derved i kort Tid i Kjød og Fedt, naar de forresten egner sig til Fedning.

Den af sigtet Mel eller Grynaffald indvundne Plantelim, der indeholder meget Klid, kan strax i frisk Tilstand anvendes til Kvægfoder; det er imidlertid altid bedst, naar man giver den en vis Tilberedning, enten ved paa den anførte Maade at danne Brød eller Kager af den, eller ved at koge den i en Dampkjedel. Den eneste Maade, hvorpaa Plantelimen lader sig opbevare i længere Tid, saa at den egner sig til Brødtilberedning og som Næringsmiddel for Mennesker og Dyr, bestaar deri, at den tørres. I dette Tilfælde maa den til Tørringen anvendte Temperatur ikke overstige 105—125 Graders Varme. Den bedste Maade, at udføre denne Tørring paa, er, at den friske Plantelim æltes sammen i lige Mængde med fuldkomment tørret Stivelsemel i et opvarmet Bækken, at Blandingen derpaa afkjøles, hvorved den bliver fast, og at man derefter brækker den itu paa Hylderne i en Tørrestue, eller paa et varmt og godt udluftet Tørregulv. — Deigen vil i denne Tilstand blive tør fra Morgen til Aften,

faa en hvid Farve, og have en ren, aldeles ikke syrlig Smag. For at forhindre, at den ikke skal klæbre paa Hylderne, kan den overstrøs med noget Stivelsemel. Den paa denne Maade behandlede Deig lader sig let forvandle til Pulver, hvoraf 400 Pd. vil være fuldkommen tilstrækkeligt for at forvandle 600 Pd. Potetesstivelsemel, Mais- eller Havremel, eller overhovedet ethvert andet plantelimfrit Mel til Brød. I Tilfælde af Hungersnød vil man kunne udrette meget med dette Pulver; det kan ogsaa forsendes til saadanne Lande, hvor Hveden ikke kan gro. Vil man derimod ikke bestemme Plantelimen til Brød, saa er det bedst, uden Tilsætning af Vand, at koge den i en Kjedel, stryge den paa Blikplader og tørre den i en Ovn. Naar den males til Mel i denne Tilstand, giver den, tilsat enhver Slags Mel eller blandet med Grønsager, en meget behagelig og nærende Suppe. Naar den kommes i en Ovn, der er ophedet noget stærkere, end det er nødvendig til en simpel Tørring, saa antager den en smuk, gul Farve, og naar den pulveriseres grovt, kan den anvendes som Brødskorper.

Plantelimen kan desuden saavel frisk som tørret benyttes meget fordelagtigt af Brændevinsbrænderne, dels for at forvandle Sættemelet til Sukker, dels for hurtigere at overføre Stivelsemelsirupen, Molassen osv. i Gjæring, og derved opnaa et Produkt, der er righoldigere paa Spiritus; Farverierne har godtgjort, at Plantelimen, er den væsentligste Substans ved Gjæringen. Plantelim, der overlades til sig selv ved en Temperatur af 60—65 Grader i 8 Dage, bliver sur og taber sin Elastisitet; den forbinder sig da med Vandet og lader sig stryge paa med Pensel, og danner et luftfrit Klister, der kan opbevares i 8—10 Dage, og lader sig benytte i denne Tilstand til Paaklistring af Papir, Kort, Pergament, Pap, Træ, Porcellain etc. Dette Klister kan tørres paa Tallerkener i en Tørrestue og opbevares til Brug.

6) Vaskevandet kan anvendes saavel til Oxer som Heste, som en nærende Drik, da det foruden Sukkerstof ogsaa indeholder Æggehvide og Gummi.

Tilberedning af Stivelse og Stivelsesukker af Poteter paa en simpel Maade.

De godt udvaskede Poteter maa først rives saa fine som muligt. Ved smaa Kvantiteter betjener man sig af et Rivejern, men skal Sagen drives i det Store, saa kan man forsyne sig med en hurtig arbeidende Rivemaskine, som kan erholdes hos alle Mekanikere. Den revne Deig slaaes først igjennem en grovere Staaltraadsigte, for at befri den fra de grovere Dele, den kommes derpaa i en finere Haarsigte, og udvaskes saa længe over et Kar, med overhældende Vand, som der vedbliver at flyde Stivelsemeldele derfra. Disse sætter sig strax paa Bunden af Karret som en hvid Sats, der udvaskes flere Gange med frisk Vand, og bliver staaende nogle Dage under Vand, udvaskes da atter, hvorpaa alt Vandet afhældes og Stivelsemelet behandles da enten fugtigt, eller, hvis dette ikke kan ske strax, tørres det i Luften og opbevares til Brug. Alt dette er saa let og simpelt, at det ikke kan mislykkes, og følgende Fremgangsmaade vil være ligesaa let for Enhver at udføre:

Arbeidet ved Stivelsens Forvandling til Sukker, er følgende:

I en blank skuret Kobberkjedel kommes 50 Kvart Vand, der koges over Træild og tilsættes, under Omrøring, 1½ Pd. Svovlsyre, der forsigtigt er blandet i 1½ Pd Vand og omrørt med en Glasstang i en Stenkrukke. Derefter blandes lidt efter lidt gjennem en Haarsigte den frisk tilberedte, endnu fugtige, og med koldt Vand deigagtig udrørte Stivelse af 600 Pd. Poteter, deri, og hvoraf en Tiendedel kommes i ad Gangen under Omrøring. Kogningen maa ikke afbrydes derved, og der maa ikke danne sig Klister, der tilkjendegiver, at der er blandet for meget Stivelse deri paa engang. Naar al Stivelse paa denne Maade er tilsat, fortsættes Kogningen i 1—1½ Time, eller saa længe, til Væsken har antaget en ren syrlig Smag, eller, til en filtreret Portion deraf bliver plumret, naar den blandes med stærk Spiritus. Væsken afkjøles nu til 190 Grader Fahrenh., og derpaa tilsættes saa længe, under uaf-

brudt Omrøring, Smaaportioner af pulveriseret Kridt, til der ikke mere opstaar nogen Opbrusning derved. Til den anvendte Portion Syre vil der omtrent medgaa 1½ Pd. Kridtpulver. Dette Kridt binder Syren, der med Kalken i Kridtet danner meget svær opløselig, svovlsur Kalk. En filtreret Prøve af Væsken maa nu allerede have en ren, sød Smag, være fuldkommen tyndflydende, gjennemsigtig og i det høieste være noget gulagtig farvet. For at faa den fuldkommen farveløs, udrøres den endnu hede Væske med 4—5 Pd. pulveriseret Benkul (Bensort, eller saakaldt brændt Elfenben), og Omrøringen fortsættes i nogle Minuter. Derefter skal det Hele staa ½ Time i Ro, hvorved Gipsen og Benkullet let for Størstedelen sætter sig paa Bunden. Der udspændes et frisk udvasket og endnu fugtigt Klæde paa en Træramme, og derigjennem hældes Væsken og Bundfaldet, og det filtreres flere Gange igjennem, til det er aldeles klart. Tilsidst udskylles Resten med noget hedt Vand. Den klar filtrerede Væske kommes i den blanke Kjedel, eller bedre, i en stor, bred Kobberpande, og indkoges til Sirupkonsistents. Den saaledes indvundne Sirup kommes i en temmelig dyb Træbeholder, hvor den staar rolig i 24 Timer, og derefter afhældes den klare Masse fra Bundfaldet, der indeholder den sidste Del af Gipset. Naar dens Konsistents er truffet rigtig, vil denne Sirup i Løbet af 5—8 Dage stivne i en hvid, krystallinsk, kornet Masse, der udgjør det egentlige Stivelsesukker. I Reglen erholdes af 100 Pd. tør Stivelse 100 Pd. Stivelsesukker; da der nu i 600 Pd. Poteter meget nær er 100 Pd. Stivelse, saa erholdes der 100 Pd. Stivelsesukker af den angivne Portion.

Det tørre Stivelsesukker smager melagtigt sødt, men i Sirupsform rent sødt. Sødheden deraf forholder sig til det almindelige Rørsukker som 1 til 2¼, og man vil have 2¼ Pd. Potetesstivelsesukker nødig, for at opnaa det samme, som kan udføres med et Pd. Rørsukker. Men i dets kemiske Kvaliteter, navnlig hvad Omdannelsen deraf ved Gjæring til Spiritus angaar, kan det ikke alene sættes ved Siden af Rørsukker,

men maa endogsaa foretrækkes derfor paa Grund af dets Lighed med Druesukker. Det betager Vinen dens Syre, og meddeler den en eiendommelig Mildhed, uden at staa tilbage i Styrke.

Stivelsetilberedning af umoden Frugt.

De umodne, affaldne Æbler behandles paa følgende Maade:

De renses først ved at vaskes, skilles ved Skaller og Kjærner, og rives paa en Riveindretning eller knuses med Trækøller. Deigen kommes i et høit Kar, der er ⅔ Del fyldt med koldt Vand og omrøres med en Mæskegaffel, for dels at fremlede en tilbørlig Blanding og Gjennemblødning af de i Vandet værende Dele, og dels for at bringe de lettere og grovere Dele op paa Overfladen, medens den finere, svære, indvendige Marv sætter sig paa Bunden. Ved Omrøringen med Mæskegaflen maa Bunden derfor ikke berøres.

Naar den samlede Frugt er revet og blandet med Vandet, gjennemarbeides den endnu dygtig og overlades derpaa til Ro for at bundfalde. Dette vil allerede begynde efter ½ Times Forløb, saa at det klare Vand, der staar foroven, snart kan hældes af. Til dette Arbeide betjener man sig af et Sætterfad, der er forsynet med flere Haner ned ad Siden. Der hældes endnu nogle Gange frisk Vand derpaa, Stivelsen omrøres dermed, Fadet staar stille i nogle Timer, og hver Gang aftappes det klare Vand. Efter Udvaskningen viser Bundfaldet sig med et trævlet Lag foroven, og en fin, grønagtig, næsten geleeagtig Masse forneden. Begge skilles ad, optages forsigtigt af Karret med en stor, flad Ske og fyldes i en meget fin Sigte, der anbringes over et Sætterfad, halvt fyldt med Vand, og vaskes endnu engang derigjennem, dels med Haanden, og dels med en sædvanlig, blød Børste.

For at befordre Adskillelsen, hældes Vandet i Sætterfadet fra Tid til anden paa Massen i Sigten. Efter et Par Timers Forløb tappes Vandet ligeledes fra Sætterfadet, Bundfaldet udtages med en Ske og udlægges til Tørring. Van-

det fra de to første Udvaskninger kommes i et frisk Kar, det danner ligeledes et Bundfald, der senere kan samles og behandles paa samme Maade.

Stivelsetilberedning af Mais.

Kornene udvaskes først i Vand, udblødes derpaa en Tidlang, til de er udboldnede, hvorpaa de knuses og forarbeides til Deig. Denne fortyndes stærkt med Vand, og idet Blandingen omrøres, lader man den løbe gjennem store, flade, lange Render, der hælder ganske lidt; her afsætter Stivelsen sig, medens de lettere Plantelims- og Trævlestofdele løber videre til store Ansamlingskar. Efterat Vandet her er klaret ved at staa, afhældes det, Bundfaldet optages og tørres, hvorpaa det tjener til et Foder, der er i høi Grad nærende. Den i de glatte Render samlede Stivelse bliver renset ved flere Gange at slemmes eller udvaskes med Vand, tørres og pakkes.

Et Par Bemærkninger.

J Valget af det foranstaaende Stof har vi ladet os lede af et dobbelt Hensyn; dels har vi nemlig, som i Fortalen allerede bemærket, søgt at give saadanne Anvisninger, hvorved Raaprodukterne kan forvandles til letsælgelige Handelsvarer, dels er vi gaaet ud fra, at Farmeren snart vil foretrække saavidt muligt selv at fabrikere alle de Stoffer, som han bruger i Husholdningen, i Stedet for at kjøbe dem.

Det viser sig fra Dag til Dag mere, at det større Kjendskab til Kemien og til de forskjellige Næringsstoffers Sammensætning, som bliver almindeligt mellem Fabrikanter, leder til de afskyeligste Forsøg fra disses Side paa at forfalske alle gjængse Handelsartikler endog med giftige Stoffer, for at kunne levere dem billigere. Vidtløftige Undersøgelser, hvis Resultater er offenliggjorte i alle større Dagblade, viser, at saadanne Husholdningsartikler som The, Kaffe, Sukker, Mel, Stivelse, Frugtsafter ja selv Brød, Smør og Mælk, foruden alle Drikkevarer, blandes med Substanser, som er i høieste

Grad farlige for Sundheden. Om enkelte Ting, f. Ex. Eddike, siger endog en bekjendt Kemiker, at alt Stof, der forhandles her i Unionen under dette Navn, maa betragtes som ligefrem Gift, og med Bagepulver forholder det sig ligesaa.

Under disse Omstændigheder er det af Nødvendighed saavidt muligt at vende tilbage til den gamle Husholdningsmaade, hvorefter man tilberedte alle nødvendige Næringsmidler selv; og skulde det endog falde lidt dyrere eller besværligere, saa tror vi dog, at Enhver, der har sine Nærmestes og sit eget Liv og Helbred kjært, ikke vil sky nogen Uleilighed eller lidt Bekostning for at sikre sig mod den ved ussel Vindesyge fremkaldte strafbare Forfalskning af vor Føde. Vi føler os overbeviste om, at de, der benytter vore Anvisninger, rigelig vil blive gjengjældte for deres Møie ved at beholde en sund og blomstrende Familie, foruden at de i mange Tilfælde vil kunne realisere betydelige Kapitaler ved at bringe deres uforfalskede Produkter paa Markedet i deres Omegn.

II. Anvendelse og Opbevaring af Produkter fra Hönsegaarden og Stalden.

1. Fedning af unge Høns.

Foderet bestaar i en Deig af Klid og kogte Poteter, hvoraf der daglig forbruges 2 Bushels til 60 Stykker. Med denne Masse fodres de daglig 3 Gange, om Morgenen Kl. 6, Middag Kl. 12 og Aften Kl. 6. Efter begge de første Fodringer indespærres de 1 Time enkeltvis i Mørke, for at de kan sove, men efter Aftenfodret og til næste Morgen forbliver de aldeles i Mørke. Det maa omhyggeligt iagttages, at de altid om Morgenen erholder deres Foder. Om Vinteren trækkes Fodringstiderne noget mere sammen, hvorved de kommer til at sove længere, men hvorved Fedningen begunstiges i høi Grad.

2 At fede Kalkuner.

Pulveriseret Trækul blandet i Mel og kogte Poteter vil fede Kalkuner (turkeys) i meget kort Tid.

3. Opfødning af unge Kalve.

Hvad Anvendelsen af Bønnesuppe til Opfødning af unge Kalve angaar, kan vi meddele følgende Angivelse, der er prøvet ved Erfaring. Friherre v. Rothenham paa Rentweinsdorf i Baiern, har i Løbet af 2 Aar anvendt denne Suppe med god Følge. Blandingen for en Kalv bestaar af 1 Kvart

Vand, 1 Kvart afskummet Mælk, 70 Gram skraaet Malt, 70 Gram Hvedemel, anden Sort, og 90—100 Draaber af tvekulsur Kali (2 Dele tvekulsur Kali opløst i 11 Dele Vand.)

Den hele Blanding bliver omrørt, staar i $1\frac{1}{2}$ Time, gives et Opkog under Omrøring og efter Kogningen filtreres det gjennem tæt Tøi, for at Maltspidserne og det uopløste Hvedemel ikke skal foranledige Opblæsninger og andre Ulemper. Den holder sig i 24 Timer og maa derfor tilberedes hver Dag.

Kalven erholder de første 6 Uger hele Koens Mælk; derefter afkortes sukcessivt paa Mælken, der erstattes med Suppe, indtil den pr. Dag erholder 8 Kvart Suppe og ingen Mælk mere. I Forening dermed gives Kløver og Enghø, saa meget som Kalven vil æde. Efter 3 Maaneders Forløb faar Kalven kun Halvdelen af Suppen, og denne Suppe tilsættes hver Dag $\frac{1}{2}$ Pd. Hørfrøkager, om Efteraaret ogsaa nogle kogte Poteter. Væxten af Kalven beløber sig gjennemsnitlig til 2 Pd. pr. Dag. En Kalv, der exempelvis blev afvænt den 22de Februar f. A., havde gjennemsnitlig til November f. A. tiltaget $2\frac{1}{4}$ Pd. daglig.

Taaler Kalvene ikke Modermælken, saa gives de strax Suppe.

Efter denne Fremgangsmaade har Suppen aldrig havt nogen skadelig Følge. Diarrhoe er aldrig forefaldet. Suppen virker ogsaa ganske fortræffelig til Opfødning af unge Svin, og har navnlig sikret mod Diarrhoe, som saa hyppigt dræber disse.

J. v. Liebig angiver efterfølgende Forskrift til denne Suppe:

1) 280 Gram Hvedemel koges klar med 4 Kvart Vand og 2 Kvart Mælk, til det danner en sædvanlig Mælkedeig,

2) derpaa tilsættes 2 Kvart Mælk og

3) 36 Gram Kalioplosning, hvorpaa tilsidst

4) den skraaede Malt tilsættes den hede Meldeig, staar paa et varmt Sted under Omrøring i $\frac{1}{2}$ Time, opkoges endnu en Gang og filtreres efter Opkogningen.

4. Om Fodring af Svin.

Foderets Indflydelse paa Svinekjødets Godhed er bleven undersøgt paa forskjellige Steder i England. Det fremgaar heraf, at Yorkshire Svin, som fra Begyndelsen af Fedetiden indtil Slagtningen hovedsagelig fodres med Mælk og Mælkeaffald, gav det fineste og mest velsmagende Flæsk, ligesom de i forholdsvis kortest Tid opnaaede den høieste Slagtevægt. Næst derefter var det Svin af samme Race, fodrede med Byg, der gav den forholdsvis høieste Slagtevægt og meget velsmagende, fint Flæsk. Ogsaa Svin, der var fedede med en lige Blanding af Havre og Erter gav et godt Resultat; Kjødet var vel neppe saa mørt som de førstnævnte to Hold, men Flesket var fast og godt. Svin, som var fodrede udelukkende med Mais, gav Flæsk af bløð og løs Kvalitet, men opnaaede ved Siden deraf en forholdsvis høi Slagtevægt. Svin, der var fodrede udelukkende med Poteter, gav svampet, let og sletsmagende Flæsk, der ved Kogning faldt stærkt sammen. Svin, fodrede hovedsagelig med grøn Kløver, gav et eiendommelig gult, sletsmagende Flæsk. Ved stærk Fodring med Oliekager og Linfrø sammen med Bygstraa danner der sig løst, fedtet Flæsk med en stærk, meget ubehagelig Bismag. Bønnefodrede Svin giver fast, tungt fordøieligt Flæsk af ikke særlig behagelig Smag. Oldenfedede Svin gav ikke noget særligt godt Resultat, og Kjødet var af en ubehagelig Smag.

1) Det bedste Flæsk i Smag og det sværeste i Vægt giver de Svin, der er fodrede med Mælk. Dette staar Fodringen med Korn, nemlig Mais, Byg, Havre og Erter nærmest.

2) Poteter giver et løst, let og smagløst Flæsk, der taber meget i Vægt ved Kogning.

3) Flæsket af Svin, der er fodrede med Klid, bliver gult, uden Fasthed og slet i Smag.

4) Oliekager og Oliefrø frembringer et løst, fedtet Flesk af en ubehagelig Smag.

5) Agern giver et let veiende, haardt, usundt Flesk.

5. At faa Høns til at lægge Æg hele Aaret igjennem.

Hver Høne skal have en Ounce frisk Kjød hver Dag, og om Vinteren blandes lidt rød Peber i deres Føde. Giv dem tilstrækkeligt Korn, Vand, Græs og Kalk.

6. Hvor mange Æg kan en god Høne lægge?

En Høne har i dens Æggestok i et rundt Tal omtrent 600 Æg, som den udvikler og kan lægge. Af disse 600 smaa Æg lægger den, naar det gaar godt, i det første Aar omtrent 20 Stykker, i det andet 120, i det tredie 135, i det fjerde 114; i de følgende fire Aar aftager Lægningen ca. 20 Æg aarlig og i det niende Aar lægger Hønen i det heldigste Tilfælde kun 10 Æg. Den, der altsaa vil have en rigtig Overensstemmelse mellem Foderet og den Nytte, man har af Hønen, skal aldrig holde en Høne længere end til det femte Aar, med mindre den er af en værdifuld eller sjelden Race.

7. At opbevare Æg.

Til hver Spand Vand sættes 2 Pint frisk, læsket Kalk og 1 Pint almindelig Salt. Det Hele omrøres vel. En Balle fyldes halvt med denne Blanding, og Æggene lægges ned deri naarsomhelst efter Juni Maaned.

8. Ny Opbevaringsmethode af Æg.

Et Shanghai Blad beskriver en nys oprettet Industri i nævnte By. Hensigten er at præservere Æg paa en saadan Maade, at de kan vedblive at være friske og passende for Brug eller rettere brugbare til at koge for saa lang en Tid, som det skal være, og uden Hensyn til Klimaet. Æggene indsamles af Æggehandlere, der drager rundt til Farmerne, og de kjøbes af Kompagniet paa gode Vilkaar, undertiden billigere, undertiden dyrere, men stedse til en lavere Pris end de vilde

kunne kjøbes for andetsteds. Kvantiteten, der præserveres daglig, afhænger naturligvis af Tilførslen, og der kan behandles indtil 500 Dusin om Dagen, hvis de blot kan skaffes. Fremgangsmaaden er overordentlig simpel. Æggene slaaes itu, og baade Hviden og Blommen udtømmes i et stort, fladt Trug, omsat med Bly og i Skikkelse som et vældigt Billiardbord. Truget er kun faa Tommer dybt; men under det gaar en Masse Rør, gjennem hvilke der ledes Damp fra en Dampkjedel, hvorved Æggene tørres, indtil de antager Udseendet af en Slags Æggedeig. Lidt Sukker og Salt blandes deri, og derpaa tages Æggedeigen af og pakkes i Tindaaser, som hermetisk tillukkes. Forretningen er udelukkende Exportforretning, og næsten kun paa England. Fremgangsmaaden er en amerikansk Opfindelse, og Kompagniet driver ogsaa en lignende Forretning her i Landet.

9. Et virksomt Middel til at vedligeholde Æg.

Mr. M. Violette har i en fransk Journal for Kemi og Fysik anbefalet Linolie, som det virksomste og paalideligste Middel til at opbevare Æg i lang Tid. De overstryges dermed, sættes i særskilte Smaarum paa inddelte Lister, til de er tørre, og nedpakkes derpaa i Smaatønder. Porerne lukkes aldeles, og Æggene bliver uforandrede i utrolig lang Tid, som om de var hermetisk opbevarede.

En anden Maade.

Hver Aften tager man de Æg, der er samlede i Dagens Løb, og gnider dem omhyggeligt ind med Smør eller fint og rent Svinefedt, saaledes at enhver Pore i Skallen bliver fuldkommen fyldt, da Luften ellers ikke kan holdes fuldstændig ude. Dernæst lægges et Lag Salt paa Bunden af en lille Kasse, og heri sættes Æggene rækkevis paa Enden, men det er ligegyldigt, enten den spidse eller den brede Ende sættes nederst; ovenpaa lægges et nyt Lag Salt, heri sættes ogsaa Æg, og saaledes vedbliver man indtil Kassen er fuld. Øverst

lægges et Lag Salt, og Laaget maa slutte godt paa Kassen. Paa denne Maade kan Æg opbevares i lang Tid og er ligesaa friske og velsmagende, naar de tages ud efter flere Maaneders Forløb, som da de pakkedes i Kassen.

Befrugtede Æg gaar lettere i Forraadnelse end ubefrugtede.

10. Sengefjærs Behandling og Brug.

At dune Fjær.

Naar man skal forfærdige Sengeklæder til en hel Seng, ønsker man gjerne den fineste og mest dunagtige Fjær til Hovedpuder, og tager hellere den grovere i Underdyner. Den adskilles paa følgende Maade: Man vælger et tomt Værelse, helst et, der er rappet eller beklædt med Bord. Her hænger man tvende Lærredslagener for det ene Hjørne paa en Snor eller en Stang, og et tredie befæstes høiere oppe lige ind i Hjørnet og hænger ud over de andre, saa at det Hele danner et lidet Telt. Derunder placerer man en Pige, der ikke maa have uldne Klæder paa; hun har et høit, glat Træspand, som hun fylder halvt fuldt med ribbet Fjær, og rører deri med en lang, stiv Visp (et Ris), da flyver al Dun og fin Fjær op og falder ned paa Gulvet, medens den grove bliver tilbage i Spanden. Naar der ikke flyver mere op, saa tømmes Spanden og hun tager en ny Portion deri, og naar det bliver en stor Hob paa Gulvet, tømmes den i et Var. For dem, der ikke har et ledigt Værelse, kan det lade sig gjøre at tage et høit Kar, sætte en lavere Spand med Fjær ned deri og tildække og tilbinde Karret med et Lærredslagen, saa at der kun e· et Hul til Pigens Arm. Men dette er meget besværligt, da Lagenet maa løses af for hver Ombytning, og det er sent, fordi man ikke med Lethed kan bevæge Armen.

At rense Fjær og Dun.

Naar Dynerne bliver gamle og undertiden har været udsatte for Fugtighed, saa klumper Fjærene sig deri; Dynerne bliver da ubehagelige at ligge paa, og lader til at være tyn=

dere, end de virkelig er. For at afhjælpe dette, maa man have et forsigtigt Menneske, der kan passe, at en stor Jerngryde eller Bryggekjedel bestandig holdes godt lunken, men aldrig bliver hed. Deri kommes 3 a 4 store Haandfuld Fjær ad Gangen, og der røres sagte deri med blottet Haand, til Fjæren er gjennemlunket. Da svæller den ud og bliver som ny og levende. Alt Grus og Sand, som er i Fjæren, synker tilbunds i Gryden; dette tømmes ud for hver tredie eller fjerde Gang. Man maa have en Fustage ved Siden af Gryden foruden den Fjæren er i, for at tømme den rene Fjær i. En Dyne ser næsten dobbelt saa tyk ud efter denne Operation, og Varret vaskes da med det samme.

Dynevar.

En Underdyne maa være 2 a 3 Kvarter længere end den Seng, hvortil den skal høre — Sengen maalt indeni — og mindst 1 Fod bredere end Sengen; thi dette tager Fylden op, og det er godt, naar Dynen kan lægges lidt op imod Sengens nederste Ende. Til Underdyner bør man vælge Linbolster, da Bomuldsbolster saa let vil revne, naar Dynerne skal vendes i Sengen. Til Hovedpuder derimod — især til de øverste, hvori man har Dun eller fin Fjær — kan Bomuldsbolster bedre gaa an, ja næsten være ligesaa tjenligt. Alle Hjørner paa Puder og Underdyner besyes med semsket Skind.

Alle ny Var maa gnides paa Vrangen, før Fjæren kommes i, enten med gul Vox eller med gul Stangsæbe; dog undtager man den øverste Hovedpude. Er det Vox, da maa Stykket, hvormed man gnider, varmes ofte; Sæben er det ikke nødvendigt at væde. Den er billigere end Vox, gjør det samme Gavn, nemlig at hindre Sengeklæderne fra at give Støv fra sig, og er langt bedre for Varrene, naar de skal vaskes. Det lugter vistnok stærkt af Sæben i Førstningen, men naar Varrene luftes godt efter Gnidningen, før man har Fjær i, saa er det ikke værre end Vox. Nogle laver en Røre af gult Vox, opløst i kogende Vand og jævnet med Hvedemel, hvilken Røre bliver strøget paa med en Malerkost; men dette

vil sees paa Retten, naar det ikke er paastrøget med desto større Forsigtighed; det smuldres af ved Brug og lægger sig i Fjæren som Støv, og saadanne Dyner er meget udsatte for Beskadigelse af Rotter og Mus, naar de ligger i ubenyttede Værelser.

Til Overdyner bruger man ingen Smørelse, men det er godt at have et Undervar af Shirting, for at det øverste Var lettere kan aftages og vaskes. Til Gjæstesenge bruges mest Dun, og 7 a 8 Pd. er da passende til en Dyne paa en dobbelt Seng.

Duntæpper.

Man syer det øverste Betræk i Striber, der er et Kvarter brede, og sætter mellem hver saadan Aabning et bredt Bændel eller en Tøistrimmel af en Fingers Bredde efter Indbretningen, saaledes at Baandet er syet til Oversiden paa den ene Kant og til Undersiden paa den anden, og derved gives Teppet et Slags Høide. Dette maa syes med Kastesøm, men ikke trækkes. Af Shirting syes lange Poser, der passer til disse Huller, men som heller maa være rundelig vide end for smale, da det ikke ser godt ud, at der bliver tomme Rum i Overtrækket. Er Tæppet 1¾ Yard langt, saa er 10 Ouncer Dun passende i hver Pose; men vil man have det saa langt, at det skjuler Sengen, saa maa man tage forholdsvis mere. Poserne kan nu stikkes ind og tages ud, naar Trækket skal vaskes. De maa syes fast med nogle Sting i begge Ender. Dette er tykke Vintertæpper; Sommertæpper behøver kun 4 a 5 Ouncer i hver Pose.

11. Kondenseret Mælk og Fløde til Opbevaring.

For at kunne indkoge Mælken saaledes, at den tilbørlig opbevaret kan holde sig i aarevis, udfordres der to Hovedbetingelser, nemlig:

1) At det Vand eller de vandholdige Bestanddele, sædvanlig 88 Procent, der findes i Mælken, bliver fjernede saa

meget som muligt, uden at Mælkens Natur selv væsenlig forandres, og

2) samtidig at overføre den kondenserende Mælk i en saadan Tilstand, at den kan modstaa Forbærvelse.

Hovedarbeidet derved bestaar af følgende Punkter:

Mælken, der skal anvendes hertil, maa malkes af rensede og vaskede Yvere;

Den skal strax sies med megen Nøiagtighed;

Den skal derpaa strax ophedes til Kogepunktet over fri, røgfri Ild;

Den sies derpaa endnu en Gang gjennem et stort Blikdørslag med mange, særdeles fine Huller;

Den afdampes derpaa i et saakaldet Vandbad, og under Tilsætning af 3—4 Ouncer almindeligt raffineret Sukker for hver $1\frac{3}{4}$ Kvart Mælk under uafbrudt Omrøring, til den har en Konsistents som tykflydende Sirup.

Det nævnte Vandbad bestaar ikke af andet, end af en almindelig stor Jernkjedel, eller en almindelig Kobbervaskekjedel, hvori der anbringes en anden, fladere Kjedel, der kan gjøres af sædvanligt tykt, hvidt Blik. Gjennemsnittet af den mindre Kjedel maa omtrent være 2—3 Tommer mindre end den udvendige. Den maa ogsaa være forsynet med en egen, ringformig 5—6 Tommer bred Rand, som maa anbringes saa høit, at Kjedelen omtrent naar $\frac{2}{3}$ Del af sin hele Høide ned i den udvendige Kjedel, og at denne Rand, der hviler paa Kanten af den udvendige Kjedel, efter at denne Kant er belagt med Tøi eller Lærred, og endnu kan fæstes med egne Klemmer, altsaa bærer Afdampningskjedlen. I det Tilfælde, at den indvendige Kjedel er saa stor, at den maa være forsynet med Hanke, maa disse selvfølgeligen anbringes ovenfor bemeldte Rand.

Naar der nu i den yderste Kjedel kommes saa meget Vand, at dets Overflade endnu er nogle Tommer fra Afdampningskjedlens Bund, og naar der da, efter at begge Kjedler er sat i hinanden, gjøres Ild under den udvendige Kjedel, saa er det til dette Arbeide nødvendige Vandbad færdigt. Temperaturen

af den i den indvendige Kjedel værende Mælk kan følgelig aldrig blive høiere end Vandets Temperatur i den udvendige Kjedel, og følgelig kan der aldrig være Tale om, at Mælken kan brænde paa. Tvertimod, Temperaturen af Mælken ved dette Vandbad holder sig i Reglen 20—30 Grader Fahrenheit lavere end den ved kogende Vand. Grunden dertil maa søges i den stadige Omrøring af Mælken, men ogsaa for endel deri, at noget af Dampen i den indvendige Kjedel undviger ved Kanterne. Der kan selvfølgelig heller ikke være nogensomhelst Fare for for stærk en Spænding ved Vanddampene.

At Temperaturen af den indkogende Mælk ikke stiger høiere, end ovenfor anført, er netop en Omstændighed, der især bidrager til Fabrikatets Godhed.

Hvad Størrelsen mellem Afdampningskjedlen og Vandkjedlen angaar, saa retter den Førstes Omfang sig altid efter den Sidstes. Den indvendige Kjedel maa altid være mere flad end dyb, da Fordampningen af en Vædske ved lige Temperatur altid er større, jo større Overflade den frembyder til Luftens Indvirkning.

Er den indvendige Kjedel 2 Fod i Gjennemsnit, saa vil Vædsken, naar den staar en Tomme høit deri, omtrent udgjøre 8 Kvart, 2 Tommer 16 Kvart og 4 Tommer 32 Kvart. Det maa imidlertid bemærkes, at der ved dette Forhold af Kjedlen maa være et 4 Tommer tomt Spillerum foroven, for at der ved Vædskens Omrøring ikke skal gaa noget tabt derved.

Under Mælkens Afdampning maa Dampen i Vandkjedlen være i uafbrudt Virksomhed, for endnu engang at kunne koge den affiede Mælk deri, og denne skal uafbrudt og regelmæssigt røres under hele Tiden. Sker dette ikke, saa danner der sig uopløseligt Skind, der mere eller mindre bidrager til at ødelægge Fedt- og Smørkuglerne i Mælken. Omrøringen skal ved mindre Portioner ske med en Træspartel, ved større derimod med en saakaldet Træskraber.

Førend Sukkeret tilsættes, bliver det renset lidt; dette sker simpelt paa den Maade, at det med Halvdelen af dets Vægt Vand koges, skummes, og den hede Vædske sies gjennem

Flonel. Efterat det flydende Sukker er afkjølet til mindst 167 Grader Fahrenheit, hældes det til Mælken i Vandbadet. Sukkeret virker kun som Konserveringsmiddel; thi at det tillige meddeler en sød Smag, er kun en Bisag, og det saa meget mere, da Mælken allerede iforveien indeholder Sukker, nemlig det saakaldte Mælkesukker.

Tilsætningen af det raffinerede Sukker til den kondenserede Mælk gjør vel denne kostbarere, men uden denne Tilsætning kan saadan Mælk ikke sikres fra Fordærvelse, om der endog anvendes alle bekjendte Konserveringsmaader derpaa. Ligeledes har Erfaringen vist, at Forholdet af Sukkeret til Mælken ikke bør formindskes synderligt.

Under den videre Inddampning af Mælken har man blot at iagttage, at Temperaturen aldrig stiger over 190 Grader Fahrenheit. En høiere Temperatur virker skadelig paa Fabrikatets Godhed. Man maa derfor stadigt have et Thermometer i Brug, og hvis det bliver nødvendigt, maa Temperaturforholdet reguleres ved Ildens Forstærkning eller Formindskning, samt ved flittig Omrøring.

Naar Mælken har opnaaet den behørige Grad af Indkogning, hvilket blandt andet kjendes derpaa, at den ikke mere løber i tynde Straaler eller draabevis fra Spartelen, men derimod falder af i store sammenhængende Masser, saa skrides der strax til Fyldningen af de passende Beholdere. Disse sidste bestaar i intet andet, end simple Blikdaaser, hvilke har vist sig bedre hertil end Flasker. De har et Laag, der passer nøie, og Sideranden skal gaa ½ Tomme ned over Daasen. Størrelsen af Blikdaaserne er vilkaarlig, men det er hensigtsmæssigt, at have dem ikke under 1 Pd. og ikke over 2 Pd.s Indhold. Hvad Formene angaar, da gjøres de sædvanlig runde, og Forhold mellem Gjennemsnit og Høide er som 2½ til 4. Det maa kun bemærkes, at Daaserne og Laagene forud udkoges i Sodalud, afskylles godt, og sættes nogle Minuter før Brugen i en hed Ovn, der dog ikke maa være saa varm, at Tillodningen kan smelte. Naar de vedkommende Daaser er fyldte til Randen med indkogt Mælk, bliver de rolig staa-

ende til deres fuldkomne Afkjøling, dog ikke ved sædvanlig Temperatur under 66 Grader. I denne Tid sammentrækker Indholdet sig 1—2 Linier; det ovenover Mælken frembragte tomme Rum fyldes aldeles med hed, koncentreret, renset og kogt Sukkeropløsning, hvorpaa Daasen strax dækkes med Laaget, der, som tidligere sagt, maa passe nøie nedover Daasen, hvorpaa Fugen mellem Laaget og Sidekanten af Daasen tilklines med en Deig af Mel og hedt Vand. Derved maa Daasen aldrig bringes ud af sin opretstaaende Stilling. Naar denne Deig er tørret, overklistres den med en Papirstrimmel, der er godt strøget med stærk Klister. Naar dette Lukke er tilbørligt tørret, kan Daasen lægges i hvilkensomhelst Stilling. For at der ikke skal anvendes nogen Kraftanstrængelse med at aftage Laaget ved Aabningen af Daasen, er det rettest, at stryge Daasens yderste Rand, saa langt Laaget gaar ned, med frisk, smeltet og atter afkjølet Smør, førend Laaget sættes paa.

Den paa saadan Maade kondenserede og opbevarede Mælk holder sig ganske fortrinlig, og naar den er tilberedt med nøiagtig Iagttagelse af alle de her meddelte Regler, danner den et Fabrikat, der let lader sig blande i alle Forhold med koldt eller varmt Vand, men en saadan Blanding kan ikke adskilles fra frisk, forud kogt og afkjølet Mælk, naar det undtages, at den har en sødere Smag. Dog dette kan aldrig være til Skade.

Indkogt Fløde

I den nyeste Tid har man flere Steder leveret indkogt Fløde, der behandles aldeles paa samme Maade som Mælken, kun maa følgende iagttages:

Til 1 Del Fløde tages 1 Del nymalket Mælk, hvorved Fabrikationen lettes endel. For at erholde Fløden, skal den nymalkede Mælk kun staa i 12 Timer, hvorpaa Fløden afskummes og blandes med lige Dele nymalket Mælk. Mælkefadene skal være tildækkede og for hver 12 Potter nymalket Mælk, der hensættes til at ansætte Fløde, kommes der først en Opløsning af $\frac{1}{2}$—$\frac{3}{4}$ Ounce tvekulsur Natron deri, som omrøres

godt i Mælken. Denne maa ved hele Arbeidet behandles med den høieste Grad af Renlighed.

12. Fortættet Mælk.

I New York bestaar der en Fabrik til Fortætning af Mælk; Eieren hedder Blatchford. 112 Pd. nymalket Mælk, 28 Pd. hvidt Sukker og en Theskefuld tvekulsur Natron blandes, kommes i emaillerede Jernpander og inddampes i et ved Damp opheðet Mariebad. For at lette denne Inddampning, er der ved Hjælp af Vinger og andre sindrige Indretninger frembragt et Lufttræk mellem Laaget af Panden og den fortættende Mælk. Ved Dampmaskinen bevæges der nogle Omrørere, for let at bevæge Mælken under Inddampningen, hvilket imidlertid sker saa forsigtigt, at der ikke dannes Smør. Omtrent i 3 Timer gaar Mælken over i en deigagtig Tilstand. Ved stadig Omrøring og Opvarming bliver Mælken tilsidst forvandlet til et Pulver af samme Farve som Fløde. Den udsættes derpaa for Afkjøling i Luften, afveies i Pund, og ved Hjælp af en Presse af 20—30 Centners Tryk, bringes den i Form af Plader, der er saa store, som smaa Mursten, i hvilken Tilstand de overtrækkes med Staniol og kommer i Handelen. En af disse revne Mælkeplader, der opløses i Vand, afsætter Natten over en fed Fløde, der kan forvandles til fortrinligt Smør. En anden Opløsning kan hurtig forvandles til Valle ved den for sædvanlig Mælk anvendte Fremgangsmaade.

13. At forøge Mængden og Godheden af Mælken.

Køerne skal fodres med Potetes eller andre Rødder og giv dem desforuden 2 Kvart Hvedeklid i 6 Kvart Valle Morgen og Aften.

14. At holde Mælk sød og gjøre sur Mælk sød.

Kom lidt "Carbonate of Magnesia" i Mælken. — 5 a 6 Gran Potaske til hver Kvart Mælk eller Fløde, vil forhindre, at den "skilles" under Kogningen.

15. Ny Methode at til udskille Fløden fra Mælken.

Hr. Edvard Murneth i Southboro har paa en ny Maade løst dette saa vigtige Problem i Meierifaget. Hidtil har det været den almindelige Mening, at for at udskille Fløden med det bedste Resultat, skulde Mælken være fuldstændig i Ro. Mr. Murneth gaar ud fra det lige modsatte Princip og vedligeholder en stadig strømmende Bevægelse i Mælken. De Mælkefade, han anvender, er 6 Tommer i Gjennemsnit og 20 Tommer dybe. Disse er indfattede i Bunden af et stort Trætrug saaledes, at Mælkefadene med 12 Tommer af deres Dybde rager nedenfor Truget. Truget bliver fyldt med Isvand, og ovenpaa Fadene, der er forsynede med Laag, lægges ligeledes Is. Dette virker altsaa afkjølende paa de øverste Lag, medens Mælken i Bunden af Fadene bliver holdt i den samme Temperatur, som Luften i Lokalet, 79 Gr. Fahrenheit. Mælken paa Overfladen synker følgelig nedefter efterhaanden som den bliver afkjølet, medens den varmere Mælk forneden stiger opad, og paa denne Maade er der altsaa tilveiebragt en stadig Strømning i Mælken, saalænge der i denne er nogen Temperaturforskjel. Paa denne Maade skal Flødens Udsondring foregaa meget hurtigere og fuldkommere end efter nogen anden Methode.

16. Substitut for Fløde.

Tag to eller flere Æg og pisk dem vel. Held derpaa kogende hed The over dem, men langsomt for at hindre dem fra at skilles. Ingen vil kunne skjelne dette fra tyk Fløde.

17. At holde Smør haardt i varmt Veir.

En simpel Methode til at bevare Smørret fra at blive flydende i Sommerheden er at sætte en omvendt Lerkrukke uden Glasur eller, hvis man ikke har andet, da en Blomsterpotte over Smørfadet eller Smørkrukken, saaledes at denne

bliver helt dækket. Til større Sikkerhed kan man omgive Lerkrukken med et fugtigt Klæde og hælde lidt Vand paa Smørfadet. Smørret vil ved denne Fremgangsmaade holde sig aldeles koldt.

18. At forbedre fordærvet Smør.

Smørret smeltes i to Gange dets Vægt af kogende Vand og det Hele rystes godt. Det smeltede Smør hældes derpaa i koldt Vand for at blive fast.

En anden Maade er at udvaske Smørret i god, nymalket Mælk.

Harsk Smør kan gjøres brugeligt ved at bruge 1 Pint Vand til hvert Pund Smør efterat der først er tilsat Vandet 20 Grains af "Chloride of Lime" til hver Pint. Smørret vaskes vel i denne Blanding og udskylles bagefter i koldt Vand og Salt.

19. En anden Maade at gjøre harsk Smør brugbart.

Det fordærvede Smør smeltes ved ganske svag Ild; til 10 Pund Smør tilsættes 5 Ouncer frisk brændte og stødte Trækul, ½ Ounce stødt Kridt, 1 Spiseske Honning og nogle gule Gulerødder, der er skaarne i Skiver. Denne Blanding holdes smeltet i ½ Time over godt varmt Vand og omrøres vedvarende, ligesom det dannende Skum ofte afskummes. Det hældes derpaa i en aaben Ovn gjennem en fin, forzinket Staaltraadssigte. Smør, der er behandlet paa denne Maade, er efter Afkjølingen lugtfrit og af en behagelig Smag. Tilsætningen af Trækul har til Hensigt at optage den i Smørret værende Gas, det stødte Kridt neutraliserer den tilstedeværende Smørsyre, Honningen forbedrer Smagen, og Gulerødderne meddeler Smørret en gulagtig Farve. Ved Sigtningen fjernes de tilsatte grove Bestanddele. De finere Dele sætter sig under Afkjølingen paa Bunden.

Efterat Smørret er afkjølet, optages det af den Behol-

der, som det er i, Bundfaldet skjæres af, Klumpen stænkes rundt om med frisk, koldt Vand, og det opbevares paa et kjøligt Sted. Det paa Overfladen værende Vand fordamper meget snart og maa ofte stænkes paa igjen.

Det har vist sig fordelagtigt, naar Beholderen, hvori Smørret opbevares, altid staar i koldt Vand, der daglig fornyes.

20. At gjøre Smør holdbart.

Tag 2 Dele af det bedste Salt, 1 Del helt, hvidt Sukker, 1 Del Salpeter og bland det godt. Til hvert Pund Smør tages 1 Ounce af denne Blanding; det arbeides godt ind deri, og Smørret bevares paa et kjøligt Sted i tæt Indpakning. Det kan holde sig to Aar.

21. Uld at blege uden Svovl.

Den løse Uld eller Uldgarn vaskes først paa den bekjendte Maade med Soda og Sæbe, udskylles godt og kommes derpaa i et koldt Bad, hvori der for 100 Pund Uld er opløst 2 Pund svovlsur Natron, hvori den bliver 1 Time. Den optages, og i det samme Bad tilsættes 6 Pund Saltsyre, som omrøres godt deri, Ulden kommes deri og bliver der endnu 1 Time. Karret, hvori dette foretages, skal være godt tildækket, og der maa ikke anvendes mere Vand dertil, end der netop er nødvendigt for at kunne bearbeide Ulden godt i Væsken. Bagefter maa det udskylles gjentagende i flere Gange fornyet Vand. Den lyse Uld eller Garnet erholder derved et meget hvidere Udseende, end om det var bleget ved Svovlning og holder sig længe hvidt uden atter at erholde et gulagtigt Skjær.

22. Faareulds Vask.

Det er en bekjendt Erfaring, at frisk, vasket Faaruld lader sig blege hvidere og leverer altsaa ogsaa renere Farver i

lysere Toner, end naar den bringes i Handelen med Faarenes Sved og først bliver vasket af Fabrikanten. Den Sidste ser derfor med Rette paa vasket Uld og foretrækker denne. Men derved stilles den Fordring, at Ulden vaskes før Klipningen og altsaa paa Faarene, hvilket Landmanden trykker sig ved, fordi han frygter for at skade Dyrenes Sundhed. En Udvei herved er simpel. Det kommer nemlig ikke derpaa an at vaske den endnu levende Uld, men kun paa, at Sveden ikke faar Tid til at indtørre, thi ved Luftens Indvirkning bliver den saa forandret, at den bagefter ved Blegningsmidlerne kun viger vanskelig eller slet ikke mere. Den afklippede Uld vaskes derfor strax, og begge Parter tilfredsstilles. Kjøberen kan gjerne bære Tabet ved Vaskelønnen, thi han sparer den paa mange Maader.

23. Rensning af Talg.

100 Dele Talg kommes i 100 Dele kogende Vand, saa at det smelter og tilsættes en Opløsning af 4 Dele krystalliseret kulsur Natron i 20 Dele Vand, hvorpaa Blandingen omrøres, idet Temperaturen deraf holdes over Talgens Smeltepunkt, til den fuldstændig er gaaet over i en flydende Masse, hvorpaa den ophedes til Kogning. Der tilsættes nu 400 Dele Vand, idet der fortsættes med Omrøringen. Det skal derpaa sætte sig, den nedenstaaende vandholdige Vække aftappes, og den ovenover svømmende Talg samles. Da denne endnu indeholder kulsur Natron, saa blandes den igjen til en flydende Masse og udvaskes atter med 400 Dele Vand ved Koghede. De bedste Talgsorter skal saaledes behandles to Gange, men de fleste Sorter i Handelen derimod tre Gange. Ved den anden Behandling anvendes 2—4 Procent, ved den tredie 2—3 Procent krystalliseret, kulsur Natron. Herpaa udvaskes Talgen enten blot med Vand alene, eller med Vand, som er tilsat 1 Procent Saltsyre, og udvaskes derpaa med rent Vand. Alle disse Vaskninger maa udføres med hedt Vand, og Blandingerne skal holdes kogende i $\frac{1}{4}$—$\frac{1}{2}$ Time.

Ved Anvendelse af denne Fremgangsmaade i det Store kan der benyttes et Trækar med Røreapparat, og Ophedningen bevirkes ved Indledning af Damp. For at forhindre Dannelsen af Kalksæbe, anvendes der bedst destilleret Vand, eller Vand, der forud er befriet for Kalken ved Tilsætning af kulsur Natron. Den fra Behandling af Talgen med kulsur Natron tiloversblevne Vædske mættes med Saltsyre eller Svovlsyre, hvorved den opløste Fedtsyre tilligemed de i denne Vædske endnu værende Fedtdele opløser sig. Det samles og anvendes som Material til Tilberedning af Sæbe eller af Stearinsyre. Det paa den nævnte Maade rensede Fedt har aldeles tabt sin ubehagelige harske Talglugt. Det er saa godt, at det kan anvendes til Stegning af Kartofler og Kjød etc.

24. Fire prisbelønnede Fremgangsmaader for Indsaltning og Rogning af Skinker.

Landvæsensselskabet i Maryland havde udsat fire Belønninger for den bedste Maade at salte og røge 1000 Pd. Skinker, der skal holde sig i Længden. Disse fire Belønninger blev tilkjendte efterstaaende Methoder:

1) 2½ Pd. Salpeter blandes med ½ Bushel Salt, begge fint pulveriserede, tilsættes 3 Pd. brunt Sukker og 2⅝ Kvart Molasses, Flæsket indgnides godt med denne Blanding og nedlægges i et Saltekar. Hver Uge ompakkes det og tilsættes en Smule Salt. Efter 3—4 Ugers Forløb optages det, afvaskes og hænges 2—3 Uger til Tørring. Det røges derpaa med Hickory i 3—4 Uger, hvorpaa Skinkerne lægges paa et kjøligt Sted og nedpakkes i Hø eller Hakkelse.

2) Efterat Flæsket er løst fra Benene indgnides det Stykke for Stykke med stødt Salpeter paa Kjødsiden og da især hvor Benene har været, en Spiseske Salpeter til hver Skinke og en Theske paa hvert Skulderstykke; til Midterstykket bruges halvt saameget. Ved Nedpakningen indgnides det med Salt og paa hvert Lag Flæsk lægges ¼ Tomme tykt Salt-

lag, idet Flæsket ved næste Lag lægges med Kjødsiden paa Saltlaget. Flæsket lægges paa et Træstillads eller paa tykke Brædeunderlag i en kold Kjælder og opbunkes saaledes mellem Brædelag. Flæsket lægges med Hudsiden nedad og ordnes paa følgende Maade: første Lag Skinker, andet Lag Forstykker, tredie Lag Mellemstykker og fjerde Lag de mindre Stykker, Alt uden Ben. Paa denne Maade ligger Flæsket ved mildt Veir i 6 Uger og ved koldt Veir i 8 Uger; Lagen lader man uhindret flyde af.

3) ½ Bushel fin Salt, 2 Pd. brunt Sukker, 2½ Pd. Salpeter og 2⅝ Pd. bedste Sirup blandes, Flæsket indgnides dermed, til Blandigen er forsvundet, hvorpaa det nedlægges i et Saltefad. Hver Uge optages det, nedlægges atter og efter 6 Ugers Forløb er det færdigt. Begge de første Gange det optages, maa der tilsættes en lille Portion Alun.

4) 2½ Pd. tørret og fintstødt Salpeter, ½ Bushel fineste tørret Salt, 3 Pd. brunt Sukker og 2⅝ Pd. bedste Sirup blandes sammen, Flæsket indgnides dygtigt dermed og nedlægges i Saltefadet. Efter 3—4 Ugers Forløb optages det, afvaskes, tørres og hænges i Røg. Efter 3 Ugers Forløb, idet det er røget med Hickory, er det færdigt og indpakkes i Lærred, pakket i Hø eller Hakkelse og opbevares. Fra Tid til anden eftersees Flæsket; er Indpakningen blevet fugtig, maa den fornyes.

25. Udtrækning af dyrisk Fedt, naar det skal bruges som Næringsmiddel eller til Parfumeri.

Det friske, raa, dyriske Fedt bliver saa meget som muligt befriet fra alle kjødagtige og hudagtige Dele, skæres i tynde Strimler eller smaa Tærninger, og vaskes saa længe i koldt, kalkfrit Vand, til dette løber farveløst af og ikke mere indeholder nogle Bloddele. Efter Afdrypningen kommes det udvaskede raa Fedt i en cylindrisk, tøndeformig Stentøiskrukke, lige op og ned, af 1 Yards Høide og ½ Yards Vidde i Lysningen; den sættes i et Vandbad, der ophedes med Damp til Smeltepunktet af Fedtet. Paa Bunden af denne Krukke

er der anvendt en Hane af Træ eller Stentøi, saaledes at Krukken kan tømmes uden at optages af Vandbadet. Efterat den er fyldt $\frac{3}{4}$ fuld med det raa Fedt, lægges en sigteagtig, gjennemboret Stentøisskive, der slutter i Krukken, paa Overfladen af Fedtet, der tilsættes 10 Procent høist fortyndet, kemisk ren Saltsyre (3 Pund kemisk ren Saltsyre af 1,12 specifik Vægt paa 100 Pund Vand), og Beholderne dækkes med et tilslebet, godt sluttende Laag af Stentøi.

Ved Opvarmningen smeltes Fedtet i Cellerne. Huddelene, der løsnes af den fortyndede Saltsyre, lader Fedtet flyde ud, og det samler sig ovenover den gjennemborede Stentøisskive, hvorved denne lidt efter lidt synker tilbunds; alle hudagtige og endnu ikke smeltede Dele trykkes nedefter og føres ned i den fortyndede Syre, som har samlet sig der. Naar alt Fedt er smeltet, og alle Huddele forstyrrede, saa aftappes den sure Væske, og Fedtet udvaskes 2—3 Gange i hedt Vand. (Denne sure, limholdige Væske giver en fortrinlig Gjødning, efterat den er tilsat pulveriseret Phosphorit). Det sidste Vaskevand tilsættes en lille Portion kulsur Magnesia, for at Fedtet fuldstændigt skal skilles fra Syredelene.

Det udvaskede Fedt opløses derpaa i en lignende eller den halve Maaldel Svovlæther, hvorved Vandet og en slimet, kvælstofholdig Bestanddel fraskilles. De tidligere nævnte tvende Dele fjernes ved Dekantering. Den klare Fedtopløsning kommes i et fortinnet Kobber-Dampdestillationsapparat, og Opløsningsmidlet indvindes atter ved Destillationen. Det rensede Fedt er fuldstændigt lugt- og smagfrit og har næsten ingen Farve. Det indeholder intet Spor af Vand eller nogen kvælstofholdig Substans, hvorfor det kan opbevares i aarevis, er ikke underkastet Harskhed og egner sig fortrinlig foruden til Husholdsningsbrug ogsaa i Parfumeriet. Det større Udbytte af Fedt og den fortrinlige Kvalitet deraf, som der opnaaes ved denne Fremgangsmaade, belønner rigeligt de dermed forbundne Omstændigheder.

26. Stangsæbe.

Til 10 Pund Fedevarer, Flesk, Talg osv. tages 6 Pund Soda og 3 Pund læsket Kalk. Dette kommes i et Kar, og blandes vel; saa kommes 15 Kvart kogende Vand paa lidt efter lidt under bestandig Omrøren, og saa staar det stille for at klare. Naar den klare Lud er øst af, kommes atter 15 Kvart kogende Vand paa Bundfaldet under stadig Omrøren, hvilket atter staar stille at klare. Den først opløste Lud og Flesket sættes paa Ilden og skal koge i 4 Timer, medens man lidt efter lidt hælder den ene Halvdel af den sidste Lud til, alt under stadig Omrøren, saa det ikke kommer af Kog. Derpaa kommer man 1½ Kvart grovt Salt i og lader det koge i 1½ Time. Man maa ikke hælde mere Lud til, efterat Saltet er kommen i; thi da vilde Sæben ikke skilles fra Luden. Derpaa løftes Massen af Ilden og henstaar til næste Dag; Sæben ligger da ovenpaa. Man skærer den af saa langt som den findes, og sætter den atter paa Ilden med den anden Halvdel af den sidste Lud og lader den koge henimod en Time. Saa hensættes det til næste Dag. Sæben vil da være stiv og kan skæres i Stykker, der henlægges paa Hylder at tørres. Der bliver en Mængde Sæbe af denne Portion.

Hvis en Gris ved et Tilfælde skulde dø, inden den bliver slagtet, kan man tage Alt, Ben og Skind, kun ikke Børsterne; det koger ud i Luden. Er det et stort Svin, saa bør de største Ben fratages. Man kan aldrig benytte et saadant styrtet Svin bedre end til den beskrevne Stangsæbe; thi man faar indtil en Trediedel mere Sæbe end Svinets Vægt.

27. Blegning af Svinebørster.

Svinebørsterne udvaskes først dygtigt i en Opløsning af Smørsæbe i varmt Vand, udskylles derefter godt med koldt Vand og lægges i 2—3 Dage i en mættet Opløsning af Svovlsyrling, hvorpaa de udvaskes dygtigt i flere Gange for-

nyet rigeligt Vand og tørres. Børsterne beholder derved deres Elasticitet, har en smuk Glands og er fuldkommen hvide.

28. At farve hele Lammeskind med Ulden til Fodtæpper foran Senge, Vogntæpper osv.

Den Behagelighed som et langhaaret, blødt Lammeskind frembyder ved det ovennævnte Brug, har, i Forbindelse med det smukke Udseende, som et saadant Skind yder, da det kan farves i enhver Uldfarve, foranlediget, at den Slags Tæpper nu begynder at indtage en fremragende Rolle i Handelen. De Vanskeligheder, som Farvningen af et saadant Skind med Ulden paa, har frembudt, er nu overvundne, og Arbeidet derved kan udføres paa følgende Maade. Skindene vaskes i rindende Vand, skrabes paa Kjødsiden. Fødder og Hovedstykke afskæres, de udspændes i Ramme, Kjødsiden overstryges med en Garveopløsning af 1 Pund Sumach og 3 Pund Vand, for at blive garvet paa sædvanlig Maade; derefter behandles Uldsiden med en stærk, alkalisk Sæbe og udvaskes; Kjødsiden behandles endnu en Gang med Garveafkogningen og derefter farves det endnu vaadt. For at forhindre, at Skindet ikke skal blive krøllet, og for at opnaa, at Farven skal blive ensformig fordelt, maa det førend Farvningen udspændes paa et tilstrækkeligt stort Brædt, der paa Undersiden er forsynet med Tværlister, for at det ikke skal slaa sig. Ved Skindets Udspænding maa det iagttages, at det Hele, der lægges med Kjødsiden paa Brædtet, slutter saa fast og regelret dertil som muligt. I denne Hensigt fugtes Brædtet, det med Garveafkogningen behandlede Skind lægges derpaa med Kjødsiden, og faststrammes med smaa Søm. Brædtet er desuden forsynet i de fire Hjørner med Øskener, hvori der er anbragt fire, lige lange, tynde Kjæder, som i Midtpunktet forenes i en Ring, hvori der er fastgjort en længere Kjæde, som gaar over en Valse for at kunne hæve og sænke Brædtet alde-

les vandret. Uldhaarene hænger saaledes nedefter, naar Skindet er udspændt paa Brædtets Underside.

Farvningen skal udføres i flade, 12 Tommer dybe Metalpander, der er større end Brædtet, fortinnede og forsynede med en dobbelt Bund, for at kunne ophedes ved Damp. En saadan fyldes med Vand, tilsat et Farveafkog efter Farvens Beskaffenhed, men det skal være temmelig koncentreret for at undgaa Skindets for lange Ophold i Badet, hvorpaa det ophedes til Kogning ved Damp. Over Panden er der anbragt den nævnte Valse, Brædtet hænges derunder, og ved Hjælp af den enkelte Kjæde, kan det hæves og sænkes. Det sænkes indtil Overfladen af Farvevæsken og et Øieblik ned i Farven, hvorved Skindet selv faar et Farveskær, men det hæves strax noget for kun at farve Ulden, hvilket sker meget let. Farvevæsken skal holdes kogende under Arbeidet, men den maa ikke boble, kun perle, og det fordampende Vand maa vedvarende erstattes, for at det rigtige Forhold bliver tilstede. Det er ofte nødvendigt at give mere end et Bad. Efter at Farven er fremstaaet, bliver Skindet afskyllet og tørret, efterat det førend Tørringen er tilklippet med en Sax.

Enhver kan foretage denne Farvning med behørig Forsigtighed, og naar Hovedpunkterne iagttages, nemlig: regelret Udspænding, vandret Sænkning i Farvevæsken, et roligt kogende, ikke boblende men temmeligt stærk Farvebad og Erstatning af det fordampede Vand. Alle Anilinfarver er udmærkede dertil, og de mest brugelige Farver er: Ponceau, Gul, Grøn, Bronze, Blaa, Orange, Brun, Pensée og Sort. At alle smukke Uldfarver ogsaa kan benyttes er en Selvfølge.

29. Fabrikation af Sundhedssaaler for kolde Fødder.

Dr. Winterfeldt, der længe har havt sin Opmærksomhed henvendt paa det bedste Stof til Sundhedssaaler, har bekjendtgjort de Erfaringer, han har indvundet, og han meddeler Følgende i den Anledning:

Der anbefales i Almindelighed mange forskjellige Maader til Opvarmning af Fødderne, og de kan ogsaa for en Del udøve god Virkning; dertil hører navnlig Indlægningssaaler i Fodtøiet, og dertil anbefales der mange forskjellige Stoffer, saaledes kjendes Saaler af Filt, Kork, Hundehaar, Bæverhaar og deslige Fabrikater, der ved Begyndelsen af den kolde og fugtige Aarstid lovprises i de offentlige Blade til Publikums Afbenyttelse.

Antages det, at den Ubehagelighed, man føler, naar man har kolde Fødder, skriver sig fra de fugtige Uddunstninger ved det almindelig brugelige Fodtøi, og som tilbageholdes af Læderet samt samles paa Foden, saa moa man have Opmærksomheden henvendt paa, at hæve denne Ulempe ved det Materiale, hvoraf Indlægningssaalerne dannes, og derfor kun vælge saadant Stof dertil, som tiltrækker de fugtige Uddunstninger. Det er indlysende, at de nævnte Stoffer kun kan svare dertil i ringe Grad. Skal der vælges et Materiale, der svarer til denne Hensigt, saa maa der afviges fra det hidtil Anvendte. Et af de Stoffer, som er mest skikket til i høi Grad at tiltrække Fugtighed, er tør, dyrisk Gelé. Derved vil det lykkes at opnaa, hvad der søges i det forudnævnte Tilfælde, og Erfaringen har nu godtgjort, at det anførte Stof er brugbart, og det anbefales særdeles meget dertil.

Paa følgende Maade kan Enhver fremtidig let tilberede fortrinlige Sundhedssaaler, der allerede er indførte og bruges mange Steder.

Et helt, ikke for tykt Ark ulimet Pap befæstes med Smaasøm paa en simpel Bordplade, hvorpaa der tilberedes en hed, temmelig koncentreret Limopløsning, idet der paa 1 Pund Lim tillige anvendes ½ Ounce sur, kromsur Kali. Limen lægges nemlig Aftenen i Forveien iblød i saa meget Vand, at den dækkes deraf; Vandet afhældes næste Morgen, og den geleeagtige Lim koges i en lille Kjedel, der staar i kogende Vand, og dertil tilsættes den nævnte Kali. Limen stryges varm og regelmæssigt paa Pappet ved Hjælp af en bred Pensel, og efter nogle Minuters Forløb fornyes Paa-

strygningen, og den gjentages saa ofte, efterat Pappet har indsuget saa meget som det vil modtage, til der udvendig staar et rigtigt tykt Lag Lim, der, efterat det er tørret, omtrent vil udgjøre en Linie. Strax efterat det sidste Lag er paastrøget, strøs der kort klippet Lammeuld over det Hele, hvorpaa det tørres langsomt i tør, men ikke for varm Luft. Af denne Papplade skæres Saalerne af Størrelse efter Fodtøiets indvendige Form.

Den Lim, der anvendes, maa være af den bedste Sort, og maa ikke koges for længe, da dens gode Egenskaber ellers aftager, idet den da vil klæbre, naar den tørres, efterat have været fugtig. Tilsætningen af den sure, kromsure Kali bidrager ikke alene til, at Limen ikke kan fordærves, men den betager den ogsaa den Egenskab at klæbe i kold Tilstand. En saadan Lim beholder desuden den Egenskab, at modtage en stor Portion Fugtighed og atter at tørres, uden at dens kemiske Sammenhæng eller ydre Beskaffenhed forandres.

Disse Saalers gode Virkning vil snart erfares ved Bruget. Saalerne modtager de fugtige Dunster, og Fødderne bliver vedvarende tørre. Er man meget tilbøielig til at lide af kolde Fødder, saa er det nødvendigt, at ombytte Indlægningssaalerne med andre, der er tørre, og blot tørre de aftagne Saaler paa et passende, luftigt Sted.

30. Sammenpresset Læder.

I England bliver Affald af Skomager- og Sadelmagerlæder renset for Støv og fremmede Stoffer og skaaren i tynde Trævler, samlet med Affald af Oxe- og andre Huder i bestemt Forhold og blandet med Vand, som indeholder 1 Procent Svovlsyre, til det Hele danner en stiv Deig, som derpaa presses i Forme af den ønskede Størrelse og Skikkelse. Det tørres derpaa ved Hjælp af Damp, de formede Stykker føres gjennem Valtser, hvor de paa den ene Side gjøres glatte og paa den anden ru, hvorved Narvsiden og Kjødsiden efterlignes. Til 100 Pd. af dette kunstige Læder anvendes 1 Pd. Glyce-

rin, for at gjøre det smidigt. Det staar vel tilbage for naturligt Læder, men kan dog godt anvendes til Saaler og Afsatser paa Støvler og Sko.

31. Konservering af Kjød.

Hr. H. Haighton i London har i 1870 erholdt Patent paa Konservering af Kjød ved gjentagende at dyppe det i fortyndet Saltsyre og derpaa at tørre det i Luften. Ved Brugen af det paa denne Maade behandlede Kjød behøves det blot at udbløbes i en Opløsning af Soda, hvorved Saltsyren neutraliseres.

32. En anden Maade.

Hr. Georges i Montevideo sender det derværende billige ferske Kjød efter en storartet Maalestok til Europa, og hans Fremgangsmaade er følgende: Kjødet skjæres i Stykker paa mindst 4 Pd., men ogsaa i meget større Stykker, og lægges strax efterat det er tilhugget, i en Vædske, der bestaar af 85 Dele Vand, og 15 Dele af en Blanding af Glycerin, Saltsyre og tvesvovlsur Natron. Efterat det har ligget tilstrækkeligt deri, optages det, overstrøs med pulveriseret tvesvovlsur Natron og nedpakkes i Daaser af Hvidblik, som strax tillodbes. Disse Daaser har været aabnede efter et Aars Forløb, og Kjødet befandtes at være aldeles frisk og blodigt, som om det var ituhugget for ¼ Time siden. Det har da antaget en Lugt af Svovlsyrling, og for at skille det derved, udvaskes det i Vand, der tilstrækkeligt er tilsat Eddike, hvorpaa det udsættes for Luften, og holder sig frisk deri i 48 Timer. Det besidder alle Egenskaber af Kjød, der er taget af frisk slagtede Dyr.

Af de Dele af Dyrene, hvoraf Kjødet ikke kan nedlægges, koges der Kjødextrakt, idet Kjødet koges i store Kar ved Hjælp af Damp, udpresses derpaa kraftigt og indkoges, samt fyldes som Kjødextrakt i Daaser. Den udpressede Kjødmasse tørres, benyttes som Brændemateriale, hvis Aske blandes med Blod, tørres atter, og sælges da som Guano til Gjødning.

33. Australisk præserveret Kjød.

Den Proces, som Kjødet i de australiske Fabriker bliver underkastet, er overalt i det Væsentlige følgende: Efterat kun de bedste Kjødstykker af de slagtede Dyr er udsøgte, og befriede fra alle Ben, kommes det i Portioner paa 2, 3, 4, 6 og 8 Pd. i passende store Blikdaaser og disse tilloddes lufttætte med Undtagelse af en ubetydelig Aabning i Laaget. De saaledes tilberedte Daaser kommes nu i et Vandbad, der bestaar i en Opløsning af Chlorcalcium, hvis Kogepunkt er over Vandets (fra 260—270 Fahrenheit). Daaserne er kun halvt dækkede i den kogende Opløsning og bliver deri i 4 Timer, til der ikke mere trænger Dampe ud af Aabningen, og til Bunden og Laaget paa Blikdaasen er hvælvede konkave indefter paa Grund af det udvendige Lufttryk. Aabningen bliver strax tilsmeltet og Daaserne forbliver ½ Time i det hede Bad. Naar de er afkjølede, stryges de omhyggeligt med Oliefarve, beklædes med Papir og er da færdige til Forsending. Det deri indeholdte Kjød er for det meste kogt stærkt og falder let fra hinanden efter Kjødtrevlerne, naar det atter kommer i Luften og skjæres med en Kniv eller opvarmes. Det indeholder dog alle nærende Bestanddele, er rigt paa Fedt og geleeagtigt sammenløbet Kjødsaft, samt kan saavel nydes koldt som kogt til Grønsager eller let stegt. Det har ikke den fulde Velsmag af frisk kogt eller stegt Kjød af første Kvalitet, men er dog betydeligt mere velsmagende end almindeligt saltet Kjød, og ubetinget mere nærende og lettere fordøielig end dette og er fuldkomment holdbart i aarevis ved en tilbørlig Opbevaring af Daaserne.

De til de australiske Havne gaaende Passager- og Udvandreseilskibe, der sædvanlig er 1 Aar eller 10 Maaneder borte fra England, provianterer sig regelmæssig der for den næste Afreise fra Europa og benytter ofte Daaser, der to Gange har passeret Linien, og hvis Indhold dog, hvilket man let kan overbevise sig om i London, aldrig har lidt noget. Hertil føier endnu Forfatteren følgende Bemærkninger: I et Bomuldsspinderi i Stadtbach ved Augsburg, som allerede i længere Tid

i stor Masse har brngt af dette Kjød til alle Arbeiderne, erholdes det stærkt saltet i store Fade, fra E. Le Gaullon & Co. i Antwerpen. Naar Kjødet ankommer til Augsburg, bliver det strax røget noget, hvilket ikke alene giver det en behagelig Smag, men ogsaa letter dets Opbevaring og Behandling. Førend Kjødet røges, udblødes det 36—48 Timer i koldt Vand og røges da paa sædvanlig Maade i 5—6 Dage. Det saaledes røgede Kjød behøver ikke før Kogningen at behandles i Vand, men koges blot ligefrem og Flæsket udblødes enten en Time i Vand eller koges strax sammen med Urter. Oxekjødet maa derimod alt efter Stykkernes Størrelse koges i 3—4 Timer, ja endog 5 Timer, idet det første Kogevand bortkastes efter et Par Opkog og der tilsættes friskt, efterat der først er tilsat et lille Stykke Soda og nogle Urter. Begge Kjødsorterne egner sig bedst til Surkaal eller Bælgfrugter, navnlig Ærter, Linser, Bønner etc.

34. Hvidgarvning.

Hvidgarveriet eller Alungarveriet, der leverer hvidt Skind til Handskemagerne og Sadelmagerne etc., adskiller sig væsentlig fra Barkgarveriet derved, at Skindene og Huderne ikke garves med Bark eller garvestofholdige Plantedele, men garves med Alun og Kogsalt, eller, som man udtrykker sig hvidgarves.

Hvidgarverne forarbeider Oxe-, Heste- og Kohuder, Faare-, Bukke-, Vede-, Kalve-, Gede- og Lammeskind. Hvidgarveriet inddeles sædvanlig i 1) almindelig Hvidgarvning; i 2) ungarsk Hvidgarvning og 3) i den franske eller Erlanger Hvidgarvning.

Den almindelige Hvidgarvning.

Ved den almindelige Hvidgarvning bliver kun Vede-, Faare- og Gedeskind forvandlede til hvide Skind, og det derved, at de forberedes i Kalkluden og hvidgarves derefter med Alun og Kogsalt, uden at mætte dem med Fedt.

Hvidgarverens Værksted. Værkstedet bør ligge ved rent, altid rindende Vand. Til den egenlige Garvning kan vel en Kilde, en Brønd eller en Pumpe være tilstrækkelig, men til Vask af Ulden og Gedehaarene, ligesom til Udskylning af de af Kalken optagne Skind er rindende Vand nyttigt i høi Grad. Som et Exempel beskrives her et lille Hvidgarveri, hvori der kun arbeider 4 Folk. Bygningen, der behøves, skal kun være 1 Etage med Gulv; Værkstedet er inddelt i 3 Afdelinger, og i den ene befindes 3 Kalkludkar, der bestaar af murede Gruber, udforede med Planker. I et mindre Garveri er ogsaa 3 store Kar, der er nedgravede til Overkanten, tilstrækkelige, og som kan rumme 1000 Skind af sædvanlig Størrelse. I en anden Afdeling er 4 Stryge- eller Skrabetræ opstillede. Der skal derpaa være 8 Kar, hvoraf de 4 idetmindste skal kunne rumme mindst 125 Galloner Vand, de andre skal være noget mindre; der skal desuden være 4 Stødere og 8 Skrabeknive eller Strygejern, der senere beskrives. I den tredie Afdeling behøves en stor Kjedel og 5 Trækar af middel Størrelse. I den ene Ende af Bygningen, paa et luftigt Sted, skal der anbringes et stort Bræddeskur, hvori der er 4 store Kar, hvor de raa Skind kan udblødes. I disse Kar kan ogsaa Ulden og Haarene vadskes, naar man har en Brønd i Nærheden.

Loftet over Bygningen maa paa alle Sider være forsynet med Vinduer og Luger. Ved fugtigt Veir udbredes Haarene, Ulden og Skindene her.

Ved den almindelige Hvidgarvning følger nedenstaaende Arbeider efter hinanden: 1) Udblødningen eller Udvaskningen; 2) Skrabningen og Udglatningen: 3) Kalkningen og Haarenes Aftagning; 4) Bearbeidelsen i Kalkludkarret; 5) Tilretningen; 6) Rensningen; 7) Stødningen eller Valkningen; 8) Vasken og Udskylningen; 9) Strygningen paa Kjød- og Haarsiden; 10) Behandlingen i Klidtbeitsen; 11) den egenlige Garvning; 12) Appreteringen af Huderne og Skindene.

1) Udblødningen. Udblødningen gjør Begyndelsen. Skindene udblødes nemlig i Vand og bedst i rindende Vand,

idet de ved Snore befæstes saaledes i Vandet til Vaskebænken, at de svømmer i Vandet. Friske Skind behøver kun at udblødes i en Dag, tørre derimod flere Dage, for at blive fuldkommen smidige; og dog udblødes de ofte ikke paa flere Steder, men bliver plettede, det vil sige, faste og haarde paa enkelte Steder. Bliver de forlænge i Vand, saa raadner de let, hvilket da ikke kan afhjælpes.

2) Skrabningen eller Udglatningen. Dette sker paa Stryge- eller Affstødningsblokken, der kun adskiller sig fra Barkgarvernes ved at den er kortere og ved at den ophøiede Ende er forsynet med en Slags Kasse til at staa i, og er omtrent tildannet paa følgende Maade: Den bestaar af en Slags Kasse med Bund, Forside og to Sidestykker; naar Arbeideren staar inden i den paa Bunden, er Bagsiden aaben, og Forsiden er forhøiet saa meget, at han kan lægge Brystet derpaa, og mod dette Bryststykke staar en foroven afrundet Bjælke, der støtter den anden Ende paa Jorden, et Par Alen fra Kassen, og over denne Blok lægges Skindene, og med en Skrabekniv, der er dannet i en svag Bue, med to Haandtag paa Enderne og som er skarp paa den indvendige Buekant, skrabes Skindene glatte paa Kjødsiden, der vendes opefter. Arbeideren lægger 10 Skind op paa Blokken, over hinanden, og skraber det ene Skind efter det andet paa Kjødsiden, men Faareskindene ogsaa paa Uldsiden, for at rense Ulden. Naar han kommer til det sidste Skind, lægges 10 Skind op igjen, for altid at have et Underlag at lægge Skindene paa.

De skrabede Skind udblødes en Nat over i rent, koldt Vand og udvaskes derpaa.

3) Kalkningen og Haarenes Aftagning. Efterat Skindene er skrabede, skal de forberedes for at skilles ved Haarene. Ved de Skind, som ved Faareskind, hvor Ulden er afklippet, sker det ved Kalkluden. Til 10 Skind kan der regnes en Spand Kalk.

Efterat Kalkmælken er udrørt i Ludkarret, udbredes Skindene, et for et, og lægges paa Overfladen af Vandet og stødes ned med en Ludstang. Efter to Dages Forløb ophænges

Skindene paa Lægter, for at Kalkvandet kan afdryppe, Luden tilsættes endnu en Gang Kalk, omtrent halv saa meget som første Gang, og Skindene lægges paa samme Maade deri, hvor de bliver saa længe, til Haarene eller Ulden ikke alene løsnes, men til de fedtagtige Dele paa Kjødsiden er tilstrækkelig opløste, hvilket sædvanlig er Tilfældet efter 8—14 Dages Forløb, naar Luden i Mellemtiden oftere er omrørt. Til den første Lud tages sædvanlig den fra forrige Udludning svækkede Kalkmælk. Skindene bringes nu paa Skrabebokken, og for at skaane Narvsiden skrabes de ikke med Skrabejernet, men med en kort Træskraber for at befries for Haarene eller den korte Uld.

Ved det sædvanlige Hvidgarveri, hvor det kun drives med Faare- eller Bedeskind, maa der tages særligt Hensyn til Uldens Værdi, der kun bortfalder, naar Garveren stedse faar klippede Skind, hvilket bruges paa mange Steder. Men paa de Steder, hvor Garveren faar hele Skindet, beror hans Fordel mere paa Uldens Værdi, end paa den hvidgarvede Hud; han lever da mere af Uldhandel end af Garvningen, og lægger ikke megen Vægt paa den Sidste. Herpaa, ligesom ogsaa paa den meget forskjellige Beskaffenhed af Skindene, der alt efter Faarenes Levemaade snart er fede og svampede, snart faste og kjærnefulde, grunder den store Forskjel i Skindenes Kvalitet sig.

Den fine Narv, hvide Farve og betydelige Blødhed, foruden Fastheden, som de hvidgarvede Skind skal være i Besiddelse af, ligesom ogsaa den store Modtagelighed ved Alungarvningen, betinger megen Omhyggelighed, Forsigtighed og Udholdenhed ved Rensningsprocessen.

De Faare- eller Bedeskind, der endnu er forsynede med Ulden, skal skilles ved Haarene paa en anden Maade, førend de kommes i Kalkluden, for at Ulden, der fordærves i denne Sidste, endnu kan blive en værdifuld Vare. I denne Hensigt udrøres der en temmelig tyk Deig af brændt Kalk og Vand, der ogsaa tilsættes sigtet Træaske, omtrent halvt saa meget som Kalken. Skindene udbredes derpaa paa Værkstedets Gulv, med Uldsiden nedefter, og overstryges tykt med en Pensel, der

er dannet af Haarene paa Oxehaler eller sammenbundet af oppillet Tovværk, og Deigen stryges paa enhver Del af Kjødsiden. Skindene lægges derpaa sammen med Kjødsiden indefter og opbunket over hinanden i et Kar, hvor de bliver liggende saalænge til Ulden løsner sig. For at de ikke ved indtrædende Gjæring skal ophedes og tage Skade, er det godt, efter 2 Dages Forløb, at omlægge dem, saaledes at de øverste kommer nederst, hvorved de Skind udtages, der allerede er tjenlige til at skilles ved Haarene, hvilket efter endnu 2 Dages Forløb er Tilfældet med de øvrige. Man kan ogsaa udføre Arbeidet paa den Maade, at Skindene udbredes hele, Kjødside mod Kjødside og Uldside mod Uldside, og opbunke dem paa den Maade paa Gulvet, og fra Tid til anden undersøge, om Ulden er tjenlig eller løs.

Paa mange Steder bruges følgende Maade for at skille Skindene ved Haarene, og hvorved der anvendes et Giftbad.

Skindene udbløDes en Nat over i koldt Vand, skrabes paa Bokken, ligesom ved den foregaaende Maade, udblødes igjen og kastes over hinanden i en Bunke til næste Dag. Giftbadet, der nu tilberedes, bruges mange Stæder og er meget hensigtsmæssig; det er en hurtigere Operation og den er særdeles god for Skindene. Man siger, at Ulden bliver lidt lettere derved, men der vindes saa meget i Tid og Arbeide, at Tabet er for Intet at regne. Fremgangsmaaden roses meget, men naar den for enkelte Garvere ikke har udvist nogen god Følge, er det kun fordi den er udført feilagtigt. Den rigtige Fremgangsmaade er følgende: Uldskindene udbredes paa Garveriets Gulv eller andet passende Sted saaledes, at Ulden er godt beskyttet ved at ligge nedad. I et dertil tjenende Kar kommes den fornødne ulæskede Kalk, 1 Spand til 10 Skind, der læskes med tilstrækkeligt Vand. Saasnart Kalken begynder at koge, rystes fint stødt eller malet rød Arsenik deri, saaledes, at der til 100 Skind altsaa bruges 10 Spande Kalk, men 3 Pd. Arsenik. Massen arbeides godt igjennem, til Kalken er fuldkommen læsket, og Arbeidet er det samme, som naar der ellers læskes Kalk. Det Hele danner nu en graa-

sort Masse, der fortyndes saa meget med Vand, til den bliver en tykflydende Deig. Dermed overstryges nu Kjødsiden paa de til denne Hensigt udbredte Skind ved Hjælp af en Børste paa Skaft eller en selvdannet Bastkvast, saaledes at Alt dækkes med Deigen; men det maa nøie iagttages at Intet kommer paa Ulden, da den paa vedkommende Steder itugnaves deraf. Efter Overstrygningen slaaes Skindene sammen paa Midten, den overstrøgne Skindside indad, saa at Bagben vender nøie mod Bagben og Forben mod Forben, og at intet overstrøget Sted kommer til at ligge blottet. Saaledes sammenlagt lægges de i en Bunke over hinanden, men efter 1—2 Timers Forløb maa de først overstrøgne undersøges, og disse vil da sædvanlig allerede slippe Ulden godt. Altsaa kan de første allerede udvaskes medens de andre eller følgende endnu overstryges. Ved Vaskningen af Skindene slaaes de saalænge frem og tilbage i Vandet, til Uldsiden er ren. Derpaa vendes Kjødsiden udefter, der ogsaa vadskes og skylles ren. Det maa især iagttages, at ingen Uld gaar tabt, da den sædvanlig sidder meget løs paa Skindet. Efterat Skindene er rigtig udvaskede, slaaes de op paa Bokken, for at Vandet kan løbe af. Naar det er sket, slaaes Ulden af ved Hjælp af en Stok eller Kile og sorteres i forskjellige Sorter. Det vil nu sees, at Skindene, der er befriede fra Ulden, er meget smukke og glatte paa Narvsiden, og at de ikke har lidt ved denne hurtige Behandlingsmaade. Det blaaagtige Skjær taber sig senere aldeles. Paa denne Maade kan Hvidgarveren altsaa paa en Dag udvaske Skindene og skille dem ved Haarene, og den er især at anbefale, hvor der ikke haves megen Plads i Garveriet. Arseniken er vel kostbarere, men der indvindes smukt, blødt Skind og hurtig Garvning.

Naar Ulden efter den først angivne Maade med Kalk og Aske er løsnet paa Skindene, og disse er færdige til videre Behandling, sammenslaaes de med Uldsiden indefter, og Kjødsiden afvaskes saa fuldkommen som mulig. De ophænges derefter paa Kanten af Vaskebænken, for at Vandet kan løbe af, og derefter vaskes de ogsaa paa Uldsiden. Ulden aftages der=

efter med en Stok paa den nævnte Maade eller plukkes af med Hænderne. Skindene uden Ulden fordeles derpaa atter regelret i Kalkluden, nedtrykkes og bearbeides med Ludstokken, og skrabes atter paa Bokken med Træskraberen.

Faare- og Lammeskind kan ogsaa skilles ved Ulden ved Svedning, hvilket benyttes i nogle engelske Værksteder. De udbløds først, skilles ved det overflødige Kjød paa Kjødsiden paa Skrabebokken, og ophænges derefter i et lukket Rum, til Ulden løsnes. Efterat denne er aftaget, ordnes Skindene over hinanden og udpresses i en hydraulisk Presse, hvorved en betydelig Portion Fedt og Talg bliver udtrykket.

4) Bearbeidelsen i Kalkludkarret. Under de Fiender, der virker imod en regelmæssig Garvning og en ren Hvidhed, staar det i Skindene indeholdte Fedt i første Linie.

De Skind, der paa en eller anden Maade er skilte ved Ulden, kommes endnu en Gang i Ludkarret, og det i en allerede svækket Lud. Derunder forstaaes en Beholder med Kalkmælk, der kun fra Tid til anden er omrørt, eller Kalkmælk, der ved oftere Brug er stærkt mættet med dyriske Dele. Disse sønderlægges lidt efter lidt og under Indflydelse af Kalken udvikles Ammoniak, hvilket tydeligt giver sig tilkjende under Brugen. Ved at komme Skindene i Kalkluden, omrøres den først, og strax derefter udbredes det ene Skind efter det andet paa Overfladen, og en anden Arbeider støder dem strax tilbunds med Ludstokken. Dette maa ske saa hurtigt, at de kommer deri, førend den omrørte Kalk igjen sætter sig tilbunds. Efter deres Forskjel bliver de i Kalkluden fra 1—4 Dage. De optages derpaa og hænges paa Lægter over Gruben, forat Kalkvandet kan dryppe af. De kommes derpaa i den samme Kalklud, efterat der er tilsat frisk Vand, der omrøres. Heri bliver de omtrent liggende i 8 Dage.

5) Tilretningen. Naar Lammeskindene kommer op af Ludkarret, tilrettes de paa Skrabeblokken, det vil sige, de ubrugelige Endestykker, som Spidserne ved Benene og Hovedet, Ørene, Brystsnippen og Halen afskjæres og sælges til Limfabrikanterne. Den tilrettede Hud kommes derpaa i et

Kar med rent Vand og maa forblive liggende deri Natten over.

6) Rensningen. Efterat Skindene er tilbørlig udblødet, overstryges de paa Kjødsiden paa Skrabebokken med en stump Strygekniv, hvorpaa de igjen udblødes i Vand og overstryges endnu en Gang paa den samme Side.

7) Stødningen eller Valkningen. Et Antal af disse rensede Skind kommes i et rent Kar af Fyrretræ eller Grantræ, og bearbeides eller valkes deri med Træstødekøller ogsaa kaldet Pumpekøller omtrent i ½ Time; derpaa hældes noget Vand paa dem, hvorpaa de valkes paany, til Skindene, alt efter deres Tykkelse, er blevne valkede fra 1½—3 Timer.

8) Vaskningen og Udskylningen. Karret fyldes da med Vand, hvorpaa Skindene vaskes og udskylles godt. De lægges derefter over hinanden paa Gulvet i Værkstedet eller paa Brædbeunderlag, for at Vandet kan løbe af, og vaskes og skylles derpaa i det samme Kar, men i temmelig lunkent Vand.

9) Strygning paa Kjød- og Haarsiden. Af disse udvaskede Skind lægges 10—12 Stykker over hinanden paa Skrabeblokken, og det ene efter det andet stryges med Skrabejernet paa Narvsiden, hvorved samtidig foruden Udpresningen af det tilbageværende Kalk og Kalksæbe, ogsaa Grundhaarene fjernes aldeles fra Skindet, idet man dog maa vogte sig for ikke at beskadige Narverne. Tilsidst udskylles Skindene for anden Gang i lunkent Vand og kastes paa Gulvet for at afløbe.

10) Behandlingen i Klidbeitsen. De saaledes rensede Skind kommes i en Klidbeitse, hvilken ikke alene vil forhindre en Ophovnen af Skindet, men især bortskaffe den sidste Rest af Kalken og Kalksæben, thi Tilstedeværelsen heraf kan ellers let aldeles hæve Virkningen af Alunbehandlingen paa Skindtrevlerne. I den Tid Skindene er i Klidbeitsen, opstaar der først en spiritusholdig Gjæring, hvorved der udvikles Spirituslugt. Paa dette Tidspunkt er det nødvendigt ofte at omrøre Beitsen, saavel for at forandre Skindenes

Stilling, som for at bringe Væsken i Berøring med Luften, for at fremskynde Eddikedannelsen. Tilsættes der Surdeig eller Eddike til Væsken, indtræder den sure Gjæring hurtigere. For at danne denne Klidbeitse, udrøres til 100 Faareskind omtrent 32 Kvart Hvedeklid i 200—250 Kvart lunkent Vand i et Kar, og omrøres saa længe, til Klidbet klæber ved Haanden, naar den dyppes deri. Under Omrøringen tilsættes en Haandfuld Kogsalt. Arbeideren trækker hvert Skind to Gange igjennem Beitsen, hvorved det foreløbigt gjennemtrænges regelmæssigt deraf, og som man pleier at sige, "at Skindene fanger Beitsen". De udblødte Skind kastes nemlig i det samme Kar, hvori de forud er udskyllede, og Klidbeitsen hældes da paa dem. Naar den er afkjølet deri, opvarmes den igjen til 77 Gr. Fahrenheit ved at hælde hetd Vand dertil. Skindene holdes nede i Karret med et Par Stænger og tildækkes med et rent Linned Klæde for at holde paa den til Gjæringen nødvendige Varme. Gjæringen indtræder sædvanlig efter 12 Timers Forløb, men ogsaa tidligere, og naar den er indtraadt, maa Skindene omrøres fra Tid til anden, og det maa nøie iagttages, at ikke enkelte Steder af dem hæver sig op af Væsken, da der ellers opstaar blaa Pletter derpaa. Skindene bliver sædvanlig 48 Timer til 3 Dage i Beitsen, hvorpaa de optages, udskylles i Vand, 3—4 over hinanden hænges over en Stang paa et Par Stolper, og idet Arbeideren tager i begge Ender, trækkes de frem og tilbage for at fjerne Klidbeitsen. Ethvert afvredet Skind udbreder Arbeideren med Hænderne og svinger det i Luften, hvorved det endnu vedhængende Klid falder af, udbreder det ved Foddelene, for at det ikke skal indkrympe, og Skindene kastes derpaa sammen i Bunke. Umiddelbart efter denne Behandling kommes de til Garvning i Alunsuppen, det er derfor nødvendigt, at denne Behandling efter Klidbeitsen udføres hurtigt efter hinanden eller fuldføres paa samme Dag, thi Skindene maa ikke ligge en Nat over, førend de kommes i Alunvæsken, da de ellers anløber blaa og bliver møre.

11) Den egentlige Garvning. Ihvorvel Alu-

net for sig selv garver, saa frembringer det dog en haard Narv og leverer sjældent et godt Skind. Der foretrækkes derfor i Almindelighed en Blanding af Alun med Kogsalt: 1 Del Alun og 3 Dele Kogsalt, opløst samlede, giver 1 Del svovlsur Kali, 3 Dele svovlsur Natron og 1 Del Kloraluminium eller saltsur Lerjord. Dette sidste er det egentlige Garvemiddel, medens de svovlsure Alkalier er til Besvær og maa snarere anses som en skadelig Tilgift. Af denne Grund maa den jernfri svovlsure Lerjord, der forekommer i Handelen, frembyde Fordele, fordi den ikke indeholder noget deraf. Idetmindste bør Hvidgarveren søge at fjerne Alkalisaltene saa meget som mulig ved Udkrystallisation. Til en fuldstændig Forvandling af Alun i saltsur Lerjord, maa der, ifølge Theorien, til 100 Dele krystalliseret Alun netop tages 37 Dele tørt Kogsalt. De bestaaende Anvisninger fastholder intet bestemt Forhold; Nogle foreskrive 133 Procent, Andre 100 Procent, endnu Andre 55 Procent og de Fleste 34—40 Procent (altsaa omtrent ⅓ Del), atter Andre 25, 22 indtil 19 Procent af Alun mod Kogsalt. Et Overskud af Alun maa imidlertid anbefales. Den eddikesure Lerjord af 5 Dele Alun og 6 Dele Blysukker, er mindre brugelig, men dog bedre end den forrige Blanding.

Operationen ved Garvningen med Lerjordsalte er ulige lettere og simplere end med Bark. Af den tilberedte kogende Opløsning af begge Saltene hældes hver Gang en lille Portion, lidt over 1 Kvart, i et Trug, hvor den afkjøles, til den er haandvarm, og 1 Skind trækkes 2—3 Gange derigjennem, til det begynder at fange Væsken, det vil sige, til den paa alle Steder er trængt ind i Skindet, og ingen Steder er for lidt fugtet dermed. Der hældes endnu 1 Pint Opløsning deri, hvorigjennem et nyt Skind trækkes paa samme Maade, og saaledes alle de øvrige Skind. Det fugtede Skind ophænges over Kanten paa Vaskekarret, saa at den overflødige Væske løber af deri. Naar det er udført, trækkes hvert Skind endnu en Gang gjennem den allerede brugte Væske. Derefter sammenlægges hvert Skind, slaas eller klaskes med Hænderne,

for at Alunbeitsen kan fordele sig regelmæssig, og endelig kastes Alle samlede i det forud rensede Klidfad. Her bliver de liggende i 24 Timer, optages, sammenlægges efter Længden, med Narvsiden indefter og ophænges derpaa paa Stænger over det samme Kar, for at den afløbne Væske kan samles og benyttes til Tilberedning af den næste Alunbeitse istedetfor Vand. De ophænges derpaa, sammenlagte, som de er, paa Stænger eller Liner til Tørring. Paa denne Maade bliver foruden de med Skindet forbundne Dele af Saltene ogsaa de ikke forbundne Dele i Skindet, hvilket ikke er godt for det. Det tilraades derfor at udvaske dem let, hvilket fordrer Forsigtighed, thi overdrives Udvaskningen, og Skindene i længere Tid udtrækkes eller udludes i Vandet, saa er de fordærvede og indtørrer til en hornagtig, stiv, gjennemsigtig, brun Masse, hvor der vel endnu er en Forbindelse mellem Lerjordsaltene og Skindet, og som ved mekanisk Bearbeidelse vel kan antage Udseende af hvidt Skind, men er ikke meget smidigt og brækker i Narven. I nogle engelske Garverier, hvor man til denne Garvning til 3 Pd. Alun anvender 4 Pd. Kogsalt, udvaskes de mættede og afdryppede Skind en Gang i koldt Vand, hvorpaa de kort Tid endnu lægges i Klidbeitsen, udvaskes igjen og ophænges da til Tørring.

12) Appreteringen og Tilretningen af de hvidgarvede Skind. De tørrede Skind skal nu som det kaldes 'stolles' for at gjøres smidige og bløde; de bliver nemlig trukne efter Breden over den konvexe Del af et bueformigt Jern, den saakaldte "Stolle" for at udvide Skindene og fjerne alle Rynker og Folder, hvorved de omtrent formeres $\frac{2}{3}$ Del i Breden. Det bueformige Jern er i Form af en Halvcirkel, 8–12 Tommer i Diameter, er fastgjort med Diameteren paa en paa et lavt, stærkt Bord staaende Jern-Opstander og staar altsaa med Halvcirklen lige i Veiret. For at Skindene ved denne Operation ikke skal sønderrives, lægges de forud paa et fugtigt Sted eller stænkes med noget Vand, saa at de bliver tilstrækkelig elastiske. Den konvexe Rand af Stollen er vel tilskærpet, men ikke skærende; dens Jernskaft er befæstet paa en

Træopsats. Undertiden er Stollejernet anbragt paa en stærk Bænk, hvor der er en bred Opstander af en Planke, og paa Overdelen af den er Jernet fastgjort med Rundingen opefter. Efterat Skindene tilbørlig er behandlede og trukne frem og tilbage over Jernet med Kraft, ophænges de til Tørring, hvilket i godt Veir udføres paa ¼ Time. Skindene skal nu skrabes paa en Strygebok med et Slags Skrabejern først efter Længden og derpaa efter Bredden paa Kjødsiden paa alle Steder, for at fjerne alle Kjødtrævler og give dem et rigtigt glat og fint Udseende. Skrabejernet er en oval Jernplade, der er skærpet, dog uden at være skærende ud til alle Kanter; midt paa Overfladen sidder det paa faste Bøiler, og dertil er fastgjort et kort Skaft med et Haandtag; Skindene strammes over Bokken, der med den ene Ende er fastgjort i en Mur, og Arbeideren skraber derpaa med Kraft de udstrammede Skind overalt paa Kjødsiden.

Dermed er de hvidgarvede Skind færdige.

Denne Fremgangsmaade er omtrent ens i alle Lande, men i England bruges det, naar Skindene kommer op af Alunopløsningen, istedetfor at tørre dem ophængte, at udspænde dem paa Brædder eller Rammer.

35. Garvning af Lammeskind med Ulden.

Undertiden faar Hvidgarveren Skind med fin Uld af meget unge Lam, der ikke er stærke nok til Handskeskind; de benyttes da som Pelsværk, enten for at sættes indeni Handskerne med Ulden indad eller til Besætning af Handsker. For at garve saadanne Skind med Ulden, behandles de paa følgende Maade:

Skindene udblødes først, Kjødsiden afskrabes tilbørligt, de udblødes igjen, og Uldsiden vaskes omhyggeligt med meget Vand, hvilket bedst udføres med en Børste af stive Haar, der dog ikke maa være altfor grov. Efterat man paa denne Maade har fjernet alle Urenligheder, kommes Skindene i en alkalisk Lud eller ogsaa blot i Sæbevand. Ved dette Arbeide

kan man med god Følge betjene sig af gammel Urin, Potaske eller Soda. Naar Veiret ikke er for varmt, kan Skindene blive i dette Bad i 24 Timer, de gnides derpaa med Hænderne ligesom ved Vask og udskylles derefter i rent Vand. De skrabes derpaa for anden Gang paa Kjødsiden med et skarpt Jern, saa at de bliver fuldkommen rene og glatte. Derefter erholder de Garvedeigen. Denne Deig for Skind med Ulden bestaar paa de fleste Steder blot af Alun og Kogsalt, da man af Peltsværk ikke forlanger den Smidighed og Blødhed som af Handskeskind; derfor aluneres saadanne Skind imellem uden forud at underkastes den tidligere omtalte Behandling. Til det nævnte Brug er imidlertid Blødhed uundgaaelig nødvendig, og den opnaaes ved Midler, der ikke er skadelige for Ulden. Til 1000 af den Slags Skind tilberedes Garvedeigen af 30 Pd. fineste Hvedemel, 200 Æggeblommer, 14 Pd. Alun og 8 Pd. Kogsalt. Kvantiteten af de enkelte Bestanddele er meget mindre end de for hvidgarvede Skind anførte, da Skindene her er meget mindre, og de ogsaa optager mindre af Garvedeigen i sig; thi da de kun anstryges to Gange, beholder de i deres Indre endnu mange Slim- og Fedtdele. Da disse Skind imidlertid ved deres Uld indtager et meget større Rum end de garvede, maa Garvedeigen gjøres mere flydende, indeholder altsaa mere Vand, hvilket endnu har den Fordel, at Ulden lettere lader sig rense for Garvedeigen, end naar den var tykflydende. De behandles ellers ligesom ved Hvidgarvning, det vil sige, man lader to Arbeidere træde vedholdende paa Skindene, der er ordnede i Garvedeigen.

Efter denne Behandling ophænges Skindene med Uldsiden nedad paa Tørrestænger, og naar de er tørre, bliver de stollede, hvilket imidlertid maa ske med den største Forsigtighed, da de unge Skind kun har liden Konsistents og ituríves ved den mindste Anstrængelse, eller revner idetmindste paa enkelte Steder. Efterat de er bearbeidede paa Stollejernet, overtrækkes Uldsiden med en tynd Deig af slemmet Kridt eller en anden fin Kalkjord, og dette Overtræk tørres derefter. Det

fjernes derpaa ogsaa fra Ulden ved først at behandles med en fin Kradser. Ved dette Arbeide fjernes Fedtet fra Ulden, der erholder en hvidere Farve og et bedre Udseende, ligesom de bliver blødere at føle paa, og Ulden holder paa Varmen.

Ved at skrabes paa Strygerammen, hvilket maa ske, naar de skal farves, bliver Kjødsiden fuldkommen jevn og glat; er det nødvendigt, kan man ogsaa afslibe Kjødsiden med Pimpesten. Naar disse Skind er godt udstrøgne, og alle Kjødtrævler aldeles fjernede, kan de ogsaa farves ligefrem.

Skind, der er tilberedte paa den Maade, finder megen Anvendelse; til Handsker maa de farves paa Kjødsiden. Til Klæder egner de sig meget godt, da de er paafaldende varme og særdeles bløde, men der er to Omstændigheder, der stiller sig iveien derfor:

1) Kogsaltet, der blandes i Garvedeigen, har nemlig den Egenskab, at tiltrække Fugtighed af Luften, og derved har saadanne Klædningsstykker altid en ubehagelig Fugtighed.

2) Den Slags Klædningsstykker maa altid med Omhyggelighed sikres mod Møl, der som bekjendt især er skadelige for Peltsværk.

Disse Ulemper kan imidlertid afhjælpes; man behøver nemlig kun at udelade Kogsaltet, thi ihvorvel Skindene derved bliver lidt mindre smidige, kan de dog godt benyttes, og for at afholde Møllene, tilsættes der Garvedeigen blot lidt ætherisk Birkeolie. Naar disse Lammeskind er godt tilberedte, er de paa Grund af deres Skjønhed og Varme langt at foretrække for mange andre Tøier, og fortjener at anvendes mere end det sker for Øieblikket.

36. Bentilberedning til Gjødning.

Naar der handles om, at anvende Ben til Gjødning uden at knuse dem paa en Benmølle, hvilket vel kan forekomme hos Landmænd, saa kan Virkningen af de kemiske og fysikalske Naturkræfter benyttes med Fordel.

Iblandt de forskjellige Methoder, som kan benyttes il

Opløsning af Ben, fortjener fremfor alle Blandingen med Træ-Aske at nævnes. Afset derfra, at enhver ubehagelig Lugt og Uddunstninger af de gjødende Stoffer undgaaes, gaar Opløsningen ogsaa rask og fuldkommen for sig. Benene danner tilsidst et temmeligt fint Pulver, som i Forening med Træasken afgiver et fortrinligt, paa Phosphorsyre og Kali rigt Gjødningsmiddel. Fremgangsmaaden er følgende: Alt efter Benforraadet udgraves en 3—4 Fod dyb Jordgrube af vilkaarlig Længde, hvori der dannes afvexlende Lag af 6 Tommers Tykkelse af Træaske og hele, ikke knuste Ben. Underst og øverst kommes Træaske, og hvert Lag deraf mættes aldeles med Vand. I Mellemrum af hver tre og tre Fod nedrammes der Stænger lige til Bunkens Grund; disse har, ligesom Pælene i Kompostbunker, til Hensigt at kunne tilføre Fugtighed til den i Gjæring værende Bunke, idet man vedblivende hver ottende eller tiende Dag trækker dem op og fylder Hulningen med saa meget Vand, som er nødvendig til Mætning af Asken. Efter 8 Ugers Forløb omstikkes Bunken, Træasken, og de allerede møre Ben blandes og overlades paa samme Maade til Gjæring, idet det nødvendige Vand, ligesom tidligere, tilføres. Efter 3 Maaneders Forløb, i hvilken Tid Massen er omstukken to eller tre Gange, er Opløsningen af Benene fuldendt, og det saa fuldkomment, at kun de tykkeste Laarben og større Stykker af Hovedbenene bliver tilbage, hvilke udsøges og medtages i næste Bunke.

Denne fra Rusland stammende Methode til Benopløsning anbefales herved til alle Fagmænd. Virkningen deraf er ganske overordentlig ved alle Markfrugter, saa at det synes som om Saltene i Benene og Asken indgaar Forbindelser, der bliver meget opløselige og strax optages af Planterødderne.

Hvor det mangler paa Træaske, maa man tage sin Tilflugt til Hestegjødning. Benene lægges nogle Dage i Vand, hvorpaa de dannes vexelvis til Lag i en firkantet Jordgrube med Hestegjødning, og hvert Lag Ben dækkes med Hestegjødning, overheldes med Luden, hvori Benene har ligget, og overheldes endnu rigeligt med Vand. Benene lægges i 3 Tom-

mer tykke Lag og Gjødningen i 12 Tommers Lag, hvorpaa Gruben dækkes med et tykt Lag Jord. Efter 10 Maaneders Forløb er Opløsningen af Benene ligeledes endt og de kan da anvendes.

Begge Methoder har i Praxis vist sig fortrinlige, og fortjener der, hvor der kan benyttes Ben til Gjødning, at tages i Betragtning. Opløsningen kan vel ske hurtigere med fortyndet Svovlsyre, end paa de anførte Maader, men den høie Pris derpaa, ligesom de stinkende Uddunstninger, der ialfald er sundhedsskadelige, gjør denne Maade af Præpareringen mindre anvendelig og det saameget mere, da Manipulationen med Svovlsyre af uøvede Folk ikke er uden Fare.

37. Gjødning, der har vist sig bedre end Guano.

En bekjendt Landmand, Greichen ved Leipzig, anbefaler efterfølgende Kompostgjødning, som noget af det virksomste i den Retning, han har kjendt:

Alle de syge eller fordærvede Kartofler, som man ikke har havt Mangel paa i de senere Aar, knuses med en Trækølle til en Deig, blandes med ⅓ Del kort Heſtegjødning og ⅓ Del god Havejord. Denne Bunke overhældes med frisk Gjødningevand, eller, hvis dette ikke haves, da med et Udkog af Rødder af den blaa Marklupin, der hældes hedt over Blandingen, hvorved den opvarmes og gaar hurtig i Gjæring. Efter 8 Dages Forløb omstikkes Bunken, og dette gjentages endnu nogle Dage, for at Luften kan indvirke derpaa. Efter 6—8 Ugers Forløb er denne saaledes tilberedte Gjødning færdig. Denne Blanding besidder nemlig i sin kemiske Virkning den Kraft at kunne danne Salpeter, at trække Ammoniak og Kvælstof til sig af Luften, og at fastholde det, indtil den anvendes. Vil man senere tilsætte denne Gjødning noget Benmel og Lupinskraa, overhælde den med Gjødningevand eller det nævnte Udkog, og derved atter lade den komme i Gjæring, saa bliver den endnu kraftigere og har i sin Virkning vist sig fordelagti=

gere end den ægte Guano. Kalk og Aske maa aldeles ikke benyttes dertil.

38. Karbolsyre til at konservere friske Huder, Ben etc. med.

Karbolsyre synes at spille en mere og mere vigtig Rolle saavel i Industrien som i Handelen. "Chronicle de l'Industrie" indeholdt en Oplysning af Doktor Calvert, om at Karbolsyren foruden til Vedligeholdelsen af Træ, Disinficering af Kanaler etc., nylig ogsaa i Sydamerika og Australien anvendes ved Forsendelsen af Huder og Ben, der afset fra den farlige Lugt, de udbredte, ofte tidligere ankom halv forraadnede og ubrugbare til deres Bestemmelsessted. Tidligere maatte Huderne indsaltes ved en meget omstændelig og kostbar Manipulation, nu dyppes de blot 24 Timer i en Opløsning, der holder 2 Procent Karbolsyre, og tørres derpaa, hvilket er fuldkommen tilstrækkelig, for at bringe dem ufortærede og aldeles friske til Europa. Benene behandles paa samme Maade, og de Ben, man tidligere erholdt 150 Franks pr. Ton af, opnaar nu en Pris af 250—300 Franks. I England anvendes Karbolsyre ogsaa til at forhindre Dekomponering af Albumin, ligesom ogsaa af Mel- og Stivelseklister, der bruges i Kalikotrykkerierne, Fabrikerne i Manchester og til andre Bomuldsstoffer.

39. Ny Methode at konservere Kjød paa.

Kjødet skjæres i tynde Skiver, hvilket sker meget let ved idelig at dyppe Kniven i kogende Vand, og anbringes i et med varm Luft til 140 Grader Fahrenheit fyldt Rum, hvori Luften kun kan komme ind og atter gaa bort fra, idet den filtreres gjennem Ventiler fyldte med udpillet Bomuld. Ved rask Luftvexel kan Kjødet tørres saa vidt inden 3 Timers Forløb, at det kan males paa en Mølle. Pulveret lugter svagt af ristet Kjød, holder sig fortræffeligt, og da Æggehviden og Trævlestoffet deri ikke er løbet sammen, optager det med Let-

hed atter Vand. Til Tilberedning af Suppe bruges 60 Gran til fem Ottendedels Kvart Vand og den koges med de brugelige Tilsætninger i nogle Minuter; Suppen er saa kraftig, som det var en Suppe af ½ Pd. frisk Kjød, fordi et fast Stykke Kjød aldrig kan blive saa fuldstændig udtrukket, som i Pulverform ved Vand. Til Fremstilling af Steg anvendes til 1 Pd. Kjødpulver 2 Æg, tilligemed noget Vand, for først at kunne fremstille det som en fast Deig. Man har ogsaa blandet det i Mel, dannet dette til Deig og bagt Kjeks deraf, hvilke er meget nærende og holder sig i ubegrændset Tid. Alle Tilberedninger af dette Pulver er meget nærende.

40. Præservering af fersk Kjød.

Et andet Præserveringsmiddel er en Opløsning af et eller andet Kalksalt og blandt disse maa eddikesur Kalk have Fortrinnet. Det vedkommende Kjød lægges i 4—12 Timer, alt efter Størrelsen, i en tilberedt Opløsning af 100 Dele Vand og 2—6 Dele eddikesur Kalk, og derefter tørres det enten i Luften eller i en Ovn. Saaledes tilberedt pakkes det i Beholdere, der ikke behøver at slutte lufttætte, og kan opbevares meget længe. Naar Kjødet skal koges eller steges, udblødes det først i 12 Timer i koldt Vand.

41. Krølhaar-Fabrikation af Svinebørster.

Svinebørster er et fortrinligt Stof til Udstopning af Madratser og Møbler, naar de først tilberedes paa den rigtige Maade. De koges først i stærk Sodalud, for at skille dem ved Fedt og Urenligheder, og derefter spindes de til tykke Toug paa et Hjul, der ligner det, Rebslagerne bruge. Det rulles derpaa sammen og koges flere Timer i Vand i en Kjedel, og tørres da ophængt i en varm Tørrestue eller i en middelvarm Ovn. Naar det er aldeles tørt, oppilles det og leverer da et Stof, der ikke kan skilles fra Krølhaar, og det er ligesaa fortrinligt til Udstopning som disse.

III. Forskjellige Anvisninger.

1. Svamp i Bygninger.

Efter de hidtil gjorte Erfaringer er intet Middel mod Svamp i Bygninger saa virksomt som Overstrygning eller Oversprøitning af Svamp, der voxer paa Vægge eller Træværk, med Petroleum. Herved bliver Svampen mørkebrun eller sort og falder kort Tid efter af. Væggene, Lofterne og Plankerne bliver vel plettede af Anstrøget, men Petroleumen fordamper snart og dermed forsvinder ogsaa Pletterne.

2. Træ at sikre mod Fugtighedens Indflydelse.

Naar Træ nogle Gange overstryges med hed Linolie, uden anden Tilsætning, eller, hvis det er gjørligt, lægges længere Tid deri og derpaa tørres, samt stryges med Oliefarve, bliver det overordentlig veirbestandigt og modtager en meget større Varighed, end ved blot at stryges med Oliefarve; men Tørringen udfordrer lang Tid.

3. Jernfernis mod Rust.

Naar 10 Dele smeltet Stenkultjærebeg tilsættes 6 Dele let Tjæreolie af 0,95—0,97 specifik Vægt, saa dannes der en smuk sort Fernis, der er godt egnet til at sikre Jern mod Rust og at give det en glindsende, sort Farve, ligesom den sikrer Træ mod Forraadnelse. Fremfor Tjære har denne Fernis det Fortrin, at den føres kold paa og dog tørres hurtig. Naar den tilberedes godt, er den meget varig, springer ikke af og beholder sin oprindelige Glands. Dens Pris er meget billig.

4. Prøvede Anstrøg, der sikrer aldeles mod Ild.

Det er ikke nødvendigt at udvikle nærmere, hvor vigtigt et ildfast Anstrøg er, især for Træ, der bestandigt er udsat for en høiere Temperatur, eller i Nærheden af Flammer er udsat for den Fare, let at fænge Ild. Teknikernes Opmærksomhed har fra de ældste Tider været rettet derpaa. Nylig har man til den Hensigt især anbefalet to Midler: Chlorzinken og Vandglasset. Begge er lige godt egnede til at sikre det dermed anstrøgne Træværk mod Antændelse. Men Chlorzinken har den Feil, at den i de Tilfælde, hvor dermed imprægneret Træværk forbrændes, det vil sige, er udsat for en Temperatur, ved hvilken det uden det beskyttende Anstrøg vilde brænde i Flamme, udvikler en utaalelig Taage af fordampet Chlorzink, hvorved Atmossfæren i Omgivelsen deraf bliver utilgjængelig for Mennesker. I Bræddehuse, hvis Træ var strøget med Chlorzink, hvor der paa en anden Maade opstod Ildebrand, vilde Slukning eller Redning i det Indre eller i Omgivelserne være aldeles umulig. Af disse Grunde kunde Chlorzink kun anbefales i ganske specielle Tilfælde. Om Vandglasset er Teknikernes Anskuelser for dette Brug meget forskjellige. For Træværk, Lærred etc. i indvendige Rum maa Vandglasanstrøg ubetinget anbefales; men ved Træværk, der er udsat for Veiret, har det vist sig mindre heldigt, da Vandglasset med Tiden bortskylles af Regnen. Under saadanne Omstændigheder er det maaske ikke uden Værd, at gjøre opmærksom paa to ældre Anvisninger, hvilke tidligere blev benyttede med god Følge. Den ene bestaar deri, at Træværket stryges to Gange med en hed, mættet Opløsning af 3 Dele Alun og 1 Del Jernvitriol samt tørres. Slutteligen gives et tredie Anstrøg med en fortyndet Jernvitriolopløsning, hvori der er udrørt hvidt Potteler, til samme Konsistents som en god, jævn Vandfarve. Alt eftersom det er nødvendigt, det vil sige, efter Graden af Træets Porøsitet, kan det sidste Anstrøg endnu gjentages en til to Gange. Alun og Jernvitriol trænger dybt ind i Træ og forener sig delvis med

Træbestanddele til en uopløselig Forbindelse, der hæfter fast paa Trætræverne, og ikke i den Grad som Vandglas let kan udvaskes. Anstrøget af det fede Ler beskytter desuden mod Indtrængning af Fugtighed, hvorved Udvaskning og Udfrysning undgaaes indtil en vis Grad. Leranstrøget maa selvfølgeligen fornyes fra Tid til anden.

Efter en anden Methode overstryges Træet gjentagende med hedt Limvand, saa længe det trækker ind deri. Naar et Limlag bliver staaende paa Overfladen, gives der et Anstrøg med stærk, kogt Lim og medens det endnu er fugtigt, overstrøes Træet med et Pulver, der bestaar af en omhyggelig Blanding af 1 Del Svovl, 1 Del Okker eller Ler og 6 Dele Jernvitriol. De nævnte Ingredientser maa forud pulveriseres fint og blandes.

Begge Anvisninger giver meget gode Resultater, idet det dermed overstrøgne Træ ikke brænder i Flamme, selv i den stærkeste Brand, og Forfatteren anbefaler af egen Erfaring disse Anstrøg for ethvert Tilfælde, hvor Træværk skal sikres godt mod Ilden.

5. Beskyttelsesmiddel for Tøi mod Flammer.

Lige Dele eddikesur Kalk og Chlorkalcium opløses i den dobbelte Vægt kogende Vand, afkjøles, krystalliseres, og de i Vand opløste Krystaller bruges til dermed at imprægnere Tøiet.

6. Erstatning for Dobbeltvinduer.

Efter en Afhandling om Sundhedspleie af Dr. Oidtmann i Linnick kan man istedetfor Dobbeltvinduer benytte sig af dobbelt Glas, der er betydeligt billigere og hvorved der omtrent opnaaes det samme. Paa Vindues-Rammen lader man som sædvanlig gjøre en Fals paa den udvendige Side af Sprosserne til Glassets Indfatning, men ligeledes en Fals paa den indvendige Side, og paa begge Sider indkittes Glasplader. Herved opstaar der mellem begge Glaspladerne

et aflukket, tørt Luftlag, der saavel er udelukket fra Stueluften som fra Gadeluften. Da dette Luftlag hverken kan udvides eller sammentrækkes mærkeligt, saa støder den udvendige Glasskive Kulden og den indvendige Stuevarmen tilbage. — Til den Slags dobbelte Ruder maa der vælges en god, haard Glassort. Ved Indsætningen af Ruderne maa det iagttages, at Fladerne ikke alene er rensede for Smuds og Støv, men at ogsaa den mellem Ruderne værende Luft er aldeles tør, og at altsaa Indsætningen kun maa udføres paa fuldkommen tør Tid. Isblomster viser der sig aldrig paa saadanne Vinduer. Omkostningerne ved den dobbelte Glasbesætning dækkes meget snart ved den Brændselsbesparelse, der opnaaes. Denne Indretning har desuden vist, at man om Sommeren aldeles beskyttes mod den plagende Hede af de direkte Solstraaler. Et Værelse med Dobbeltglas i Vinduerne bliver stadigt om Sommeren til Ex. ved 90 Grader Fahrenheits Varme, 8 Grader koldere, end med enkelte Ruder. For Drivhuse har denne Indretning vist sig fortrinlig og den indføres overalt ved de store Væxthuse til Overvintring af tropiske Planter.

7. At sikre Udpolstring mod Møl.

Det bedste og aldeles probate Middel til at sikre alle Udpolstringer af Møbler etc. mod Møl er frisk, blomstrende Hamp. Denne samles i Begyndelsen af Juli Maaned, tørres rask i Skygge og kommes i Tang, Hø, Krølhaar etc. En eneste Stængel, naturligvis med Blade og Blomster, er tilstrækkelig til at beskytte et helt Jernbanesæde mod dette Utøi. Ogsaa Udpolstringer, hvori Møllene allerede er tilstede, kan paa denne Maade ved en Reparation grundigt befries fra disse skadelige Gjæster. For at gjøre Anbringelsen af Hamp mulig paa enhver Aarstid, behøver man blot om Sommeren at indsamle Forraad deraf og opbevare dem omhyggeligt tørrede. Opbevaringen sker bedst i en med Laag forsynet Fyrretrækasse eller Tønde i et mod Fugtighed beskyttet Magazin. Ved Fabrikationen af nye Udpolstringer anbefales endnu føl-

gende Fremgangsmaade: Rummet til Metalfjerene paa Sædet overspændes med Lærred, derover ordnes et flere Tommer tykt Lag af Skovuld eller andet simpelt Udstopningsmateriel, hvorimellem der lægges en Hampestængel, dette Lag dækkes med Lærred og derover kommes det løse Pudesæde, hvori der ligeledes er en Stængel Hamp. Ved Reparation maa en regelmæssig, grundig Rensning samtidig finde Sted.

8. En brugbar Fluesmækker.

Ligesom saa meget Gammelt bliver ogsaa under mange Omstændigheder Fluesmækkeren taget i Brug, og den giver Mange en Underholdning, men imellem til Ærgrelse, naar Slaget sker omsonst. Luftens Tryk redder Fluerne fra Døden; forsynes Smækkeren med fine Huller, saa tæt som muligt, undgaar endog den mindste Flue ikke Slaget.

9. Konservering af Læder.

Naar det brugelige Læderfedt tilsættes en lille Portion Glycerin, der endog forhøier Glandsen, vil Læderet vedvarende holde sig smidigt og revner ikke.

10. Insekt-Pulver.

Den allerede for mange Aar siden førte Klage over den svage Virkning af det persiske Insektpulver, der kjøbtes, foranledigede Forfatteren til at kultivere Stamplanter for det nævnte Pulver, og til at forsøge, om det var muligt i vort Klima derved at erholde et kraftigt Pulver. Den Plante, der skal anvendes til Indvinding af Insektpulveret, betegnes botanisk Pyrethrum roseum og Frøet kan kjøbes i enhver stor Frøhandel. Planten har saavel i Løvet som i Blomsterne stor Lighed med Kamillearterne, navnlig ligner den mest den paa tørre Enge hyppig forekommende store Kamille, Chrysanthemum Leucanthemum, kun at Bladene

er mindre graagrønne og Tungeblomsterne istedetfor hvide, er rosenrøde, og ogsaa synes noget mørkere farvede.

Dyrkningen af den er meget simpel. Frøet saaes i Mai paa et godt kultiveret Havebed; ved fugtigt Veir kommer det allerede op i 10—12 Dage, og ved god Rensning fra Ukrudt er Planterne til Efteraaret udviklede saa vidt, at de danner store Stokke, hvorfor Frøet ikke maa saaes for tæt. I det første Aar viser der sig sjeldent Blomster, men først i det følgende, i Mai eller i Begyndelsen af Juni.

Naar de enkelte Blomster har udviklet sig fuldkomment, afplukkes de, de røde Tunge- og Straaleblomster fjernes tilligemed det grønne Bæger, og kun den gule Skiveblomst samles som det værdifulde Objekt, tørres godt i Skyggen og pulveriseres saa fint som muligt. Dette saaledes fremstillede Pulver yder noget ganske Overordentligt mod Møl, Kakkerlakker, Bæggetøi og navnlig mod de smaa, brune Møl; selv indvendig, ved Hjælp af et svagt, kogt Udtræk, afgiver det et sikkert Middel mod Indvoldsorme.

Ved den stadige Afplukning af Blomster bliver Planten ligesom tvungen til idelig at fremdrive nye Blomster, hvorved de kunne samles lige til Høsten, saa at man paa nogle Havebede kan indvinde en temmelig betydelig Portion, og da man har Visheb for at opnaa et kraftigt Middel mod de nævnte Insekter, saa er Gevinsten ved selv at dyrke den ikke ubetydelig, da man tillige sparer det dyre Indkjøb af et Pulver, hvis Virkning har vist sig meget tvivlsom. Det Insektpulver, der nu forefindes i Handelen, bliver blandet med en hel Mængde andre Plantedele for at formere det, men derved bliver ogsaa dets Værd og Kraft forringet i høi Grad. Det er nemlig kun den gule Skiveblomst, hvorfra det grønne Bæger og de røde Blomsterblade fraskilles, der indeholder det Stof, der virker saa skadeligt paa Insekterne.

Ved alle Fjerkræ hjælper dette Pulver ogsaa ubetinget, for paa de liggende Høns og Duer etc., at fjerne de plagende Insekter, og det især, naar man itide strør noget deraf i Re-

derne, eller ogsaa indstrør noget mellem Fjerene paa de rugende Høns.

Da denne Plante er perennerende, saa kan de gamle Stokke om Efteraaret nedlægges i Jorden, for at formere eller fornye Plantningen uden paany at skaffe sig Planter ved Udsæd. Planten er ogsaa ufølsom mod Vinteren, da dens Hjem er Kaukasus, hvor Vinteren endog viser en meget høi Kuldegrad.

Da Tillægget af Planten ligesom ogsaa Pulverets Fremstilling ikke er Vanskeligheder underkastet, saa anbefales Dyrkningen og Bruget af den til enhver Landmand.

11. At fjerne Isen fra Vinduerne.

Der opløses saa meget Kogsalt eller Alun i hedt Vand, at et Æg kan svømme i Opløsningen, omtrent en Haandfuld Salt eller Alun i ½ Kvart Vand, og dermed overstryges Isen ved Hjælp af en Svamp, hvorved den forsvinder meget hurtig. Ved stærkt Frostveir er det nødvendigt strax at aftørre de fugtede Ruder, for at forhindre ny Dannelse af Is.

12. Lammehaler som Pudsere for Lampernes Cylinderglas.

Ved Rensningen af Lampe-Cylinderglasset betjener man sig af en af Fabrikanter tildannet Pudser, der efter dens Størrelse og Godhed i Butikerne betales mere eller mindre høit. Da Forfatteren kjøbte sin første Petroleum-Lampe og saa Glasset, kom han paa den Tanke, at Halerne af Faarene, der afskjæres og bortkastes, maatte kunne anvendes til Rensning af Glasset. Han forskaffede sig nogle Stykker af dem, skrællede Skindet forsigtigt tilbage fra den indvendige Benhvirvel, kom noget fintstødt Salt ind i den hule Hale og hang den i Træk, for at faa den tørret. Da dette var opnaaet, tildannede han et spidst Skaft, hvorpaa Halen blev trukket og fandt den fortrinlig til Glasrenser. Han har benyttet den i 8 Aar, og naar den var bleven smudset, vaskedes den i Sæbevand samt tørredes, hvorved den atter blev som ny. Han

har i Tidens Løb kun gjort den Forandring ved Tilberedningen, at benytte fint stødt Alun istedetfor Salt. En saadan Renser, hvoraf han senere har tildannet mange Hundrede til sine Bekjendte, koster kun et Par Cent og er uopslidelig. — Han har givet denne Meddelelse for at henlede Opmærksomheden derpaa, da han er overbevist om, at Enhver vil være tilfreds dermed ved Brugen, og at en Mand let vilde være istand til at danne en lille Industri deraf, naar det erfares, at Resultatet er meget anbefalende.

13. Om Spiring af Frø.

Følgende Erfaring er gjort og anbefales af en praktisk Landmand, der i længere Tid har benyttet den stadigt og med meget Held.

Spiring af Gulerodsfrø. Saameget Frø, som kan saaes paa to Dage, kommes i en Lærredspose, der lægges i Vand og nedtrykkes deri med en Sten. Frøet bliver liggende roligt deri i 36—40 Timer, for at det tilbørligt kan blive gjennemtrukket af Vandet, hvorpaa det blandes saa inderligt og stærkt som muligt med fugtigt Sand, saaledes at 1 Pd. Frø blandes med 1½ Ottingkar Sand. Blandingen lægges derpaa ved en varm Ovn paa Gulvet eller paa sammensømmede Brædder og udbredes 5 Tommer tykt, vendes daglig en Gang og blandes og gjennemrives godt mellem Hænderne, for at ikke flere Frøkorn skulle hænge sammen med hverandre ved deres Spidser og Hager, da, som bekjendt, Udsæden skal tyndes meget. Naar Sandet og Frøet saaledes har ligget i 7—8 Dage, pleier Frøet at udvikle sine Spirer, og det er da Tiden til at saa. Alle de Gulerødder, som Forfatteren har behandlet paa den Maade, er komne op i Løbet af 8 Dage, medens det ellers ligger 4—6 Uger og ofte slet ikke viser sig. Selv den stærkeste Frost skader ikke saaledes spiret Frø; det er flere Gange saaet i Slutningen af Februar og der høstes jævnlig Rødder paa 4 Pd. Stykket.

Runkelroefrø. Frøet heraf blandes med friske Koka-

ser, udbredes 1 Tomme tykt paa et varmt Sted, f. Ex. i en Kostald, og holdes fugtig i nogle Dage, til de første Spirer kommer frem, hvorpaa det udplantes, men ikke saaes. Planterne kommer frem paa nogle Dage, hvorimod ikke behandlet Frø ofte ligger længe i Jorden.

Poteter kommes i Sække, der sættes i et ophedet Værelse eller i en Stald, til de begynder at spire, men man tør ikke lade Spirerne blive længere end 1—2 Linier. Denne Forudspiring giver den senere Vækst et betydeligt Skub fremefter, især naar man forud lader Frøknoldene indtørre eller indskrumpe saa meget som muligt.

Mange Frøsorter taale ikke denne Forudspiring, medens det ved saadanne Sorter er Fordel at udbløde dem i Vand og da især, naar der forud er skaaret en Del Skiver af Løg og Hvideløg i Vandet. Den saaledes frembragte Lugt og Smag holder senere alle skadelige Insekter derfra.

Samtlige Sædsorter skal beitses med Kobbervitriol, idet 160 Gran Kobbervitriol opløses i hedt Vand, udrøres med kraftigt Gjødningsvand og blandes med hver 4 Tønder Sæd, der lægges i en Bunke og skuffes saa gjentagende sammen dermed, at hvert Korn fugtes. Saasnart dette er tørt, hvilket omtrent er Tilfældet efter 4 Timers Forløb, fugtes det atter med kraftigt Gjødningsvand og overstrøes med Gips, Træaske, Sod og knuste Oliekager, eller med et af disse Stoffer, som skuffes saa længe, til man kan se, at Noget deraf hænger paa hvert Korn. Ved denne Fremgangsmaade forhindres ikke alene Rust, Brand osv., men Kornene bringes hurtig til at spire, hvilket især er en Fordel ved sen Udsæd, eller meget tørt Veir, ligesom de første fine Smaarødder strax forefinder en kraftig, let løsnende Næring, hvorved det lader til, at Planterne strax tiltager i Kraft.

14. Borax som Vaskemiddel.

I nogle Vaskerier bruges Borax istedetfor Soda, og de bedste Følger opnaaes derved; der bruges nemlig en stor Haandfuld renset Borax til 40—50 Kvart kogende Vand;

det anvendes ligesom Soda, og en meget vigtig Ting er, at der dertil kan spares Halvdelen af Sæben. Til Kniplinger og andre fine Sager maa der bruges noget mere Borax. — Dette er et neutralt Salt, angriber ikke Tøiet det mindste, og besidder dertil den Egenskab, at gjøre haardt Vand blødt. — Det anbefales meget til ethvert Toiletbord, ligesom ogsaa til Enhver, der vasker. Mange i Handelen forekommende Skjønhedsmidler indeholder kun en svag Opløsning af Borax med en Tilsætning af Glycerin. Det benyttes desuden til Rensning af Haarbunden og afgiver et fortrinligt Tandpulver, da Smagen deraf ikke er ubehagelig og Borax ikke er skadelig.

15. At fjerne Rustpletter af Vasketøi eller andet Tøi.

For at fjerne ofte tilstedeværende Rustpletter, der fordærver enhver Slags Tøi, har man Følgende at iagttage: Noget Bittersalt opløses i hedt Vand, dog kun i nogle enkelte Draaber, hvorpaa Pletterne fugtes dermed og Tøiet bliver liggende nogle Minuter, medens der fugtes Pletter paa et andet Stykke Tøi. Senere bliver det gjennemrevet, fugtes endnu en Gang og henlægges. Derpaa tages en Tinspand, der fyldes med kogende Vand, og den paa denne Maade ophedede Spand sættes nogle Minuter paa Pletterne, hvorpaa den borttages, og Pletterne udvaskes med blødt Vand. Er det meget forældede Pletter, der ikke let fjernes, maa Operationen gjentages endnu en Gang. Saasnart Pletterne er borte, maa Tøiet strax udvaskes.

16. Den bedste Fremgangsmaade til Vask af hvidt Uldtøi.

Man skulde tro, at den Behandling, der gives saadanne Tøier i Almindelighed ved Vask i almindelig Sæbe, vilde være tilstrækkelig, men det er ikke Tilfældet; thi den Mælkesyre og Eddikesyre, der forekommer i Sveden og hvoraf bemeldte Klædningsstykker selvfølgeligen er gjennemtrukne, sønderlægger Sæbeopløsningen, saa at Sæbens Fedt for største Delen nedslaaes paa Uldtrævlerne, og dette Stof kan først ef-

ter længere Tids Forløb og meget vedholdende Behandling atter skilles derved. Derfra skriver det sig ogsaa, at de paa den Maade vaskede Tøier altid har en eiendommelig Fedtlugt ved sig, hvilket ved efterfølgende Behandlingsmaade aldrig er Tilfældet. Der tildannes nemlig en stærk Opløsning af Soda i kogende Vand, og naar denne Opløsning er afkjølet, til den er lunken, kommes Uldtrøierne eller Uldstrømperne deri og udblødes i flere Timer dermed, og først efter denne Tids Forløb, gjøres Vandet atter lunkent ved Tilsætning lidt efter lidt af varmt Vand, hvori der til hver Spand tilsættes en Spiseske Salmiakspiritus, og i denne Blanding udvaskes Tøiet, hvorpaa det atter udskylles i svagt, rent Vand. Uldtøi, behandlet paa den Maade, kryber aldrig ind og udviser aldrig den ubehagelige Fedtlugt.

17. Mælkeforfalskning.

Boussingault har vist i en Afhandling, hvor let og sikkert man under Mikroskopet ved simpel Betragtning kan adskille Blandingsforholdet ved forfalsket Mælk, ligesom af Formen af Smørkuglerne og derved gjør Forskjel paa normal Mælk, afskummet Mælk og Kjernemælk. For at bekræfte disse Erfaringer meddeler Fo fatteren Følgende:

Normal Mælk bragt under Mikroskop er næsten aldeles opfyldt med store, middelstore og smaa Smørkugler.

I den med Vand fortyndede Mælk er Smørkuglerne vel i Størrelseforhold tilstede, som i den normale Mælk, men alt efter Mængden af det tilsatte Vand dog mere eller mindre rykkede fra hverandre.

Indeholder Mælken ingen store, men kun middelstore og smaa Smørkugler, saa er der allerede udtrukket en Del af Smørret ved flere Timers Henstaaen.

Ved en Mælk, der er skilt ved Fløden, efterat den har staaet i 24 Timer, sees under Mikroskopet endnu kun enkelte smaa Smørkugler.

Mælk, der har staaet i 4 Timer under heldige Omstæn-

digheder og ved 70 Grader Fahrenheits Varme, taber 40 Procent af dens Fedtgehalt, og ved 24 Timers Henstaaen endog indtil 88 Procent.

Efter Boussingault kan man i det gunstigste Tilfælde kun udtrække $\frac{3}{4}$ af Mælkens Fedtgehalt ved Kjærning.

Den i de første 4 Timer fraskilte Fløde bestaar i Særdeleshed af de største Smørkugler, men er fattig paa Fedt.

Den ved længere, cirka 24 Timers Henstaaen, samlede Fløde udviser indtil den dobbelte Portion Fedt, og indeholder ikke alene de store, men ogsaa Størsteparten af de middelstore og smaa Smørkugler.

Til det Foranstaaende maa endnu bemærkes, at det er rettest ved den mikroskopiske Undersøgelse kun at bringe en lille Draabe Mælk paa Objektglasset og lægge Dækglasset saaledes paa, at man uden at fortrykke Smørkuglerne, kun ser dem gjennem et enkelt Lag og ikke bunkede over hverandre

Den til Undersøgelsen benyttede Forstørrelse var indtil 450 Gange.

18. Rensningsmaade af Gulvtæpper og Opfriskning af deres Farver.

Den følgende Fremgangsmaade opfylder bedst alle Fordringer, og da den længe har været brugt i det Store, maa den i høi Grad anbefales, da den tillige bruges til Oplivning af Farverne saa meget som muligt.

Tæpperne renses nemlig først for Støv ved Udbankning, hvorpaa de udbredes i deres hele Størrelse og overskufles med $\frac{1}{2}$ Tomme tykt Lag af Saugspaaner, der er fugtede saaledes med Sodaopløsning, at de endnu lader sig udstrø, og at Opløsningen ikke drypper deraf af sig selv. Ved Hjælp af Jernvalser, der netop er indrettede saaledes, som man benytter dem til at tromle Plæner og Gange i Haverne, overvalses Saugspaanerne nogle Gange Strimmel for Strimmel. Den derved opstaaede Virkning er, at Valsens Tryk presser Opløsningen, der er i Spaanerne, ud af dem, men at Spaa-

nerne, saasnart Valsen triller videre, atter opsuger Opløsningen. Det er paa en vis Maade en i det Store arbeidende Svamp, der herved fremstilles. Vægten af Valsen maa passende reguleres efter Fugtigheden i Spaanerne, saa at der maa undgaaes en for stærk Udpresning, hvorved Fugtigheden vilde presses til Tæppets Bagside. Naar Indvirkningens Varighed anses for tilstrækkelig, afbørstes og samles Spaanerne ved en Slags roterende Børste der trilles over Tæppet, og de kan da opbevares for at benyttes igjen til det følgende Tæppe. Denne Børste-Indretning ligner noget de smaa Maskiner, man har til at klippe Græsplæner; istedetfor Cylinderknive har disse Børster, der kaster Spaanerne i en Beholder bagved.

Derefter kastes der friske Spaaner, der kun er mættede med rent Vand, paa Tæppet, de overvalses paa samme Maade, og efter en kraftig Afbørstning vil saavel alle Urenligheder som den Sodaopløsning, der var indtrukket i Tæppets Vævning, være aldeles fjernet.

Tæppet er nu rent, men Farverne trænger til at opfriskes. De allerede forud ved Lys og Luft forandrede Farver er blevne endnu uanseligere ved Sodaen, Ponceau er saaledes blevet violetbrunt osv. En Bearbeidning med Spaaner, der er fugtede med en Opløsning af Oxalsyre, vil i meget kort Tid atter give Farverne den tabte Livlighed og oprindelige Tone, for saa vidt, som det er muligt. Naar dette Arbeide er udført, foretages endnu en Bearbeidning med Spaaner, der kun er fugtede med rent Vand, og dermed er Tæppet færdigt.

Ved alle disse Operationer, der forresten udføres meget hurtigt, bliver Overfladen af Tæppet vel endel fugtet, men den faste Grundvævning forbliver aldeles tør, saa at Tæppet efter meget kort Tids Bearbeidning eller Udbankning i Luften, er fuldstændig udtørret. Tørringen kan opnaaes endnu hurtigere, naar Tæppet efter den sidste fugtige Behandling, som der gjøres paa nogle Steder, dækkes med tykke, simple, uldne Stoffer, og Valserne, med stor Vægt paa, engang trilles

derover, hvorved disse Stoffer aldeles udsuger al Fugtigheden. Spaanerne udvaskes fra Tid til anden med rent Vand, hvorpaa de tørres i en tilstedeværende Tørrestue, og præpareres derpaa paany.

19. Pomadefedt.

28 Pd. aldeles frisk Fedt, om muligt af et nylig slagtet Dyr, kommes i en godt glaseret Kjedel, der enten ophedes over kogende Vand eller ved spændte Vanddampe. Naar det er smeltet, tilsættes 2 Duncer Kogsalt og 1 Dunce pulveriseret Alun, og Heden vedligeholdes saa længe, til der paa Overfladen dannes Skum, hvilket bestaar af sammenløben Æggehvide, Hud osv. Dette Skum aftages, og naar Fedtet er blevet aldeles klart og ensformigt, afkjøles det. Det skal nu udvaskes, ved hvilket Arbeide der kun tages Smaaportioner ad Gangen. Udvaskningen er et meget besværligt Arbeide, men ved det gode Resultat bliver Uleiligheden fuldkommen erstattet. Omtrent 1 Pd. Fedt ad Gangen lægges paa en noget skraa anbragt Skiferplade, og det rives vedholdende med en Sten, netop saaledes, som Malerne river deres Oliefarver, imedens rent, koldt Vand flyder fra en Beholder over Pladen ned paa Fedtet. Naar dette endelig er rent udvasket, saa at Vandet uden nogen Afsmag løber derfra, saa smeltes det, hvorved de i Fedtet tilbageblevne Vanddele fordamper, og derefter er det færdigt til Brug.

At rense Fedt til Pomader paa italiensk Maade.

100 Pd. frisk Fedt skæres i smaa Stykker, skilles fra al Hud og rives i en Morter, og naar det er blevet aldeles fint udrevet, vaskes det saa længe og vedholdende ved Æltning i rent, koldt Vand, til Vandet ikke har nogen Afsmag. Det smeltes derpaa ved lav Temperatur, tilsættes 3 Duncer Alunpulver og en Haandfuld Kogsalt, ophedes til Kogning og sies gjennem Lærred i en dyb Stenkrukke, der sættes paa et varmt Sted. Efter 2 Timers Forløb hældes det Klare af i Kjedlen

og ophedes, samt tilsættes 3—4 Kvart Rosenvand og omtrent 5 Ouncer Benzoépulver, hvorpaa det koges, idet det skummes, til der ikke dannes mere Skum paa Overfladen. Det afkjøles derpaa roligt, det klare Fedt skilles forsigtigt fra det nedenstaaende Vand, idet der maa drages Omsorg for, at der ikke følger det mindste Vand med Fedtet. Saaledes behandlet Fedt kan holde sig i flere Aar uden at blive harsk.

20. Ny Glycerinsalve til at blødgjøre Huden.

Hvedestivelse udrøres godt med ren Glycerin i en Porcellainmorter, hvorpaa Blandingen kommes i en Porcellainkrukke, som sættes i et kogende Vandbad og omrøres med en Glasstang, til Stivelsen har opløst sig med Glycerinen til en gjennemsigtig Masse af Gelékonsistents. Der tilsættes endnu nogle Draaber ætherisk Olie efter Behag. 1 Del Stivelse med 7 Dele Glycerin giver en meget blød, med 5 Dele Glycerin en Svinefedt lignende, med 3—4 Dele Glycerin en stiv, salveagtig Masse.

22. Forskjellige Pomader.

Grundstof til Pomader. 200 Ouncer Svinefedt, 100 Ouncer Oxetalg; Alun, Kogsalt og Rosenvand, af hver ½ Ounce, ophedes i en flad Kjedel under Omrøring til svag Kogning, og sies varmt gjennem Lærred. Den afkjølede Masse udvaskes godt med rent Vand, kommes i en Kjedel, blandes med ½ Ounce stødt Benzoé, ¼ Ounce flydende Storox og 10 Ouncer Rosenvand, hvorpaa det atter ophedes til svag Kogning, idet det omrøres, og det dannede Skum fjernes omhyggeligt. Det sættes derpaa paa et varmt Sted for at sætte sig, det klare Fedt afhældes, og det filtreres gjennem Lærred paa et varmt Sted.

Dette Fedt til Pomader kan gjøres haardere, naar der til 8 Dele deraf tilsættes 1 Del Vox, og blødere, naar der til 4 Dele deraf tilsættes 4 Dele Kakao-Olie og 1 Del Mandel-

olie, der Alt maa smeltes sammen dermed. Oxemarv renses og behandles paa samme Maade.

Farvning af Pomader.

Den røde Farve meddeles Pomaderne ved Alkannarod, idet der kommes lidt grovt stødt Rod i det smeltede Fedt, og naar det under Omrøring har antaget en tilstrækkelig rød Farve, sies det Hele varmt gjennem Lærred.

Gult farves med Orleans, der udrives med samme Vægt Spiritus, og tilsættes Fedtet; naar Farven er mørk nok, sies det smeltede Fedt gjennem Lærred.

Brunt farves meget smukt med Pilebark-Extrakt, som er afdampet til stærk Sirupkonsistents, men man kan ogsaa farve Pomader meget smukt brune med smeltet Kakaomasse, der lidt efter lidt rives sammen dermed.

Grønt farves ofte med Indigo og gul Tinktur, men det sker bedre med Planten Natskygge (Solanum), der ituskjæres, knuses med ½ Del Spiritus og tilsættes 10 Dele Fedt, der koges saa længe, til de vandholdige Dele er fordampede, hvorpaa det udpresses og sies varmt gjennem Lærred.

Hvidt. Pomaden kan gjøres rigtig hvid og skummende, ved at tilsætte Borax, opløst i Vand, og røre det vedholdende. Til 1 Pd. Fedt regnes 1 Ounce Borax.

Pomade med enkelt Plantelugt.

Dette sker bedst ved Udtrækning af Blomsterlugt i det rensede Fedt. Hertil bruges et Antal Glasplader, der er indlagte i Trærammer af 3 Tommers Høide. Disse Glasplader stryges ved Hjælp af en Træsparter ¼ Tomme tykt med Fedt, Blomsterne lægges enkelte med Blomsterbægeret nedad paa Fedtet, og Rammerne, med Glaspladerne imellem sig, dannes ovenpaa hinanden til store Stabler. Efter nogle Dages Forløb har Blomsterne afgivet deres Vellugt til Fedtet, Blomsterne fornyes, og saaledes gjentoges Operationen, indtil Fedtet er tilstrækkelig parfumeret. I Frankrig gjøres der Forskjel paa dette parfumerede Fedt; ved det simpleste er Blomsterne kun skiftede 4 Gange, ved det fineste 24 Gange.

Ved mindre saadanne Portioner bruges kun en, to eller tre Glasplader, og paa den Maade kan man selv tilberede de fineste Pomader med Lugt af Violer, Reseda, Heliotrop, Roser etc., og det kun med lille Uleilighed og ubetydelig Omkostning. Ved vellugtende Olie sker dette med Bomuldstotter, der mættes med Olien og lægges lagvis i store Glas med vid Hals, med Lag af Blomster imellem; Glassene dækkes, sættes i Solen, og hveranden Dag fornyes Blomsterne, indtil Olien er parfumeret stærkt nok, hvorpaa den udpresses af Bomulden.

God vellugtende Pomade.

160 Dele renset Pomade og 40 Dele Kakao-Olie smeltes sammen og omrøres til Afkjøling, hvorpaa der tilsættes 16 Dele Neroli-Olie, 5 Dele Bergamot-Olie, 2 Dele Citron-Olie, 1 Del Rosengeranium-Olie og en Tredivtedel Moskustinktur.

Stivere, vellugtende Pomade.

45 Dele Fedt, 5 Dele hvidt Vox og 1 Del Kakao-Olie smeltes sammen, omrøres lidt efter lidt med 4 Dele Orangeblomstvand, og naar det næsten er afkjølet, tilsættes 1 Del Neroli-Olie, ½ Del Rosen-Olie og ½ Del Citron-Olie.

Pomade divine

til Forskjønnelse af Huden. 20 Dele af god Pomade (se ovenf.), 1 Del Benzoépulver og 1 Del Perubalsam sættes tillukket paa et varmt Sted, maa omrøres ofte, hvorpaa det filtreres gjennem Lærred, og omrøres, til det er koldt.

Vox-Pomade.

Af Grundstof til Pomader 120 Dele, se ovenfor, Gummiarabikum-Opløsning 20 Dele og gul Vox 10 Dele, blandes sammen ved Varmen, omrøres til det er koldt, og tilsættes 4 Dele Bergamot-Olie og ½ Del Moskustinktur.

Pommade au Bouquet.

200 Dele af Grundstof til Pomader, 100 Dele af Vox-Pomade, 10 Dele Bergamot-Olie, 1 Del Neroli-Olie Rosengeranium-Olie, Kanel-Olie, Nellike-Olie, Timian-Olie, og Pe-

rubalsam, af hver ½ Del, Ambratinktur, en Femtedel, og Moskustinktur en Tiendedel. Denne Pomade forekommer i Handelen i Paris under Navn af: á la corbeille fleurie Medulline Pommade fortifiante extrafine aux fleurs des Indes.

POMMADE DE LA REINE OU DE LA SULTANE.

200 Dele Grundstof til Pomader, 10 Dele Rosenvand, 4 Dele Mokkabalsam, 1 Del Benzoétinktur, og ½ Del Rosen-Olie, samt ½ Del Neroli-Olie.

Benzoé-Tinktur.

½ Onnce Benzoé degereres med 4 Ouncer Spiritus i 8 Dage og filtreres.

Marv-Pomade.

Grundstof til Pomade ½ Pd., og renset Oxemarv ¼ Pd. smeltes sammen, omrøres til det er koldt, og blandes med 4 Gran Limon-Olie, 2 Gran Bergamot-Olie og 10 Draaber Neroli-Olie.

23. Betydelig Besparelse ved Kaffebønner.

Tolden paa Kaffe er i de senere Aar steget betydelig i hele Tydskland, og det har bevirket, at flere Kemikere dersteds har foranstaltet en Række af Forsøg for at udfinde, paa hvilken Maade dette Paalæg kan indvindes. Disse Forsøg har udvist, at jo finere Kaffen males, jo mindre Kaffe behøves der for at frembringe en Drik af samme Styrke, som ved de brugelige grovt malede Bønner. Naar Kaffemøllen skal male fint, gaar den meget trangt, og Malningen bliver da besværlig, men naar Kaffen først males paa en almindelig Kaffemølle og derpaa enten stødes i en god, stor Morter, eller bedst rives i en større Porcellainriveskaal til et Pulver, som er fuldkomment støvlignende, saa kan en Portion Kaffe, der kun udgjør 2 Femtedele af det almindelige Forbrug, levere den fortrinligste Kaffe, der paa nogen Maade kan erholdes. Stødes den efter Malningen paa Kaffemøllen derimod i en sædvanlig

Morter, maa der bruges $\frac{1}{2}$ Del af den sædvanlige Portion Bønner. Hvad Tilberedningsmaaden angaar, da har Forsøgene udvist, at det er ligegyldigt, om Bønnerne overhældes med kogende Vand og staar varmt en Tidlang for at trække, eller de koges noget i Kjedlen og filtreres gjennem en Kaffepose; hvorimod Aromaen tiltager paafaldende ved blot at hælde kogende Vand paa dem i en Kaffepose og da hælde Drikken flere Gange tilbage i Posen, til den har den ønskede Styrke, idet der i Bønnerne blandes en lille Knivspidsfuld tvekulsur Natron i Posen, førend Vandet skjænkes paa.

Naar disse Anvisninger følges, vil Halvdelen af Omkostningerne ved Kaffen fremtidig kunne spares, idet kun de fornødne Forarbeider forøges noget.

24. Tilberedning af Mjød.

Alle Urenligheder fjernes først fra Honningen; i den Hensigt blandes den med 50 Kvart Vand; 6 Æggehvider udrøres i en Portion af dette Vand, og Honningen udrøres med det øvrige Vand. Denne hele Masse kommes i en Kjedel, hvorunder der først antændes en flammende Ild, der lidt efter lidt gjøres svagere, saa at Blandingen opnaar en Varme af 180—190 Grader Fahrenheit, idet den ikke maa stige til Kogepunktet. Saalænge den staar paa Ilden, skal den hyppigt skummes. Saasnart der ikke opstiger mere Skum, øses Massen af i Gjæringskarret, og efterat den er afkjølet indtil 90 Grader, bliver den maalt, hvorpaa der endnu kommes 40 Kvart Vand i Kjedlen, for at opløse den tiloversblevne Honning, og naar dette Vand er opvarmet til 100 Grader, kommes det til den første Portion i Gjæringskarret. $1\frac{3}{4}$—$2\frac{1}{4}$ Pd. raa Vinsten opløses i $2\frac{1}{2}$ Kvart af Mosten ved 160 Graders Varme, hvorpaa Mosten i Gjæringskarret maales med en Suktermaaler, og da den nu ikke vil udvise 120 Grader, tilsættes den saa meget Sukker, opløst i varmt Vand, til dette Grademaal er naaet. Til Vinstensopløsningen tilsættes nu 3 Femtedele Kvt. tyk Ølgjær, der omrøres godt deri, og saasnart

denne Blanding er steget over Halvdelen, udrøres den i den samtlige Most ved en Varmegrad af 80—82 Grader Fahrenheit. Der maa anvendes den største Omsorg for, at Gjæren er aldeles frisk, sød og god, idet den mindste ubehagelige Smag ved den let kan ødelægge det Hele.

Gjæringskarret tildækkes og skal staa i en varm Stue. Den følgende Morgen omrøres hele Massen godt, og den Gjær, der har dannet sig foroven, udrøres og blandes aldeles med Vædsken. Denne Operation gjentages hver Aften og Morgen til den specifike Vægt er reduceret 25 Procent paa Maaleren. En Mostportion optages daglig, veies med Sukkermaaleren og det udfundne Tal noteres, for at man kan rette sig derefter ved en kommende Leilighed.

Efterat Mosten er fortyndet til den nævnte Grad afskummes Gjæren, 4½ Kvart Most optages og varmes til 102 Grader, hvilket sker ved at komme den i en Blikspand, der dyppes i en Kjedel med kogende Vand; lidt over ¼ Pint god Ølgjær opløses deri, og blandes omhyggeligt i hele Massen. Fadene eller Tønderne udskoldes med kogende Vand, og Mosten fyldes deri, medens de endnu er varme. Disse Fade lægges paa et tilstrækkeligt høit Underlag, saa at der senere ved Aftapningen kan sættes et Kar derunder.

En Skaal skal altid staa under dem, for at optage det Gjærskum, som Gjæringen uafbrudt opskyder, saalænge den er i Virksomhed. Spundshullet skal derfor dreies saaledes om ad Siden til, at Vædskens Overflade naar lige dertil, hvorved Gjæren uhindret flyder ud af sig selv. Den største Opmærksomhed maa henvendes paa, at Fadene hveranden Time fyldes lige til Spundshullet i de første 2—3 Dage og senere saa ofte, som det er nødvendigt. Før hver Udfyldning efter disse 2—3 Dage skal Fadgjæren omrøres med en Stok, for at blande den fuldkommen med den nu dannede Vin; thi ihvorvel Gjæringen driver Gjæren opad, saa vil dog altid en vis Portion synke tilbunds og blande sig med Fadgjæren. Ved Omrøringen bliver den svage Gjæring forstærket. Har Omrøringen ikke den ønskede Virkning, saa optages 2—3 Kvart af Fadet

i en Blikspand, der varmes stærkt i kogende Vand, til det har opnaaet 90—100 Grader, hvorpaa der udrøres noget over $\frac{1}{8}$ Pint tykt Gjærskum, der tidligere blev afskummet, deri. Denne Portion hældes atter i Fadet og blandes med al Vinen. Naar Fadene ligger i en varm Stue, saa vil Vinen gjære i 8—9 Uger, enten lidt længere eller kortere. Der maa anvendes al mulig Omsorg for at befordre Gjæringen. I denne Tid tilraades det en Gang ugentlig at omrøre Vinen. Naar alle synlige Tegn paa Gjæringen er ophørt, udtages en Portion til Undersøgelse. Fadene tilspunses, efterat der i $1\frac{1}{2}$ Tommes Afstand fra Spunshullet er boret et lille Hul, der kan lukkes med en Pløk, men som endnu forbliver aaben i et Par Dage. Det lille Fad bruges kun til Efterfyldning i det store.

Denne Vin tilberedes i Reglen i Februar og først i Februar næste Aar trækkes den klare Vin fra Fadgjæren over i et Kar; det brugte Fad udskylles godt med koldt Vand, svovles svagt og i hvert saadant Fad kommes 1 Flaske rektificeret Spiritus, hvorved Fadet rulles, saa at alle Dele deraf fugtes dermed, men detbliver i Fadet. For at klare denne Vin medgaar der $\frac{1}{4}$ Ounce Gelatine, der bankes godt og kommes i 1 Kvart af Vinen, og i Reglen opløses den i 3 Dage deri, naar den daglig omrøres et Par Gange. Sættes den ved Varmen sker Opløsningen hurtigere; naar Opløsningen er færdig, fortyndes den endnu med et Par Kvart af Vinen, sies gjennem en Sigte og hældes i hele Massen, der omrøres godt, hvorpaa den fyldes i Fadet, der da tilspunses, men det lille borede Hul bliver endnu aabent i 2 Dage, hvorpaa det ogsaa tilslaaes. Fadet lægges paa Ladet saaledes, at det hælder lidt forover, og vil man have denne Vin fortrinlig, bliver den liggende i to Aar, men den bør i alle Tilfælde ikke aftappes paa Flasker, forend efter $1\frac{1}{2}$ Aars Forløb.

Ønsker Fabrikanten, at denne Mjød skal være lyserød, saa sker det paa følgende Maade: 10 Pd. Gulerødder afvaskes, skrabes udvendig, skjæres i tynde Skiver, der kommes i Gjæringskarret, idet den hede Væske hældes fra Kjedlen deri, og de bliver saalænge deri, til den skal fyldes i Fadene, idet

Gulerødderne da sies fra. Ønskes Farven noget lysere, kan Skiverne sies fra, førend Gjæren tilsættes.

Hvid mousserende Mjød.

Hertil bruges den udpressede Saft af 9 Kvart hvide Ribs, 70 Kvart Vand, 30 Pd. Honning og 3 Duncer Vinsten. Disse Ingredienser omrøres i $\frac{1}{4}$ Time godt med hinanden og overlades da til Gjæring. Naar Gjæringen er forbi, og Væsken er klar, tilsættes $1\frac{1}{2}$ Kvart Kognak og efter Blandingen, aftappes Vinen strax paa Champagneflasker, der proppes godt, og Proppen overbindes med Seilgarn. Efter tre Maaneders Forløb kan den drikkes, og vil mousse i Glassene.

Rød Mjød.

Denne Mjød tilberedes ligesom den foregaaende kun med den Forskjel, at der istedetfor de 9 Kvart hvide Ribs, tages 7 Kvart røde Ribs, 2 Kvart Solbær og 1 Pd. Gulerødder, skaarne i tynde Skiver. Mange tilbereder Mjød i det Store til Salg, blot af Honning og Vand, uden Tilsætning af Frugt, men en saadan Mjød er smagløs og tung, og er ikke yndet af Alle.

Champagne-Mjød.

Denne velsmagende Mjød erholdes ved følgende Fremgangsmaade:

Til et Anker bruges 22—24 Pd. ren og fin Honning, og i det Hele 52—56 Kvart helst rindende Kildevand. Dette Sidste ophedes i en Kjedel, hvorpaa Honningen tilsættes og Blandingen bringes til at koge. Alt eftersom Skummet viser sig, samles det og kommes i en fin Sigte, hvor det Afflydende atter løber i Kjedlen.

Imidlertid sættes en anden Kjedel paa Ilden med en Haandfuld Humle og 3 Kvart Vand og bringes til Kogning; naar Vandet lidt efter lidt fordamper deri, tilsættes der Honningvand fra den anden Kjedel, og begge Kjedler skal regelmæssig koge videre. Efter 2—3 Timers Forløb, alt efter svagere eller stærkere Kogning, hældes Humlevandet gjennem

Sigten i et rent Kar, der ogsaa tilsættes Honningvandet, saasnart det er afkjølet til 145—165 Grader. Naar Vædsken har faaet denne Temperatur, fyldes den paa et Anker, bæres ned i Kjælderen, og af Blandingen tilbageholdes 6—8 Kvart, der skal benyttes til Efterfyldning. Dette maa ugentlig ske nogle Gange, da den dannede Vin vil gjære. Efter 5—8 Ugers Forløb vil Gjæringen blive stærk, og da maa Efterfyldningen ske oftere. Saasnart Brusningen ophører, hvilket efter Stedets Temperatur kan ske efter 6—8 Ugers Forløb, trækkes den unge Vin klar af fra Undergjæren og kommes paa et rent Anker, der igjen fyldes helt op; det Manglende maa enten erstattes med det opbevarede Honningvand, eller hvis det er forbrugt, med Vand, eller bedre, med hvid Vin. I Ankeret hænges der, indbundet i Lærred, en Blanding af 3 Gran Nelliker, 3 Gr. Kardemomme, 3 Gr. Muskatblomme og 3 Gr. Ingefær, der Alt er grovt stødt, hvorpaa Ankeret tilspunses. Efter 4 Ugers Forløb aftappes Vinen hurtigt i koldt Veir paa Champagneflasker, der dog ikke fyldes længere end til Midten af Halsen, for at der kan blive Plads til Eftergjæringen, og at den udviklende Kulsyre ikke skal sprænge Flaskerne. De proppes godt, overbindes med Seilgarn, dyppes med Halsen i Flaskelak og sættes opreist i Kjelderen i Sand. Jo længere denne Vin opbevares i Kjelderen saaledes, jo kraftigere og behageligere bliver den; den ligner aldeles hvid Champagne i Farve og Skumkraft.

Vil man aldeles betage denne Vin den eiendommelige Honningsmag, kan man ved den første Kogning tilsætte noget Kulpulver, og naar Kogningen er færdig, afkjøle et gloende Jern deri. Smagen kan ogsaa forhøies ved Tilsætning af Frugtsafter, naar Kogningen er endt.

Honningvin (Mjød).

7 Pd. Honning og 24 Kvart Vand sættes paa Ilden og indkoges, til det udgjør 19 Kvart, idet det uafbrudt afskummes, hvorpaa det fyldes paa et udskoldet Halvanker og lægges paa et lunt Sted for at gjære. Naar det er afgjæret, fyldes

Halvankeret med hvid Vin, tilspunses og lægges i Kjælderen i 2 Maaneder, hvorpaa Mjøden aftappes.

Fin Honningvin (Mjød).

15 Pd. Honning og 30 Kvart Vand koges i ½ Time og skummes. Der rystes derpaa 2 Pd. stødt Kridt deri under Omrøring. Derved dannes paa Overfladen en seig Substants, der afskummes saalænge, som den viser sig. Det Hele hældes i et rent Trækar og afkjøles, hvorved Kridtet bundfældes. Det Klare afhældes, Karret renses, og det blandes med 4 Pd. fintstødt, godt udbrændt Kul, og dermed koges Honningvandet i 2 Timer. Massen filtreres nu gjennem en Filterpose af Filt op i Karret, kommes atter i Kjedlen og ophedes til nærved Kogning. Imedens er 15 Æggehvider piskede til Skum og piskes lidt efter lidt sammen med Væsken i Kjedlen, hvorved den bliver aldeles renset og klar. Kridtet borttager Syren og Kullene Voxesmagen. Efterat Æggehviderne er tilsatte, skal Væsken koges noget. Den filtreres derpaa, og kommes paa et Anker, hvor Spunshullet tilslaaes med Lærred, og saaledes overlades den til Gjæring. Naar Gjæringen er endt, tilsættes 1 Pint Spiritus, der i 8 Dage har degereret med ½ Ounce grovt stødt Ingefær, ½ Ounce Kanel og ½ Ounce Nelliker og er derefter filtreret gjennem Filtrerpapir. Ankeret ligger derpaa i 8 Dage, hvorpaa Mjøden aftappes paa Flasker, der lægges i Kjælderen i fugtigt Sand, som imellem fugtes med saltet Vand. Den kan holde sig i mange Aar.

Ungarsk Mjød, der ligner spansk Vin.

Denne Mjød tilberedes i Hundedagene paa følgende Maade: 6 Kvart Honning koges sagte med 36 Kvart Vand og koges og skummes til det begynder at blive klart og klæbrigt. 1 Ounce Humle er forud overhældt med 1 Pint kogende Vand, og har staaet tildækket i et Par Timer paa et varmt Sted, hvorpaa det sies gjennem Lærred og hældes i Honningvandet. Naar det er afkjølet noget, hældes det paa et udskol-

det Romanker, hvori der forud er afbrændt en Muskatnød paa ophøiet Staaltraad, og Ankeret skal fyldes paa 3 Tommer nær, Resten opbevares i en Krukke. Der tilsættes 6 Spiseskeer god Gjær; 1 Ounce stødt Kanel, ½ Ounce Nelliker, ½ Ounce Muskatnød, ½ Ounce Muskatblomme og den gule, tyndt afskrællede Skal af 6 Citroner kommes i en langagtig Pose, der sænkes ned i Midten af Ankeret, og bliver der, til Gjæringen er forbi. Naar det ikke bruser mere i Ankeret, skal det ligge roligt i nogle Dage, Mjøden omstikkes paa et andet udskoldet Romanker, tilsættes 1 Pint rektificeret Spiritus, fyldes med den tilsidesatte Mjød, tilspunses og lægges i Kjælderen i 3 Maaneder, hvorefter den aftappes.

25. Et billigt Isskab.

Tag to Drygoods- eller Grocery-Boxer, af hvilke den ene er saa meget mindre end den anden, at den efterlader et Rum paa c. 3 Tommer til alle Sider, naar den sættes indeni den større. Fyld Mellemrummet mellem de to med tætpakket Savsmul og bedæk det Hele med et tungt, tæt Dæksel, der bringes til at passe godt ned i den yderste Kasse. Sæt en Stump Rør igjennem Bunden, for at Vandet kan løbe bort fra den smeltende Is. Dette Isskab vil gjøre samme Nytte som et af dem, der kjøbes til fra 8—12 Dollars.

26. Mod Snyltedyr paa Haveplanter.

Hæld en Gallon kogende Vand paa et Pund Tobaksblade og lad det staa i 20 Minuter, inden det filtreres. Dette Afkog dræber Orme og Utøi.

27. At fange Ræve og lignende Vildt.

Moskus-Rottens og Stankdyrets Moskus (musk of the musk-rat and the skunk) blandes sammen. Det kan faaes hos enhver Druggist eller af Dyrene selv. Det spredes

paa Lokkemaden i Fælden. — Dette Middel har tidligere været holdt hemmeligt og pleiede at sælges for $75.

28. At fordrive Rotter.

Man strøer Chlorkalk (chloride of lime) rundt om ved Hullerne, eller man hælder et Afkog af Kultjære ned deri. Rotterne vil strax forlade Stedet.

29. At bevare Frugttræer mod Mus.

1 Del Tjære blandes med 3 Dele Tælle. Det smøres varmt paa Træets Bark med en Malerkost.

30. At kjende Hestens Alder.

Af Tænderne.

En Hest har 40 Tænder, hvoraf 24 er dobbelte (Kindtænder), 4 Hjørnetænder og 12 Fortænder. Hopper har almindeligvis ingen Hjørnetænder. Naar Føllet er mellem to og tre Aar skifter det sine fire underste Fortænder, to foroven og to forneden. Mellem det tredie og fjerde Aar skiftes atter fire, nemlig en paa hver Side af de foregaaende. Føllet har nu 8 Føltænder og 8 Hestetænder. Naar Føllet har fyldt 4 Aar, faar det 4 nye Tænder. Ved 5 Aars Alderen mister det de sidste 4 Føltænder, og Hjørnetænderne kommer frem. Ved 6 Aars Alderen er Hjørnetænderne helt fremme, og en lille Kreds af unge Tænder (Kindtænderne) bryder frem bagved dem. Ved 8 Aars Alderen er Tænderne udvoxede, og Munden siges at være fuld.

Af Dielaagene.

Naar Hesten er 9 Aar gammel, kommer der en Rynke i det øverste Hjørne af det underste Dielaag, og hvert Aar derefter faar den en tydelig Rynke til. Hvis saaledes en Hest har 4 Rynker, vil den være 13 Aar.

31. At beregne Vægten af levende Kvæg.

Først maa der sees efter, at Dyret staar ret. Derpaa tager man med en Snor dets Tykkelse lige bag ved Skulderbladet, og maaler den i Fod og Tommer. Dette er Omfanget (the girt). Derpaa tages der et Maal fra det Haleben, hvorfra Halens nedadgaaende Stilling begynder og langs med Ryggen til den forreste Del af Skulderbladet. Dette er Længden.

Derpaa regner man som følger: Lad os antage Omfanget af Oxen lig 6 Fod 4 Tommer, Længden 5 Fod 3 Tommer. Multipliceret med hinanden giver disse to Størrelser 33 Kvadratfod som Dyrets Overflade. For hvert Kvadratfod Overflade anslaaes der at være 23 ℔ Kjød, hvis Dyret maaler fra 5—7 Fod i Omfang, hvilket for ovenstaaende Tilfælde giver 759 ℔. Maaler Dyret fra 7—9 Fod i Omfang, regner man 31 ℔ paa hver Kvadratfod Overflade. Og antag, at et lille Dyr maaler 2 Fod i Omfang og 2 Fod i Længde, da vil disse to Maal multipliceret med hinanden give 4 Kvadratfod, som igjen multipliceret med 11 ℔, — som er Antallet, der regnes for Dyr med Omfang mindre end 3 Fod, — bliver 44 ℔. Det Antal Pund endelig, der regnes for Dyr med fra 3—5 Fods Omfang, er 16 pr. Kvadratfod. Denne Beregning vil vise sig saa temmelig akkurat; for Dyr, der er halvfede, maa der fradrages et Pund paa tyve fra fede Dyrs Vægt, og for en Ko, som har havt Kalve, maa lægges et Pund til for hvert tyve.

32. At forøge Kvaliteten og Kvantiteten af Mælken.

Giv Køerne Kartofler eller andre Rødder og samtidigt 2 Kvart Hvedeklid i 6 Kvart Valle, Aften og Morgen.

33. Prisbelønnet Honning.

Af godt, almindeligt Sukker kommes 5 Pund i 2 Pund Vand. Det bringes gradevis til at koge og skummes vel.

Naar det er koldt, tilsættes 1 Pund ren Bi-Honning og 4 Draaber Pebermynte-Essens. Dersom der ønskes en bedre Artikel, kan der bruges hvidt Sukker, ½ Pund mindre Vand og ½ Pund mere Honning.

34. Vask for alle Slags farvede Tøier.

1 Pd. Quillajabark og ¼ Pd. Carraghenmos udkoges hver for sig dygtig i 10 Pd. Vand, sies og blandes, og dette udgjør den Vaskelud, hvormed farvede Tøier behandles, idet de bagefter udskylles i rent Vand. Denne Lud gjør fortrinlig Tjeneste uden paa nogen Maade at skade Farverne. Denne Sammensætning har vist sig som et af de bedste Vaskemidler, der for nærværende Tid kjendes, for ægte og uægte farvede Tøier.

35. Billig glandsfuld Appretur til Tøi og Vask.

1 Pd. bedste Hvedemel udrøres fuldkommen jævnt med 3 Kvart koldt Vand til en Deig og under stadig Omrøring tilsættes 30 Gran Salmiakspiritus. Deigen farves derved gulagtig og boldner betydelig op. Den bliver endnu fortyndet med 2½ Kvart koldt Vand og ophedes under Kogning til Kogspunktet. Efter ¼ Times Kogning er den overflødige Ammoniak bortdampet, og det gulagtige, gjennemskinnende Klister er nu et billigt Bindemiddel til Paparbeider, men egner sig ogsaa til Papirfabrikationen, til at grunde Træ med, der skal poleres, og hvorved Porerne lukkes, ligesom fortrinligt til Appretur for Linned- og Bomuldsstoffer og til Stivelse ved Vask.

Ved Ammoniaken opløses det i Melet værende Plantelim, hvorved Stivelsen efter Tørringen bliver bøieligere end ved almindelig Stivelse. Den dermed stivede Vask erholder ikke alene en større Stivhed, men ogsaa en fortrinlig paafaldende Glands, saa at Tøiet modtager mindre Smuds og kan holdes længere rent.

Det er betydelig billigere end almindelig Stivelse, og vi

kan ikke nok anbefale denne Forbedring til Enhver, der har Brug for Stivelse.

36. Efterligning af Politur paa Træ.

Til Efterligning af Politur paa Træ benyttes en Lak, der bestaar af 2 Pd. flydende Copalfernis og 15 Gran Linoliefernis. Massen varmes under Omrøring, til den er fuldkommen ensartet. Det lakerende Træ overstryges med en Limopløsning, tørres langsomt og afslibes godt. For lyst Træ sættes der til Limen lidt fint pulveriseret Kridt, der farves med rødt Oker. Træet overstryges da med den angivne Fernis og poleres efter Tørringen med en Opløsning af Vox i Æther, hvorved det faar en smuk Politur. Man kan ogsaa udføre Arbeidet ved at Træet overstryges med et Lag Lak, der efter Tørringen slibes, ferniseres og poleres paa sædvanlig Maade.

37. Vedligeholdelse af Blyants- og Tuschtegninger.

Saadanne Tegninger vedligeholdes paa udmærket Maade ved at overhældes med Collodium, af samme Konsistents som Photograferne benytter, men hvori 2 Procent god Stearin er opløst. Tegningen lægges nemlig paa en Glasplade eller et Brædt og overhældes med den nævnte Collodium, ligesom Photograferne behandler deres Plader. Efter 10—20 Minuters Forløb er Tegningen tør og fuldstændig hvid, har en mat Glands og er saa godt konserveret, at man kan afvaske den med Vand uden at frygte for at skade den.

38. Om Saltning af Kjød.

Vi besvarer i det Følgende to Spørgsmaal, der ofte er forelagt, saaledes:

1) I hvilket Forhold til hinanden og i hvilken Mængde anvender man Salt, Sukker og Salpeter ved Saltningen af Kjødet?

2) Er det bedre at opløse Saltet, eller Salt- og Sukkerblandingen til en saakaldet Lage, eller at anvende det reone Salt tørt?

En Blanding, der har vist sig ganske god og især anvendes almindelig i England, bestaar til hver Centner Kjød af 6 Pd. Salt, 48 Gran Salpeter og 1 Pd. Sukker. Skal der saltes ved Hjælp af Lage, saa opløses Blandingen i 36 Pd. Vand. Til 1 Pd. Salt regnes der altsaa 6 Pd. Vand

Salpeteret har den Egenskab at gjøre Kjødet smukt rødt, men bidrager sandsynligvis desuden til Kjødets Holdbarhed. I Nordtydskland anvendes imellem alene eller med anden Saltlage en saakaldet Salpetersaltlage, der bestaar af 64 Gran Salpeter og 21 Kvart Vand. Ved den Portion Salpeter, som anvendes til Saltning, maa man være forsigtig, thi i medicinsk Retning er det aldeles ikke saa virkningsløst, som man ofte antager. Enhver betydelig Mængde af dette Salt, der anvendes til Kjød, kan udøve en skadelig Virkning paa den, der nyder deraf. Man har ofte set tydelige Beviser paa, at dette har fundet Sted.

Af disse Grunde er det heller ikke hensigtsmæssigt, hvilket imellem sker, som ved Skinker at indgnide de Steder i Nærheden af Benene, der som bekjendt er udsatte mest for at fordærves, med altfor meget Salpeter, da der vil trænge formeget ind der.

Saasnart der anvendes for meget Salpeter, bliver Kjødet desuden haardere og seigere, hvilket man dog ikke har til Hensigt i de fleste Tilfælde.

Sukkeret har ubetinget en god Virkning, idet Kjødet ikke bliver saa haardt, men derimod saftigere.

Skal Kjødet blot indsaltes, eller skal man opløse hin Blanding i Vand og hælde den over Kjødet?

Naar man vælger den første Fremgangsmaade, maa man være meget forsigtig. I de fleste Tilfælde dækkes Kjødet aldeles med Lage. Da denne Lage fra det øverste Kjød bestandig og hurtig løber af, og da senere det Kjød, der ikke er i Berøring med Salt eller Lage, ikke bliver godt saltet og let for-

dærves, saa maa man være meget omhyggelig for, at Lagen igjen og ofte hældes paa; bliver denne fornyede Paahældning af Lagen udført efterladende, kan det let fremdeles tage Skade. Anvendes Saltet umiddelbart, det vil sige, hvis man ikke benytter en tilberedt Lage, saa udtrækkes Saften af Kjødet ved Saltet. Denne Lage, der saaledes danner sig, er den allerstærkeste Kjødsuppe, der for dette Brug kun er saltet for meget.

Tilbannes der en Lage, det vil sige, at man opløser Saltene i Vand, saa trækkes der mindre Saft ud af Kjødet, og dette bliver dog saltet; desuden kan hin Ulempe, at Kjødet ikke stadigt er i Lage, let afhjælpes derved, at man hælder mere Lage paa.

I Almindelighed turde derfor Indsaltningen med Lage være hensigtsmæssigere, end Indsaltningen med Salt eller med en Blanding af Salt, Salpeter og Sukker, hvorved Lagen først danner sig paa Bekostning af Suppen og Kjødet. Men den sidste Fremgangsmaade har imidlertid ogsaa en Fordel. Ved den senere Røgning er Hovedsagen nemlig at fjerne Fugtigheden, det vil sige, at udtørre Kjødet til en vis Grad. Anvendes der tørret Salt, saa bliver der allerede derved udtrukket en temmelig Portion Vand, Røgningen eller Udtørringen af Kjødet vil senere gaa raskere for sig. Naar der altsaa saltes med Lage, maa der derefter sørges omhyggeligere for en raskere Udtørring, altsaa for godt Lufttræk under Røgningen.

Paa en Tid, hvor man maa befrygte, at Kjødet allerede under Røgningen begynder at fordærves, maa det anbefales at forbinde begge Maader med hinanden, idet det aftørrede friske Kjød indgnides med Salt og indsaltes tørt, lade det staa nogle Dage, til en Del af Vandet er udtrukket, og der dannes en Lage, hvorpaa der endnu hældes saa meget af den angivne Lage, til Kjødet er dækket aldeles deraf.

Ved den tørre Indsaltning udtrækkes Vandet af Kjødet. Af den af Salt, Salpeter, Sukker og Vand tilbannede Lage bruges endnu kun en mindre Portion, saa at Kjødet paa den

Tid, hvor det optages af Lagen, ogsaa kun indeholder lidt Vand, altsaa hurtigere udtørres tilstrækkeligt i Røgen, end naar man kun indgnider Kjødet med Salt og ofte overhælder det med Lagen. Paa den anden Side bliver det opnaaet, ved Tilsætning bagefter af den manglende Lage, at Kjødet stadigt er dækket deraf, hvilket ikke er Tilfældet ved Indsaltning med tørt Salt alene.

39. Forbedret Methode til at lukke Tøndebaand paa Fade etc.

Den hidtil brugte Methode for at forbinde Enderne af Trætøndebaand med hinanden, er tilstrækkelig bekjendt, men ligesaa bekjendt er det ogsaa, at Tildannelsen og Anlægget af Tøndebaand er tidsspildende og derfor kostbart uden tilfredsstillende Sikkerhed for, at de jo atter springe af. Efter en ny Methode af H. W. Cattin danner Enderne af Tøndebaandet et fastere Lukke og medfører mindre Arbeide. Af bedste Metalblik udstikkes der smaa Plader og i dem hugges der to horizontale paralelle Splitter, saa at Pladen ligner et Spænde. Enderne af Tøndebaandet trækkes gjennem Splitten af Pladen. Gjennemtrækningen af Enderne forud foraarsager ingen Vanskelighed; men Tilbagetrækningen derimod er ikke saa let, idet de skarpe Kanter i den nedad i en lille Vinkel formede Split skærer ind i Træet. Et Hammerslag er tilstrækkeligt for at lægge Enderne af Tøndebaandet fast paa hinanden, saa at Lukket endog faar et glat Udseende.

40. En fortrinlig ny Moltinktur.

45 Dele ren Carbolsyre, 30 Dele Kampher, 30 Dele Rosmarinolie, 5 Dele Nellikeolie, 5 Dele Anilin og 2½ Del Spiritus. Alt opløses og blandes sammen. Ved Hjælp af en af de saakaldte Pulverisateurs overbruses Tøier og Peltsværk dermed, og naar de da nedpakkes i store Papæsker, hvor Sprækkerne tilklistres, er de fuldkommen sikrede en hel Sommer.

41. At sikre polerede Metalgjenstande for Anløbning.

16 Gran Paraffin smeltes i en Flaske med vid Aabning med hedt Vand, der tilsættes 48 Gr. Petroleum og Blandingen rystes saa længe, efterat Flasken er tilproppet, til Massen er stivnet til en Salve. Metalgjenstanden overstryges dermed og den største Del af Salven afviskes igjen, saa at Polituren saa godt som Intet har tabt derved. Luftens Ilt kan nu ikke indvirke paa Sagerne, og enhver Anløbning er umulig.

42. Giftige Handsker.

I en engelsk medicinsk Journal er det fremhævet, at man har bemærket, at Damer ved Brugen af grønne Handsker har faaet en ondartet Udslet paa Hænderne, og en kemisk Undersøgelse har godtgjort, at Farven indeholdt arsenikholdigt Grønt. Der advares af en kemisk Professor mod Brug af grønne Handsker, især naar de har en smuk, lysegrøn Farve.

43. Simpelt Middel til Rensning af anløbet Sølvtøi.

Vand, hvori Kartofler er kogte, er et fortrinligt Middel til ikke alene at pudse Sølvgafler og Skeer, der er anløbne enten ved Brug til Nydelsen af Æg, eller paa anden Maade, men ogsaa graverede og ciselerede Sager, samt Nysølv og pletterede Varer erholder en paafaldende Glands, naar de afskylles i bemeldte Vand og derefter afgnides. Ved Prøver er man endog kommen efter, at Kartoffelvandet, efterat det har staaet noget og er blevet surt, med god Følge kan anvendes til Pudsning af Kobberkjedler og andre Kobbergjenstande.

44. At gjøre Propper til Flasker fuldstændig gastætte og uforgjængelige.

Det er bekjendt, at Paraffin er fuldkommen farve-, lugt- og smagfrit og hverken opløses i Vand eller Spiritus;

det besidder desuden en overordentlig selvstændig Natur, der endog gaar saa vidt, at det ikke forraader nogensomhelst Tilbøielighed til at forene sig med et andet Legeme. Mod Vand forholder det sig bestemt frastødende og mere endnu end Vox eller Fedt; det har overhovedet, efter sit Ydre, megen Lighed med Fedt, uden i kemisk Betydning paa den ringeste Maade at overensstemme dermed. Man ved ogsaa, at Paraffinen allerede begynder at smelte ved 111 Gr. Fahrenheit og bliver derved aldeles tyndflydende som Vand. — Det vindes ved tør Destillation af Træ, Tørv, betuminøse Skifer og raa amerikansk Petroleum og er opløseligt i kogende Vand, Vinaand, Æther og flygtige Olier.

Disse Egenskaber ved Paraffinen har ledet til at anvende den til Imprægnering af Kork for at meddele denne de ovenfor nævnte Fortrin. Paraffinen smeltes til den Ende i en passende Kjedel over svag Ild og endel tørre Propper rystes deri. De svømmer naturligvis ovenpaa, hvorfor der lægges et mindre gjennemboret Laag paa, der trykkes ned med en glaseret Gjenstand. Propperne trykkes derved ned i Væsken, der strax driver Luften ud af Porerne og indtager selv dens Sted. Efter ca. 5 Minuter er dette endt. Propperne fjernes derpaa af Væsken og afkjøles. De udviser nu meget gunstigere Egenskaber end ellers. De lader sig saaledes skære og gjennembore som Vox, de kan derved let drives ned i Flaskehalsen og endnu lettere igjen fjernes deraf og derved bliver de smukt hele og glatte. Man kan spørge, om de ogsaa slutter tæt nok til Glasfladen. Derpaa maa svares, at ingen Propper kan sammenlignes med disse med Hensyn til tæt Lukning. De er blevne gastætte gjennem hele deres Masse, hvorved de egner sig saa meget mere til Lukke for Champagne-, Vin- og Ølflasker.

Vil man endnu gjøre noget Overflødigt, kan Proppen gjennembores krydsvis foroven og trækkes Seglgarn derigjennem, hvorved den kan fastbindes om Flaskehalsen, og saaledes kan den benyttede Prop beholdes uskadt tilbage, hvilket er en ikke ubetydelig Fordel.

45. At prøve Ægs Friskhed.

Æg, som man kjøber, kan prøves paa forskjellige Maader, om der skulde findes raadne iblandt; men om de har ligget længe i Redet, og saaledes er mindre tjenlige til at gjemmes, kan man ikke komme efter. Æggene prøves enten ved at slippe et for et i koldt Vand, hvorved de gode synker, og de daarlige flyder; dog kan dette slaa feil, da de, hvori der er Begyndelse til Kyllinger, ogsaa synker. Noget sikrere er det at holde Æggene foran et Lys og se, om Blomme og Hvide sees hver for sig. Ligeledes er det et sikkert Mærke paa gode Æg, naar man, ved at sætte sin Tungespids mod Æggets Ende, føler den runde Ende lunken og den spidse kold. De kan gjerne vaskes i koldt Vand først; den runde Ende beholder dog sin Varme, saalænge Ægget er godt.

46. At opto frosne Æg.

Disse kan enten skyde Is, som Fisk eller Kjød, i koldt Vand, eller de kan knækkes frosne; Skallet pilles fra, og saa arbeides de med en Kniv, ligesom man slaar Æggehvide. — Hvad Æggehvide angaar, der er frosset, efterat den er fraskilt, da er vi vis paa, at den bliver ligesaa god som frisk, naar den saaledes slaaes. Mindre vis er vi paa, om Blommen lader sig slaa ud til fine Ting. Hvis derfor Æg tilfældigvis fryser, da er det ikke værd at lade dem tø op, men lade dem skyde Is, naar man har Tid dertil, og ellers bruge den sidste Maade, der er hurtigere.

47. Vinduesruders Pudsning.

Vinduesruder bliver meget blanke ved at pudses med fint Kridt og Vand, som laves til en Røre, der smøres over Ruden. Naar det er indtørret, afgnides det med en tør Klud. Dette har ogsaa den Fordel, at man kan pudse, medens Solen skinner paa Ruden, uden at skade den, hvilket ikke er Tilfældet med Brændevin og Vand. Hvis man forlader fine Væ-

relser for Sommermaanederne, da er det godt at oversmøre Ruderne med en saadan Røre; Glasset brændes da ikke af Solen, og de er lettere at faa rene, end om de har været bare og udsatte for Fluer. Vinduesruder bliver hurtig rene ved at gnides med et Stykke Vaskeskind dyppet i varmt Vand, og derpaa med et tørt. Vel bliver Skindet stivt, men ved atter at blødes bliver det lige brugeligt. Dette er en meget nem Maade.

48. Skilderirammers Pudsning.

Forgyldte Skilderirammer og andre lignende Sirater pudses bedst ved at oversmøres med en Røre af Potetesmel, udrørt i en Blanding af Brændevin og Vand. Dermed overstryges de ganske og gnides, hvor der er Pletter. Røren bliver siddende, til den er aldeles tør; derpaa gnides den af med en Linnedklud, og siden tages en liden blød Børste for at faa Melet ud af alle Fordybninger. Herved holder det sig længere blankt end ved at pudses med mere vaade Ting. — Endnu bedre er det at tage en Æggehvide, slaa den lidt sammen med en Theske finstødt Salt, dyppe en Uldklud deri og gnide paa Rammen. Det tager øiblikkelig alt Smuds væk, men maa dog gjøres med lidt Forsigtighed, da det ogsaa let tager den svage Forgyldning med sig.

49. Blækpletter paa hvidt Tøi.

Man lægger først Tøiet i Urin og vasker derefter Pletten i tyk, sur Mælk og siden i Sæbevand. Alle Slags Pletter bør aftages snarest mulig; de bliver ellers værre at faa bort.

50. Fedtpledter paa Klæde.

Man tager en ren Linnedklud og dypper i koldt Vand; deri lægges en hed Gløb, og man maa tage flere Lag Tøi om, for at kunne holde den i Haanden; men den Side, der vender mod Klædet, maa kun være bedækket med det enkelte vaade

Tøi. Nu gnider man rask paa Pletten, og hjælper det ikke med en Gang, saa maa man væde et nyt Stykke Tøi og tage en ny Gløb. Er Pletten gaaet igjennem, saa maa den gnides paa begge Sider. Pletten gaar som oftest aldeles bort, og Klædet taber ikke sin Farve.

51. Om Træplantning.

Af de Forenede Staters Forst-Kommissær Houhgs sidste aarlige Indberetning gjengiver vi følgende interessante Udtog: "Naar unge Træer begynder deres Liv i vild Tilstand, beskyttes de af Modertræets Grene og Løv. Naar man forsøger at dyrke samme Slags Træer i en Planteskole, bør man derfor vogte sig for at udsætte dem for de varme Solstraaler. En omhyggelig Træplanter beskytter de spæde Spirer ved at sprede Grene af Løvtræer over dem og kun lidt efter lidt borttage Grenene eftersom Planterne voxer. Mange Træsorter f. Ex. Valnut, Hickory, White Oak, hvis Rødder gaar meget dybt, bør plantes, hvor man ønsker dem at voxe, medens andre Træsorter helst bør plantes i Planteskoler og udplantes som Skud. Naar Frø plantes, lønner det sig bedst at plante det sammen med Mais; denne vil da baade betale for Dyrkningen det første Aar og tillige tjene de spæde Spirer som Beskyttelse. Naar man ønsker at plante flere Træsorter, bør disse stilles i en saadan Orden, at Lunden faar det smukkest mulige Udseende. Hvid Gran (white pine) bør da plantes i Midten, og nogle Rader Naaletræer udenfor. Til at beskytte Lunde mod Storme er en Rad Cottonwood ypperlig, indtil Træerne er fuldvoxne, hvorpaa denne Rad kan nedhugges. Naar man ønsker at plante en Lund Løvtræer, bør man plante europæisk Lærketræ (European larch) i Midten og derpaa Rader af amerikansk Lærketræ, blød Løn (soft maple), Honey Locust, sort Eg, vildt Kirsebær (wild cherry), Hickory osv. Man behøver naturligvis ikke at plante alle disse Træsorter; man kan udvælge dem, der trives bedst i Omegnen, eller som man synes bedst om. Mange

af de før opregnede Sorter Naaletræer saavelsom Lærketræer er ypperlige til at plante i Rader paa Nord-, Vest- og Sydvestsiden af Frugthaver for at beskytte Træerne mod de kolde Nordenvinde, de bitre Vestenvinde og de brændende Sydvestvinde. Ved Omplantning af Træer er det af stor Vigtighed at medtage saa meget som muligt af Mulden omkring Træernes Rødder, for at ikke den nye og uvante Jordbund skal standse deres Vært. Om muligt bør Jorden, hvor et Træ skal plantes, opgraves længere Tid iforveien, saa at den ved Luftens og Regnens Paavirkning kan gjøres skikket til Næring for Træets Rødder. Naar man planter et Træ i en nylig gravet Grøft, bør man brænde en hel Del Halm i samme og hvis Jorden er tør, bløder man den godt ved at fylde Grøften med Vand. Træets Rødder bør omgives af fin Muldjord, der er passende fed; hvis det er nødvendigt at tilsætte Gjødsel, bør denne blandes vel med Mulden; i intet Tilfælde bør Gjødsel lægges paa Træernes Rødder. Man bør aldrig plante et Træ, hvor et gammelt, dødt Træ har staaet, med mindre Grøften har været længe udsat for Luftens Paavirkning og ny Muldjord er fyldt i Grøften.

52. Gift i en Silketraad.

Som bekjendt tager Syersker, Skræddere og overhovedet Enhver, der beskjæftiger sig med Syning, ofte Traaden i Munden og lader den i længere Tid blive i Berøring med Mundvæskerne. Hvor høist skadelig denne Adfærd kan være for Personer, som allerede iforveien paa Grund af deres siddende Beskjæftigelse er tilbøielige til at blive angrebne af gastriske Sygdomme, kan man faa en Ide om, naar man erfarer, at der ved Undersøgelser er paavist ca. 18 Procent Blyoxid i sort Silke. Man mætter nemlig i mange Fabriker Sysilken med Blysalte for at gjøre den tungere. Enhver, som ved, hvor ødelæggende de ved Blyforgiftninger fremkaldte Tilfælde af Blykolik osv. virker paa det menneskelige Legeme, vil kunne beregne den Skade som følger af den ofte gjentagne Nydelse af smaa Portioner Blyoxid.

53. Pudsning af Bordservice.

Nysølv- og Sølv-Sager pudses bedst med den saakaldte Sølvsæbe, der laves af 1 Del hvid Sæbe og 3 Dele slemmet Kridt, der er smeltet sammen og formet. En ulden Klud dyppes i Vand og stryges paa Sæben til der opstaar Skum, hvorpaa Skeerne eller den anden Service poleres dermed, afvaskes i Vand og tørres.

Knive og Jerngafler befries fra Fedt ved at dyppes i varmt Vand og aftørres. Men at polere dem udfordrer en anden Fremgangsmaade:

Paa et Brædt fastslaaes en tynd Plade Kork, hvorover der strøes tør, fin Trippelse (skrabet Murstein) eller sigtet Kalk. To Knive lægges med Ryggen mod hinanden og begge Knivbladene trækkes frem og tilbage paatværs over Brædtet, hvorved de meget hurtigt vil blive blanke.

For at polere Jerngafler fyldes en Bøtte til Ex. en Anchiovistønde med fin Teglstensmel, der blandes med lidt tørt Mos, og som altid holdes noget fugtigt. Gaflen stødes ned i Pulveret og vil derved holdes blank. En lille flad Træstok, af Tykkelse som et Knivblad, overtrækkes med Skind og med den poleres ind imellem Tænderne paa Gaflen.

Kobbertøi poleres smukt med fineste Teglstensmel og Bomolie, eller med stødt Trækul og Vand. Den sidste Politur gives med slemmet Trippelse og Bomolie, indgneden med blødt Skind.

Tintøi poleres med Hattefilt dyppet først i fed Askelud og derpaa i meget fint Sand, eller ogsaa med Hvedeklid, hvorefter det afskylles og tørres.

For andre Metaller er 2 Dele Jernilte og 1 Del slemmet Kridt, fugtet med Alkohol, det bedste Polermiddel.

54. Fortrinlig Anvendelse af Karbolsyre i Hvidgarveri, Skindtilberedning og Handskefabrikation.

I Hvidgarveriet forekommer det især om Sommeren under Uveir, at Klidbeitsen fordærves, og at de deri liggende

Skind, naar de ikke hurtigst fjernes, bliver møre, idet Trævlevævet lider under en begyndende Sønderlæggelse. Ved en Tilsætning af ¼—½ Gran Carbolsyre til hver Kvart Klidbeitse forebygges dette Uheld, og Skindene kan endog om Sommeren blive liggende tilstrækkelig lang Tid i Beitsen uden at tage Skade. Er Skind i sædvanlig Beitse allerede nær ved at fordærves, saa er det tilstrækkeligt at bearbeide dem dygtigt med Vand, idet der til hver Kvart tilsættes 1½—2 Gran Carbolsyre, for strax at standse den begyndende raadne Tilstand. Karrene maa da ved længere Opbevaring holdes lukkede. I lignende Hensigt skal den ved det franske Hvidgarveri brugelige "Næring" til Skindene tilsættes to Tusindedel —tre Tusindedel Carbolsyre, for at modvirke den stærke Ophedning af de med Næringen forsynede Skind ved Lagringen, og ligeledes skal det tørre Skind førend det skoldes, fugtes med carbolsyreholdigt Vand.

I Sæmsgarveriet bliver desuden endnu det Fedt, der meddeles Skindene, blandet med fire Tusindedel til syv Tusindedel Carbolsyre. Pelsværk bliver ligeledes garvet ved Hjælp af Carbolsyre; enten dyppes Skindene i en enprocentholdig Carbolsyreopløsning, eller man udsætter dem i Svedekasser for Dampene af Carbolsyre; herved forebygges ogsaa de skadelige Ormstik.

Garvefærdigt Læder, især det tykke Saale- og Selelæder, opbevares i Bunker og er imellem udsat for Bedærvelse, som ved Skimmel og Fugtighedspletter. For at undgaa det, skal det, naar det er blevet tørt og skal bankes, først imprægeneres med en fire Tusindedel til otte Tusindedel stærkt vandholdig Carbolsyreopløsning, hvorved det gjøres holdbart, og erholder desuden derved en formeret Vægt paa Grund af dets Fugtighedsgehalt, hvilket altid er en Fordel for Fabrikanten.

Handskeskind bliver ved Tilsætning af Carbolsyre til de forskjellige Garvevæsker, ikke alene sikret mod Fugtighedspletter osv., men det bliver ved Tørringen ogsaa meget smidigt og blødt.

Sort Glaceeskind bliver ved Behandling med Carbolsyre

rent glindsende, uden fedtet Udseende, opnaar fløielsagtig Blødhed og erholder selv ved Søtransport eller ved anden fugtig Opbevaring, hverken Fugtigheds- eller Skimmelpletter. Skindvarer, til Exempel Handsker, der ikke er behandlede med Carbolsyre, skal paa Søtransport eller paa fugtige Opbevaringssteder idetmindste indpakkes i Stoffer, der er mættede med Carbolsyreopløsning og atter tørrede.

Ogsaa ved Tilberedning af Guldbronce-Skind kan Carbolsyre anvendes med Held, for paa det færdige Skind at forhindre de slemme Udslag, det vil sige, Fremkomsten af en mørkerød eller sort Farve paa Bronceringen. I alle Tilfælde er Virkningen den, at den dræber eller tilintetgjør det dannede Ferment, Skimmelsvamp og Infusorier.

55. Pudsepulver for Metal.

Pulveret er sammensat af finest pulveriseret kulsur Kalk, 4 Dele, og Jernilte 1 Del; det fugtes med lidt Spiritus, kommes paa Skind og dermed erholder Messing, Aluminiumbronce, Britanniametal (Thekander og deslige), Nysølv Sølv etc. strax en udmærket Politur.

56. Kopierblæk, der uden Medvirkning af Presse, giver en skarp Kopi.

Et sort Kopierblæk, som flyder let af en Pen og hvorved der erholdes meget skarpe Kopier uden nogensomhelst Presning, tilberedes paa følgende Maade: 30 Gran grovt stødt Kampechetræ-Extrakt og 8 Gran krystalliseret kulsur Natron overhældes i en Porcellainskaal med ½ Pd. destilleret Vand, ophedes saa længe, til Vædsken har antaget en dyb, rød Farve og Extrakten er opløst, Skaalen tages da af Ilden, Indholdet tilsættes under stærk Omrøring 30 Gran Glycerin af 1,25 specifik Vægt, desuden 1 Gran i noget Vand opløst neutral chromsur Kali og 13 Centigran fin pulveriseret arabisk Gummi, der forud med koldt Vand er udrørt til Slim, hvorpaa Blækket er færdigt til Brug. I lukkede Flasker holder

det sig ubegrændset længe uden at skimle, angriber ikke Staalpenne det mindste og frembringer Skrift, der nok saa gammel desuagtet med Lethed lader sig kopiere uden al Medvirkning af Presse, paa den Maade, at den dækkes med et godt fugtet, tyndt Kopierpapir, hvorover der lægges et glat Ark Skrivpapir, som overstryges under temmeligt Tryk med et sædvanligt Horn-Falsben, eller i Mangel deraf med Neglen paa Tommelfingeren.

Det er iøvrigt mærkeligt derved, at den med det nævnte Blæk frembragte Skrift ikke lader sig kopiere med en sædvanlig Kopierpresse.

57. Skimlet Læder.

Naar Læder længe ligger paa Lager, vil det imellem skimle; for at fjerne denne Ulempe, skal det blot indgnides med Glycerin, der er tilsat 1—2 Procent Carbolsyre.

58. Konservering af Frugter og Blomster.

Doktor Piesse har fornylig bragt en Fremgangsmaade i Erindring, hvilken bestaar deri, at Frugter eller Blomster blot simpelt dyppes i smeltet Paraffin og hurtig optages igjen, hvorved de overtrækkes med en tynd Hud af Parafin, der udelukker Luften og følgelig sikrer dem fra at fordærves. Blomster, der skal behandles saaledes, maa være friskt plukkede og fri for Regn- eller Dugdraaber. Paraffinen maa heller ikke ophedes stærkere, end der netop er nødvendigt for at gjøre den flydende. Blomsterne dyppes enkelte deri, idet de holdes i Stilken og bevæges noget, for at undgaa, at ingen Blærer hefter sig ved dem. Dele, der ikke skal konserveres, klippes før Neddypningen af med en Sax.

59. Pulverisering af Kamfer.

Dette Arbeide lykkes paa en overordentlig let Maade, naar man til den Spiritus, der benyttes til Pulveriseringen,

tilsætter en Fireogtyvende à en Tredivte Del af Kamferets Vægt af Ricinusolie. Paa denne Maade erholdes et kun lidt sammenhængende, meget fint Kamferpulver, der let lader sig blande med andre Sager og især væsentlig letter Tilberedningen af et fint Kamferkridtstandpulver.

60. Godt nyt Klæbemiddel til Papirvignetter paa Standflasker.

Gelatine udbløbes i koldt Vand, tilsættes Dextrin, blandes med mere Vand og opkoges. Papirvignetter, der er paaklæbede med denne Blanding, hefter meget fast paa Glas og Porcellain. Skal de lakeres, da sker det med Dammarlak, efterat Papiret først er overstrøget med Gummi- eller Gelatineopløsning. Denne Fremgangsmaade anvendes meget i Apotheker, hvor Flaskerne ofte kommer i Hænderne.

61. Nyt Polervox til Polering af Træmeubler.

8 Dele hvidt Vox, 2 Dele Kolofonium og $\frac{1}{2}$ Del venetiansk Terpentin smeltes over en svag Ild, og naar det er fuldkommen smeltet, hældes den varme Masse i en tilstrækkelig stor Potte af Stentøi, og medens det endnu er varmt, udrøres 3 Ouncer rektificeret Terpentinolie deri. Efter 24 Timers Forløb har Massen antaget Beskaffenhed af blødt Smør og er færdig til Brug.

De Meubler, der skal poleres, afvaskes omhyggeligt med Sæbevand, og naar Overfladen atter er tør, stryges en ulden Klud paa Polermassen og indgnides over hele Meublet. I Begyndelsen gnides der kun sagte, men senere stærkere. Naar Massen er ensformig paaført, ventes der $\frac{1}{2}$ Time, hvorpaa hele Fladen afgnides stærkt med en ren Klud. Paa denne Maade faar Meublet en smuk Glands, der dog ikke er saa fuldkommen brillant som ved god Schellakspolitur. Imidlertid har Polervoxet den Fordel, at Anvendelsen deraf er let, at den uden Vanskelighed kan benyttes af Enhver, og at Po-

lituren ikke taber sig ved Udslag af Olie, hvilket saa hyppigt sker ved almindelig Politur. Voxet har endnu et Fortrin, og det er, at Beskadigelser meget let kan afhjælpes.

62. Kridt for Skræddere.

For nærværende Tid er der i Udlandet kommet et Kridt for Skræddere i Handelen, til Tegning paa Tøi og deslige; det er fedtet at føle paa, smitter let af paa Tøi og uden at det let kan fjernes deraf igjen, idet det dog lader sig børste af. Især udmærker det Kridt sig, der kommer fra A. Maisson i Paris, ved en passende Form af forskjelligfarvede Stykker, med flade, skarp tilkantede trekantede Skiver, der har afrundede Hjørner, er 2 Linier tykke og 2 Tommer lange paa hver af de tre Sider. Til bekvemt Hold paa Stykkerne tjener det i Midten fordybet anbragte Fabrikstempel.

Saadant Kridt erholdes, naar almindeligt Pibeler udblødes i Vand og udarbeides med passende Farver, til Massen er ensformig blandet. Til Blaat benyttes Ultramarin, til Gult reven Okker, til rødt brændt Okker, til Grønt en passende Blanding af Blaat og Gult. Det formes til passende Stykker og presses i olierede Træ- eller Metalforme. Efter Formningen tørres de langsomt i Luften eller i svagt ophedede Rum, hvorpaa de er færdige til Brug. Imellem er de ogsaa før Presningen belagte med tilskaarne Stykker Tøi, der da klæbe sammen dermed efter Tørringen.

63. Vandtæt Papir.

Naar Lim tilsættes lidt, omtrent en Femtiendedel af dets Vægt i tør Tilstand, af tvechromsur Kali, saa gaar den over i en uopløselig Tilstand, og naar Papir eller andre Gjenstande overtrækkes dermed, bliver de aldeles uigjennemtrængelige for Vand.

4. Vask af raa Uld ved Hjælp af Vandglas.

Den raa Uld fyldes ikke for fast i en Høkurv, der derpaa i flere Minutter sænkes i og hæves op af en Opløsning af 1 Del Vandglas, saa neutral som mulig, i 40 Dele Vand af 140 Grader Fahrenheit Varme. Naar man kan se, at Ulden er renset, udskylles den i Kurven paa samme Maade først i lunkent Vand og derpaa i koldt Vand, hvorpaa den udtrykkes og udspredes til Tørring.

65. Vask af levende Faar ved Hjælp af Vandglas.

Ulden paa levende Faar vaskes med megen Lethed i en lignende Vandglasopløsning, som ved den foregaaende Meddelelse. Man binder først Dinene til med et Bind omkring Hovedet og vasker derpaa Faarene ved Hjælp af en stor Vognsvamp. Bagefter udskylles de bedst i et stort Kar med lunkent Vand. Ulden bliver snehvid deraf og aldeles renset fra Fedtet.

Det maa kun bemærkes, at Opløsningen aldrig maa blive under 130 og aldrig over 140 Graders Varme, hvis Vaskningen skal give et rigtig godt Resultat.

66. Forstærkning af Klæbekraften ved arabisk Gummi.

Den koncentrerede Opløsning af arabisk Gummi som Klæbemiddel har mange Ulemper; paa Trykpapir eller for svagt limet Papir har den den ubehagelige Egenskab, at den gjennemtrænger det indtil Gjennemsigtighed og kan desuagtet ikke hefte det til andet Papir. Man kan ligeledes ikke hefte Papir derved paa almindeligt Pap eller Træ paa Træ. Papir heftet paa Metalflader derved pleier meget ofte igjen hurtigt at skille sig derfra. At anvende Gummi som Kit for Glas, Porcellain, Leer etc. er aldeles ugjørligt og hensigtsløst.

Alle disse Ulemper og Mangler ved Gummiopløsninger kan let hæves, naar der tilsættes en vandholdig Opløsning af

svovlsur Alunjord. Til 250 Gran af koncentreret Gummiopløsning, tilberedt af 2 Dele arabisk Gummi og 5 Dele Vand, er 2 Gram krystalliseret Lerjordsulfat tilstrækkelig. Dette Salt opløses i den 10dobbelte Portion Vand og blandes direkte med Gummiopløsningen, som i denne Tilstand med Rette fortjener Navn af vegetabilsk Lim. Alunopløsningen opfylder Hensigten med Lerjordsulfatet paa en mindre tilfredsstillende Maade.

67. Det bedste Middel mod Væggetøi.

Dette Middel har vist sig at være Eddikesyre, der erholdes hos enhver Materialist. Revner og Sprækker i Sengesteder etc. overstryges dermed, Dyrene kommer frem og kan dræbes, men enhver Væggelus, der berøres deraf, er strax efter død.

68. Krøllet Haar for Damerne.

Paa en Tid, da krøllet Haar er saa yndet af Damerne, vil det ikke være uden Interesse at faa et paalideligt Middel, hvormed Haaret indgnides eller fugtes let, og som har den Følge, at Krøllerne holder sig paafaldende længe, uden at falde ud. Det er en Væske, der tilberedes paa følgende Maade:

En Theske pulveriseret Borax opløses i ½ Pint kogende Vand, tilsættes ½ Spiseske Gummislim og 2 Spiseskeer Kampherspiritus, der strax hældes i en Flaske, der er opvarmet i Vand, proppes og rystes godt sammen. Før hvert Brug rystes Flasken stærkt. Noget af Kampheret sætter sig krystalliseret paa Bunden, men det gjør ikke noget, og Kampherlugten i Haaret forsvinder, idet det tørrer.

Om Aftenen redes Haaret som sædvanligt, fugtes med lidt af Vandet og krølles. Naar det opsættes om Morgenen, vil man strax bemærke den følelige stivere Tilstand, det er i,

og Enhver vil saare snart overbevises om Fortrinligheden ved dette Krøllevand.

69. Selvvask af Damehandsker paa en hurtig Maade.

Handskerne trykkes ned i en Overkop, der hældes saa megen Benzin derover, til de netop er dækkede, de staar et Par Timer tildækket, udtrykkes, afgnides med Vat og ophænges i Luften for at tørres.

70. Fin Hud for Damerne.

Før Vedkommende gaar tilsengs indgnides Ansigt, Arme og Hænder med en Opløsning af 1 Del Glycerin og 1 Del Borax i 20 Dele Vand. Virkningen vil meget snart vise sig.

71. Sæbe til Forskjønnelse af Huden.

30 Gran god Sæbe smeltes med 30 Gran Citronsalt, 15 Gran frisk Mandelolie, 15 Gran Glycerin, og naar det er omrørt, uden at blive altfor hedt, tilsættes en Tiendedel Gran Moskus, der er revet sammen med 10 Gran Violrodpulver, 30 Gran udmærket Rosenvand og 8 Draaber Rosenolie, og naar disse Parfumer er blandet godt, og Sæben næsten er kold, røres det lidt efter lidt deri, kommes i en Krukke, der strax dækkes, og dermed indgnides Huden hver Aften med en lille Smule, der først udgnides i Hænderne.

72. Behandling af Slibestene.

Om Behandling af Slibestene gives følgende Regler:

1) Slibestenen maa ikke løbe i Vand, eller, naar det sker, maa man idetmindste ikke lade den blive i Vand paa den Tid, den ikke benyttes, thi ellers vil den blive blød paa den ene Side, der er under Vandet, og derved lidt efter lidt slibes skjæv.

2) Stenen fugtes kun ved at lade Vandet dryppe ud af en Potte, der er anbragt over Stenen, men Vandets Afløb skal standses, naar Stenen ikke benyttes mere.

3) Stenen maa ikke slibes oval, men naar man mærker, at den begynder at slibes mere paa den ene end paa den anden Side, saa maa den vendes paa Axen og naar dette gjøres regelret paa visse Tider, vil den altid vedblive at være cirkelrund, uden at det bliver nødvendigt at afslibe den med et Stykke Glasrør.

4) Før Slibningen skal Værktøiet renses omhyggeligt for alt Fedt, da Fedt og Olie gjør Stenens Korn stumpt.

5) Ved Overstrygning med Carbolsyre paa Stenen vil denne angribe Staalet i en paafaldende Grad under Slibningen.

73. Forbedring ved Fremstilling af Knaphuller.

Ved Knaphuller paa Støvler, Sko, Gamascher etc., har J. Glew faaet en Forbedring patenteret, der bestaar deri, at imellem Læderet eller andre Stoffer, hvoraf de nævnte Artikler er fabrikerede, indlægges Stykker af vulkaniseret Gummi. Indlæggene har paa de Steder, hvor Knaphullerne findes i Læderet, Splitter eller Huller, saa at Knapperne ved at passere gjennem de sidste, kommer gjennem Hullerne paa Gummien og fastholdes der ved Sammentrækning af Gummien. Gummi-Indlæggene samles med begge Tøisorter eller Læderlag ved Klister eller ved Syning, saa at Læder og Gummi udgjør et samlet Helt.

74. Kit til Tætning af Korkpropper.

En i Varmen tilberedt, siruptyk Opløsning af Schellak og en lignende Kautschuk i Benzin, tilberedes hver for sig og blandes derpaa. Korkproppen overstryges dermed flere Gange ved Hjælp af en Pensel, dog med den Forsigtighed, at det foregaaende Anstrøg er aldeles tørret, førend et nyt paastryges.

75. Anvendelsen af Saugspaaner.

Saugspaaner blandes med tyk Tjære, Rester fra Petroliumdestillationen og lignende Substantser, til en stiv, deigagtig Masse, og formes i en Presse som en Slags Murstensmaskine. Det giver et ganske fortrinligt Material til Fyring under Dampkjedler og den Slags Ildsteder.

De ganske fine, melagtige Saugspaaner, blandet med Lim, kan anvendes til Skilter og Forziringer paa Meubler og Rammer, og man har endog mange Steder benyttet dem til Skillerum indvendig i Husene.

Fine, pulveriserede og farvede Saugspaaner giver et fortrinligt Materiale for Tapet- eller matfarvet Anstrøg.

76. Gjennemboring af Glas.

Huller i Glas kan bores med enhver Slags Haandboer eller anden Boreindretning af godt slebet og haardt Staal, naar Spidsen af Boret blot dyppes i en Opløsning af Kamfer i Terpentinolie. Et saadant Hul udvides bedst ved Hjælp af en rund Fil. Vinduesglas kan gjennemskjæres med en Saug af Uhrfjedre, naar den blot dyppes i den nævnte Opløsning.

77. At sikre Værktøi i Værksteder mod Rust.

For at bevare Værktøi mod Rust anbefales Paraffin; den opløses i Benzin og stryges paa Værktøi af alle Slags med en Pensel, hvorved den ubehagelige Rust aldeles undgaas.

78. Fremstilling af god og billig Gelatine.

Efter den bekjendte Fremgangsmaade for at tilberede smuk, lys Gelatine benytter man sædvanlig tynde Huder, Sener, Brusk og Ben, der, førend de udkoges, præpareres med

Saltsyre og Kalk. Denne Methode har altid leveret en god, upaaklagelig Gelatine, men til temmelig høi Pris. Denne høie Pris har netop ledet Hr. F. Heuze i Berlin til ved Prøver at fabrikere en billigere Gelatine, men af samme Godhed.

Ved hans første Forsøg benyttedes en meget slet og simpel brun, næsten sort Lim, der tilberedtes i en Oxefodsoliefabrik, som et Biprodukt, og solgtes meget billigt. Den erholdtes som en i koldt Vand opløsende, gummiagtig, tyk, kun lidt klæbende, sirupagtig Væske, der fandt Anvendelse i Papirfabrikkerne og til Appretur for meget mørkfarvede Tøier. For at producere denne Lim, efterat de egentlige Ben og hele Horn er fjernede, vaskes Resten i Vand, og med de vedhængende Haar udsættes det i en lukket Beholder for overhedede Vanddampe ved 3 Atmosfærers Tryk i en Time, hvorpaa Væsken afhældes; det koges atter 1 Time, afhældes og koges endnu for sidste Gang 1 Time, hvorpaa Resten afhældes, og denne samlede Væske staar 1 Time, for at Fedtet kan samle sig paa Overfladen; dette fjernes og Massen filtreres varm gjennem Lærred. Det udrøres da med 3 Dele friskbrændte, grove Trækul og 1 Del Dyrekul, som omrøres godt og staar til næste Dag. Næste Morgen smeltes det ved en Varme af 77 Grader Fahrenheit, for at faa Gelatinen flydende, hvorpaa det atter filtreres og inddampes til den nødvendige Tykkelse. Hele Kulmassen, der behøves dertil, skal omtrent udgjøre en Femogtyvendedel i Vægt mod den samlede Limmasses Vægt. Efter Rensningen med Kul udvikler der sig nu ved Inddampningen en meget behagelig Lugt, som erindrer om Bouillon, medens det efter den tidligere Maade formelig frembragte en modbydelig Stank. Den paa denne Maade fremstillede Gelatine opfylder alle Fordringer, der kan stilles til den bedste Vare. Ved den selv i tykke Plader neppe vingule Farve, besidder denne Gelatine den høieste Grad af Elasticitet og Limevne. Da den hverken har Lugt eller Smag, og der altid anvendes frisk Raamaterial dertil, saa kan man, naar den skjæres i tynde Plader, selv anvende den istedetfor den fineste Gelatine til Mad.

79. Voxmælk til Polering af Meubler.

9 Ouncer Potaske koges i 3¾ Kvart Vand, til det er opløst, og tilsættes 12 Ouncer itusfkaaret, gult Vox, som omrøres, til det er smeltet, hvorved der finder en Udvikling af Kulsyre Sted, efter hvis Ophør der endnu tilsættes 3¾ Kvart Vand, som koges saa længe, til det Hele danner en ensformig, mælkeagtig Væske. Den færdige Voxmælk opbevares paa Flasker, og ved at komme lidt deraf paa en ulden Klud, hvormed et poleret Bord afgnides, erholder dette en smuk, varig Glands.

80. Fabrikation af Stenpap til Dækning af Tage.

Et fortrinligt Stenpap, der lader sig anvende til mange forskjellige Gjenstande, og som især egner sig til Fremstilling af arkitektoniske Forziringer, tilberedes paa følgende Maade:

8 Dele Lim og 1 Del arabisk Gummi opløses i 12 Dele Vand, og Opløsningen ophedes indtil Kogning. Under Kogningen tilsættes endnu 12 Dele Papirdeig under uafbrudt Omrøring. Denne Papirdeig bestaar af Papirstrimler f. Ex. fra Bogbinderne, hvilke er udblødte i kogende Vand og har staaet paa et varmt Sted i 24 Timer. Det Hele tilsættes derpaa fint Kridtpulver, til Blandingen lader sig forme. Massen udtrykkes derpaa i Forme, udtages, tørres først noget i Luften og derpaa fuldstændig i Tørrestuer. Naar den er aldeles tørret, mættes Pappene med Linoliefernis og tørres igjen, hvorpaa de kan stryges eller males efter Behag. Til større Gjenstande bruges det ofte at ælte Jernfilspaaner ind i den bløde Masse.

Barnepleien.

Barnets Pleie i dets første Leveaar har en afgjørende Indflydelse paa dets hele Fremtid. En Forsømmelse i den Tid kan foraarsage en Svaghed, der aldrig forlader det, og det maa derfor være Forældres uafviselige Pligt at gjøre sig bekjendt med de Fordringer, Naturen stiller til det nydannede Liv. Det første Aar er den farligste Alder, da det svage og ømfindtlige Legeme er modtageligt for alle ydre Indtryk og disponeret til mange forskjellige Sygdomme, saa at man endog regner, at en Fjerdedel Børn døer i det første Aar, og det er ikke at komme Sandheden for nær, naar vi paastaar, at de fleste af disse Dødsfald hidrører fra Forsømmelighed og Skjødesløshed, Overtro og gammel Slendrian, Uvidenhed og Ufornuft.

Da ikke altid en Gjordemoder er tilstede ved Fødselen, vil vi først give Mødrene og deres nærmeste Omgivelser en Anvisning, hvorledes de har at forholde sig. Naar Barnet er traadt ud af Livmoderen, endnu hænger ved Navlesnoren, og endnu skriger og bevæger sig, maa Navlesnoren afklippes strax efter Fødslen. Dette sker efter først at have bragt et Baand om den 3 a 4 Tommer fra Barnets Underliv, slaa en Knude paa den ene Side og derefter en Knude paa den modsatte Side. Det maa bindes fast for at Barnet ikke skal forbløde sig, dog ikke saa fast, at Navlesnoren gjennemsnøres. Derefter overklippes den omtrent en Tomme foran Knuden, mellem denne og Moderen. Naar Barnet ikke skriger, og man føler Pulsen i Navlesnoren, maa man vente, og hvis

Barnet er blaaligrødt, med opsvulmet Ansigt, naar det kun ytter svage Livstegn, og Navlesnoren er mørk og fuld af Blod, da overklipper man den, lader en eller to Spiseskeer Blod løbe ud, og underbinder den derpaa.

Naar dette er sket, maa Barnet bringes i et lunkent Bad, 91—95 Grader Fahrenheit, for at rense Huden, hvilket bedst sker med lidt Sæbe eller Olie. Derefter aftørres det vel med et blødt og varmt Haandklæde og bringes i en opvarmet Seng. Dette Bad er den mest passende Overgang fra Moderlivet til den nye Temperatur. Svøbningen maa foretages med Opmærksomhed, for at Intet skal trykke Barnet eller tvinge det til en udstrakt, uvant Stilling, forhindre Aandedrættet eller indskrænke Lemmernes Brug. Den tilbageblevne Del af Navlesnoren indsvøbes i en Linnedlap, dyppet i Olie, bedækkes med en Linnedklud og holdes ind til Underlivet ved Navlebindet, der ikke maa bindes for fast. Den sjette Dag falder Navlen bort, men man vedbliver endnu nogen Tid med Bindet.

Svøbet aflægges jo før jo heller, naar Barnet er et Par Maaneder; kun om Natten kan man beholde det noget længer; Barnet faar nu lange Klæder, for at holde Benene varme, og kun Benene indvikles i Bleen. Hovedet maa holdes kjøligt og derfor ikke bedækkes med altfor tykke, varme eller svære Huer, der begunstiger Udslet i Hovedet, Øiensygdom, Hjernebetændelse osv.

Det første man efter Barnets Paaklædning tænker paa, er dets Ernæring. 4—6 Timer efter Fødslen kan det allerede lægges til Brystet, og hvis det endnu ikke kan tage fat, kan man give det lidt lunkent Sukkervand. Det er en Uskik, der skriver sig fra gammel Vane, at give strax et Laxativ, da den første Modermælk virker affførende. Forsaavidt Barnet opammes af Moderen eller en Amme, henviser vi til "Diegivning", og beskjæftiger os kun her med den kunstige Opammen eller Opflasken, som man kalder det. Den er kommen i større Miskredit end den fortjener. Man har anført som Beviser for dens Skadelighed, at saamange Børn døer ved denne Opfostringsmaade, men man har da hentet Exempler

fra Fødselsstiftelser, Fattighuse o. s. v., uden at betænke, at Grundene til Dødeligheden der ligger i saa mange Forhold: uren Luft, Forsømmelighed, Fattigdom, Urenlighed, kort sagt i Mangel paa Pleie, og vi ser paa den anden Side utallige Børn sunde og stærke, der har maattet undvære Modermælken. Men man løber unægtelig et større Risiko, thi, for at det skal lykkes, hører der en utrættelig Omhu og Udholdenhed, en høi Grad af Renlighed og Paapassenhed til, og det vilde være taabeligt, hvis en Moder af Magelighed ikke vilde give Bryst, thi hun faar et langt større Besvær.

I de første Uger maa Barnet kun nyde flydende Ting, en Blanding af Mælk og kogt Vand, 2 Dele Vand til 1 Del Mælk. Mælken maa være tagen af en sund Ko og helst bestandig af samme Ko, og ikke opbevares fra den ene Dag til den anden, men daglig hentes, og i Byerne maa man paase, at Koen faar sund Føde. Barnet drikker af Patteflasker eller de saakaldte Næb. Patteflaskerne er af forskjellig Konstruktion, ofte de sædvanlige Eau de Cologne Flasker; i Mundingen af disse anbringer man en Svamp og vikler Linned derom, saa at den ligner en Brystvorte. Bedst er de Patteflasker, hvor der i Glasset er angivet Maal, hvorefter man kan blande Mælken med Vand. De saakaldte Pattehætter af Kautschuk maa ikke være hvidgraa, da disse kan indeholde Zink, og maa kunne flyde ovenpaa Vand, da de ellers kan indeholde Bly. I begge Tilfælder kan de afstedkomme Forgiftninger. Mindre hensigtsmæssig er en almindelig Prop med et Benrør igjennem, da Mælken siver ind i Proppen, eller en gjennemboret Bentold, da den let kan beskadige Gummerne. Hvis man vil bruge Svamp, maa den, for hver Gang Barnet har drukket, udvaskes. Resten af Mælken kastes bort, og Flasken skylles, kort sagt den største Renlighed iagttages, for ikke at fordærve Mælken. Blandingen af Mælken maa have samme Temperatur som Modermælken, men for at vedligeholde Varmen, maa man ikke opvarme Mælk og Vand tilsammen, men hver Gang hælde varmt Vand i Mælken. Den kogte Mælk fordøies i Almindelighed bedst, men mange Børn

taaler bedst raa Mælk. Efterhaanden, som Barnet bliver ældre, gjør man Blandingen stærkere, og naar det er 6 Maaneder gammelt, kan det godt drikke ublandet afskummet Mælk.

Allerede efter nogle Ugers Forløb trænger Barnet til anden Næring. Dertil er den bekjendte Bakkemad tjenligst; det er en tynd Brødvelling, der tillaves af reven eller stødt Tvebak, kogt med Vand og lidt tilsat Sukker. Smør maa ikke blandes deri, men naar Barnet er svagt, kan man udrøre en Æggeblomme deri; desuden Havresuppe, Sagosuppe, Semoule kogt i Vand eller Mælk, og Salep. Senere kan man give Øllebrød af lige Dele almindeligt Øl og Vand med Hvedebrød og Sukker. Naar Fordøielsen er god, kan det halvaarsgamle Barn faa Kjødsuppe, vel afskummet, i Begyndelsen nogle Gange ugentlig, senere hveranden eller hver Dag, og tillige begynde med lidt fastere Spiser, som Kjødmad. Man giver Barnet dets Mad 2—3 Gange daglig, og sørger for, at det altid faar den til bestemte Tider. I Begyndelsen giver man det Drikke, saa ofte det vaagner, men senere maa man ogsaa heri vænne det til bestemte Tider. Hvor meget Barnet maa spise eller drikke er ikke muligt at bestemme; Barnets Instinkt vil nok gjøre sig gjældende, og hvis man har overfyldt Barnet, vil Naturen ved Opkastning raade Bod derpaa, naar det ikke sker altfor ofte. Overgangen fra den ene Spise til den anden maa ske efterhaanden, da den svage Organisme ikke taaler pludselige Forandringer og heller ikke altfor forskjellige Næringsmidler. — Alle de Kar, hvori Maden tillaves, maa holdes yderst renlige, Maden være godt tillavet, ikke gjemmes fra den ene Dag til den anden, og altid gives Barnet lunkent.

Skadelige Spiser for Barnet er Melspiser, Melgrød og Poteter osv. At give Barnet en Sut, for at berolige det, er en slem Uskik, der aldrig burde finde Sted. Det er saa nemt at stoppe det Noget i Munden og saa lade det ligge, men denne Magelighed hævner sig, da det vil koste megen Umage igjen at vænne Barnet fra den, og den vil give Anledning til mange Sygdomstilfælde, Syredannelser i Maven, Trødske,

da de i Sutten indeholdte Dele (Brødmad og Sukker) let bliver sure, ikke at tale om at man har Exempler paa, at Børn er bleven kvalte af deres Sut.

I Forbindelse med Barnets Ernæring staar naturligvis dets Fordøielse. Naar Barnet mangler sin daglige Aabning, eller naar denne har en usædvanlig Lugt eller Farve, kan man give det en Theskefuld Rhabarbersaft, Mannasaft eller amerikansk Olie, eller et Barnepulver. Hvis det faar Diarrhoe, kan Salep undertiden hjælpe, men ofte er Diarrhoen gavnlig, som en Bestræbelse af Naturen for at bortskaffe Slim og andre for Barnet skadelige Stoffer. Naar den varer for længe, er meget slimet, grøn eller blodig, maa Lægen kaldes. Ofte finder man ingen Grund til Barnets uregelmæssige Udtømmelser; da er rimeligvis en Feil i Diæten tilstede, og denne maa da forandres.

Opkastning af Mælk er oftest Følgen af, at Maven er overfyldt, og kan findes hos de sundeste Børn; men vedvarer den altfor længe, eller indtræder altfor hyppigt, maa der være en Feil i Føden eller Fordøielsen, som man maa raade Bod paa. Kolik kjendes paa, at Barnet pludselig skriger og krymper sig og trækker Benene op til sig. Afføringen pleier at være grøn blandet med hvide Stumper. Herimod kan foreløbig gives Fennikelvand, Kamillethe, eller 1—2 Hoffmansdraaber med 10 Rhabarberdraaber i Fennikelvand; varm Olie indgnides paa Maven.

De øvrige Sygdomme, der er almindelige for den tidligste Barnealder, vil andetsteds blive omtalte.

En saare vigtig Betingelse for Barnets Helbred er Hudens Pleie. Barnet maa vaskes hver Morgen og Aften med Svamp og lunkent Vand over hele Kroppen. Efterhaanden kan man gjøre Vandet kjøligere, men strax at bruge koldt Vand, "for at hærde Barnet", er en Modesag, der ofte kan have skadelige Følger. Denne Rensning af Huden er nødvendig baade for at undgaa Hudløshed (derfor vasker man i alle Hudfolderne), og for at vedligeholde Hudens Udbunstning. Den maa foretages paa en Del af Legemet ad Gangen, der

strax aftørres for at undgaa Forkjølelser. Desuden er et lunkent Bad et Par Gange om Ugen at anbefale, helst om Morgenen, eller, hvis Barnet er uroligt om Natten, om Aftenen, da Badet har en beroligende Virkning, men det maa gives Barnet med Forsigtighed i et varmt Værelse. I Badet holdes Barnet omtrent 5 Minutter, aftørres derpaa vel og lægges hen, indsvøbt i uldne Klæder. — Saa ofte Barnet har gjort sig urent, maa det strax aftørres og have Tørt paa, undtagen i de kolde Vinternætter.

Klædedragten maa være hensigtsmæssig, rettende sig efter Barnets Alder og Aarstiden. Man ser Børn løbe om med bare Fødder om Vinteren; atter en forkastelig Modesag, ovenikjøbet en fornem Mode! Klæderne maa ikke være altfor stramme, ikke trykke Bryst eller Underliv eller hindre Lemmernes Bevægelse. Et bredt strikket Bind om Livet er at anbefale for at give den svage Ryg Støtte.

Under Søvnen udvikles og ernæres Barnet. Derfor sover det nyfødte Barn næsten 20 Timer om Døgnet, men efterhaanden, naar det ligesom vaagner til Livet, bliver Trangen til Søvn mindre. Det er derfor nødvendigt, at vi lader Barnet sove saalænge det vil, men paa den anden Side maa vi ikke lade os forlede til at fremkunstle en Søvn ved idelig Vuggen, og endnu fordømmeligere er den Skik hos nogle Ammer at give Barnet Spiritus i Mælken "for at berolige det". For at befordre en velgjørende og rolig Søvn, er det nødvendigt, at Luften i Soveværelset er ren, ikke for varm eller beklumret, fri for Røg, Fugtighed eller Uddunstninger af Blomster. Sengen maa ikke være for kold, ikke staa for nær Ildstedet og ikke stillet saaledes, at Daglyset falder det vaagnende Barn lige i Øinene (hvoraf Øiensygdomme). Værelset maa stadig udluftes, være rummeligt, og ikke, som paa mange Steder være det daarligste i hele Huset. Barnet maa lægges paa en af Siderne, men afvexlende snart paa den ene snart paa den anden, for at Legemet ligelig kan udvikles; det maa ikke tages for pludselig ud af Søvne, og ikke være altfor varmt tildækket, især om Hovedet.

Om Barnet skal ligge i Vugge eller Seng er et Spørgsmaal, der ofte gjøres, men er temmelig ligegyldigt.

Barnets Bevægelser maa indrettes hensigtsmæssigt. I de første 3—4 Maaneder bør det altid bæres i den liggende Stilling, da den svage Underkrop ikke kan bære Overkroppen, saa at der let kan opstaa Skjævheder i Ryggen; af samme Grund maa man heller ikke lade det støtte for tidlig paa Benene, og naar det kan sidde paa Armen, maa man skifte med Armene. I de smaa Barnevogne maa Barnet helst ligge, da den sammenbøiede siddende eller hængende Stilling er farlig. Forresten lader man det tidlig ligge paa Puder og Tæpper paa Gulvet, for at det kan bevæge Lemmerne saa frit som muligt. Paa den Maade lærer det sig selv at krybe. Naar det kan begynde at gaa, maa man ikke bruge Gangvogn eller Gangkurve, men med Hænderne støtte det om Siderne, ikke løfte det i den ene Arm o. d. I den frie Luft erholdes de bedste Kræfter, derfor daglig ud i det Frie, om Sommeren naar det er 4 Uger gammelt, om Vinteren naar det er 2 Maaneder, hvis Veiret tillader det. Naar det først er vant til Luften, skal man ikke altfor ængstelig undgaa lidt Regn eller Blæst. — Paa Landet kan Børn næsten hele Dagen taale at være i frisk Luft.

Forældrene vil gjerne, at deres Børn skal være fremmelige, at de tidlig kan skjønne og gjøre Smaakunster. Derfor animerer de dem, leger for meget med dem, dresserer dem osv. Derved anstrænges deres Aandsevner, Hjernen lider og det fremmelige Barn sløves. Derfor maa Sligt fraraades. Lad Naturen sørge for Aandens Udvikling som for Legemets; vi har kun at iagttage og følge Naturens Vink.

For selve Børnesygdommenes Vedkommende henviser vi til Bogens sidste Afdeling, "Sundhedshaandbogen" under de forskjellige Rubriker.

Sundhedslære.

Første Kapitel.

Vi bør alle efter bedste Evne søge at bevare vort Helbred for at kunne være istand til at opfylde Livets Pligter, nyde dets Goder og være til Nytte for Andre, istedetfor at falde dem til Byrde. Faa Mennesker kan være rigtig lykkelige eller rigtig nyttige for Andre, hvis de er syge eller svagelige. Enhver har sin Gjerning at gjøre i Verden, Ingen er skabt til Lediggang. Nogle maa arbeide med deres Hænder, Andre med deres Hoved; men intet Arbeide kan gjøres godt uden med et sundt Legeme og en sund Sjæl. Vore Legemer vilde ligesaa lidt selv kunne bevare deres Helbred, som de kan holde sig selv ilive. Vi ved, at for at holde os selv ilive, maa vi optage to Ting i vort Legeme, — nemlig Luft og Føde; men vil vi være raske, maa Føden være den rette Slags, Luften være ren, vi maa være renlige og maadeholdne, vi maa have rigelig Bevægelse om Dagen og rigelig Søvn om Natten.

Dersom vi ret forstaar Nytten af de forskjellige Dele af vort Legeme, — saasom Lungerne, Hjertet, Maven og Hjærnen, — vil vi bedre vide, hvad der hjælper til at holde dem i Orden, ligesom en Mand bedre kan tage Vare paa sit Uhr, naar han forstaar Nytten af de forskjellige Hjul, Fjedre og Lodder i Værket. Mange bliver syge og dør, fordi de ikke tilstrækkelig kjender deres egne Legemer, og de for Livet uundværlige Fornødenheder.

Et Menneskes Sygdom kan foranledige Sygdom hos Andre: et Barn, som er befængt med Børnekopper, kan

smitte Andre og saaledes blive Aarsag til Manges Død; og hvis en Mand faar en ondartet Feber, kan han bringe Smitte til sine Omgivende. Barnet kunde nu maaske have undgaaet Sygdommen, hvis det var blevet vakcineret, og Manden kunde mulig have undgaaet Feberen, dersom han havde vidst at drage Omsorg for sit Helbred; og saaledes kunde maaske lidt Kundskab og Omhu have sparet ikke blot disse to Liv, men mange Andres.

Vi kan umulig være syge uden at volde vore Nærmeste Bekymring og foraarsage dem Udgifter og Tidsspilde. Altsaa maa vi saavel for Andres som for vor egen Skyld stræbe, saa meget som vi formaa, at undgaa Sygdom. Vi kan nu ikke aldeles forebygge Sygdomme og Ildebefindender; men sikkert er det, at en stor Del af disse kan undgaaes, naar Folk lærer at sørge for deres Helbred paa den rette Maade.

Endogsaa Børn maa forstaa og kjende deres Legemers vidunderlige Bygning; naar de bliver ældre, kan de lære mere herom; og jo mere de lærer, desto bedre vil de fatte Hans Godhed, som har skabt os, og desto bedre vil de føle, at det er vor Pligt at bevare og rettelig benytte Livet, Han har skjænket os.

Andet Kapitel.

Naar man spørger, hvorfor Folk tager Føde til sig, vil man svare: fordi vi vilde sulte ihjel om vi ikke gjorde det. Men hvorfor er vi sultne? Og hvoraf kommer det, at dersom vi ikke fik Føde, vilde vore Legemer blive magrere og magrere, alt vort Kjød svinde bort, og vi snart kun være Skind og Ben?

Hvor gaar Kjødet da hen? Bliver en Trædukke eller en Stendysse mindre og mindre, fordi man ikke giver den Føde?

Grunden til, at vi behøver Føde og bliver magrere, dersom vi ikke faar den, er den, at enhver Del af et levende Legeme bestandig slides for at opholde Livet, omtrent paa samme Maade som Kullene i Ovnen fortæres for at holde

Ilden vedlige. Kullene svinder, idet de holder Ilden vedlige, og vore Legemers Stof svinder, idet de opretholder Livet i os. Dersom vi forsømmer at lægge friske Kul paa Ilden, dør Ilden ud; og dersom vi ikke tager Næring til os, vil Livet blive svagere og svagere, efterhaanden som Legemet svinder hen, og vil tilsidst slukkes af Mangel paa ny Næring.

Jo klarere Ilden brænder, desto hurtigere forbruger den Kullene; og jo mere Liv der er i Legemet, — det vil sige, jo virksommere Legemet er i alle dets Dele, desto hurtigere opbruger det sin Føde, og desto mere Føde udfordres der. Føden er derfor det samme for det levende Legeme, som Brændsel for Ilden.

Dersom vi kunde se ind i vore Legemer, vilde vi se, at der nødvendigvis maa være et stadigt Slid af de forskjellige Dele, eftersom disse er i en stadig Bevægelse. Lægger vi vor Haand paa vor venstre Side, vil vi føle vort Hjerte slaa; lægger vi vore Fingre paa vort Haandled, vil vi føle Blodet ile afsted, og omendskjøndt Bevægelsen i enkelte Dele er altfor lille til at føles eller sees, er der intetsteds Hvile i et levende Legeme, og Forandringen og Bevægelsen inden i os gaar bestandig for sig, hvad enten vi vaager eller sover, hvad enten vi staar stille eller bevæger os.

Hvorsomhelst der nu er Bevægelse, maa der være Slid og Svinding. I en Maskine slides Redskabets Dele bestandig ved at gnides mod hverandre; og jo hurtigere de bevæger sig, desto hurtigere slides de. Det samme sker i det levende Legeme; jo hurtigere Delene bevæger sig, jo mere vi bevæger vore Legemer og anstrænger vore Lemmer, desto hurtigere gaar Slidet og Svindingen for sig, og desto mere Føde udfordres der for at erstatte Tabet. Slidbet, der gaar for sig i et levende Legeme, er derfor dels lig Slidbet i et Maskineri og dels lig Brændselets Fortæring i Ilden.

En Del af de Kul, som brændes og forbruges, bliver til Gas og gaar op i Skorstenen; og omtrent paa samme Maade

bliver adskillige af de afbrudte Bestanddele af vore Legemer til Aande og Sved og forlader saaledes vore Legemer igjen. Følgelig udfordres der en bestemt Mængde Føde hver Dag for at holde os i Live. Dersom den Føde, vi tager, svarer til, hvad vort Legeme forbruger, da har vi nok; hvis ikke, da har vi ikke nok, og vor Helbred bliver svag, vor Kraft mindre.

Tredie Kapitel.

Sveden kommer frem gjennem de smaa Huller eller Porer i Huden, som for Størstedelen er saa smaa, at de ikke kan sees uden gjennem et Forstørrelsesglas, og som ligger tæt ved hverandre paa hele Legemets Overflade. Hold Fingerspidsen tæt hen til et Glas, men uden at røre Glasset, og I vil da se Glasset blive dugget og fugtigt. Det er fordi Sveden er kommet ud af Eders Fingre til Glasset. Dersom Glasset holdtes hen til en hvilkensomhelst anden Del af Huden, vilde det blive dugget og fugtigt af Sveden paa samme Maade.

Naar vi er meget varme, kommer Sveden meget hurtig, og da kan vi se den ganske tydelig paa Huden som Vanddraaber. Sveden bestaar dels af Vand, dels af et fedtet, urent Stof, som bliver tilbage paa Huden, efter at Vanddelene er tørrede bort i Luften. Det er dette fedtede Stof, som bevirker, at vore Klæder og Hud bliver smudsige ligesom af sig selv, uden at vi foretager noget for at gjøre dem smudsige, og vi ved, at med mindre vi ofte vasker vor Hud og skifter vore Klæder, bliver dette Smuds modbydeligt baade at se og lugte. Desuden er det nødvendigt for vort Helbred at holde vor Hud ren; thi dersom Smudset bliver tilbage paa Huden, tilstopper det Porerne, og Huden kan da ikke saa let befri sig fra det afbrugte Stof. Dette ubrugelige Stof er meget skadeligt for Sundheden, dersom det forbliver i Legemet; derfor er Folk, som ikke vasker sig godt og holder deres Legeme rent, mere modtagelige for Forkjølelser og andre Ildebefindender end de, som gjør det. Nogle mener, at de er rene nok, naar

de vasker deres Ansigt og Hænder hver Morgen, men da Sveden bestandig kommer frem gjennem enhver Del af Huden, kan ingen være virkelig ren, som ikke regelmæssig vasker den hele Krop.

De Klædningsstykker, som vi har nærmest Huden, indsuger altid den urene Del af Sveden, og dette Smuds paa disse Klædningsstykker er næsten lige saa skadeligt, som om det sad paa Huden selv. Enhver ved, hvor behagelig en Følelse det er for Huden, naar den er bleven vel vasket og tørret, og man har faaet rent Tøi paa. Denne behagelige Fornemmelse kommer hovedsagelig af, at alle Porer og Smaahuller er blevne vel aabnede baade i Huden og i Tøiets Vævning.

Naar man betragter Huden igjennem et stærkt Forstørrelsesglas, finder man, at der kan være henved 3000 af disse Porer paa en Kvadrat-Tomme Hud. Nogle af de største af disse Huller kan sees endog uden Forstørrelsesglas; saaledes i den flade Haand, hvor de ligner smaa Pletter, som ligger langs med de fine Rynker i Huden.

Fjerde Kapitel.

Aanden kommer ud fra Legemet igjennem Munden og Næsen; den bestaar dels af Vand og dels af daarlig Luft. Vandet kan vi let se, hvis vi aander paa et Glas. Varmen inden i os forvandler Vandet til Damp, men Luftens Kulde gjør den snart igjen til Vand, og deraf kommer det, at hvadsomhelst vi aander paa bliver vaadt.

Den daarlige Luft i Aanden kan ikke sees, men den er tydelig nok at mærke, naar mange Mennesker er indelukkede i et Værelse, hvor ingen aabne Vinduer eller Døre tillader den daarlige Luft at strømme ud og den friske at strømme ind. I et saadant Værelse vil Folk snart begynde at føle sig matte og utilpas, fordi de maa indaande en Del af den daarlige Luft, som de før har udaandet, altsaa det urene Stof af Aanden. Dersom man lukkede et Menneske inde i en tæt Kasse, vilde

han dø i faa Minutter, fordi Kassen vilde blive saa fuld af hans Aande, at han maatte indaande det samme igjen, uden at tilstrækkelig frisk Luft blandedes dermed.

Paa en Reise med et Dampskib fra Irland til Liverpool tilsatte en Del Mennesker Livet, fordi Skibets Fører ikke betænkte, hvor farligt det er at indaande den forbrugte Luft igjen. Da han mærkede, at en Storm vilde til at bryde løs, beordrede han alle Passagererne ned i Kahytten; denne Kahyt var nu altfor lille for de mange Mennesker, som blev sammenstuvede i den, og da de alle var nede, befalede Kapteinen at lukke alle Lugerne og aflaase Indgangen. Følgelig kunde ingen frisk Luft strømme derind, og de Ulykkelige maatte nu i længere Tid stadig indaande den samme Luft. Deres Lidelser var forfærdelige, og de forsøgte alle Midler for at slippe ud. Tilsidst banede en af dem sig Vei op paa Dækket og fortalte Styrmanden, hvorledes de andre dernede var nær ved at kvæles. Da Styrmanden kom ned, fandt han 72 Døde og mange Døende. De, som levede, var i lang Tid derefter syge og svagelige.

Værelserne, hvori vi lever, er heldigvis ikke saa lufttætte som denne Kahyt, og den friske Luft udenfra kan godt finde Vei ind ad Sprækkerne ved Døre og Vinduer eller ned gjennem Skorstenen; men dog kan et Værelse aldrig være ganske sundt, naar Mennesker længe har draget Aande derinde, medmindre Vinduer og Døre ofte aabnes for at lade den friske Luft strømme ind. Ilden i Ildstedet hjælper til at forny Luften, men i Soveværelser, hvor der ikke er Ild, og hvor vi lukker ethvert Vindpust ude for at holde os varme, medens vi sover, bliver Luften meget forpestet henad Morgenen, og Sengeklæderne bliver ogsaa fulde af dyriske Bestanddele, som er udsondrede gjennem vor Huds Porer.

Saasnart som vi derfor er paaklædte om Morgenen, bør vi lukke Vinduerne helt op og slaa Tæpperne tilbage for tilgavns at udsætte Sengeklæderne for den friske Luft, førend Sengen atter redes.

Ude i den frie Luft bliver vor Aande saa hurtig ført bort

og blandet med den friske Luft omkring os, at der ingen Fare er for at indaande den igjen. Og dette er en af Grundene, hvorfor det er saa sundt for os at være meget ude i det Frie. Folk, som mest arbeider uden Døre, er i Almindelighed raskere end de, hvis Arbeide foregaar i indelukkede Rum.

Vi vil senere se den egenlige Grund til den rene Lufts Nødvendighed for Liv og Sundhed.

Femte Kapitel.

Eftersom enhver Del af vort Legeme stadig svinder bort, maa enhver Del stadig have frisk Næring, da den ellers vil visne og dø. Men hvorledes kan den Føde Maven faar, nære enhver Del af vort Legeme? og hvorledes kan den Føde, vi nyder to eller tre Gange om Dagen, bringe Næring til hver enkelt Del i hvert Øieblik og saaledes bestandig nære det hele Legeme?

I ved, at der flyder Blod ud, naar I stikker eller skjærer i nogen Del af Legemet; men maaske ved I ikke, at dette Blod indeholder Dele af den Føde, som I nylig har spist, en Del af det Smørrebrød, I spiste til Frokost, eller af det Kjød og de Poteter, I spiste til Middag. Førend Føden, som vi spiser, kan ernære os, maa den forvandles til Blod og dette løber i alle Retninger gjennem lange, grenede Rør, der hedder Blodkar, og bringer Næring med paa sin Vei til hver enkelt Del af Legemet.

Disse Blodkar er to Slags: Pulsaarer og Blodaarer. De forgrener sig fra Hovedstammen midt i Legemet i snævrere og snævrere Rør, ligesom et Træ forgrener sig i Grene og Kviste, indtil de tilsidst ender i et Næt af Kar (de saakaldte Haarkar), saa smaa og fine, at de næsten er usynlige.

Vi kan tildels forstaa Maaden, paa hvilken Føden bliver ombannet til saa fin en Væske, at den let kan løbe gjennem disse smaa Kar, og dersom vi kunde se ind i vort Legeme, vilde vi kunne se hele det vidunderlige Maskineri, ved Hjælp af hvilket dette foregaar.

Sjette Kapitel.

Den første Del af Arbeidet ved vor Fødes Forvandling til Blod, besørges af Munden, som modtager Føden og forbereder den for Maven ved at ombanne den til en blød Masse, der let kan synkes og fordøies. Dette gjør den ved Hjælp af Tænderne og Kjæberne, Tungen og den Væske i Munden, som kaldes Spyttet. Tænderne er smaa, haarde, kileformede Benredskaber, der ret er skikkede til at skjære, sønderrive og knuse Føden. Af disse har det vorne Menneske 32, 16 i de to Overkjæbeben og 16 i Underkjæben. Foran i Munden sidder de 8 Fortænder eller Skjæretænder, 4 foroven og 4 forneden; ved Siden af disse er de 4 Hjørnetænder, nemlig 1 i hver Kjæbehalvdel; de 2 øverste hedder ogsaa Dientænder. Derefter kommer 20 Kindtænder, 5 paa hver Side af Hjørnetænderne i begge Kjæber.

Paa hver Tand skjelner man mellem Roden, der sidder i en Hulhed i Kjæbebenet (og som hos Kindtænderne kan dele sig i indtil 4 Grene), Halsen, der omsluttes af Tandkjødet, og Kronen, som rager frit frem i Munden. Navnlig Kindtænderne er ujævne paa Overfladen der, hvor Overtænderne gnides mod Undertænderne, og det er mærkeligt at se, hvor nøiagtig disse Ujævnheder fraoven og forneden passer ind i hinanden, hvorved Føden bedre kan skjæres og knuses.

Benstoffet, hvoraf Tænderne er dannede, er meget haardere end almindeligt Ben, og for at forhindre Tænderne fra at opslides ved at gnides mod hinanden, er Kronen overtrukket med et overordentlig haardt og glat Stof, som vi kalder Glasuren eller Emaillen. I det indre af hver Tand er en Hulhed, hvortil Indgangen findes paa Rodens Spids; denne Hulhed gjemmer den haarde Tandkim, som optager fra Kjæberne de Blodkar og Nerver, der giver Tænderne Ernæring og Følelse.

Emaillen har ingen Følelse, men det indvendige af Tanden har Følelse; saa at vi vilde føle Smerter i Tænderne, hver Gang vi brugte dem, dersom Emaillen ikke bedækkede

dem. Børn, som knækker Nødder og andre haarde Ting med deres Tænder uden at være forsigtige, afbrækker undertiden smaa Stumper af Emaillen uden at mærke det; og naar Luften derved finder Vei til Benet, vil Tanden begynde at gjøre ondt og hurtig ganske forderves.

Madlevninger, som bliver tilbage imellem Tænderne, bliver snart raadne og giver en ildelugtende Aande, men i de forraadnede Levninger opstaar der tillige mikroskopiske*) Svampe, der ødelægger Tænderne og ofte volder os stor Smerte.

For at forhindre Forraadnelsen af Madlevninger, og for at der ikke paa Tænderne skal sætte sig en grønlig eller fortagtig Masse, den saakaldte Vinsten, maa Tænderne renses med en Tandbørste og lunkent Vand hver Aften og Morgen, ialfald hver Morgen.

Børn ødelægger ofte deres Tænder ved stadig at gnaske usunde Ting, saasom Kager, Sukkergodt og umoden Frugt. Dersom man nemlig spiser for mange af disse Sager, fordærver man sin Mave, og en fordærvet Mave ødelægger gjerne Tænderne.

Mange Mennesker lider meget af Tandpine og er sygelige og skranter deres hele Liv, forbi de mangler en Række gode Tænder til at tygge deres Mad med, uden i mindste Maade at tænke paa, at det har været deres egen Feil, forbi de ikke, medens de var unge, sørgede for deres Tænders Pleie.

Tænderne kommer ikke alle frem paa samme Tid; først naar vi er blevne Voxne, har vi faaet alle vore 32 Tænder. Det nyfødte Barn har ingen Tænder; de bløde Gummer er alt, hvad de har Brug for ved sin Ernæring, og de haarde Tænder vilde kun volde det stor Uleilighed. Men naar Barnet voxer til og forlanger fast Føde, begynder de smaa hvide Tænder at komme tilsyne gjennem Gummerne og bliver større og stærkere, efterhaanden som Barnets Føde behøver stærkere Tænder til at tygge denne med; og naar den første Barndom er forbi, i det 7de eller 8de Leveaar, falder de første smaa Tænder (Mælketænderne) ud og giver Plads for de større og

*) Det vil sige: saa smaa, at de kun kan ses igjennem et Forstørrelsesglas.

stærkere, som helst skal vare Livet ud, da Tændernes Gjerning er saa vigtig for Fordøielsen; jo omhyggeligere man nemlig tygger sin Mad, desto lettere fordøielig bliver denne, og desto mere Næring kan Blodet faa af den.

Syvende Kapitel.

I hver Kjæbe er der Hulheder, hvori Tænderne er fastgjorte; Kjæberne er ligesom to Benbuer med en Række Huller i. Tandrøbderne er fast befæstede i disse Tandhuler, og da hver Tandhule nøiagtig passer til den Tand, som voxer deri, sidder denne ligesaa fast som et Søm, drevet ind i et Bræt. Gummerne hjælper ogsaa til at holde Tænderne fast i deres Pladser og beskjærmer Halsen af Tanden imellem Tandhulen og Emaillen.

Overkjæben er fast og kan ikke bevæge sig, undtagen naar Hovedet bevæger sig; men Underkjæben er befæstet til Hovedet ved Hængsler og Sammenføininger, som tillader den at bevæge sig baade opad og nedad og frem og tilbage eller til Siden. Ved disse Bevægelser gnides Undertænderne imod Overtænderne paa den Maade, som er nødvendig, for at Maden kan tygges godt imellem dem.

Tungen er en lille Klump rødt Kjød, som er fastvoxet til Mundhulens Bund og til Tungebenet. I ved alle, at vi ikke kan tale uden vor Tunge, og den yder os tillige uundværlig Hjælp ved Spisningen. Læg Mærke til, naar I spiser, hvor overordentlig flittig og virksom Tungen er; hvorledes den farer om fra den ene til den anden Side og forandrer sin Form hvert Øieblik. Den hjælper Tænderne med at tygge ved at skubbe Maden hen under de forskjellige Tænder; den knuser selv de blødere Dele deraf imod Ganen og blander det helt godt med Spyttet eller Mundvandet. Hvis vi ingen Tunge havde til Hjælp ved Spisningen, vilde vore Kjæber smerte meget, længe før vi havde spist tilstrækkeligt til at stille vor Hunger; og uden Tungen vilde vi finde det næsten

umuligt at synke Maden; thi Tungen samler Maden sammen, naar den er tygget, og skubber den ned gjennem Svælgets Aabning.

Alt dette er Tungen istand til at udrette ved sine Bevægelsers Hurtighed og ved sin vidunderlige Evne til i et Nu at forandre Skikkelse; snart skyder den Spidsen frem og gjør sig lang og smal; snart trækker den Spidsen ind og bliver kort og bred, snart krummer den sig sammen ligesom til en Ske, snart ruller den sig tilbage, og trods disse hurtige Bevægelser tager den sig saa godt iagt, at den sjelden bliver bidt af Tænderne.

Men Tungens mærkeligste Egenskab er Smagen, idet særlig den er istand til at underrette os, om en Ting er sød eller bitter, sur eller skarp. Smagesansen gjør Spisningen til en Behagelighed istedenfor til en stor Uleilighed, men navnlig hjælper den til at kjende skadelige Stoffer fra gavnlige. Tungen med sin fine Smag forhindrer os ofte fra at synke Ting, som vil skade Maven; thi Ting, som er giftige og ikke egner sig til at spises, har som oftest en ubehagelig Smag, medens Frugt, Brød, Kjød, Mælk, Grønsager og alle Ting, som er gavnlige for os, har en Smag, der er os behagelig.

Smagesansen ligger fornemmelig i den bageste Del af Ganen og fremgaar fra Nerverne af de saakaldte "Smagsløg", Vorter eller smaa ophøiede Punkter, som I kan se, naar I rækker Eders Tunge langt ud. Nerver er bløde Traade eller Strænge, som findes i alle Dele af Legemet, hvor der er Følelse eller Bevægelse, og som er Kilden dertil. Saaledes giver Smagløgenes Nerver Smagen, Øiets Nerver Synet, Ørets Nerver Hørelsen, og det øvrige Legemes Nerver sætter os istand til at føle Hede og Kulde, og hvad der ellers er behagelig eller ubehagelig for Følelsen.

Ottende Kapitel.

Føden kan ikke blive ordentlig tygget og beredt til Fordøielsen i Maven, medmindre den bliver vædet og blandet med en Væske, kaldet Spyt.

Enhver, som har været syg af Feber, ved, hvad det vil sige at lide af en tør Mund, og hvor vanskeligt det er at spise, naar Munden er i denne Tilstand. Vore Munde vilde altid være i denne tørre ubehagelige Tilstand, dersom der ikke fandtes en Mængde høist mærkelige Redskaber ved Navn Kjertler, som ligger under Huden i Kinderne, Tungen, Gummerne, Læberne og Ganen, og som bestandig frembringer en Væske, som løber ind i Munden gjennem et lille Rør eller en Ledning. Naar vi ikke spiser, fremkommer Spyttet kun i ringe Mængde, netop tilstrækkelig til at holde Munden behagelig fugtig; men saasnart vi begynder at spise og behøver en rigelig Forsyning til at blande med Føden, frembringer Kjertlerne Spyttet meget hurtigere og lader en meget større Mængde strømme ind i Munden.

Vi ser altsaa, hvor vel Munden er bleven forsynet med Midler til at forvandle Føden til en blød, grødagtig Masse, hvilket er den første Del af det mærkelige Arbeide, hvorved den forvandles til Blod. Men det afhænger af os selv at gjøre Arbeidet godt. Hvis vi spiser og synker vor Føde for hurtig, stopper for meget i Munden paa en Gang og ikke tygger den godt, bliver den ikke let at fordøie, og vi vil tidlig eller sent komme til at bøde derfor.

Føden gaar ned gjennem Spiserøret, som er en Fortsættelse af Svælget. Det er et sædvanlig lukket eller sammenfaldet, men meget udvideligt Rør, hvis Væg bestandig er slimet og glat.

Føden falder ikke ned derigjennem ved sin egen Vægt, men skubbes afsted ved en eiendommelig Bevægelse af Spiserøret, omtrent som Bevægelsen af en Orms Krop, naar den kryber. Dersom Føden faldt ned ved sin egen Vægt, maatte vi reise vort Hoved op hver Gang vi skulde synke; og Dyrene som altid spiser med Hovedet nedad, vilde finde det vanskeligt at faa Føden ned i Maven, da de maa synke opad istedenfor nedad. Selv om et Menneske staar paa Hovedet, kan han spise og drikke, og Intet falder under denne Stilling fra Maven ned i Munden. Kun ved Opkastning eller Opstød drives Stoffer

fra Maven op igjennem Spiserøret. Dettes Bestemmelse er at skubbe Føden afsted langsomt og gradevis, en lille Del ad Gangen; og dersom vi forsøger at synke altfor meget paa en Gang, og for hurtigt, bliver Spiserørets Bevægelse for voldsom og foraarsager en stikkende Smerte eller Krampe.

Det synes saa let at spise og synke, at Ingen, hvem det ikke er blevet fortalt, kan forestille sig den overordentlige Forsynlighed, der udkræves til ved Dannelsen af Svælget at sætte os i Stand til at foretage dette med Sikkerhed. Men Sandheden er, at uden denne særegne Dannelse vilde vi være i Fare for en øieblikkelig Død, hver Gang Føden gik ned igjennem vort Svælg. Faren er den, at der aabner sig bag i Munden et andet Rør foruden Spiserøret, — thi vi ved jo, at det er lige saa nødvendigt at aande Luft i vore Lunger, som at skaffe Føde ned i vor Mave — og det andet Rør, Luftrøret, er bestemt til Gjennemgang for Luften. Luftrøret sidder foran i Svælget og aabner sig inde i Munden netop der, hvor Føden skal forbi, før den naar Aabningen i Svælget. Dersom nu Maden faldt ned gjennem Luftrøret istedetfor gjennem Svælget, og vi ikke strax kunde faa den flyttet, vilde vi kvæles og Intet kunde redde os fra Døden. Men for at forebygge denne Fare sidder der ved Luftrørets Aabning et lille Kjødlaag, kaldet Strubelaaget, som i det Øieblik, Maden gaar forbi, lukker til og slutter for Luftrøret, og saasnart Føden er gaaet over det, aabner det sig igjen for at give Adgang til Luften. Derfor er vi nødte til at standse Aandedrættet saa længe vi synker Maden.

Men under Talen aabner Luftrøret sig ligesaavel som ved Aandedraget; derfor tvinges undertiden, hvis vi taler eller ler, medens vi spiser, Strubelaaget til at aabne sig i Utide, og en lille Krumme kan da nemt slippe ned i Luftrøret (Vrangstruben). Heldigvis kommer vi til at hoste voldsomt strax, naar dette hænder, og vi kan saa i Almindelighed tvinge den op igjen. Men Krampen og Smerten, som denne lille Krumme volder os, viser os, hvad vi maatte døie, dersom vor Føde var udsat for at gaa ned ad den forkerte Vei.

En farlig Vane er den at holde Naale, Tandstikkere, Knapper og lignende smaa glatte Gjenstande i Munden; thi disse kan let ved en pludselig Indaanding drages ned i Strubehovedet og Luftrøret, hvilket ikke saa sjælden har Døden til Følge.

Svælget maa bevares for Forbrændinger ved for hede og skarpe Stoffer samt for Beskadigelser ved nedsvælgede haarde, spidse Legemer (Bensplinter, Fiskeben), da disse let kan blive siddende fast og anrette Skade.

Niende Kapitel.

Saasnart Føden er kommen ind i Maven, begynder Arbeidet med dens Fordøielse.

At fordøie Føden er at udsondre dens nærende Bestanddele og forvandle disse til en Væske, der kan blive til Blod.

Brød, Kjød og lignende Stoffer kunde ikke løbe igjennem Aarerne og ernære Legemet, om de ogsaa tyggedes nok saa fint; og en stor Del af hvad vi spiser, er ikke nærende og vilde besvære Legemet istedetfor at nære det. Denne unyttige Del af Føden maa derfor føres ud af Legemet gjennem Indvoldene, medens den nærende Del efter mange Forvandlinger og efter Tilsætningen af adskillige Stoffer bliver til den Livs-Saft, vi kalder Blod.

Maven begynder Fordøielsesværket med at forvandle Føden til en graalig, grødagtig Substans, kaldet Mavevælling.

Maven ser ud omtrent som en stor Læderflaske med to Aabninger, den ene (Mavemunden) danner Indgangen fra Spiserøret og den anden (Maveporten) Udgangen til Tarm-Kanalen. Et Menneskes Mave kan ved jevn Fyldning rumme 6—12 Pund Vand. Strax naar Føden kommer ned i Maven, strømmer en Væske kaldet Mavesaften ind deri fra de Kjertler, der ligger under Huden, netop paa samme Maade som Spyttet løber ind i Munden.

Men Mavesaften er en hel anden Væske end Spyttet og har Evne til at opløse Føden i den graa Deig vi kalder Mavevælling. Hvad Slags Føde det end er, eller hvilken Farve den end har, gjør Mavesaften det alt til den samme graa Vælling. Alt hvad Mavesaften ikke kan opløse i Mavevælling, kan ikke gjøres til Blod og egner sig ikke til Føde for os. Dersom vi saaledes fyldte vor Mave med Saugspaan eller Grus, vilde dette ikke blive til Mavevælling og kunde følgelig ikke nære os. Dersom en Ko skulde forsøge at leve ved Kjød, vilde det ikke nære den mere, end Græs og Hø vilde nære os, fordi dens Mave ikke er skabt til at fordøie Kjød.

Det er derfor ikke det, vi spiser, men det, vi fordøier, som nærer os.

Sund Føde er den, som hurtig og let bliver til Mavevælling, og som indeholder mest af den Slags Næring, der behøves for Blodet. Usund Føde er den, som det volder Maven megen Besvær at opløse, og som kun indeholder liden Næring.

Enkelte Mennesker er saa taabelige at lege med deres Mave ved at sluge Ting, som ikke kan fordøies. Man har saaledes set Folk ifølge Væddemaal sluge Knive og Stene. En lille Pige holdt meget af at spise Kulstumper, en anden Pige sank Synaale og Knappenaale, og mange taabelige Børn propper sig, blot for at spise noget eller for at vække deres Kammeraters Forundring, med usundt Tøieri, der blot volder Maven stor Besvær uden at indeholde den mindste Næring. Naturligvis vil Maven ikke længe taale denne Mishandling; alt, hvad der af ufordøielige Ting kommer i Maven, maa svække og skade den, og hvis man ofte gjentager den Slags Løier, vil den snart miste Evnen til at fordøie selv den sunde Føde, og saa er det forbi med Sundhed og Velvære.

Mad, som passer for En, passer ikke altid for en Anden, men de fleste raske Folk hertillands har let ved at fordøie Ting som Brød, Kjød, kogte Grønsager, moden Frugt, Æg, Mælk, Ris osv. Saadanne Ting kan altsaa kaldes sund

Føde, og de er vel stillede, der hver Dag kan have disse Sager at mætte sig ved.

Men der er faa Mennesker, som kan taale at spise meget af saadanne Ting som raa Grønsager, umoden Frugt, klæget Brød, varme, smørrede Boller, Sødekager og Sukkergodt (hvilket desuden ofte er farvet med giftige Stoffer), eller som kan drikke hidsende Drikke uden at føle sig ilde tilpas derved. Saadanne Sager er altsaa usund Føde. Vi maa nu sørge for, at den væsentligste Del af vor Føde er af den sunde Slags; og naar vi undertiden nyder de usunde Ting, maa det kun ske i ringe Mængde.

Dersom Maven behandles godt, vil den gjøre sin Gjerning med vidunderlig Regelmæssighed og Dygtighed. Den frembringer Mavesaft saa hurtig og rigelig der heraf behøves til Fødens Opløsning. Dersom vi kun spiser lidt, frembringes der lidet Mavesaft; dersom vi tager os et dygtigt Maaltid, frembringes der en betydelig Mængde; nogle Slags Mad behøver til Opløsning mindre Mavesaft end andre, og spiser vi saadan Mad, fremkommer Mavesaften i ringere Mængde. Men dersom vi spiser mere, end vi har godt af, eller mere, end vi behøver for at stille vor Sult, afslaar Maven at gjøre alt til Mavevælling og danner ikke mere Mavesaft. Og da forbliver en Del af Føden i nogen Tid ufordøiet, fremkalder Vind og Syre i Maven og bliver ved Halsbrynde eller Mangel paa Fordøielse Aarsag til Ildebefindende og ubehagelige Fornemmelser. Det er godt, at vi saaledes underrettes om, at vi har faaet mere end nok; ellers vilde maaske mange, som har rigelig Mad at spise, vedblive med at forspise sig, indtil Mavens Fordøielsesevne var aldeles ødelagt.

Dersom vi kun tygger vor Føde halvt og sender den ned i store Stykker, beskadiger vi Maven derved, at vi giver den mere at gjøre end dens Del af Arbeidet, idet den maa sønderbryde Maden, førend den begynder at opløse den, og Fordøielsen vil følgelig vare længere og meget vanskeligere gaa for sig.

Tiende Kapitel.

Strax naar vi synker Føden, foregaar der endnu noget mærkeligt i Maven foruden Indstrømningen af Mavesaften.

Naar vi ikke har spist i nogle Timer, ligger Mavens Sider løselig sammenfaldne ligesom en tom Sæk; men saasnart vi begynder at spise, strækker Mavens Skind sig ud for at give Plads for Føden og begynder saa at bevæge sig svagt med en bølgende eller slangeformig Bevægelse, der fører Føden rundt, som om den blev kjærnet.

Denne Bevægelse er i Begyndelsen svag og langsom, men bliver hurtigere og hurtigere, efter som Fordøielsen skrider frem. Hensigten med denne kjærnende Bevægelse er at ælte de Stoffer, der befinder sig i Mavehulen, om imellem hverandre og derved lette Mavesaftens Blanding med dem, ligesom naar man i en Flaske ryster to Ting sammen, som man ønsker at blande.

Alt hvad vi har spist og drukket, maa, naar det bliver til Mavevælling, gaa ud af Maven i Tarmene, hvor det undergaar nogle andre Forandringer; og den nævnte mærkelige kjærnende Bevægelse af Maven blander derfor ikke alene Maden med Mavesaften, men skubber den, saasnart den er bleven til Mavevælling, til den Side af Maven, hvor der er en Udgang til Tarmene.

Det vilde nu være til stor Skade for os, dersom Maden gik gjennem Maveporten ud i Tarmkanalen uden at være fordøiet, og for at nøde Maden til et længere Ophold i Maven er der saa en Klap, som er indrettet saaledes, at enhver Føde, der forsøger at slippe for tidlig ud uden at være tilstrækkelig fordøiet, sendes tilbage igjen, og kun Mavevællingen faar Lov at slippe ud. Vilde vi nu ikke kalde den Snedker meget dygtig, som havde lavet en Dør, der selv kunde aabne og lukke sig i rette Tid og kun lod de rette Folk slippe ind, men de urette staa udenfor? Men denne lille Klap indeni os er lige saa mærkelig, som saadan en Dør vilde være. Thi efter hvert Maaltid bevarer den os for Lidelser og maaske for Døden ved

kun at lade den bløde Vælling gaa ud i Tarmene og ved i længere Tid at holde de haarde Stykker af Føden tilbage, indtil de er bedre fordøiede. Dersom vi er ubetænksomme nok til at synke noget, som slet ikke kan fordøies, fremkalder det ofte Sygdom og bliver kastet op igjen; men hvis dette ikke sker, er denne trofaste Dørvogter tilsidst nødt til at lade det gaa igjennem efter at have sendt det tilbage flere Gange, og saa faar vi til Straf Smerter i Maven og i Tarmene.

Ellevte Kapitel.

Naar vi har spist et godt, solidt Maaltid, tager det i Almindelighed fire eller fem Timer at faa det fordøiet og ud af Maven; og naar saa denne har været tom og rolig en lille Stund, kommer Sulten igjen og underretter os om, at det er paa Tide atter at tage nogen Føde til sig.

Dersom vi spiser, førend vi er sultne, det vil sige, førend Maven er tom, gaar den friske Føde ind og blander sig med den halvtfordøiede, forstyrrer Maven og gjør Fordøielsen mere vanskelig. Det er derfor bedre, dersom vi kan, at spise et kraftigt Maaltid paa en Gang og derpaa at vente nogle Timer, end bestandig at gaa og smaaspise. Mængden af de Næringsstoffer, vort Legeme kræver til sin Ernæring, retter sig efter dettes Omfang og Vægt, efter Klima og Aarstid, men navnlig efter det større eller mindre Slid paa Legemets forskjellige Dele som Følge af disses Arbeide. Ved store legemlige eller aandelige Anstrængelser behøver vort Legeme derfor mere Næring, end naar det hviler, og ligeledes naar man kommer sig igjen efter en Sygdom og skal søge at vinde de tabte Kræfter tilbage.

Børn behøver oftere Føde end fuldvoxne Folk, fordi de baade skal voxe og leve, men det er ogsaa for dem bedst at afholde sig fra at spise, indtil de er sultne; og det er en grim Vane altid at give smaa Børn noget at spise for at føie deres Lyst til Slikkeri eller for at beskjæftige dem og faa dem til at

være rolige, saaledes som nogle Mødre og Ammer gjør, der ikke vil have den Uleilighed at holde dem i godt Humør ved bedre Midler. Ved denne idelige Spisen vil Barnet miste sin Appetit til de rigtige Maaltider, dets Mave svækkes, det bliver kræsent, ilde tilpas og gnavent, og vil saaledes volde sin Moder eller Amme en hel Del mere Bryderi, end dersom hun ikke havde fordævet det ved sin Ligegyldighed eller overdrevne Eftergivenhed.

En fattig Kone med et Barn paa Armen tiggede en Gang ved Døren om noget Mad og fortalte, at hendes Barn var nær ved at dø af Sult. Fruen i Huset bragte Barnet et Stykke Smørrebrød, men Barnet skød det fra sig og begyndte at græde. Fruen spurgte, hvad der var i Veien. "Aa, Frue", sagde Konen, "det stakkels Barn spiser aldrig Smørrebrød uden med noget Sukker paa". Fruen strøede saa noget Sukker paa det, men hun beklagede, at en Kone, som var nødt til at tigge sit Brød, havde gjort sit Barn saa kræsent.

Tolvte Kapitel.

Tørst er meget værre end Sult. Om vi end ikke fik kraftig Føde, kunde vi leve i nogle Uger; men hvis vi intet havde at drikke, og der kun var en meget ringe Fugtighed i vor Føde, vilde vi sandsynligvis dø efter faa Dages Forløb. Det kommer af, at omtrent de to Trediedele af vort Legeme bestaar af Vand, og derfor trænger vi mere til Vand end til noget andet for at holde os i Live. Dersom en Mand, som veiede 150 Pund, fik alt Vandet tørret ud af sig, vilde han kun komme til at veie noget over 50 Pund. Hver Dag forbruges der meget Vand alene til Sved og Aandedræt; og naar vi ikke drikker tilstrækkeligt Vand til at erstatte Forbruget, melder der sig en Følelse af Tørhed og Brænden i Svælget, som underretter os om, at vore Legemer har for lidt Vand i sig. Ved Sved og Hududdunstning udskilles stadig Vand af Blodet, hvorved dette renses (omtrent 2 Pund Vand i 24 Timer).

Derimod kan kun med stor Vanskelighed flydende og luftformige Stoffer udenfra trænge ind gjennem Huden, fordi dens Overflade er overtrukken med et Slags Hornpantser (Overhud) og med et fedtagtigt Dække (Hudtalgen).

I varmt Veir sveder vi mere og behøver derfor mere Drikke til at erstatte Forbruget end i koldt Veir; og de Mennesker, som arbeider strængt og derfor sveder mere, er meget tørstigere og trænger mere til at drikke, end de, som kan holde Legemet kjøligt.

I tørre Klimaer lider man mere af Tørst og maa drikke mere Vand end i fugtige Klimaer, da jo Hududdunstningen i hine Klimaer er stærkere.

Det er ikke alene ved at drikke, at vi optager Vand i vore Legemer. Der findes en betydelig Del Vand næsten i al den Føde, vi tager til os. Brød f. Ex. bestaar omtrent halvt af Vand. Nogle Frugter indeholder saa meget Vand, at de slukker Tørsten næsten ligesaa godt som Vand; og alle flydende Sager, som vi nyder, f. Ex. Mælk, The, Øl og Suppe, bestaar mest af Vand.

Siden det er Vand, vi behøver, naar vi er tørstige, hvor taabeligt er det da ikke at vænne sig til at slukke Tørsten med stærkt Øl (beer) eller andre endnu skadeligere Drikke, saaledes som mange Folk gjør?

Vand er den sundeste og bedste Drik for os alle, dersom vi kun ønsker at tilfredsstille den naturlige Tørst; og Han, som har skabt os, og ved, hvad vi behøver, har forsynet Jorden med en Overflødighed af denne sunde, forfriskende Drik, gavnlig for det indvendige og udvendige af vort Legeme. Som Drikkevand passer bedst Kilde- og Brøndvand, ikke alene fordi det smager bedst, men ogsaa fordi det indeholder Kalksalte, som er gavnlige for Legemet. Ligesom ren Luft frelser os for mange dræbende Sygdomme, saaledes ogsaa rent Drikkevand. Man har mange sikre Exempler paa, at en hel Egns eller et Stadkvarters Indbyggere er blevne hjemsøgte af visse bestemte Sygdomme, saalænge de drak af urent Flod- eller Brøndvand, men at disse Egne atter blev sunde Opholdsste-

der, saasnart der sørgedes for en anden og bedre Vandforsyning. Vandet, som vi skal nyde i vor Mad og Drikke, kan nemlig være i høi Grad usundt, naar det har gjennemløbet Jordlag, som indeholder henraadnende Dyrelevninger eller andre Urenligheder. Forsaavidt som altsaa Brønde har deres Tilløb fra Kirkegaarde, Lossepladser eller Møddinger, maa de ansees for meget usunde, fordi der ofte udvikler sig giftige Luftarter og andre skadelige Stoffer, som da drikkes opløste i Vandet.

Mange af vore Indvoldsorme gjennemløber en Del af deres Liv udenfor os i andre Dyr eller i Vandet; man bør derfor helst undgaa at drikke mudret og uklart Vand, da disse Skabninger kan befinde sig deri; ligesaa overhoved alt Vand, der henstaar under fri Luft og er tilgjængeligt for Hunde eller Rotter, da det af disse Dyr kan befænges med Æg af Indvoldsorme, der vilde være meget farlige for os, hvis de kom ind i os. (Man skal derfor heller ikke kysse Hunde paa Snuden eller lade dem slikke os i Ansigtet, da der gjennem deres Næse og Mundslim let kan overføres Indvoldsorme i vor Mund.)

Mælk, Kaffe, The og tyndt, vel udgjæret Øl nyder vi mere som Nærings- og Forfriskningsmidler end for at slukke Tørsten.

Men der gives en anden Slags Tørst, som ikke er naturlig, og som ingen Drik kan slukke. Det er den Tørst, hvoraf Drukkenbolten lider; jo mere stærkt Øl og Spiritus han drikker, desto mere tørster han. Denne Slags Tørst er en Sygdom; og det eneste Middel til at slukke den er at helbrede Sygdommen. Vanen at drikke Spiritus eller for meget Øl frembringer denne falske Tørst ved at forstyrre Fordøielsen og ophidse Blodet, og det eneste Middel til at blive af med den er at ophøre med at drikke disse hidsende Drikke, og gjenoprette Helbreden ved sund Føde og kjølende Drikke.

Der kan vel næppe tænkes større Daarskab end at ophidse Blodet, ødelægge Helbreden og skade Sjælen ved dette Brændevin og lignende spirituøse Drikke, saaledes som vi ser

de mange stakkels Mennesker gjøre, der øder deres Penge paa at blive elendige, medens de kunde anvende dem til at gjøre sig Livet behageligt.

Forældre bør vel vogte sig for at lade Børnene vænne sig til stærke, hidsende Drikke. Den slingrende Drukkenbolt, som sulter sin Kone og sine Børn hjemme, for til sig selv at kunne kjøbe mere af den giftige Drik, der berøver ham Sands og Samling og gjør ham værre end et umælende Dyr, blev maaske fra først af ledet til den sørgelige Vane af en taabelig Fader eller Moder, som, da han var lille, lærte ham at foretrække stærkt Øl, Vin eller Spiritus for rent Vand, Mælk eller tyndt Øl.

Folk, som er vante til at drikke, kan gjøre det længe uden at mærke, hvad Fortræd de volder sig selv. Men tilsidst vil de sikkert faa det at fornemme. En eller anden skrækkelig Sygdom vil en Dag vise dem deres Indres ødelagte Tilstand, eller de vil gradvis svækkes baade paa Sjæl og Legeme. Opsynsmændene og Lægerne ved Galehuse kan fortælle os, hvor mange Mennesker, der her er indespærrede, fordi de har gjort sig selv vanvittige ved Drik; og Folk begaar i Drukkenskab Mord og andre Forbrydelser, som de i ædru Tilstand aldrig havde kunnet gjøre sig skyldige i.

Trettende Kapitel.

Næringsstoffer er for vort Legeme alle de Stoffer, der ikke alene fuldstændig ligner dem, hvoraf vort Blod og vort Legeme er sammensat (f. Ex. Æggehvidestoffer, Fedtarter, Sukker, Kogsalt, Jern o. a. L.), men som ogsaa er skikkede eller ved Fordøielse kan gjøres skikkede saavel til Optagelse i Blodet som til at danne Vævene, d. v, s. er fordøielige. Næppe et eneste af Næringsstofferne nydes ublandet, men næsten alle i visse naturlige Forbindelser, som stammer fra Dyre- og Planteverdenen, og disse kalder vi da Næringsmidler. Jo flere Næringsstoffer et Næringsmiddel indeholder, desto mere

nærende er det; jo lettere Næringsstoffet lader sig bearbeide af Fordøielsesredskaberne, desto lettere fordøieligt er det. Et Næringsmiddel kan være meget nærende, men meget vanskeligt at fordøie, og omvendt.

For det meste blandes flere Næringsmidler sammen ved Kunst og tilberedes paa forskjellige Maader, dels for at forøge deres Næringsværdi og Fordøielighed, dels for at gjøre dem mere velsmagende. Saadanne tilberedte Forbindelser af Næringsmidler kalder man Mad eller Spiser.

Lad os nu se, hvorledes vore almindelige Næringsmidler forsyner os med det Nødvendige til Livets Ophold, thi det gjælder for os om at træffe et rigtigt Udvalg blandt de forskjellige Slags. Dette kan vi alene gjøre, naar vi ved, hvilke og hvor meget af de uundværlige Næringsstoffer, der indeholdes i ethvert Næringsmiddel. Vi er nødte til at blande flere og forskjelligartede Næringsmidler sammen, baade af Dyreriget og Planteriget, fordi vor Føde da indeholder den rette Mængde af de forskjellige Næringsstoffer, navnlig Æggehvidestoffer, Fedtarter, stivelse- og sukkerholdige Stoffer; i dyrisk eller animalsk Føde er der nemlig for faa fede, stivelse- og sukkerholdige Stoffer, i Planteføde for faa æggehvideholdige Stoffer. Vore Fordøielsesredskabers Indretning henviser os ogsaa til Nødvendigheden af blandet Næring, ligesom det er tilstrækkelig bevist, at vi til et sundt, kraftigt Liv behøver Afverling i Maden; thi Historien lærer, at de Folkeslag, der har ydet Menneskeslægten de største Tjenester, har levet og lever af blandet Føde.

Kjødet indeholder mest Æggehvidestoffer og afgiver, nydt paa rette Maade, fortrinlig Næring. Ved det Kjød, vi fortærer, kommer især to Ting i Betragtning, nemlig Muskeltrevlerne og Kjødsaften, der findes i og mellem Trevlerne; kun naar begge disse Dele bliver sammen, har Kjødet hele sin Næringsværdi. Stegning, hvorved mindst Kjødsaft gaar tabt, er derfor bedre end Kogning. Hvad de forskjellige Kjødsorters Fordøielighed angaar, da følger de omtrent paa hverandre i

denne Orden: Kjød af Fisk, Fugle, Pattedyr, Krebs og Hummer. Vildt er lettere at fordøie end Kjødet af Husdyr, Oxekjød og Lammekjød fordøieligere end Svinekjød og Gaasekjød, og Kjødet af unge Dyr fordøieligere end Kjødet af ældre. For sunde og kraftige Mennesker er Oxekjød og Lammekjød det mest nærende. Indvoldene af Dyrene (som Lever, Nyre, Hjerte) og Hjerne, Tunge o. desl., indeholder lignende Næringsstoffer som Kjødet og er derfor ogsaa nærende, men fordetmeste ikke saa let fordøielige; Ben afgiver et Fedtstof, Marven; Brusk, Sener og Hinder er limgivende og vanskelige at fordøie. Blodet er et særdeles godt Næringsmiddel, men anvendes kun sjelden som saadant.

Mælk indeholder i sig selv alle de Stoffer i deres rette Forhold, som er nødvendige til Legemets Ernæring og Vært. Den er for det spæde Barn aldeles uundværlig som det eneste passende Næringsmiddel. Den indeholder Æggehvidestof i Form af Ostestof, Blodets Salte, olieagtige og fede Stoffer (Smørstoffer) i Fløden, Sukker (Mælkesukker) og en betydelig Del Vand. Den om Morgenen malkede Mælk indeholder mindre Smør- og Ostestoffer end Aftenmælken og er derfor mindre nærende og ikke saa let fordøielig som denne. Samuel Baker, den bekjendte Reisende, fortæller os, at medens han levede i det indre Afrika, maatte han ofte tilbringe anstrængende Dage med at jage vilde Dyr til Føde for Soldaterne, han havde med sig, og han fandt da, at intet var saa godt som Mælk til at opholde Livet ved under en hel lang Dags Arbeide, navnlig naar han blandede den med to Dele Vand. En saadan Drik, tilføier han, er langt at foretrække for Rum eller andre stærke Drikke, som kun opliver for en liden Tid.

Smør og Ost stammer begge fra Mælken, som har dem at takke for sit store Næringsværd. Osten er et Æggehvidestof og svarer til Hviden i Ægget, Smørret er Fedt og kan træde i Stedet for Blommen; begge danner altsaa først sammen et hensigtsmæssigt Næringsmiddel især i Forening med Brød.

Æg er ved Siden af Kjød og Mælk ikke blot det mest nærende, men ogsaa, især raa eller blødkogte, et letfordøieligt Næringsmiddel. Blommen bestaar hovedsagelig af Fedt, som er sukker-, jern- og fosforholdigt, Hviden af Æggestof; denne sidste er derfor særlig nærende og let at fordøie.

Hvedemel og Rugmel, som i Form af Brød tjener os til stadig Næring, indeholder Glutén (eller Planteæggehvide), Stivelse, Sukker og nogle olieagtige fede Stoffer, samt mineralske Bestanddele, der ligner Blodets Salte. Glutén er et hvidt, limagtigt Æggehvidestof og udgjør den mest nærende Del af Melet; Stivelse er et hvidt, kornet Stof, der bliver geleagtigt i kogende Vand; det ligner i sin Sammensætning Sukker saa meget, at det ene let kan blive til det andet: Stivelsen i Byg forandres til Sukker af Spyttet, Mavesaften og andre Safter i Indvoldene. Hveden indeholder en større Mængde Glutén end Rugen og enhver anden Sædart, men da ved Kornenes Afskalning en stor Del af Glutén hænger ved den afløste Skal (Klidbet), er grovt (klidholdigt) Rugbrød mere nærende end Brød af fint Hvedemel.

Erter, Bønner og andre Bælgfrugter er blandt Grøn- eller Havesager de mest nærende, da de er rige paa Æggehvidestof; de fleste andre Grønsager, som Gulerødder, Ræddiker, Løg, Kaal, Salat o. s. v., har derimod kun liden Næringsværdi (omtrent de ni Tiendedele er Vand); de har væsenlig Betydning for deres Velsmag og som krydrende Tilsætning til Maden.

Poteter, som desværre er en stadig Føde for mange fattige Mennesker især i Europa, og Ris, Hinduernes Hovednæringsmiddel, bestaar næsten kun af Stivelse og Vand og indeholder saa liden Næring, at halvandet Pund Hvedebrød antages at indeholde omtrent samme Mængde af Næringsstof som ti Pund Ris eller Poteter. Disse bør derfor helst tillaves og nydes med Mælk, Æg, Fisk, Kjød eller Fedt.

De fleste Frugtsorter (Blommer, Kirsebær, Æbler, Pærer, Ribs, Stikkelsbær, Druer, Græskar o. s. v.) kan næsten ikke kaldes Næringsmidler. Sin behagelige Smag

og forfriskende, kjølende Virkning skylder Frugten det Vand, samt Sukkeret og Syren, som findes i den. Hvor lidet Frugt er skikket til Legemets kraftige Ernæring, har man ofte bragt i Erfaring. Saaledes gjorde man i Bourgogne en Gang det Forsøg at ernære Arbeiderne under Vinhøsten med Druer og lidt Brød og Suppe; men Folkene mistede hurtigt deres Kræfter, saa at man maatte vende tilbage til Kjødspise og indsaa, at denne i Virkeligheden var den billigste. — Olieagtige Frugter, som Kastanier, Mandler og Oliven, er derimod rigere paa æggehvideagtige Bestanddele og Fedtstoffer og anvendes derfor i de sydligere Lande som gode Næringsmidler.

En hel Del faste og flydende Stoffer anvendes som gavnlige Tilsætninger til Maden, navnlig Kogsalt, Sukker, Olie og Eddike; disse er selv Næringsmidler eller bidrager ialfald til Beforbring af Fordøielsen. Krydderierne er kun Pirringsmidler for Smags- og Fordøielsesredskaberne; de stærke, som Peber, Kryddernelliker, Vanille o. L., maa nydes med Maade og helst ikke af Børn og unge Kvinder.

Fjortende Kapitel.

De forskjellige Slag Spiser og Drikke kan selv virke skadelige ved at nydes i Overmaal, for varme eller kolde, eller ved at være af slet Beskaffenhed. Men især bør man vogte sig for Gifter. Et Stof er giftigt, naar det overført i Legemet bevirker en sygelig Tilstand eller Død. Hvis man dypper en Knivsod i den indianske Pilegift (Curare) og ridser sig dermed, eller — hvad ethvert Menneske ved af egen Erfaring — hvis man er saa uheldig at komme i for nær Berørelse med en Brændenælde, overføres der Stoffer i vort Blod, som bevirker visse Onder: Pilegiften lammer fuldstændig det saarede Lem, Nældens Væske bevirker blot en ubetydelig, til et enkelt Sted indskrænket Ophovning og Kløe. Paa lignende Maader kan nu mange andre Stoffer virke, naar de ligefrem overføres i Blodet, saaledes Giften fra Hugormens og andre Gift-

slangers Bid, saavelsom Moskitoens og Hvespens Stik. Nedsvælger vi saadanne Giftstoffer, har vi, efter hvad Erfaringen lærer os, ingen Skade deraf; forsøger man derimod at nyde Skedevand, Svovlsyre, Blaasyre, Arsenik o. m. A., angribes vi i vor Fordøielseskanal af disse skadelige Stoffers Virkninger, ofte saa voldsomt, at alt Haab om Helbredelse maa opgives. Mærkeligt er det, at saaledes nogle Gifter kan virke, naar de ligefrem overføres i Blodet, andre blot, naar de nedsluges — begge Slags, fordi de forandrer Blodets Sammensætning eller umiddelbart virker paa Nervesystemet.

Nu gives der en Del Stoffer, som nydes i det daglige Liv, ofte i ikke ringe Mængde, skjønt de egentlig er meget farlige; men man kan vænne sig til saadanne Stoffer ved stadig kun at indtage smaa Dele ad Gangen. Tobaksplanten indeholder en meget farlig Gift (Nikotin), som i ren Tilstand virker dræbende paa mindre Dyr. At tygge Tobak og ryge Cigarer er de skadeligste Maader, hvorpaa Tobak benyttes; for Børn og unge Mennesker er enhver Brug af Tobak fordærvelig, da den svækker Fordøielsen og slapper Nervesystemet. Kun fuldt udviklede Mennesker kan lidt efter lidt vænne sig til at taale Tobak, saaledes at den, nydt med Maade, ikke foraarsager paaviselig Skade.

De gamle Grækere afbilder Søvnens Gud, Morfevs, med en Valmue i Haanden, idet de kjendte denne Plantes søvndyssende Egenskaber. Dens hvide Mælkesaft størkner i Luften til en brun, seig Masse, som kaldes Opium, og som indeholder flere forskjellige Giftstoffer, af hvilke især Morfinen anvendes som et søvndyssende og beroligende Middel i smertefulde Sygdomme. Denne Morfin er, naar den anvendes i større Mængder en dræbende Gift; men ikke desto mindre spiser eller ryger mange Mennesker, ja hele Folkeslag (f. Ex. Kineserne) Opium for at beruse sig, og forkorter saaledes deres Liv gjennem en langsomt tærende Sygdom.

Spiritus af Korn, Poteter, Sukkerrør (Rum), Druer (Kognak) osv., en Drik, der anvendes som Berusningsmiddel, er ligeledes en farlig Gift, som hurtig overføres i Blodet

og kan bevirke meget alvorlige Sygdomstilfælde. At Spiritus brugt som Medicin, kan virke oplivende for et kort Øieblik og inciterende paa Livsorganerne, er ganske vist, og den har derfor Betydning i enkelte Sygdoms- eller Ulykkestilfælde, men ligesaa vist er det, at den desværre altfor hyppig nydes ud over det Nødvendige og anretter ubodelig Skade for Legeme og Sjæl.

Til Farvning af Sukkergodt og andre spiselige Sager bruges ofte giftige Stoffer; ligesom ogsaa Børn maa vogte sig vel for at tage farvet Legetøi af Træ, Papir o. L. i Munden.

Stor Opmærksomhed bør altid henvendes paa de Kar og Redskaber, der benyttes til Næringsmidlernes Tilberedelse eller Opbevaring; navnlig vogte man sig vel for graat Trækpapir, Blypapir, farvede Trækasser, Kobberkar og Lerkar med daarlig, let afskallende Glasur (thi Glasuren indeholder Bly). Endvidere har Menneskenes Havesyge medført mange skadelige Forfalskninger af vore Levnetsmidler for at give billige eller forbærvede Varer Udseendet af dyrere og sund Føde. Saadanne Bedragerier bør efterspores og straffes strengt, da de, som gjør sig skyldige deri, udsætter deres Medmennesker for Svækkelse eller endog dødelige Sygdomme.

Er et Forgiftningstilfælde imidlertid indtruffet, maa man søge at anvende en Modgift. Dennes Virkning beror væsentlig derpaa, at den ved at forbinde sig med Giften inden i os, gjør dennes Stof uskadeligt, eller den skal bevirke en Opkastning af det Nedsvælgede, saaledes at Giften ikke kommer til at passere Tarmkanalen. Varmt Vand eller et Brækpulver anvendt i rette Tid frelser ofte fra Døden. Men for mange af de forskjellige Forgiftninger er tillige særlig Behandling nødvendig, og vi skal derfor næste Gang nærmere omtale disse.

Femtende Kapitel.

Naar Føden er bleven fuldstændig opløst i Maven, er det næste, der skal gjøres, at udskille alle de grove Dele, som ikke

er til nogen Nytte for Legemet, og gjøre den nærende Del i Stand til at forvandles til Blod. Saasnart Mavevællingen er gaaet igjennem Maveporten, træder den ind i en Kanal, kaldet Tarmen, som paa et udvoxet Menneske er henved 30 Fod lang; den første og længste Del af denne Kanal hedder Tyndtarmen; den nederste Del, Tyktarmen, har omtrent en Fjerdedel af Tyndtarmens Længde.

Dette lange Rør er foldet sammen og optager saa liden en Plads som muligt i Legemet.

Væggene af dette Rør har den samme ormeagtige Bevægelse som Væggene af Spiserøret har, og Mavevællingen skubbes ved Hjælp af denne Bevægelse lempelig fremad.

Paa sin Vei optager Mavevællingen tre Væsker i sig, nemlig Galden, som affondres af Leveren, Bugspyttet, som dannes i Bugspytkjertlen, der ligger lige under Maven, og Tarmsaften, som affondres fra Tarmens indvendige Beklædning.

Disse tre Væsker har den eiendommelige Virkning at adskille den nærende Del af Mavevællingen i Form af en Væske, som er tynd og fin nok til at løbe gjennem de mindste Kar; og tillige foretager de nogle Forandringer dermed, som gjør den endnu mere skikket til at blive til Blod. Galden hindrer ogsaa en hurtig Forraadnelse af Tarmindholdet.

Den fine, nærende Vædske, som saaledes er udskilt af Mavevællingen, kaldes Mælkesaften eller Næringssaften, og langs med Tarmene findes der da fine Kar, rede til at modtage denne nærende Væske, saasnart den er færdig.

Ved at tilbagelægge den hele Strækning af det 30-Fods Rør er saaledes efterhaanden alle de gode og opløselige Stoffer i Mavevællingen blevne opløste og i Form af Mælkesaft førte til de store Aarer, som tømmer det ud i Blodet i Nærheden af Hjertet. Kun de uopløselige og ubrugbare Stoffer føres gjennem den nederste Del af Tyktarmen, den saakaldte Endetarm, ud af Legemet.

Vi har nu set, hvilken Vandring Føden har foretaget gjennem Legemet, og hvor forandret den er bleven under

denne Vandring. Hvilken Slags Mad man end spiser, frembringes den samme fine, hvide Mælkesaft deraf, som senere forvandles til det røde Blod, der løber gjennem alle Legemets Aarer.

Mælken, som er det spæde Barns eneste Næring, bliver til Blod paa selv samme Maade som Brødet, Kjødet, Osten og alle de mange andre forskjellige Ting, der udgjør det voxne Menneskes Næring. Hvalens Fedt og det raa Sælhundekjød, som Grønlænderen spiser, bliver ligesaa vel til Blod, som Hinduernes Ris og Frugt. De bedste Middagsretter, som kan faaes for Penge, og de dyreste Vine gjør ikke den rige Mands Blod forskjelligt fra den Fattiges, der maa nøies med Brød, Fedt og Poteter til sin daglige Næring.

Tusinder af fattige Irlændere lever af Poteter og skummet Mælk, og Millioner af Hinduer hovedsagelig af Ris og Frugt. Den vandrende Araber stiller sin Sult med Dadler og Brød, bagt af Lotus-Plantens Frø; Folk paa Kamschatka lever næsten udelukkende af Fisk, de som bebor Sydamerikas Pampas af Bøffelkjød; og blandt Indvaanerne paa nogle af de ostindiske Øer betyder Ordet Sago Brød, fordi Sago, der er Marven i Stammen af et Palmetræ, er et af deres Hovednæringsmidler; Eskimoerne, som bebor tilfrosne Egne, hvor det er for koldt for Korn og andre Planter at gro, maa nøies med Hvalens Spæk og hvilketsomhelst Dyrs Kjød, de kan faa. Saaledes kan Menneskene, hvis Bestemmelse det er at befolke hele Jorden, finde Føde i ethvert Land og under hvilketsomhelst Klima, naar de kun bruger deres Hoved og deres Hænder paa den rette Maade for at faa den.

De fleste Dyr lever i naturlig Tilstand af en enkelt Slags Føde og findes derfor kun paa de Dele af Jorden, hvor der er størst Overflødighed af de for dem bestemte Næringsmidler. Men Mennesket finder sin Føde overalt paa Jorden og under Jorden, i Havet og i Luften; i en talløs Forskjellighed af Frugter og Blade, af Frø og Rødder, af Landdyr, Fugle og Fisk; og de skiftende Aarstider og den uendelige Afvexling i Formerne og Farverne af Træer, Plan-

ter og Dyr, som gjør denne Verden saa skjøn at betragte og saa fornøielig at leve i, forsyner os med tusind forskjellige Slags Næringsmidler til Livets Ophold.

Sextende Kapitel.

Nogle mener maaske, at det vilde være bedre for os, om Føden blev givet os uden nogen Anstrængelse fra vor Side, ligesom Græsset voxer for Koen og Bladene for Larverne, og saaledes vilde det vel ogsaa være, dersom vi var bestemte til at leve Dyrenes Liv, spise, sove og dø.

Men vi har legemlige og aandelige Evner, som Dyrene ikke har, og jo flere af disse Evner vi anvender paa rette Maade, desto lykkeligere og bedre er vi.

Sult har til alle Tider lært Menneskene at arbeide, bedre end noget andet Middel har formaaet. Da de ikke fandt Føden færdig, hver Gang de behøvede den, maatte de udtænke Midler til at sikre sig en stadig Forsyning. De lærte at fange Skovens og Markens vilde Dyr, Fuglene og Fiskene; lærte at pløie Jorden og at saa Sæden, som kunde blive til Brød; de opfandt Værktøi og Maskiner, som kunde hjælpe dem til at gjøre dette Arbeide lettere; de udfandt, hvorledes Jorden kunde frembringe de største Ax, og hvorledes de paa bedste Maade kunde opklække de Dyr, som er tjenlige til Føde. Ved Hjælp af Ilden frembragte de en sund Spise af Ting, som i den naturlige Tilstand neppe vilde have tjent til Ernæring.

Naar deres eget Land ikke ydede dem tilstrækkeligt, opfandt de Skibe til at hente det fra andre Lande; og saaledes har al den Besvær, Menneskene maatte døie for at føde deres Legemer, bragt deres Aand til at voxe, saa at de er blevne tænksomme og opfindsomme og satte istand til at udføre andre Ting godt ved Siden af at kjæmpe for Føden.

Kunde den Almægtige have opdraget sine Børn paa en bedre Maade, end ved at tvinge dem til at anvende de Kræfter og Evner, han har givet dem, og samtidig belønne deres

Anstrængelser ved at lade Jorden frembringe Føde i Forhold til deres Arbeide!

Israels store Psalmist, der for næsten tre tusind Aar siden skrev de herlige gamle Sange, som vi endnu læser til vor Opbyggelse, synes at have anset Arbeidets Nodvendighed som et af de største Beviser paa Guds Godhed:

"Han lader Græs gro for Fæ og Urter til Menneskets Tjeneste for at fremføre Brød af Jorden."

"Mennesket gaar ud til sin Gjerning og til sin Tjeneste indtil Aftenen."

"O, Herre, hvor mange er dine Gjerninger! Du gjorde dem alle viselig; Jorden er fuld af dine Eiendomme."

Syttende Kapitel.

Dersom vort Aandedræt standsede blot i nogle faa Minutter døde vi.

Hvad gjør vi da, hver Gang vi drager Aande, som er vigtigt for vort Liv?

Vi gjør to Ting, naar vi aander: vi indaander noget og vi udaander noget.

Vi bringer ved Indaanden et for Livets Bevarelse ganske uundværligt Stof, som findes i Luften, ind i vort Blod, og ved Udaandingen fjerner vi en skadelig Luftart fra Blodet.

Vi har set, hvorledes Blodet, som nærer os, er fremkommet af Maden, vi spiser; men efter at have modtaget Mælkesaften af Føden og være bleven tilført Hjertet, behøver Blodet endnu noget andet for at blive til rigtig rent Blod.

Dette andet udgjør en Del af Luften omkring os og kaldes Ilt, og alt Blodet i vort Legeme maa udsættes for Luften, for at det kan paavirkes af Ilten i den. Inde i Vævene og Blodstrømmen forvandler (forbrænder) Ilten de optagne Stoffer saaledes, at Legemets Ernæring og Liv vedligeholdes, og de afbrugte Stoffer udskilles. Kulsyren er et Hovedprodukt af denne Forbrænding.

Blodet bliver ligesom til en dødbringende Gift og dræber øieblikkelig, naar det ikke ved Aandedrættet udsættes for Ilten og Luften. Naar altsaa et Menneske drukner, dør han, fordi Vandet hindrer Luften i at gaa ned gjennem Luftrøret, og derfor ingen Ilt kan naa Blodet; og Blodet, som maa rinde gjennem Legemet uden at være bleven renset, standser Hjertets og Hjernens Virksomhed og foraarsager Døden i faa Minutter. Naar et Menneske bliver kvalt paa anden Maade, finder Døden Sted af den selvsamme Grund.

Vi kan ikke se denne Ilt mere, end vi kan se Luften, hvoraf den er en Del; og dog er Kemikerne, uden at se den, istand til at udskille den af Luften og fylde den paa Flasker eller andre lufttætte Kar og at udfinde paa hvad Maade den er forskjellig fra den almindelige Luft omkring os.

Vi ved, at uden at se Luften kan vi alligevel tidt mærke dens Tilstedeværelse, naar en Storm driver den imod vort Ansigt, naar den ryster Skovens mægtige Træer og oprykker Egen, naar den pisker Oceanets Bølger og knækker Skibets store Mast. I har maaske alle set Bolde af Blære eller Kautschuk udspilede ved Luft; og Luft anvendes ogsaa undertiden i Stedet for Fyld i Puder ved at pustes i lufttætte Beholdere.

Paa samme Maade som vi kan føle, at Luften er en virkelig Gjenstand, uden at vi ser den, kan vi bemærke Iltens Virkning paa andre Ting uden at se den selv. Dersom saaledes en Flaske er fyldt med Ilt, er den tungere, end naar den er fyldt med almindelig Luft, og hvis man sætter et tændt Lys i en Flaske med Ilt, vil den brænde klarere end i almindelig Luft; blæser man Lyset ud og sætter det i Ilt, medens Tanden er rød, blusser det øieblikkelig op til Flamme igjen; og selv et Stykke rødglødet Staaltraad brænder i Ilten som en Træpind.

Men bringer man et tændt Lys ind i Luft, som ikke indeholder Ilt, gaar det øieblikkelig ud. Det er Ilten i Luften, som frembringer Ild, thi Ilden frembringes ved Brændselets hurtige Forening med Ilt. Vi er istand til at tænde en Ild

og holde den vedlige ved Hjælp af Luftens Ilt; og naar vi blæser til Ilden med en Puster, blusser den bedre op, fordi vi forsyner den hurtigere med Ilt. Ilt er saaledes nødvendig baade til Liv og Forbrænding.

Vi ser altsaa, at den store Verden, hvori vi lever, forsyner os med to Ting, som er nødvendige for Livet: Føden, som bliver til Blod, og Luften, som holder Blodet rent ved at forsyne det med den til Livet nødvendige Ilt.

Attende Kapitel.

Naar alt Blodet er inde i Legemet, hvorledes kan det saa udsættes for Luften?

Dette sker ved Hjælp af Hjertet og Lungerne. Lungerne er to porøse, svampede Redskaber, hvoraf den ene ligger i høire, den anden i venstre Halvdel af Brysthulen; Millioner af smaa Huller eller Celler i dem fyldes ved Indaandingen med Luft, ligesom en Svamp kan fyldes med Vand.

Luften strømmer ned i Lungerne gjennem Luftrøret, hver Gang vi aander. Luftrøret deler sig i to Grene, som gaar ned hver i sin Lunge.

Naar disse to hule Grene naar Lungerne, deler de sig i mange mindre Rør, som fører Luften til Luft-Cellerne. Disse smaa Luftrør eller Grene af Luftrøret kaldes Bronchierne. Naar vi har en slem Forkjølelse, og vort Bryst gjør ondt, er det fordi disse Rør er angrebne.

Hjertet sender Blodet ind i Lungerne, for at det kan mødes med Luften i disse Celler. Hjertet, en sækformig Muskel omtrent af Størrelse som en knyttet Haand, ligger i Brysthulen over mod venstre Side; det driver Blodet uafladelig fremad ligesom en Trykpumpe. Det indeholder fire Huller eller Kamre, som hele Livet igjennem stedse er fyldte med Blod og afvexlende uddriver en Del deraf og atter optager en ny Del. For at holdes fugtigt er Hjertet indesluttet i en Slags Pose med tynde Vægge, Hjærteposen, som indeholder en Væske.

Vi har tidligere sagt, at strax efter at Mælkesaften fra Føden er bleven blandet med Blodet, løber dette ind i Hjertet gjennem store Aarer. Enderne af disse to store Aarer udmunder i det første Hjertekammer, kaldet det høire Forkammer.

Blodet, som disse Aarer fører til Hjertet, er af en mørk Purpurfarve, næsten sort; dette forvandles til lyserødt Blod ved Luftens (Iltens) Paavirkning i Lungerne.

Saasnart som dette mørkt-udseende Blod fra Blodaarerne er løbet ind i det første lille høire Forkammer, gaar det gjennem en Klap eller Aabning ind i Kamret underneden, som kaldes det høire Hjertekammer.

Denne Klap er en lille Kjødlap, løs ved den ene og fast ved den anden Side, omtrent som en Dør paa sine Hængsler. Disse smaa Døre aabnes kun den ene Vei og lukker sig altid øieblikkelig igjen. Naar derfor Blodet er løbet gjennem den lille Klap ned i det høire Hjertekammer, lukkes den lille Dør efter det, og det kan da ikke løbe tilbage igjen; og Hjertekamret klemmer sig sammen ved Hjælp af de stærke Fibre af Kjød, som omgiver det, og tvinger saaledes Blodet op gjennem Pulsaaren, der forgrener sig til høire og venstre ind i de to Lunger.

Denne Pulsaare, som kaldes Lunge-Aaren eller Lunge-Pulsaaren, er den eneste i Legemet, som fører det ikke iltede og mørke Blod fra Hjertet, og Lunge-Blodaarerne er de eneste Aarer, som fører rødt og iltet Blod til Hjertet.

Saasnart Blodet mødes med Luften i Lungerne, forandrer det sig fra den mørke Purpur Farve til en klar rød. De røde Blodlegemer indsuger Ilten og fører den i uforandret Tilstand omkring til de Steder, hvor den atter skal afgives for at benyttes; men samtidig gaar Kulsyren, som er bleven indsuget i Haarkarrene, ud igjennem Lungecellernes Vægge. Blodet selv undergaar herved en Farveforandring, idet det med Kulsyre, altsaa med "Affald" eller Urenheder befængte Blod er mørkt, medens det ved Indsugningen af Ilt atter bliver lyst.

Naar Blodet saaledes er renset og gjort lyst, bliver det sendt tilbage til Hjertet gjennem andre Aarer. Men det lyse

Blod vender ikke tilbage til det samme Kammer i Hjertet, hvorfra det mørke Blod er sendt ud. Det strømmer ind i et tredie lille Kammer, kaldet det venstre Forkammer; derpaa løber det ned i det fjerde eller venstre Hjertekammer, som strax trækker sig sammen og sender Blodet ind i den store Pulsaare eller Aorta, gjennem hvilken det strømmer ind i de andre Pulsaarer i alle Dele af Legemet. Hver Gang Hjertet banker, omtrent 70 Gange i Minuttet — mere end 4000 Gange i Timen — er dette Arbeide blevet gjennemgaaet med at gjøre Blodet rede til Brug i Legemet. Omtrent 15 Gange i Minutet naar vi aander paa den sædvanlige Maade, strækker Lungerne sig ud for at modtage Luften; Ilten forlader Luften, optages i Blodet og gjør det lyst, den daarlige Luft er sat i Frihed og udsondret, og det rene lyse Blod vender tilbage til Hjertet, færdigt til at blive sendt ud gjennem Legemet.

Dersom Hjertet et Øieblik blev træt og forsømte at sende Blodet til Lungerne, dersom Lungerne nægtede at udvide sig og modtage Luften, — vilde vi dø ligesaa vist, som hvis vi druknede eller kvaltes.

Hvor hjælpeløse maa vi ikke føle os i den Almægtiges Haand, der opholder vort Liv, naar vi ved, at vort Liv hvert Øieblik beror paa de indvendige Deles regelmæssige Bevægelser, som foregaar aldeles uafhængig af vort Herredømme og Villie! Men lader det os føle hjælpeløse, saa lader det os tillige føle, hvor trygt vi kan stole paa den uforanderlige Magt, som lader vort Hjerte banke og vore Lunger aande uden nogen Tanke eller Bekymring fra vor Side.

Føden kan vi vente lidt paa; det er derfor overladt til os selv at gjøre Udveie for den. Men Luft maa vi have hvert Minut, og vi er derfor overalt omgivne af det rene, bløde, forfriskende Stof, og vore Lunger aabner sig af sig selv for at indsuge det.

Nittende Kapitel.

Naar Hjertet har gjort den første Del af sit Arbeide, nemlig sendt det mørke Blod ind i Lungerne for at renses,

maa det dernæst sende det lyse Blod afsted gjennem Legemet. — Der er to Slags Rør, som fører Blodet omkring i Legemet. De kaldes Pulsaarer og Blodaarer. Pulsaarerne fører det rene lyse Blod fra Hjertet til alle Dele af Legemet, Blodaarerne bringer det mørke, urene Blod fra alle Legemets Dele til Hjertet.

Naar man lægger sin Haand paa sin venstre Side, vil man føle Hjertet banke. Og lægger man sit Øre til et andet Menneskes Side, kan man høre den Lyd, det giver, naar det banker. Denne Banken foraarsages af Hjertets Bevægelse, naar de to nederste Kamre trækker sig sammen og trykker Blodet ud.

Det høire Hjertekammer sender det mørke Blod til Lungerne (som vi saa i det sidste Kapitel), medens det venstre Hjertekammer paa den anden Side tvinger det lyse Blod, som er bleven sendt tilbage fra Lungerne, ind i den store Pulsaare, som udgaar fra Hjertet. Denne store Pulsaare kaldes Aorta. Den forgrener sig i mindre Pulsaarer, ligesom Stammen i et Træ forgrener sig i Grene og Kviste, og der er et saa umaadeligt stort Antal af disse Side-Pulsaarer, og de fleste af dem er saa tynde og smaa, — meget tyndere end det fineste Haar, — saa at de kan gaa ind i hver eneste Del af Legemet.

De fleste har vel set en Brand- eller Havesprøite, ud af hvilken Vandet pumpes gjennem Læder- eller Guttaperchaslanger; Hjertet ligner en saadan Pumpe, og Pulsaarerne saadanne Slanger eller Rør.

Hjertet driver Blodet med en saadan Kraft ind i Aorta, at dersom den blev prikket, vilde Blodet sprøite ud ligesom et lille Springvand; og Pulsaaren vilde springe ved Blodets Indstrømning i den, hvis den ikke var meget stærk. Vi ser derfor, at Aorta er den stærkeste af alle Pulsaarerne og Blod-Aarerne.

Pulsaarerne er sammensatte af tre Lag af forskjellige Slags Hud, som alle tilsammen danner et Rør saa fast og stærkt som Brusk, men mere elastisk end Viskelæder. Det er fordi Pulsaarerne er aa elastiske, at de hjælper Blodet til at

cirkulere. Hjertet vilde ikke have Kraft nok til at sende Blodet til de fjernere Pulsaarer, naar disse ikke selv hjalp til med at holde det i Bevægelse, men naar Blodet strømmer ind i dem udstrækker Pulsaarernes Vægge sig først for at modtage det og presser sig strax derefter sammen igjen; og dette tvinger Blodet fremad. Blodet kan ikke flyde tilbage til Hjertet, fordi der er anbragt en Klap til at forhindre dette, og da hver Del af Pulsaarerne først trækker sig ud og derpaa trækker sig sammen igjen, naar Blodet er kommen derind, holdes Blodet saaledes i bestandigt, hurtigt Omløb.

Det er altid meget farlig at stikke eller skjære sig i en Pulsaare, fordi Blodet løber saa hastig igjennem den, at vi kan forblode os, før det kan standses. Men Pulsaarerne er vel beskyttede mod Beskadigelse. De større af dem ligger aldrig umiddelbart under Huden, saaledes som enkelte af Blodaarerne gjøre; nogle er indesluttede af Kjød, nogle ligger endogsaa inden i Knogler, som i Tænderne og Kjæben, og nogle ligger i særlige Gruber, hvor de er vel sikrede for Stik og Saar. Det er derfor sjeldent, at en stor Pulsaare bliver beskadiget ved en ulykkelig Hændelse. Naar man skjærer eller stikker sig et eller andet Sted, saa at Blodet kommer frem, er det næsten altid en lille Blodaare, som er saaret, og da Blodet løber langsommere gjennem Blodaarerne, har det ikke meget at betyde.

Naar man betragter Undersiden af Haandledet vil man se Blodaarerne lige under Huden med det mørke, purpurrøde Blod i sig; og hvis man trykker med Fingeren lidt nedenfor Haandledet paa Tommelfingerens Side, vil man føle en Pulsaare banke eller slaa. Dette Slag kaldes Pulsen, og det foraarsages ved Pulsaarens pludselige Bevægelse, naar den udvider sig, hver Gang den modtager en ny Blodstrøm fra Hjertet.

Pulsaarerne banker ligesaa ofte som Hjertet banker, fordi Hjertet slaar hver Gang det trækker sig sammen og sender Blodet ind i Pulsaaren, og Pulsaaren slaar, hver Gang der flyder frisk Blod ind i den. Hjertet og Pulsaarerne hos de

fleste kraftige, voxne Mennesker slaar omtrent 70 Gange i Minuttet, noget hurtigere hos Børn. I nogle Sygdomme slaar de hurtigere — det vil sige, Blodet løber hurtigere, — i andre Sygdomme flyder Blodet langsommere; og ved at beføle Pulsen i vort Haandled, naar vi er syge, kan Lægen tidt afgjøre, hvad der feiler os, af den Maade, hvorpaa Blodet løber, og den Hastighed, hvormed det flyder.

Denne hurtige Bevægelse af Pulsen viser os Hurtigheden, hvormed den ene Blodbølge følger den anden. Men vi maa vel betænke de to vigtige Ting, Blodet har at gjøre, medens det iler med denne Hast: det optager og bortfører alle gamle og ubrugelige Stoffer fra hver Del, og paa samme Tid giver det hver Del frisk Næring. Det er ligesom om man lagde Kul paa Ilden og førte Asken bort i det samme Øieblik.

Denne vidunderlige Livs-Vædske fører alle de Stoffer med sig, som kræves til at frembringe alle de forskjellige Substanser i Legemet. Til Kjødet giver Blodet det, som kan blive til Kjød, til Hjærnen giver det, hvad der kan blive til Hjærne, til Benet, hvad der kan blive til Ben, til Huden, hvad der kan blive til Hud; og ikke alene fornyer det og holder ilive enhver fast Del af Legemet, men fornyer tillige Vædskerne (som Mavesaften, Galden, Spyttet og Taarerne), saa at Blodet efter endt Vandring gjennem Pulsaarerne ikke indeholder mere Næringsstof, men er bleven bebyrdet med overflødige Ting; det har tabt sin røde Farve og er blevet næsten sort; det kan ikke længere føde Legemet og opholde Livet og vilde, dersom det i denne Tilstand skulde forblive i Legemet, virke ligesom Gift og dræbe os.

Hvad bliver der da gjort med det?

Nu ser vi Nytten af de andre Rør, Blodaarerne. De smaa haarlignende Ender af Pulsaarerne, Haarrør, slutter til de smaa haarlignende Ender af Blodaarerne, og Blodet flyder gjennem disse ind i Blodaarerne, indtil det naar de store Blodaarer ved Hjertet. Ind i disse store Blodaarer kommer ogsaa den friske Mælkesaft eller Næringsstoffet fra Føden og blander sig med Blodet, som derefter bliver ført ind i Hjertet.

Derpaa sender Hjertet, som vi ved, Blodet til Lungerne, hvor det urene Stof, hvormed det er besværet, bliver aandet bort fra det, og hvor det bliver godt lyst Blod igjen, færdig til sin næste Reise gjennem Legemet.

Blodets Løb først til Lungerne og senere rundt i hele Legemet kaldes Blodomløbet eller Blodcirkulationen. Man antager, at denne Reise, som Blodet foretager gjennem Hjerte, Lunger og Legeme, fuldføres i omtrent et halvt Minut; Hjertet maa slaa mere end fire tusind Gange i Timen, for at Blodet kan blive istand til at reise med denne Hastighed*).

Og hvor rolig flyder ikke desuagtet denne hurtige Strøm inden i os og standser aldrig et Øieblik fra Fødsel til Død! Saa rolig flyder den, at vi intet ser og føler derved uden vort Hjertets svage Slag og Pulsens Banken; og det varede mange hundrede Aar, førend endogsaa lærde Læger anede Hjertets virkelige Bestemmelse, og hvorledes Blodomløbet foregaar.

Omtrent for tre hundrede Aar siden udfandt en opvakt og lærd Spanier ved Navn Michael Servet, at Hjertet sender Blodet til Lungerne for der at udsættes for Luften; og nogle Aar efter opdagede en Englænder, ved Navn Harvey den anden Del af Omløbet omkring i Legemet, at Hjertet sender Blodet ind i Pulsaarerne og at Blodaarerne fører det tilbage til Hjertet igjen. Kundskabsrige og kloge Mænd har saaledes lidt efter lidt udfundet Nytten af dette vidunderlige Maskineri inden i os; men den store Hemmelighed er endnu stedse skjult for os Mennesker — hvorledes Maskineriet sættes i Gang.

Tyvende Kapitel.

Nu da vi har set, hvorledes Blodet behøver Ilt fra Luften saavel som Mælkesaft fra Føden for at blive til den

*) De samme Dele af Blodet vender ikke øieblikkelig tilbage til Lungerne. De forbliver i nogen Tid i Haarkarrene, hvor Blandingen med det tidligere indkomne Blod foregaar, medens andre Dele af Blodet nu er paa Veien tilbage til Hjertet. (De fire Femtedele af Kjødet er Væske; altsaa er kun en lille Del af Legemets hele Væske indeholdt i Blodkarrene).

Væske, som opholder vort Liv, vil det blive lettere at forstaa, hvor skadeligt det er at indaande uren Luft.

Vi aander omtrent 15 Gange i Minuttet, naar vi trækker Veiret paa den sædvanlige rolige Maade; og hver Gang vi drager Aande, tager vi omtrent saa megen Luft ind i vore Lunger, som vilde fylde et Pint-Maal, og vi udaander omtrent en Pint daarlig Luft. Ilten kommer i tilstrækkelig Mængde til at rense det Blod, som pumpes ind i Lungerne. Dersom den Luft vi indaander, ikke indeholder Ilt, standser Livet og Bevægelsen, og vi dør. Det venstre Hjertekammer, som pumper det lyse Blod ind i Pulsaarerne, nægter at pumpe og standser med Arbeidet, dersom det Blod, som kommer ind deri, er mørkt istedenfor lyst.

Dersom Luften, vi indaander, indeholder for lidt Ilt, løber Blodet langt mindre livlig tilbage til Hjertet; Hjertet pumper det svagt ud, og idet det løber gjennem Legemet, kan det ikke give dette det Liv og den Styrke, det skulde.

Nu er det klart, at naar mange Mennesker er samlede i et Værelse, og hvert Menneske indaander omtrent 7½ Kvart i Minuttet og udaander næsten ligesaa megen daarlig Luft, maa den gode Luft i Værelset snart være brugt op. Og længe før den gode Luft er brugt op, bliver den i den Grad blandet med daarlig Luft, i Særdelshed med Aande og animalsk Damp fra Huden, at den er uskikket til at indaandes; og de som vil vedblive dermed maa blive meget syge. Farlige Sygdomme er blevne foranledigede herved, og meget ofte er ved en saadan Mangel paa frisk Luft Sygdomme blevne dødelige, som ikke engang vilde være blevne farlige, dersom den friske Luft ikke var bleven udelukket fra Lungerne.

Det er derfor intet Under, at Folk ofte klager over Mathed og Ildebefindende, naar de har siddet nogle Timer i overfyldte Rum, som Theatre, Koncertsaler eller Læseværelser, især om Aftenen, naar der sammesteds brænder Gas-Blus eller Lys. I husker jo nemlig nok, at Ild behøver Ilt til sin Ernæring ligesaavel som Legemet, og følgelig bidrager Lamperne ligesaavel som Lungerne til at berøve Luften dens Ilt.

Længere tilbage i Tiden, førend man rigtig forstod, hvorfor den friske Luft er nødvendig for os, led Folk betydelig mere end nu af Mangel herpaa i de Huse, hvori de boede, i de Værksteder, hvor de arbeidede, og i Skolerne, hvor Børnene blev underviste. Men endnu ser desværre Fabrikarbeidere og Sypiger blege og sygelige ud, fordi Rummene, hvori de arbeider hele Dagen, ikke bliver godt udluftede, og en Mængde Mennesker saaledes atter og atter indaander den samme daarlige Luft; og stakkels smaa Børn sidder endnu ofte i det gamle Land sammenstuvede i en Skolestue, der ikke er halvt stor nok til dem, og hvor man forlanger de skal være opmærksomme og lærvillige, medens de indaander en Luft, som hvert Minut gjør dem dorske og søvnige. Hvor glade maa disse Børn ikke være ved at løbe ud i den friske Luft, naar Skoletiden er forbi! Inden de naar deres Hjem, bliver de rimeligvis friske og livlige igjen af Bevægelsen ude i Luften. Men de er grumme meget til at beklage, dersom de nu tillige hjemme maa bo og sove i Stuer, der sjelden bliver udluftede og er overfyldte af Dunster og Urenlighed. Saadanne Børn kan neppe faa en sund Udvikling. Sikkert er det, at vi ikke kan vænne os til daarlig Luft, medmindre vore Lunger er blevne for svage til at udføre deres Pligt. I har nok lagt Mærke til, hvormeget mere I føler Mangelen paa frisk Luft strax, naar I kommer ind i et overfyldt Rum, end naar I har opholdt Eder nogen Tid derinde. De, som raaber paa at faa Vinduerne lukkede op, er gjerne de, som sidst er komne ind ude fra; men de, som har siddet længe derinde, bryder sig ikke saa meget om den trykkende Luft i Værelset. Grunden hertil er ikke alene den, at de, som netop kommer ude fra den friske Luft, mærker mere Urenheden end de, som er blevne vante til denne, men ogsaa fordi deres Lunger er i bedre Orden; de aander frit og stærkt og finder det ligesaa slemt at undvære den sædvanlige Portion Ilt, som et sultent, sundt Barn vilde finde det slemt at skulle berøves Halvdelen af sin Middagsmad. Men naar de har været nogen Tid i Værelset bliver deres Lunger ogsaa svage af den daarlige Luft, og de føler ikke mere

Ubehageligheb ved Mangelen paa tilstrækkelig Ilt, end et sygt Menneske, som ikke har Madlyst, føler ved at savne Føde. Men der er dog tilføiet Lungerne Skade, skjøndt det ikke mærkes i Dieblikket.

Den Skade, som er sket ved Indaandingen af daarlig Luft, viser sig tidt meget sent. Fattige Folk, som skal arbeide for Brødet i overfyldte Arbeids-Stuer, og som i deres egne Hjem neppe kan holde sig varme uden at lukke ethvert friskt Vindpust ude, faar ofte et daarligt Helbred uden at ane Grunden. De kan ikke fordøie deres Føde, de har tidt Hovedpine, bliver ofte forkjølede; og naar de bliver syge, har de ikke tilstrækkelig Styrke til at komme sig, saaledes som et sundt Menneske vilde kunne. En Grund til denne Svækkelse er nu rimeligvis den, at Blodet ikke har faaet tilstrækkelig Ilt til at gjøre det rent og skikket til at vedligeholde Legemet. Derfor skyldes det blege og afmagrede Udseende hos mange Folk, der arbeider i overfyldte Fabrikker, oftere Mangel paa frisk Luft end Mangel paa Næring.

Den farlige Lungesygdom, vi kalder Tæring, som bortriver flere unge Mennesker end nogen anden Sygdom, bliver hyppig foraarsaget ved stadig Indaanding af daarlig Luft. Vi ser ofte stakkels unge Kvinder, som engang var raske, rødmussede Børn, blive meget magre og blege, plagede af en slem Kriller-Hoste og med Lungerne saa forstoppede af Sygdom, at de neppe kan trække Veiret. Dersom vi spørger dem, hvoraf de blev saa syge, vil de rimeligvis svare, at det kom af en slem Forkjølelse, de havde paadraget sig. De ved ikke, at Skaden er sket, førend de blev forkjølede, og at Forkjølelsen vilde gaa over igjen og ikke vilde medføre Tæring, dersom de ikke havde været svage iforveien.

Naturligvis er daarlig Luft ikke den eneste Grund til Sygdom, men den er en af Grundene, fordi meget færre Mennesker bliver syge og dør unge, naar de lever i Huse, hvor Luften er ren og sund.

For mange Aar siden var der et Hospital i Dublin for Mødre og disses nyfødte Børn, hvor der ikke blev draget syn-

derlig Omsorg for at holde Luften ren. Blandt de stakkels smaa Børn var der en forfærdelig Dødelighed i dette Hospital; af 7950 Børn, som i 4 Aar fødtes der, døde omtrent 2900. De næste 4 Aar anvendtes bedre Midler til at holde Luften ren, og da døde der kun 279 af det samme Antal. Saaledes blev over 2500 Børns Liv reddet ved, at man lod deres smaa Lunger faa saamegen frisk Luft, som de behøvede.

I de senere Aar har mange dygtige Mænd særlig gjort sig det til Opgave at udfinde, hvorledes de Fattige kan spares for saa mange Lidelser og Sygdomme, og de har da opfundet Midler til at bygge Huse saaledes, at den friske Luft kan blive lukket ind uden at gjøre dem kolde og fugtige. Fabrikker, Skolestuer og Hospitaler, byggede paa denne Maade, er ikke de lumre, triste Steder de pleiede at være. Man bestræber sig for at skaffe ogsaa de ubemidlede Familier billige Boliger, hvori Luften kan holdes ren paa samme Tid, som de er lune og hyggelige. Vi ser heraf, hvor nyttige Kundskaber er, og hvor meget Mænd, som tænker og gjør Opfindelser, kan hjælpe dem, der arbeider mere med Hænderne end med Hovedet. Der var en Tid, da Folk nøiedes med at bo i Lerhytter uden Ovne, Skorstene eller Vinduer, og med et Hul i Taget til at lade Røgen slippe ud af samt en Aabning i Væggen til Indgang og Lufthul. Nuomstunder er den fattige Mands Hytte ofte bekvemmere indrettet end en Ridders Slot var for nogle hundrede Aar siden.

Men hvorledes end Husene er byggede, og hvadenten Hjemmene tilhører Rige eller Fattige, beror Velværet og Sundheden derinde for en stor Del paa, hvad Slags Mennesker, der bebor dem. Vi gaar ind i mangen fattig Mands Bolig og finder den smukkere, renere og fornøieligere at bo i end mangt et stort Hus, hvor der er Overflod af Tjenestefolk til at gjøre Arbeidet og Overflod af Penge at ødsle bort. Og vi kan gaa ind i mange Huse, baade store og smaa, hvor den daarlige Luft og de sygelige Dunster næsten jager os ud igjen, fordi Beboerne er urenlige i deres Levemaade og uvidende om den friske Lufts Værdi.

Luften gjøres uren ikke alene af vort Aandedræt, men ofte i langt høiere Grad af fint Fabriksstøv eller af giftige Luftarter, der har dannet sig enten ved en Forraadnelse eller ved en Forbrænding af visse Stoffer. Man kan paavise fine Kuldele i Lungerne hos saadanne Mennesker, som opholder sig Dag ud og Dag ind i stærk Kulrøg eller arbeider ved Sprængninger i Kulminer, og de Folk, der er ansatte ved Sliberier, faar paa lignende Maade deres Lungevæv ødelagt af fine, spidse og stikkende Flintstumper, som er løsrevne fra Slibestenene. Paa en ganske anden Maade virker andre Stoffer, hvoraf Luften i vore Værelser eller Fabriksstuer kan være opfyldt, nemlig de, der trænger ind i Blodet og virker som Gift. Dette er f. Ex. Tilfældet med de Kviksølvdampe, som Speilfabrikanterne idelig maa indaande, og med de Bly- og Arsenikstoffer, mange af vore smukkeste Farver indeholder, og som let opløses i Støvform og indaandes af os og da viser sig at være frygtelige Gifter (den smertelige Sygdom Malerkolik og Blykolik stammer herfra).

Det er altsaa af største Vigtighed bestandig at holde Luften i vore Stuer saa ren som muligt: uren Luft hidfører enten ligefrem Sygdomsspirer eller forbereder vort Legeme til at modtage dem. Mange smitsomme Sygdomme skriver sig nemlig fra uendelige smaa, levende Væsner, som findes i Luftens Støv, og som, naar de indaandes, kan frembringe de alvorligste Tilfælde; dette er fuldkomment godtgjort for visse Sygdomme, og det er sandsynligt for andre. Ren Luft vil imidlertid aldrig kunne andet end virke godt paa os, hvorfor vi maa udsætte os saa meget som muligt for den. Det er en Misforstaaelse, naar man tror, at Mæslinger og mange andre Sygdomme hurtigere helbredes ved, at den Syge indpakkes i Tæpper og Dyner og udelukkes baade fra Lys og frisk Luft; en lang hurtigere Helbredelse vil opnaaes, naar den Syges Legeme ikke ophedes altfor meget, og Luften, han skal indaande, ikke er uren af Kulsyre og andre farlige Bestanddele.

Foruden ved Udluftning gjennem Ventiler, aabne Vinduer og Døre, kan man undertiden søge at rense slet Luft ved

Udvikling af visse Gasarter (Klor=, Svovl=, Salpeter= og Eddikedampe) eller ved at lade gasoptagende Substancer staa inde i Værelset (som frisk udglødede Kul, koldt Vand med Is o. desl.); men Røgning med vellugtende Stoffer er ikke noget Middel til at rense Luften.

Etogtyvende Kapitel.

Efterdi Luften i vore Huse saa hurtig bliver uren ved vor Ind= og Udaanding, undrer I Eder maaske over, at den store Atmosfære selv, det vil sige Luften omkring hele Jorden, ikke bliver besmittet af den Mængde levende Væsener, som bestandig forbruger dens Ilt og udaander deres Lungers fordærvede Luft i den.

Thi det er ikke alene Mænd, Kvinder og Børn, som maa have Ilt for at opholde Livet, men ogsaa ethvert Dyr. De smaa Orme som bor i deres Huller i Jorden, behøver Ilt fra Luften ligesom Køerne, Faarene og alle de andre store Dyr paa Jordens Overflade, og de vilde dø, dersom Luften ikke kunde trænge ned til dem gjennem Jordens Porer; og Fiskene kunde ikke leve under Vandet, dersom Vandet ikke indeholdt rigelig Luft til dem at indaande.

Tænk altsaa paa den Mængde, som bestandig skal forsynes med Ilt, — de Millioner af Mænd, Kvinder og Børn, de Myriader af firføddede Dyr, Fugle, Fiske og Insekter, som har hjemme paa denne Klode! Og dog slipper Ilt=Beholdningen aldrig op. Det almægtige Forsyn har gjort Atmosfæren saa stor, at man aldrig behøver at befrygte, at Ilten ikke skulde være tilstrækkelig for alle. Man antager, at Atmosfæren naar omtrent 9 Mile opad fra Jorden, der er en stor Kugle paa 25,000 engelske Miles Omfang. Saa umaadelig stor er altsaa Luftforraadet, at man har udregnet, at alle Menneskene og Dyrene kunde fortære af Ilten i ti tusinde Aar, uden at der vilde kunne mærkes den mindste Forandring i Luften.

Men der er endnu en Grund, hvorfor Ilt-Forraadet aldrig kan slippe op. Planterne lever og vorer saa vel som Dyrene, og ligesom Dyrene opholder de Livet ved at tage Næring til sig og ved at indaande en Slags Luft og udaande en anden. De indsuger deres Næring gjennem Rødderne, og de aander gjennem de smaa Porer eller Huller i den fine Hud eller Hinde, som bedækker Bladene.

En Del af den Luft, som de behøver til Liv og Vært, er just den samme, som vi udaander af Lungerne og ønsker at befries for; saaledes at hvad der er daarlig Luft for Dyrene, er god Luft for Planterne. Derfor bliver Dyrenes Aande, som har blandet sig med Luften, optaget af Planterne, og den Luft, som Planterne til Gjengæld udsender, er den selvsamme Ilt, som Dyrene begjærer. Saaledes er Dyrene og Planterne skabte til at hjælpe hverandre til at leve; og Grønsager og Frugt hjælper, foruden til Føde, tillige til at skaffe os den Ilt, som vi indaander.

Luften omkring os holdes ren ved Hjælp af Vinden, som vi undertiden finder saa ubehagelig; den forandrer bestandig Luften og gjør den sund og ren; og dersom Luften etsteds er bleven daarlig, kan en Strøm af frisk Luft fra Søen eller andensteds fra, hvor der ikke er bleven aandet saa meget deri, hurtigt bortveire den daarlige Luft.

Naar Luftens Strømme er saa stærke, at de kan føles, kalder vi dem Blæst, og det er ved denne stadige Bevægelse, at Luften undgaar at blive stillestaaende og skadelig at indaande.

Foruden at være nødvendigt for vort Liv, hvor skjønt er saa ikke dette store Luft-Ocean! Hvad er smukkere end en klar Dag med den blaa Himmel udspændt som et Telt over Jorden? Eller hvad er mere storartet end en stormfuld Dag med de store mørke, guld- og sølvkantede Skyer, som jager hen over Himmelen? Og dog er denne vidtstrakte og i oprørt Tilstand saa frygtelige Luft sædvanligvis saa blid og rolig og føielig, at den knapt hindrer den mindste Fugls Flugt; og alle de levende Væsener, hvis Liv den opretholder, mærker

neppe dens Tilværelse. Bringer ikke denne store usynlige og dog livsopholdende Atmosfære os til at tænke paa den usynlige Skaber, uden hvis stadige Nærværelse intet i Luften eller paa Jorden vilde formaa at bevare vort Liv et eneste Øieblik?

Toogtyvende Kapitel.

Dersom vi kunde kige ind i vort eget Legeme og se alt, hvad der gaar for sig, vilde vi neppe falde paa, at Bevægelse kan være gavnlig for os.

Hvis vi saa Hjertet pumpe, Lungerne blæse, Blodet fare afsted, Senerne trække, Klapperne aabnes og lukkes, Kjødet eller Musklerne svulme op og trække sig sammen, vilde vi rimeligvis føle os halvt forskrækkede og tænke, "vi maa være ganske stille for ikke at rive noget i Stykker eller standse noget;" og vi vilde ikke antage, at det kunde gjøre os godt at løbe og hoppe omkring mere, end vi vilde tro, at det kunde være godt for et Uhr at blive kastet eller trillet henad Jorden. Men hvilken elendig Tilstand vilde det ikke være for os, om det var saa, og om vi var nødte til at sidde eller staa ganske stille paa et Sted hele Livet igjennem.

Nei, vi er blevne til for at arbeide og være virksomme og ikke for at staa stille; og derfor er Maskineriet i vort Legeme, som er mere fint og skrøbeligt end noget Maskineri gjort af Menneskehænder, saaledes lempet efter vort Behov, at det har bedst af Bevægelse. — Se Drengene springe Buk eller løbe omkap eller slaa Kolbøtter, se Pigerne med deres Gynge og deres Hoppetoug, — hvor de alle kaster, snor og puffer deres Legemer omkring paa alle mulige Maader; og dog vedbliver det lille Hjerte hele Tiden med sit regelmæssige Tik-Tak, og Lungerne og alle de andre Dele fortsætter stadig deres Arbeide, aldeles uberørte af alle disse mærkelige Stød og Puf, og dersom Bevægelsen bringer dem til at arbeide lidt hurtigere, gjør det dem Gavn og ingen Skade. Netop fordi de arbeider hurtigere under Bevægelsen, gjør denne os saa godt,

og det er altid bedst, naar Bevægelsen finder Sted i fri Luft. Gymnastiske Øvelser er derfor i høi Grad sunde; dog maa de udføres med Maade, ikke til Overanstrængelse, og saaledes, at ved passende Afvexling af de forskjellige Bevægelser alle Muskler øves, navnlig Aandedræts- og Bugmusklerne. Under Øvelserne maa man fjerne alle trange Klædningsstykker, især paa Halsen, Brystet og om Livet; man maa under og efter Bevægelserne have god, frisk Luft og aande kraftig, ikke spise lige forinden og lige efter, samt vel vogte sig for hurtig Afkjøling af den ophedede, svedende Hud.

Folk, som bliver inde hele Dagen og sidder meget stille, lider ofte af Sygdomme, som næsten aldrig plager dem, der faar rigelig Bevægelse i frisk Luft. Der er mangen Rig, som knap ved, hvad god Helbred vil sige, fordi han kun bevæger sig ved at kjøre ud og ved at spadsere fra Værelse til Værelse. Og der er mangen Fattig, hvis Helbred er ligesaa daarlig, fordi han maa tjene sit Brød ved stillesiddende Arbeide hele Dagen i en og samme Stue. Begge disse lider af den samme Sygdom. Deres Blod rinder for langsomt, og derfor er alle deres Livsfunktioner langsomme og dorske. Deres Fordøielse er slet, og de har ingen eller liden Madlyst; de kan ikke sove om Natten og er derfor kun halvvaagne om Dagen. De fryser altid og har kolde Fødder eller Ledeværk. Den Rige sender Bud efter sin Læge, for at han kan give ham Medicin til at blive rask af, og han vil forsøge at pirre sin Madlyst med alle Slags lækre Sager; den Fattige, som hverken har Raad til Læge eller til Delikatesser, forfalder maaske til Drik for at varme sit stakkels, forfrosne Legeme. Begge gjør Uret. Spiritusen vil i Længden sikkert skade, og Medicinen alene vil ikke gavne; hvad de begge mangler, er Bevægelse i den frie Luft. Bondekonen, som har en lang Vei at gaa til Torvs med sin Kurv fuld af Æg eller sin Bøtte med Smør, lider derfor sjælden af Madlede og daarlig Fordøielse eller af Kuldegysninger og Værk i Lemmerne, medmindre hun er en gammel Kone. Hun kan blive træt og overanstrængt; men i det hele har hun bedre Helbred end den rige Dame, der ikke

vil bevæge sig, fordi hun ikke er nødt dertil, eller den fattige Kone, som ikke kan faa Motion, om hun ogsaa vilde.

Men hvorledes kan Bevægelsen faa Blodet til at løbe hurtigere? En af Grundene er den, at Legemets Bevægelse faar Musklerne eller Kjødet til at trykke paa Blodkarrene, som ligger indenfor Kjødet, og dette Tryk lader Blodet inde i Karrene løbe hurtigere, ligesom Vandet i en Læderslange løber hurtigere, naar man trykker paa Slangen. Blodet kan ikke løbe tilbage til Hjertet, saa at det ved Bevægelsen bliver tvunget afsted i den rigtige Retning gjennem Aarerne. Naar Blodet nu løber stærkere, gaar alt det andet ogsaa stærkere. Hjertet maa banke stærkere, Lungerne maa aande stærkere, for at Luften kan være rede til at møde Blodet. Det røde Blod gaar hurtigere tilbage til Pulsaarerne, og det renses hurtigere for alt det ubrugelige og giver hurtigere hver Del sin Næring, mens det farer afsted. Denne hurtige Bevægelse giver hver Del af Legemet mere Liv og Styrke: Maven fordøier bedre, Indvoldene adskiller bedre Mælkesaften fra Mavevællingen, Huden sveder bedre; og Appetiten er stærkere, fordi Maaltiderne bliver saa hurtig og godt fordøiede. Derfor behøver Arbeidsfolk, som har strængt Arbeide i det Fri hele Dagen, meget mere Mad og Drikke end de, som fører et stillesiddende Liv; de aander og sveder mere og stærkere; de bliver hurtigere igjen sultne og behøver en større Mængde Føde til at erstatte det tabte.

Bevægelse i fri Luft hjælper Blodomløbet bedre end den Bevægelse, man gjør sig inden Døre; da Blodet modtager mere Ilt fra den friske Luft, faar det mere Livskraft og flyder hurtigere. Øvelse og Bevægelse styrker alle Legemets Dele; thi derhen, hvor der er Bevægelse og Virksomhed, sendes strax et forøget Kvantum Blod, og i Tidens Løb vil dette gjøre, at vedkommende Legemsdel bliver stor og stærk. Se paa Grovsmedens Arme, — hvor store og stærke de er, fordi han bestandig bruger dem; se paa Skræddeerens Ben, — hvor tynde og svage de tidt er af at lægges overkors hver Dag og ikke bruges meget; og se paa Soldaterne og Matroserne og

dem, som bruger alle deres Lemmer lige meget, hvor ranke og velvoxne de er.

Der er kun faa af os, som selv kan vælge den Haandtering eller det Kald, der tiltaler os mest, og som mest passer for vor Helbred. Men vi maa opfylde vor Pligt og forrette vort Arbeide saa godt som vi kan, hvor vi saa er stillede, og hvad vi saa har at gjøre. Der er mange, hvis Forretninger nøder dem til at gaa saa meget, at man ikke behøver at minde dem om at skaffe sig Bevægelse, da de maaske har mere deraf, end der er gavnligt for dem. Men der er andre, hvis Gjerning det er at sidde eller staa ved den samme Beskjæftigelse hele Dagen. Dersom Arbeidet er af den Beskaffenhed, maa man bøde derpaa ved, saavidt muligt, at foretage Spadsereture i den friske Luft; og dersom man selv kan vælge Tiden, bør man gaa, medens det er lyst, og ikke om Aftenen, naar Luften er klam og fugtig, helst noget forinden Hovedmaaltiderne.

Treogtyvende Kapitel.

Naar vi en Vinteraften lagde os i en kold Seng, har vi sikkert ofte tænkt, at det var underligt, hvor hurtig vort Legeme kunde opvarme Sengen, og at, hvor kolde vi end følte os strax, kunde Varmen inden i vore Legemer ligesom en stadig brændende Ild frembringe og vedligeholde Varmen i Sengen, der gjør, at vi ligger saa behagelig der til næste Morgen. Der vilde behøves en god Ild til at opvarme Sengen og Sengeklæderne saa godt, som vort Legeme gjør det. Og denne indvendige Varme er væsenlig den samme baade Vinter og Sommer, enten vi fryser eller sveder. Hvis vi derimod døde om Natten, vilde vort Legeme ikke længer opvarme Sengen, men blive lige saa koldt som Luften i Værelset. Dette viser, at Varmen afhænger af den vidunderlige Kraft, vi kalder Liv.

Hvor der er Liv, der er ogsaa Varme; og denne Varme foraarsages ved Iltens Indvirkning paa Blodet og Vævene,

ligesom Ildens Hede foraarsages ved Iltens Indvirkning paa Brændslet. Legemets Varme vedligeholdes altsaa dels ved Luften, vi indaander, og dels ved Maden, som danner Blodets Substans. Denne Varme, der fremkommer i Blodet, bliver af dette ført omkring i Legemets Dele; naar vi dør, ophører Iltens Indvirkning paa Blodet, dets Løb standser, og Lemmerne bliver kolde. Hvis vi fryser, er det væsentlig kun vor Hud, som er kold; vi fryser ikke indvendig, for der er Varmen næsten altid den samme. Naar vi sidder ved Ilden og varmer os, er det kun Ydersiden af os, som bliver varmere, og naar vi springer i Vandet, er det kun Huden som føler Kulden; Blodet bliver ikke mærkelig ophedet eller afkjølet derved. Mænd, som arbeider mellem store Ovne, som Smede, Maskinfolk eller Arbeidere i Jernstøberier og Glasværker, er ikke varmere indvendig end Dykkerne og Fiskerne, som næsten lever i det kolde Vand.

Dersom dette var anderledes, og dersom vort Blod kunde skifte fra Varme til Kulde, ligesom vor Hud gjør, kunde vi ikke holdes ilive ved nok saa stor Forøgelse af Klæder, Tildækning eller Ild; vi vilde dø af Sommerens Hede som af Vinterens Kulde; en god Ild i Stoven eller et koldt Bad vilde blive vor Undergang; thi man har udfundet, at naar Heden eller Kulden i Blodet bliver meget forøget, volder dette Døden. — Blodets Temperatur er omtrent 100 Grader Fahrenheit.

Blodet kan blive noget hedere eller koldere af indvendige Aarsager; Feber gjør det f. Ex. hedere, Mangel paa Næring gjør det koldere; men det har en saadan Evne til at modstaa Heden og Kulden udenfra, at Folk har opholdt sig nogle Minuter i Ovne, der var hede nok til at bage Brød i, og deres Blod beholdt sin sædvanlige Varmegrad, skjøndt de følte Heden paa Huden; og vi ved, at Folk, der reiser i de Egne, hvor Aanden øieblikkelig fryser til Is, aldrig har Fornemmelse af, at deres Blod derfor bliver koldere.

Det er, fordi Blodet altid bevarer omtrent den samme Varmegrad, enten det er hedt eller koldt udenfor, at Folk er i

Stand til at leve allevegne og i alle Klimaer og Aarstider. Eskimoerne, som bor mellem Is og Sne i Polaregnene, har lige saa megen Varme i Blodet, som vi har paa en Sommerdag, medens Negrene, der lever under Tropernes brændende Sol, ikke har varmere Blod, end vi har en Vinterdag. Dog antager man, at naar Veiret og Klimaet er koldt, er Blodets Varme lidt større, og denne lidt større indvendige Varme hjælper Folk til bedre at kunne taale den udvendige Kulde.

Fireogtyvende Kapitel.

Det menneskelige Legeme er baade udvendig og indvendig overtrukket med Hud; paa dets ydre Overflade danner den ydre Hud det almindelige Overtræk; indvendig, det vil sige, i de Hulheder, til hvilke man kan komme gjennem de saakaldte naturlige Aabninger (Munden, Næsen osv.) beklæder Slimhinden Hulhedens Vægge. De bestaar begge af flere Lag. Den ydre Huds Lag hedder Overhuden, hvori Hudfarven sidder, men som er uden Følelse, Læderhuden, der i sit Væv skjuler Følelsesredskaberne og flere Affondringsredskaber (nemlig Svedkjertler, Talgkjertler og Haarbælge), og Underhuden eller Fedthuden. Indgangsmundingerne til Svedkjertlerne eller de smaa Gruber, som findes paa Huden, og over hvilke Sveden ved stærk Hede staar i Perler, kaldes Svedporer. I disse Kjertler foregaar Svedens Affondring.

Foruden at være Følesandsens Hovedsæde tjener Huden som en Bedækning, der beskytter vort Indre mod Beskadigelser eller skadelige Paavirkninger, og dernæst bliver ved dens Hjælp en Mængde overflødige og ubrugbare Stoffer i flydende og luftformig Tilstand — Sved og Hududdunstninger — stadig udskilte af Blodet, hvorved da dette renses. Det er nu klart, at naar Hududdunstning og Svedbannelse undertrykkes, holdes ubrugbare og skadelige Stoffer tilbage i Blodet, og dette giver da Anledning til mer eller mindre farlige Sygdomme. Som vi saa i et af de første Kapitler, tilstoppes Hudens Porer, og hindres Svedens og Uddunstningernes

frie Gjennemgang ved Smuds og Urenlighed, men hyppigt sker det ogsaa derved, at Huden i længere Tid udsættes for Kulde og Træk eller navnlig ved en pludselig, stærk Overgang fra Varme til Kulde. Paa denne sidste Maade fremkommer saaledes Forkjølelser. Man mærke sig derfor følgende.

Vi bliver ikke let forkjølede, naar vi gaar hurtigt, fordi Blodet da flyder saa stærkt, at det kan modstaa Kulden; derimod skal vi ikke udsætte os for Kulde, naar vi er ophedede og trætte. Den kolde Blæst gjør os ingen Skade, naar vi bevæger os raskt ude i fri Luft, medens vi derimod, naar vi sidder stille hjemme, bør undgaa stærk Trækvind indad en Dør eller et halvtaabent Vindue*). Af samme Grund kan vi blive gjennemblødte uden at det skader os, saalænge vi gaar eller løber stærkt; men dersom vi sætter os ned i de vaade Klæder, vil vi føle Gysen i Kroppen, saasnart Varmen fra Bevægelsen gaar bort, og hvis vi ikke er meget stærke, bliver vi forkjølede eller maaske endogsaa alvorlig syge. Fugtige Klæder, vaade Sko og Strømper maa vi derfor ombytte med tørre, saasnart vi kommer hjem, og hvis vi er meget forkomne, maa vi endog helst lægge os til Sengs og søge hurtig at bringe Legemet i Sved.

Nogle er meget bange for koldt Vand, og tænker, at et koldt Bad nødvendig maa forkjøle dem. Men et koldt Bad kan tvertimod aldrig forkjøle os, dersom vi er raske og varme, naar vi springer ud, ikke bliver forlænge i Vandet, hurtig tørrer os af og ifører os vore Klæder og derpaa bevæger os raskt i Luften eller opholder os en Stund i et lunt Værelse. At udsætte sig pludselig for koldt Vand eller kold Luft gjør nemlig ingen Skade, naar man er varm og rask iforveien; thi selv om Blodet for et Øieblik drives tilbage ved Gysningen, farer det strax fremad igjen og fremkalder herved en sund Varme. Kun ved en langvarig Kulde, der længe holder Blodet fra Legemets Overflade, bliver vi forkjølede og maaske

*) Paa Grund af Prairieluftens almindeligvis ringe Grad af Fugtighed er Træk dog mindre farlig her i Landet.

syge, dersom vi ikke er af en meget kraftig Natur. Naar et Menneske er raskt og stærkt, er der intet sundere end regelmæssig Overskylning af koldt Vand eller kolde Bade i den varme Aarstid, forudsat at Badningen foretages paa den ovennævnte Maade.

Men de, som passer smaa Børn, maa huske paa, at ikke alt, hvad der er godt for stærke, voxne Mennesker, passer for hine, og at deres smaa Legemer ikke kan taale Kulden saa godt som de Voxnes. Jo mindre Barnet er, desto mindre Styrke har det til at modstaa Kulden. Mange Mødre tror imidlertid, at det gjør deres Barn stærkt og hærder det at bade eller vaske det i altfor koldt Vand, at føre det ud i Luften, selv om Veiret er nok saa strengt, og at lade det, selv i den kolde Aarstid, gaa meget tyndt klædt. Hermed bør man imidlertid være yderst varsom, da forskjellige Sygdomme kan udvikle sig ved en saadan for vidt dreven Hærdelse. Det lille Barn behøver ganske vist frisk, ren Luft til sine Lunger, endog i høiere Grad end de Voxne, og det behøver rigelig Vaskning, for at Huden kan holdes ren, men det lille Legeme maa være vel beskyttet mod Kulden, og dets fine Hud bør vaskes i kuldslaaet Vand især om Vinteren.

Femogtyvende Kapitel.

En og anden af Læserne har maaske hørt en Fortælling om en ung Pige, der pludselig styrtede død om, og om hvilken den tilkaldte Læge erklærede, at hun havde dræbt sig selv ved at snøre sig for stramt. Hun er imidlertid ikke den eneste Pige, som har forkortet sin Levetid ved den mærkelige Tro, at en smækker Midie ser godt ud, og som ikke har tænkt paa, hvilken Fortræd hun gjorde sig ved stadig at snøre sig stærkere og stærkere.

Vi undrer os og ler, naar vi hører, hvorledes de kinesiske Kvinder tvinger deres Fødder ind i saa smaa Sko, at de ingen Plads har til at vore og derved efterhaanden bliver til to smaa Klumpfødder, der næsten ikke er til at gaa paa. Hvis vi saa

Kineserinderne hinke afsted paa disse stakkels forkrøblede Fødder, vilde vi vanskelig kunne fatte, hvorledes det er muligt, at man kan beundre noget saa hæsligt, og at Kvinderne ville indlade sig paa at ødelægge deres Fødder og pine sig paa denne Maade, blot fordi det er Mode at gjøre det.

Men i vort eget Land kan vi finde Tusinder af unge Damer, som indsnevrer og forkrøbler Dele af Legemet, der er meget finere end Fødderne; de snapper efter Veiret, hver Gang de løber hurtigt; de er plagede med Besvimelser og Brystlidelser, som tidlig lægger dem i Graven; og hvorfor? blot for at faa deres Liv til at se lidt tyndere ud, end det er af Naturen!

Naar man betænker, hvor nøie Hjertet og Lungerne er indpassede i det Rum, hvor de befinder sig, vil man let forstaa, at en stadig Indsnevring af dette Rum er farligt. Det bankende Hjerte, som hænger frit i sin bløde, beskyttende Sæk, ligger mellem de to Lunger og har dog Plads nok til at udfolde og sammentrække sig for at modtage og udsende Blodet; de aandende Lunger har netop Rum nok til at udstrække sig og indtage den Mængde Luft, som er nødvendig for at holde Blodet rent. Men det mindste Tryk paa Hjertet hindrer dets Bevægelser, det mindste Tryk paa Lungerne vil lukke for nogle af Luftcellerne, saa at de ikke kan indtage tilstrækkelig Luft.

For at disse ædle Dele kan beskærmes mod skadelige Tryk, indesluttes de af en stærk Ben-Kasse; denne slutter nøiagtig over dem med sine glatte, afrundede Ribben og er dog istand til at bevæge sig opad og saaledes gjøre Rummet inden i større, hver Gang Hjertet og Lungerne udvider sig, og det paa en saadan Maade, at Knoglerne aldrig trykker paa disse.

Læg nu vel Mærke til denne skjønne Omsorg for at holde de Dele, af hvilke vort Liv afhænger, sikre mod Beskadigelse, og tænk saa paa disse tætsluttende Hylstre af Fiskeben og Staal, som mange Kvinder hver Dag spænder over deres Hjerte og Lunger saa stramt, at de b.skyttende Ribben med Tiden bøies ud af deres Stilling og vorer ind i de bløde Dele, der ligger neden under.

Det er let at se, hvad denne Uskik maa føre til. Lungerne bliver gradvis mindre og svagere af det stadige Tryk og kan saaledes ikke indtage tilstrækkelig Luft til at rense Blodet. Blodets Omløb bliver svagere, og det kan derfor ikke ernære Legemet som det burde. Helbreden er altsaa svækket og Legemet gjort sygeligt; og det er meget rimeligt, at ved Paadragelsen af en almindelig Forkjølelse, som ikke vilde have noget at betyde for et stærkt Menneske, de stakkels forklemte Lunger ikke vil kunne staa imod, og Følgen bliver da den frygtelige Lungesygdom, Tæring. Klædedragten er altid for stram, naar den forhindrer Lungerne fra at strække sig i deres naturlige Vidde, hver Gang vi aander, og naar den hindrer det frie Blodomløb. Dertil kommer, at Klæderne er varmere om Vinteren og kjøligere om Sommeren, naar de slutter saa løseligt, at Legemet ikke paa nogen Maade trykkes af dem; og der er langt mere Ynde og Skjønhed i den naturlige Skikkelse og i den frie Brug af Lemmerne, end i den vanskabte, indeklemte Figur, de høie Skuldre og de stive keitede Bevægelser, som Fiskeben og Staal frembringer.

Sexogtyvende Kapitel.

Den tænkende Del af Mennesket er paa en for os uforstaaelig Maade knyttet til en hvidagtig, blød Substans, som ligger i et halvkugleformet Ben-Hylster, der nøiagtig omslutter den og forvarer den mod Beskadigelse. Denne Substans er Hjernen; det er Hjerneskallen, som omslutter den, og i Mennesket er den anbragt øverst oppe i Legemet. Benyttet paa rette Maade hæver Tænkeevnen os langt over Dyrene; benyttet feilagtig stiller den os langt under dem.

Vi ikke alene tænker, men ogsaa føler med Hjernen. Naar Hjernen er bedøvet, er der ingen Følelse i nogen Del af Legemet. Stik og Saar af enhver Slags vilde ikke volde os Smerte, dersom Hjernen ikke var vaagen.

For at give de Steder, som trænger dertil, Følesans og Bevægelsesevne, er Traade eller Fibre af en hvidlig, blød

Substans, Nerver, forbundne med Hjernen, og disse fører ligesom Telegraftraade Budskab fra Hjernen til de forskjellige Dele, og bringer igjen tilbage til Hjernen Underretning om, hvad der foregaar.

Naar vi ønsker at bevæge vor ene Arm, sender Hjernen Bud gjennem de Nerver, som gaar ned i Armen, og denne bevæger sig efter Ønske. Hvis Nerverne i Armen blev overskaarne, kunde Hjernens Ønske ikke bevæge Armen, lige saa lidt som Telegrafen kan sende Bud, hvis Traadene er istykker. Dersom noget har gjort os Skade, fører Nerven i den beskadigede Del Efterretning derom til Hjernen, og denne giver os Bevidsthed om Smerte i denne Del. Dersom Nerverne blev overskaarne mellem den saarede Del og Hjernen vilde vi ingen Smerte føle af Saaret.

I har sikkert hørt Tale om, at Folk bliver apoplektiske og mister deres Lemmers Brug af Lamhed. Dette sker, naar Hjernen eller Nerverne er saa syge eller beskadigede, at de ikke kan meddele sig til hinanden.

Rygmarven ligger inden i Rygraden. Den udgaar fra Hjernen; gjennem Aabninger i Rygraden forgrener den sig i mange Nerver, og i de Dele af Legemet, som mest behøver Føle- eller Bevægelsesevne, findes de fleste Nerver.

Skjønt vi ikke ved, hvorledes det gaar til, at Sjælen tænker ved Hjælp af Hjernen, ved vi, at Sjælen ikke kan tænke godt, medmindre Hjernen er sund. Ligesom de andre Dele af Legemet holdes Hjernen i naturlig sund Stand ved Tilførsel af rent Blod, ved Arbeide og ved Hvile. Uafbrudt, anstrængende aandeligt Arbeide er skadeligt for Hjernen. Navnlig maa Børn og unge Mennesker have en regelmæssig ordnet Afvexling af Spisning, livlig Bevægelse i frisk Luft og Undervisning. Derfor afbrydes Undervisningstimerne i Skolen af Lege paa den frie Plads eller gymnastiske Øvelser, og den af Skolen krævede Forberedelse i Hjemmet bør ikke være for langvarig, saaledes at der kan være den fornødne Tid til Leg og anden gavnlig Adspredelse eller nyttigt legemligt Arbeide, der passer for Barnets Kræfter. Man skal fra Ung-

dommen af vænne sig til at gaa tidlig i Seng og staa tidlig op. Børn behøver mindst 9 til 10 Timers Søvn, medens et Menneske i sin kraftigste Alder kan nøies med at sove 6—7 Timer.

Naar vi nødes til at indaande daarlig Luft i overfyldte, lukkede Værelser, sporer vi snart de slemme Virkninger deraf i Hjernen. Hovedet begynder at smerte eller at blive tungt og dorskt, og Tænkningen forekommer os et haardt Arbeide. Er Luften, vi indaander, meget uren, paakommer der os imellemstunder Afmagt, og Hjernen kan ikke længer virke. Derfor bør Skolestuer ikke alene være rummelige og lyse, men ogsaa hyppig udluftes og Undervisningen af og til afbrydes ved Ophold i fri Luft. I overfyldte Forsamlingssteder, som Theatre og Balsale, hænder det jo ofte, at Kvinder maa bæres ud i bevidstløs og afmægtig Tilstand, navnlig hvis deres Snørliv er saa stramt, at det forhindrer Lungerne i at indsuge den Smule Ilt, som endnu findes i Rummet. Naar disse besvimede Personer bringes ud i den frie Luft, og deres Dragt løsnes, begynder deres Hjerne igjen at arbeide med Bevidsthed, fordi den friske Luft strax forsyner Blodet med Ilt og gjengiver Hjernen dens naturlige Kraft.

Men dersom man bestandig opholder sig i Værelser, hvor Luften er usund, og hvor Hjernen sjelden eller aldrig bliver forsynet med friskt Blod, kan der tilføies denne ubodelig Skade. Nervelidelser vil saa rimeligvis indfinde sig, især hos Børn og Kvinder, som bliver svaghovede og ængstelige, hjemsøges af ondartede Hovedpiner og Anfald af forskjellig Art, eller de bliver ude af Stand til at beherske deres Luner og Lidenskaber.

De samme Lidelser indfinder sig, naar Blodet, som gaar til Hjernen, ikke indeholder tilstrækkeligt Næringsstof. Folk, som ikke spiser nok, lider ofte af nervøse Tilfælde. Daarlig Lune kan komme af Forstoppelse og af at spise usund Føde. I begge Tilfælde er der ikke bleven blandet tilstrækkelig Mavesaft i Blodet til at gjøre dette skikket til at tilfredsstille Hjernens Trang.

Naar vi ser, hvor ofte en hel Familiес Fred og Lykke fordærves ved et nervøst og pirreligt Medlem, kan vi sige os selv, at det er vor Pligt, af alle Kræfter at bestræbe os for at holde Hjernen rask. Naturligvis kommer onde Luner ikke altid af en daarlig Helbred; nogle Mennesker har fra Barndommen aldrig lært at beherske deres Sind, og andre er saa egenkjærlige, at de aldeles ikke betænker, hvor megen Sorg de volder deres Medmennesker ved deres Pirrelighed eller Lidenskaber. Men de, som ønsker at gjøre, hvad ret er, og at skabe Lykke og Hygge om sig, vil stræbe at styrke sig paa Legem og Sjæl for at bevare Herredømmet over deres Sind.

Hjernen behøver Bevægelse ligesom enhver anden Del af Legemet; vore Arme og Ben vilde jo ikke blive stærke, hvis vi ikke brugte dem, lige saa lidt kan Hjernen blive stærk, hvis vi ikke giver den regelmæssigt Arbeide at udrette.

Lige saa vist som altfor tidlig anstrængende Undervisning er skadelig for Barnets Hjerne, ligesaa nødvendigt er det tidlig at øve det i at bruge sine Sanser og i at tænke fornuftig. Naar Barnet sættes i Skole, og den mere alvorlige Undervisning begynder, saa er Hensigten ogsaa dermed ikke alene at give det mange nyttige og for dets senere Liv nødvendige Kundskaber og Færdigheder, men tillige at vænne dets Hjerne til regelmæssig Tænkning og udvikle dens Evner, saa at den kan blive arbeidsdygtig og istand til at sige os, hvad det er rigtigt at gjøre, og hvorledes vi skal handle paa bedste Maade hele Livet igjennem.

Læger og Lærere siger, at mange aandssløve Mennesker kommer fra Steder paa Landet, hvor Børnene ikke gaar i Skole, men driver omkring hele Dagen, og hvis Arbeide, naar de vokser til, ikke nøder dem til synderligt at bruge Hjernen; derimod findes der færre saadanne paa Steder, hvor Børnene beskjæftiges vel, hvor deres Aandsevner udvikles, og hvor de sættes til Arbeider, som nødsager saavel Hovedet som Hænderne til at være flittige.

Den bedste Øvelse af Tankeevnen er at vænnes til at lægge Eftertanke og sund Sans i Alt, hvad vi tager os for.

En Kone kan være vel oplært i at læse og skrive og være dygtig til Haandarbeide, og alligevel kan hun være tankeløs og uvidende i Alt, hvad der frembringer Hygge i Hjemmet. En Mand kan have et godt Hoved og forstaa sig paa hundrede snilde Ting; han læser maaske mange Bøger og Aviser, holder mange smukke Taler ved offentlige Møder og drøfter Fædrelandets Tarv, og dog pasier han slet sine egne Sager og bringer sin Familie i Nød, fordi han ikke bruger sin Hjerne paa rette Maade der, hvor det er mest nødvendigt.

De Fattige, som er nødte til at gjøre meget ud af lidt, har mere Brug for Dygtighed i Husvæsenet end de Rige, der har Overflødighed i Alt. En Kone, som ved at gjøre det bedste ud af enhver Ting, som forstaar at kjøbe de billigste og dog sundeste Fødevarer og at tilberede dem paa den bedste og dog sparsommeligste Maade, som holder sit Hus og sine Børn og Alt i Orden, som forstaar med Blidhed og Kjærlighed at lære sine Børn at være flinke og nyttige, saa at hun bringer dem til at adlyde med Glæde — en saadan Kone, hun være nok saa fattig, vil dog forstaa at gjøre Hjemmet lyst og hyggeligt.

Tiden til at lære og til at vænne sig til et Arbeide er, medens vi er unge. Alle, som bliver opdragne til et Haandværk, maa begynde deres Læreaar, førend de er udvoxede, medens deres Lemmer og Muskler er unge og smidige; Væveren, Sypigen, Snedkeren og Musikeren vilde ellers finde det meget besværligt senere i Livet at bøie deres Fingre paa den Maade, deres Haandværk kræver. Ligedan gaar det med Hjernen, som vedbliver at voxe indtil en vis Alder og senere sjelden forandrer sig meget. Følgelig afhænger det saare meget af den Maade, hvorpaa vor Hjerne øves i Ungdommen, hvilken Evne vi vil faa til at bruge den senere i Livet. Medens vi er unge, lærer vi hurtigere og lettere, end naar Hjernen er helt dannet og udviklet; og dersom vi begynder Livet med kun at følge vore Lyster og Tilbøieligheder, istedenfor tidlig at vænnes til at bruge vor Forstand til at lede vore Handlinger, er det meget muligt, at vi, naar Livets Bryderier

og Besværligheder kommer, og vi behøver et klart, stærkt Hoved til at kjæmpe os igjennem, da vil bukke under, just fordi vor Opdragelse blev forsømt, da vi var unge.

Dersom Børn kunde se ind i Fremtiden, hvor megen Sorg og Fortræd der kan voldes dem senere i Livet af Uvidenhed og Mangel paa Tænkeevne, vilde de neppe undlade at benytte Tiden i Barndommen, men stræbe af al Magt at udvikle deres Aandsevner til nyttig Gjerning.

Man behøver just ikke at fortælle de Unge, at Hjernen trænger til Hvile ligesaavel som til Øvelse; de er nemlig sjelden tilbøielige til at studere for meget, og de er for Størstedelen altfor glade ved deres Seng til ikke at give deres Hoveder Overflødighed af Hvile hver Nat. Dog er det godt for dem at vide, at der er en Tid paa Dagen, paa hvilken de helst ikke skal arbeide, og det er lige efter de har spist deres Hovedmaaltid. Erfaringen viser nemlig, at alt anstrængende Arbeide, der foretages strax efter Bordet, meget ofte frembringer Forstyrrelse i Fordøielsen. Naar vi derfor tager os en lille Hviletid i Dagens Løb, er det bedst at dette sker lige efter Dagens Hovedmaaltid.

Syvogtyvende Kapitel.

Vi har nu faaet en Forestilling om de forskjellige Dele af det menneskelige Legeme og har set, hvorledes de alle arbeider sammen for at gjøre os til levende, tænkende og handlende Væsener. Vi vil nu søge at faa et Overblik over Legemets hele Bygning.

Legemet bestaar af Hoved, Krop og Lemmer; det hele faste Grundlag er et leddet Skelet af Knogler.

Til Hovedet hører Hjerneskallen med ydre Beklædning af Kjød, Hud og Haar, samt Hjernen indvendig, og Ansigtet med sine Redskaber til at se, høre, lugte, smage og tygge, og en Del af Taleredskaberne. Hovedets Benmasse (Kraniet) bestaar af 22 Knogler, hvoraf otte hører til Hjernekassen

og fjorten til Ansigtet. Alle disse Knogler undtagen Underkjæben (s. Kap. 7) er ubevægelig loddede til hverandre ved en forbindende Substans; Kraniets Sammenføininger har takkede Kanter, som passer ind i hverandre. De 32 Tænder er strengt taget ikke af Knoglesubstans, men bestaar af to Stoffer, kaldte Dentin (Tandben) og Emaille (Glasur) (s. Kap. 6).

Til Kroppen hører de to store Hulheder: Brystkassen og Underlivet, skilte fra hinanden ved Mellemgulvet. Brystkassen indeholder Aandedrætsredskaberne, (d. v. s. Lungerne) samt Hjertet og de store Blodkar. Underlivet indeholder Fordøielsesredskaberne, nemlig Maven, Leveren, Nyrerne, Tarmene m. m.

Fordøielses-Kanalen — det er: hele Røret gjennem hvilket Føden gaar og gjennemløber sine mange Forandringer, — begynder ved Munden og strækker sig derfra gjennem Halsen, Brystkassen og Underlivet og gjennenskjærer altsaa Mellemgulvet. Det bestaar af Mundhule, Svælg, Spiserør, Mave, Tyndtarm og Tyktarm. Hele dets Længde i Mennesket er 30 Fod.

Knoglerne i Kroppen er:

Rygradens 33 Hvirvler;	Skulderblade 2;
Ribben 12 paa hver Side;	Nøgleben 2;
Brystbenet;	Bækkenben 2;

De sidste ni Hvirvler forener sig tidlig til to Knogler, nemlig de fem øverste (Bækkenhvirvlerne) til Korsbenet, de fire nederste (Halehvirvlerne) til Halebenet.

Lemmerne er to Par: to Arme og to Ben. Armen bestaar af Overarm, Underarm, Haandrod, Mellemhaand og Fingre. Benet bestaar af Laar, Skinneben, Fodrod, Mellemfod og Tæer. Der er 30 Knogler i hver Arm og 30 i hvert Ben:

i Overarm 1;	i Laaret 1;
i Underarm (Albu- og Spoleben) 2;	i Skinneben og Lægben 2;
	i Knæet (Knæskal) 1;
i Haandroden 8;	i Fodroden 7;

i Mellemhaanden 5; i Mellemfoden 5;
i Fingrene 14; i Tæerne 14;

Der er over 200 Knogler i Legemet, forenede i Leddene snart ved stærke senede Baand, snart ved en fast elastisk Substans, kaldet Brusk. Det hele Knoglestillads kaldes Skelettet; dette baade beskytter og støtter Legemets bløde Dele. Antallet af Knogler, som er adskilte i de unge Aar, voxer sammen, naar vi bliver ældre.

Dette store Antal Knogler er nødvendigt for at give os tilstrækkelig Bevægelighed samtidig med tilstrækkelig Beskyttelse for de blødere Dele. Saaledes vilde vi ikke kunne bukke Ryggen uden at beskadige den i Rygraden liggende Rygmarv og derved volde os Lamhed eller Død, hvis de mange Hvirvler ikke var der, som gjør os det muligt at bøie Ryggen i en jævn Krumning. Vi vilde ikke kunne bruge vore Arme og Hænder til at holde, gribe og trække med samt udføre alle de utallige Ting, vi ønsker at udføre med dem, dersom de to Ben i Underarmen og de utallige smaa Ben i Haandledet og Fingrene ikke var.

Otteogtyvende Kapitel.

En Tings Bestanddele er de Stoffer, som forener sig for at danne den; Brøds Bestanddele er saaledes Mel, Vand og Salt. Naar vi nu ved, hvilke Bestanddele er i de forskjellige Dele af vore Legemer og i det Blod, som ernærer dem, og tillige kjender Bestanddelene af den Føde, som ernærer Blodet, formaar vi bedre at forstaa den vidunderlige Forvandling, ved hvilken Føden stadig fornyer vort Legeme, og som vi kalder Stofskiftet.

Vi vil begynde med Knoglen, som er en særegen sammensat Substans, der ikke findes hos de laveste Dyrearter, men kun hos Hvirveldyrene. Knoglen er sammensat baade af dyriske og mineralske Stoffer. Naar man brænder en Knogle i en Kulild, saa at den hvidgløder, og derpaa afkjøler

den, beholder den nok sin Form, men ligner forresten et Stykke hvidagtig Kalk og er saa sprød, at den smulrer ved at berøres. Den er meget lettere i Vægt end den var, forinden den blev brændt; alle de dyriske Bestanddele er brændte bort i Ilden, og kun de mineralske er blevne tilbage. Dersom man lægger en Knogle i en stærk Syre, som opløser de mineralske Stoffer og kun efterlader de dyriske, vil Knoglen ligeledes beholde sin Form og Størrelse, men den vil nu blive saa blød og bøielig, at man kan binde en Knude paa den. Saaledes kan vi se de to forskjellige Slags Stoffer, hvoraf Knoglen er sammensat. omtrent en Fjerdedel af Knoglemassen er Vand. De mineralske Bestanddele er navnlig Kalkstoffer; de dyriske Bestanddele i Knoglerne er hovedsagelig Æggehvide og limgivende Stoffer. Æggehvidestoffer udgjør paa de fleste Steder Hovedmassen af Legemets Bestanddele; derfor kan Hviden af Ægget, som næsten udelukkende er Æggehvidestof, ernære Kyllingen, førend den er udruget, og forsyne den med Stof til Ben, Muskler, Blod, Nerver og Øjer.

Brusket, som dækker Enden af Knoglerne der, hvor den ene passer til den anden, bestaar næsten udelukkende af et Stof, der ved Kogning med Vand opløses til Lim; over Halvdelen af Brusket er Vand. Et lille Barns Knogler er næsten kun Brusk. Naar Mennesket voxer til, opfylder det mineralske Stof mere og mere Vævenes Celler, indtil selve Ledemodene i den gamle Alder bliver benede og haarde.

Knoglerne er baade lette og stærke. Hos Oldinge er Knoglerne mindre stærke og sønderbrydes lettere end i den yngre Alder. De lange Knogler, f. Ex. Laarbenet, er hule og indeholder en fedtet Substans, kaldet Marv. — Sætter vi et fuldvoxent Menneskes Gjennemsnitsvægt til 154 Pund, vil Skelettets Knogler kun veie omtrent 24 Pund.

Niogtyvende Kapitel.

Det synes meget let at staa opreist; og dog kan et dødt Legeme ikke bringes til at staa opreist et Øieblik. Dette viser,

at vi kun staar ved Hjælp af en Livskraft i vort Legeme. Denne Livskraft bor i **Musklerne** eller Kjødet, og vi kunde hverken staa, gaa eller bevæge vore Lemmer paa nogen Maade uden Hjælp af Musklerne, som er befæstede til vore Knogler.

Betragt et Stykke raat Suppekjød; det er væsentlig Dyrets Muskler. I vil da se, at disse bestaar af en Mængde røde Traade, tæt og nøie forbundne til hverandre. Paa et Lammelaar kan I se Musklernes sædvanlige Form: den er et Bundt af saadanne Traade, tykkest paa Midten og endende i to strengformede, glinsende Sener, ved hvilke det er befæstet til de to Ben paa hver Side af et Ledemod; disse Muskel-Traade har Evne til at trække sig sammen eller forkorte sig selv paa vor Befaling. Naar I altsaa ønsker at løfte eders Haand op til eders Mund, bliver Ønsket øieblikkelig ført fra eders Hjerne til Overarmens Muskel, hvis ene Ende er gjort fast til Skulderen og den anden Ende til Forarmen lige under Albu-Leddet. Denne Muskel trækker sig sammen og bøier derved Albuen, og saaledes bliver Haanden istand til at naa eders Mund. Der er omtrent 400 Muskler i det menneskelige Legeme. Den simple Handling at staa opreist er Resultatet af Sammentrækningen af en Mængde Muskler, som holder hverandre i Ligevægt.

Spørger man, hvad der giver Musklerne denne Sammentrækningsevne, da ved vi det ikke; vi ved kun, at Musklerne er rigelig forsynede med Blodkar og Nerver, af hvilke Handleevnen bestandig sees at afhænge.

Musklen bestaar væsentlig af et Æggehvidestof, som kaldes Kjødsubstans, og en stor Mængde Vand. Gjennemsnitsvægten af Musklerne i en fuldvoxen Mands Legeme er henved 70 Pund.

Tredivte Kapitel.

Vi saa i det 26de Kapitel, at Tænke- og Taleevnen er knyttet til Hjernen, og at Nerverne paa en gaadefuld Maade bærer Budskab til og fra Hjernen.

De Nerver, som bringer Bud fra Hjernen, kaldes Bevægelsesnerver. Naar vi ønsker at bevæge en eller anden Del af Legemet, sender vi Bud ved en Bevægelsesnerve til Musklerne, som arbeider paa dette Sted; dette bevirker, at Musklerne trækker sig sammen og bevæger det Lem, vi ønsker at bevæge. Disse Bevægelsesnerver er af en hvid Farve.

Nerverne, som bringer Bud til Hjernen, kaldes Sansenerverne. Naar disse Nerver berøres eller pirres i en Del af Legemet, fører de denne Pirring til Hjernen, og frembringer der en Fornemmelse. Disse Nerver er ligeledes af en hvidlig Substans og er oftest forenede med Bevægelsesnerver til Nervestammer, hvorfra saa Grene udgaar dels til Musklerne, dels til Huden og andre Dele. Der findes en stor Mængde fine Nervetraade i Huden, især i Fingerspidserne, hvor vi behøver stor Nøiagtighed i Følelsen.

Nerverne udgaar dels fra Hjernen, dels og for Størstedelen fra Rygmarven (som ligger inden i Rygraden og udgaar fra Hjernen); saaledes at den forbinder de fra den udgaaende Nerver med Hjernen.

Hjernen er Midtpunktet i Nervesystemet, forbi alle Indtryk af Glæde og Sorg, Hede og Kulde, Former og Farver, Smag, Lyd eller Lugt først maa optages i Hjernen, førend vi kan faa Bevidsthed om dem. Hjernen saa vel som Rygmarven bestaar af to Slags Nervestof, det graa og det hvide. Fra Hjernen udgaar til hver Side af Legemet gjennem Huller i Hjerneskallen 12 Nerver, fra Rygmarven ligeledes gjennem Aabninger mellem Hvirvlerne 31 Nerver til hver Side, medbringende Følenervetraade til Huden og alle øvrige følsomme Dele og Bevægelsesnervetraade til Musklerne. Blandt dem, der udgaar fra Hjernen, er ogsaa Syns-, Høre-, Lugte- og Smagsnerverne.

Øiet er Synsorganet. Men man vilde ikke kunne se med det, naar ikke Synsnerven fandtes, som fører Intryk af Gjenstandene omkring os til Hjernen; og man vilde ikke kunne bevæge Øinene, naar Bevægelsesnerverne ikke virkede paa Øiemusklerne. Øret er Høreorganet. Men man vilde

ikke kunne høre med det, naar Høreevnen ikke forplantede Lydindtrykkene til Hjernen. Næsen er Lugteorganet. Men vi formaaede ikke at lugte, hvis ikke Lugtenerverne førte Indtrykkene af Lugt fra Næsen til Hjernen. Lige saa lidt formaaede vi at smage uden Smagsnerver.

Medens Bevægelsesnerverne saaledes kun have en Slags Arbeide, nemlig at faa Musklerne til at trække sig sammen og herved foraarsage Bevægelse, har Sansenerverne flere Slags Arbeide at udføre. De lader os lugte, se, høre, smage og føle; og er altsaa Kilden til de fem Sanser, som ikke alene sætter os i Kundskab om, hvad der foregaar med os selv, men ogsaa giver os Evne til at vide, hvad der foregaar uden om os.

Foruden disse to Slags Nerver findes der en tredie Slags, nemlig de ubevidste eller sympathiske, som er forbundne med Rygradsnerverne, og som danner et stort Net omkring Hjertet, Maven og de andre indvendige Organer i Brystkassen og Underlivet. Disse Nerver synes at give vore Aandedræts- og Fordøielsesredskaber Virkekraft, men de fører ingen Sanseindtryk til Hjernen, saaledes som Rygradsnerverne gjør, og derfor er vi uvidende om de indvendige Deles Virksomhed. Nervesystemet bestaar altsaa af: Hjernen, Rygmarven og tre Slags Nerver: de bevægende, de følende og de ubevidste.

Nervevævet eller -stoffet er en blød, grødet Substans, mest bestaaende af Vand, Æggehvidestoffer og Fedtstoffer med en ringe Tilsætning af Fosfor. Hjernens Vægt er gjennemsnitlig omtrent 3 Pund hos en voxen Mand.

Enogtredivte Kapitel.

Blodet kan vi kalde Livs-Væsken, fordi det opholder Livet overalt ved at tilføre hver Del af Legemet nyt Stof og ved at fjerne det afbrugte. Saasnart Blodets Kredsløb standser, ophører Livet.

Vi har set, at de vigtigste Bestanddele i Knogler, Muskler, Brusk og Nerver, er Vand, Kalkforbindelser, Æggehvi-

destof, Lim- og Kjødsubstans; men desforuden er der mange Substanser, som indgaar i Legemets Sammensætning, saasom fede og olieagtige Stoffer, Sukker, adskillige Salte, Jern, Svovl o. a. Jern, Svovl o. desl. findes ikke i Legemet i usammensat Tilstand; de er der i Forbindelse med andre Stoffer og skifter derved Natur og Udseende. Men en Kemiker kan udfinde deres Nærværelse og kan uddrage dem ved en Fremgangsmaade, som vi kalder kemisk Analyse, det vil sige Adskillelse af Ting i deres oprindelige Bestanddele.

Endskjøndt Blodet ser ud som en simpel rød Væske, indeholder det dog alle de Substanser, som er nødvendige til hver Dels Ernæring.

Naar man ser Blodet gjennem et meget stærkt Forstørrelsesglas, synes det at være en næsten farveløs Væske med en Mængde smaa Legemer flydende om deri. Nogle af disse er røde, andre er farveløse. De røde Smaadele giver Blodet dets røde Farve; de er skiveformede og saa talrige og smaa, at omtrent 7 Millioner af dem kan ligge paa en Flade af en Kvadrattommes Størrelse, og de er saa bløde, bøielige og elastiske, at de kan trykkes gjennem Aabninger, der er snævrere end de selv er. De farveløse Smaadele er større end de røde og mindre talrige og skifte som smaa Dyr idelig Form i det levende Blod.

Alle Hvirveldyrene eller de med Rygrad forsynede, — det vil sige alle Pattedyr, Fugle, Krybdyr, Padder og Fisk, har rødt Blod ligesom vi, og deres Blod indeholder baade røde og farveløse Smaadele. Men næsten alle rygradsløse Dyr, eller de, som ingen Knogler har, saasom Insekter, Snegle og Østers, er hvidblodede Dyr, forbi de kun har farveløse Smaadele i deres Blod.

Væsken, hvori disse Smaadele flyder, bestaar af Vand, et Æggehvidestof, som kaldes Fibrin (Trevlestof), andre Æggehvidestoffer, Salte og i det hele en Mængde andre Stoffer, som er nødvendige til Legemets Ernæring. Smaadelene, de saakaldte Blodlegemer, indeholder et Stof, der kaldes Kali, Jern o. fl. a. Stoffer. Det er navnlig disse Blodle-

gemer, der optager den Ilt, der findes i Blodet, og som da med dem føres om i Legemet, og vi husker jo nok, at der behøves Ilt fra Luften til at rense Blodet og gjøre det til lyst Blod. Selv uden Forstørrelsesglas kan vi se, at Blodet er sammensat af forskjellige Substanser. Naar man opsamler Blod i et Vandfad, vil det lidt efter lidt skille sig i en gulagtig Væske og en rød Masse eller Klump; Væsken bestaar af Æggehvidestof, Kalk, Salte og andre Stoffer, samt en betydelig Mængde Vand; Klumpen eller Blodkagen bestaar af Fibrinen og Blodlegemerne; det er netop Fibrinen, der størkner og derved danner Blodkagen. Blodets hele Mængde synes at være omtrent en trettende Del af Legemets Vægt. Naar en Mand veier 154 Pund, vil Blodet omtrent veie 12 Pund.

Toogtredivte Kapitel.

Naar vi tænker paa alle Bevægelserne i den vidunderlige Maskine, vi kalder det menneskelige Legeme, — paa alt hvad der stadig gaar for sig inden i os, enten vi vaager eller sover, enten vi hviler eller bevæger os, enten vi tænker derpaa eller ikke, kan vi neppe undgaa at føle, at der maa være en skjult Kraft i os, som leder enhver Bevægelse, og som til ethvert Øieblik vaager over vor Sikkerhed.

Vi lægger os hver Aften til at sove og har ikke mindste Frygt for, at Hjertet skal ophøre at banke og Lungerne at aande under vor bevidstløse Tilstand. Og dog ved vi ikke, hvad der faar Hjertet til at banke og Lungerne til at aande. Vi spiser og tilfredsstiller vor Sult og tænker ikke videre derover; og tusinde og atter tusinde Mennesker spiser og bliver mætte uden engang at vide, hvordan det gaar til, at Maden ernærer dem. De tænker kun lidt paa, at den Fabrikation, som gaar for sig inden i dem for at frembringe Blod af Mad, er langt mærkværdigere end den at lave Gas af Kul, Papir af Klude og Sukker af Saften af en Plante, — og at deres Liv og Velvære i hvert Øieblik beror paa Aabningen og Luk-

ningen i rette Tid af smaa Døre eller Klapper, f. Ex. af Luftrørslaaget, som forhindrer Maden fra at gaa ned ad den urette Vei; af Maveporten, som forhindrer den uforddøiede Føde fra at gaa ind i Tarmene, af Klapperne i Hjertet og i Aarerne, som holder Blodet i dets rette Løb og forebygger, at det flyder tilbage. Vi trækker Veiret hvert Øieblik og føler, at vi vilde dø, dersom vi ikke gjorde det; men faa af os ved, hvorfor vi aander, og hvad der er i den usynlige Luft, som opholder Legemets Varme og Liv.

Hvad skulde der blive af os, hvis vi selv skulde styre alle disse Bevægelser inden i os? — dersom Hjertet ventede paa vor Befaling for at slaa, eller hvis Lungerne ophørte at aande, naar vi glemte at udvide dem for at modtage Luften.

Det er overladt os selv at bevæge vore Lemmer, som vi selv vil, fordi Livet ikke afhænger af disses Bevægelse, men hvis vi skulde lede de Deles Bevægelse, af hvilke Livet afhænger, vilde dette da have noget Værd for os? Kunde vi et eneste Øieblik tænke paa andre Ting? Kunde vi hjælpe hverandre eller gjøre det Arbeide, som det er vor Pligt at gjøre, eller glæde os ved de Velsignelser, det er givet os at nyde godt af?

Men hvad er saa denne vidunderlige, skjulte Kraft, som holder alt i Bevægelse?

Ja, vi kalder den Livet, men vi kan ikke sige, hvad Livet er; vi ved kun, at det er en Guds Gave, at "i Ham leve, aande og røres vi"!

Det er ikke blevet overladt os at sætte dette Maskineri i Gang, lige saa lidet som Uhrmageren overlader til Eieren af Uhret at dreie og bevæge ethvert Hjul og enhver Fjeder, der bringer Uhret til at gaa; men ligesom en Mand passer sit Uhr og faar det til at gaa godt ved at trække det op regelmæssig og ved at holde det vel renset og i Orden, saaledes har Gud givet os denne Maskine, vort Legeme, til at pleie og holde i Orden, — og om den arbeider godt eller ilde, afhænger saare meget af den Omhu, vi selv har for den.

Som en Opsummering af det hidtil Udviklede, skal vi slutteligen give en kort Oversigt over de væsenligste Sundhedsregler, som bør iagttages af alle, der ønsker at undgaa Sygdomme og legemlige Ufuldkommenheder.

1. Renlighed bør ikke alene gjælde som Regel for Personen selv, men ogsaa for Omgivelserne. Hvor Kjøkkenaffald faar Lov at raadne, hvor der er stillestaaende Vand, hvor Afledningsrørene fra Boligerne til Kloakerne ikke er forsynede med de nødvendige Ventiler og dette giver sig tilkjende ved slet Lugt, — der er den til Indaanding bestemte Luft opfyldt med Sygdomsspirer. Diphteritis, Kopper, Mæslinger, Kighoste, Sumpfeber og den gule Feber stammer udelukkende fra Urenlighed i Atmosfæren og vilde følgelig forsvinde med Aarsagen. Paa Landet bør man derfor anbringe Affald o. L. paa Møddinger, der ligger saa langt som muligt fra Boligerne; i Byerne maa det dels brændes, dels desinficeres med visse Mellemrum ved Hjælp af Jord eller kemiske Midler.

2. Føden skal være jevnt afvexlende, uforfalsket, nydes til bestemte Tider, ikke umiddelbart før haardt Arbeide, Badning eller Søvn, og aldrig indtages i saa stor Mængde, at man føler sig besværet deraf. Ved Kogning af f. Ex. Grønsager bruges saa lidt Vand som muligt. Frugter bør kun spises, naar de er fuldmodne.

3. Stærke Drikke er absolut skadelige og bør aldeles undgaaes. Med jevnt Arbeide og sund Føde behøver et Menneske i det Hele taget meget sjeldent at drikke, men bliver man tørstig, er godt Vand den bedste Drik. Fornuftigt vil det altid være at undersøge eller lade undersøge Drikkevandet kemisk, da daarligt Vand ofte har været Aarsag til Epidemier.

4. Frisk Luft i Boligerne skaffes bedst ved en god Ventilation, Renlighed, hyppig Udluftning af Klæder, Tæpper, Madratser o. L. og daglig Udskylning af Vadskerender etc.

5. Temperaturen i Værelserne om Vinteren bør holdes mellem 60 og 65 Grader Fahrenheit, eller, naar man

sidder meget stille, mellem 65 og 68. Ventilationen bør ikke afbrydes for "at holde paa Varmen".

6. Klædedragten retter sig naturligvis efter Beskjæftigelsen. Den maa imidlertid aldrig besvære eller hindre Musklernes og Lemmernes frie Brug. For smaat eller stramt Fodtøi, stive Hatte og høie Kraver paa Overfrakkerne er uhensigtsmæssige; endnu mere dog Damernes falske Haar, høihælede Støvler og kvælende snævre Korsetter.

7. Lysets rigelige Adgang til Boligerne er velgjørende saavel for Øinene som for Sundheden i det Hele taget. De saakaldte "mørke Mellemrum" burde aldrig vælges til Dagligstuer. Hvor Blomster ikke vil trives, er der ogsaa usundt for Mennesker. Man bør aldrig sove med Ansigtet mod et stærkt Vindueslys og helst undgaa at bruge Slør; begge Dele ødelægger Øinene.

8. Søvn er en nødvendig Hvile for Hjernen, og derfor udfordrer strængt aandeligt Arbeide en længere Nattesøvn end legemligt. Et sundt Menneske kan iøvrigt ikke let sove for meget; thi naar Søvnens Øiemed er opfyldt, vil han vaagne. Under Søvnen dannes Legemets Væv af den Føde, som er indtaget, fordøiet og forvandlet om Dagen. Derfor er rigelig Søvn mest nødvendig for Børn og magre Personer, mindre heldig for fede.

9. Senge maa helst staa frit ud i Værelset for at undgaa de kolde Luftstrømme, der stedse bevæger sig langs Væggene. En haard og jevn Madrats med en lav Skraapude og en meget tynd Hovedpude er at foretrække til Underlag, medens Tæpper er det bedste Dække. Man bør undgaa at ligge mere end en i Sengen. Længden maa være rigelig. Et af de rummeligste og bedste Værelser bør vælges til Sovekammer, og man maa vogte sig for Ovnvarme deri om Natten.

10. Bevægelse er altid sund, naar den ikke overdrives. De Dele af Legemet, de Muskler, som øves mest ved Arbeidet, udvikler sig stærkest. Men al Bevægelse eller alt Arbeide, der foraarsager en Grad af Træthed, som Hvilen

ikke hurtig forjager, er usund. Fører man et stillesiddende Liv, da kan man anvende kunstige Bevægelser til at bøde derpaa, saasom Spadsereture, Rideture, Roning, Boldspil, Gymnastik osv. Man maa da vel tage sig iagt for at begynde for voldsomt, og man bør sørge for Afverling i Bevægelsen.

Børn behøver kun Plads og Legekamerater; de vil da nok selv skaffe sig den fornødne Bevægelse.

Tilstrækkelig Hvile er lige saa nødvendig som tilstrækkelig Bevægelse. Søvnen har vi allerede omtalt; hvad angaar Hvilen om Dagen, da maa denne jo for en stor Del rette sig efter Beskjæftigelserne, men kan man vælge Tiden, da bør man tage den efter Hovedmaaltiderne. Aandeligt eller legemligt Arbeide umiddelbart før Nattesøvnen gjør denne urolig og fremkalder Drømme. Otte Timers Arbeide burde være Maximum i Døgnet. En Fridag om Ugen er nødvendig, idetmindste for Alle, der har strengt Arbeide de sex Dage, for at Legemets Organer kan gjenvinde den ved Overanstrængelse tabte Ligevægt. Selvfølgeligt er det dog ikke Meningen, at Dagen skal hendrives i Dovenskab, tvertimod bør Enhver paa den Dag øve de Organer, der har faaet for lidt Øvelse den øvrige Del af Ugen. Den, der ellers har legemligt Arbeide, bør paa denne Dag udvikle sine aandelige Evner, fra Beskjæftigelsen i Ugens Løb med denne Verdens Ting bør man vende sig til Selvtænkning over Religionen, og endelig bør den, der tjener sit Brød ved aandeligt Arbeide, søge at forfriske sig ved Spadsereture og Ophold i fri Luft. Med Hensyn til Børnene, da vogte man sig for at tvinge dem til unaturlig Stillesidden eller Taushed paa denne Dag, da man let derved gjør dem Søndagen til en frygtet i Stedet for til en med Glæde imødeset Dag.

11. Lidenskaber og Tilbøieligheder bør holdes indenfor Maadeholdets Grændser. De er udmærkede Tjenere, men forfærdelige Herrer. Som de gamle Filosofer, Stoikerne, at søge at kvæle al Sindsbevægelse, vilde være at

berøve Livet dets Farvespil og luge Glæden bort samtidig med Sorgen. Dyden bestaar ikke i Tilbøielighedernes Udryddelse, men i deres Beherskelse. Sorgen spiller med Hensyn til Menneskets Udvikling undertiden en nok saa velgjørende Rolle som Glæden; Haabet vilde ikke være et Gode, naar Frygten var ukjendt. Kun igjennem de vexlende, snart oplivende, snart nedtrykkende Sindsstemninger forberedes vi for en bedre, en høiere Existens.

12. Arbeide er Menneskehedens Grundlov ligesom Forandring og Bevægelse er Verdens. Uden Arbeide er der intet sandt Velvære. Mennesket maa have et Formaal at stræbe efter, og dette Formaal maa omfatte en Forbedring, et Fremskridt i en eller anden Retning. Men Alt kan overdrives, og den nuværende Samfundsorden overlæsser Flertallet med Arbeide, medens Enkelte gaar helt fri. Ligeledes er det udførte Arbeide meget hyppigt unyttigt eller endog skadeligt. Krigslysten, Drukkenskaben, Moden og Rangsygen fordobler næsten det nødvendige Arbeide. At virke for disse Sygeligheders Forsvinden er derfor Pligt for enhver sand Menneskeven; thi da vil paa samme Tid Hovedaarsagerne til Elendigheden og Uvidenheden være bortfjernede. — Og lad os slutteligen mindes, hvad den vise Sirach siger:

"Sundhed og Karskhed er bedre end alt Guld, og et stærkt Legeme bedre end meget Gods."

"Rigdom er ikke bedre end Legems Sundhed, og ingen Lyst er over Hjertets Glæde."

Kortfattet Lægebog.

Aande, ildelugtende, er oftest fra fordærvede Tænder, Sygdomme i Tandkjødet eller fra en svækket Fordøielse. Ofte er den kun tilstede under visse Sygdomme. Midlerne derimod er en omhyggelig Pleie af Munden, Tændernes Rensning og Plumbering, Mundens Udskylling med Vand efter ethvert Maaltid, og, hvis Fordøielsen lider, en regelmæssig og tarvelig Levemaade, efter Omstændighederne Afføringsmidler, og maadeholdende Nydelse af Bitter. Hvis Tandkjødet lider, er Udskylling af Vand med Myrrhatinktur at anbefale. Er Grunden Luftansamlinger i Underlivet (Vinde og Opstød), da er Kulpulver et godt Middel. At tygge Nelliker eller andre Krydderier, Pebermyntekager o. d. for at forjage Lugten, er kun at gjøre Ondt værre; den kryddrede Lugt vækker desuden strax Mistanke.

Aare, overskaaren. Det er ikke vanskeligt at kjende, om en Blodaare eller en Pulsaare er overskaaren. Naar det er en Blodaare, udflyder Blodet i en mørk uafbrudt Strøm, af Pulsaaren derimod i en lyserød skummende Straale i afbrudte Satser, overensstemmende med Pulsslaget. Naar Blodstrømmen standser ved et Tryk mellem Hjertet og det læderede Sted, da er det en Pulsaare, der er beskadiget; standser derimod Forblødningen ved et Tryk mellem Periferien og Stedet, da har vi en beskadiget Blodaare at gjøre med. Heri er antydet den foreløbige Hjælp i det ulykkelige Tilfælde, naar

en Pulsaare er overskaaren, nemlig strax at søge at blive Herre over Blodet ved at anvende et saadant Tryk enten med Fingeren eller med et andet fast Legeme, indtil Lægen kommer. Stedet, hvor dette Tryk skal anvendes, er: paa Armen den indvendige Side af Overarmen i den Fordybning, som let findes mellem Musklerne; — paa Benet den indvendige og forreste Side af Laaret imod Skambenet eller i Knæhasen, — paa Brystet ovenover Kravebenet mod det øverste Ribben. Da man imidlertid let bliver træt af dette Tryk, bruger man hertil de saakaldte Tourniketter, hvis Hensigt er at udøve et uafbrudt Tryk paa Aaren mod det underliggende Ben. Hvis man ikke kan faa Lægehjælp hurtig nok, maa man desuden sammentrække Saaret med Hefteplaster, bedække det med et Lag sammenlagte Linnedlapper og derpaa indvikle hele Lemmet i et fast anlagt Bind. Naar en Blodaare er overskaaren, udskyller man Saaret med koldt Vand, og kan da standse Blødningen ved med Fingeren at trykke umiddelbart paa Stedet, indtil man kan faa Charpi, Linned eller deslige, hvilket man lægger over Stedet og fastgjør med et Bind eller et Tørklæde (kfr. Forblødning).

Aareknuder, Aaresvulst, K r a m p e a a r e r. Blodaarerne kan let overfyldes med Blod, naar Noget hindrer dets frie Passage. Hinderne udvides da og slappes, og der dannes Aareknuder, især paa Underextremiteterne, hvor de da enten sees som blaalige Svulster eller blaalige snoede Aarer, eller de ligger dybere under de bløde Dele og smerter ved Tryk paa disse og ved Bevægelse. Naar saadanne Knuder udspændes for stærkt, kan ved Bristning opstaa en farlig Blødning, og under alle Omstændigheder er de til Hinder for Bevægelsen, og ledsages ofte af Hævelse i Fødderne. Aarsagerne til dem er Alt, hvad der hindrer den frie Circulation af Blodet, enten en stillesiddende Levemaade, for megen Staaen, visse Professioner, hvor Musklerne anstrænges i en ensformig Retning, f. Ex. hos Skræddere, Dreiere (kfr. Haandværkersygdomme), eller mekaniske Tryk, f. Ex. ved stramme Strømpebaand, for smaat Fodtøi, under Svangerskabet osv. De forebygges bedst

ved at undgaa Aarsagerne, og naar de er opstaaede, styrkes Aarerne ved spirituøse Indgnidninger og ved et nogenlunde fast og jevnt Tryk af et godt anlagt Bind eller bedst ved en elastisk Strømpe. Naar en saadan Aaresvulst brister, standses Blødningen foreløbig paa den Maade, vi har omtalt ved overskaaren Blodaare.

Ogsaa Pulsaarerne kan udvides, og danner da en eiendommelig Svulst, Pulsaaresvulst (kfr. denne).

Abort er den Fødsel, hvorved Fosteret kommer til Verden, før det er fuldbaaret og livsdygtigt, hvorimod en Fødsel kaldes "for tidlig", naar Fosteret kommer til Verden før Svangerskabets niende Maaned, men dog er saa udviklet at det kan leve, hvilket man regner efter den syvende Maaned. Aarsagerne til den naturlige Abort kan være høist forskjellige.

Tegnene paa, at en Abort forestaar, er: Ildebefindende, Følelse af Tyngde og Smerter i Underlivet og over Lænderne, og især Afgang af Blod fra Fødselsdelene. En saadan Blødning maa altid gjøre den frugtsommelige Kone opmærksom og yderst forsigtig. Jo tidligere det er i Svangerskabet, desto ringere Blodtab og Smerter. Den indtræder hyppig i Svangerskabets første Maaneder, og da gjerne paa den Tid, da ellers Menstruationen skulde indfinde sig, og ofte bliver den da kun anset for den maanedlige Renselse.

For at forebygge Aborten maa alle de ovennævnte Aarsager undgaaes, forsaavidt man er istand til det; Levemaaden være fornuftig, uforsigtige Bevægelser undgaas, Klædedragten være hensigtsmæssig osv. — Naar der indfinder sig Tegn paa begyndende Abort, da er det ved streng Rolighed, kjølig Levemaade, Sindsro osv. endnu undertiden muligt at tilbageholde Fosteret. Ofte maa Konen finde sig i at holde Sengen i flere Maaneder. Lykkes det imidlertid ikke, da overlades Fødselen til Naturen, og samme Forsigtighed maa iagttages som ved en anden Fødsel (kfr. Barselseng). — Koner, der ofte har aborteret, maa især være forsigtige og helst holde Sengen paa den Tid, da de sidst aborterede.

Abortivmidler kaldes de Midler, der skal bevirke en Abort eller "fordrive Fosteret". At Anvendelsen af saadanne Midler er en Forbrydelse og straffes efter Loven, vil Enhver kunne sige sig selv. — Intet af de saakaldte Abortivmidler er paalideligt, og naar en Abort med Vold skulde frembringes, følger Straffen ofte umiddelbart efter Forbrydelsen, da Sundheden altid lider derunder, og Livet ofte sættes paa et endnu farligere Spil end ved den naturlige Fødsel ved Svangerskabets Slutning.

Afførende Midler (Purgermidler, Laxermidler, Laxativer), er Medikamenter, der fremkalder Stolgang. Naar den daglige Udtømmelse udebliver enkelte Gange i nogen Tid, behøver man ikke altid strax at ty til Afføringsmidler; en forandret Levemaade er ofte tilstrækkelig til at bringe Ordenen tilbage. Er Grunden et stillesiddende Liv, da vil Bevægelse og Arbeide styrke Underlivsmusklerne, der var for slappe til at virke ved deres Tryk paa Tarmens Indhold, og forøge Leverens Galdeafsondring. Kjendes ikke Aarsagen til den tilfældige Forstoppelse, vil ofte en ubetydelig Forandring hæve den, f. Ex. Rugbrød til Kaffen. I alle Tilfælde vil en rigelig Nydelse af Vand hjælpe til; 1—2 Glas Vand efter hvert Maaltid letter altid Fordøielsen. Endvidere har Frugt, især Kompotter, Svedsker osv. samme Virkning.

Naar imidlertid Forstoppelsen forener sig med Mangel paa Appetit, ubehagelig Smag i Munden, belagt Tunge osv., da kan et Afføringsmiddel være nødvendigt og længere end 3 Dage bør man ikke lade gaa hen. — Almindeligst bruges amerikansk Olie, Ricinusolie, der især er at anbefale, naar Forstoppelsen er forbunden med Koliksmerter eller Følge af Overfyldning. Engelsk Salt, der er hensigtsmæssigst for fuldblodige Personer, og om Foraar og Sommer, da det tillige kjøler Blodet. Rhabarber, enten som Draaber eller som Pulver, eller smaatskaaret, theskefuldvis. Sennesblade enten alene med paagydt kogende Vand eller med Svedsker, der er kogt møre. Til Børn giver man helst Barnepulver, amerikansk Olie eller Mannasaft; men hos Børn, der

endnu die, maa man erindre, at Feilen ofte ligger i Moderens Mælk, og hendes Fordøielse og Levemaade maa da først reguleres (kfr. Diegivning). Af Piller er Brandraths at foretrække; de faaes hos enhver Druggist.

Afmagring er et formindsket Omfang af Legemet eller dets enkelte Dele, idet Fedtet svinder bort, saa at Musklerne kommer mere tilsyne. Naar den indtræder uden nogen Sygdom, uden Febertilfælde, ikke pludselig, har den Intet at betyde og er oftest Følgen af anstrængende legemligt eller aandeligt Arbeide, Nattevaagen, Sorger og Sindslidelser, Arbeide osv. I saadanne Tilfælde vil Afvexling af Arbeide og Hvile, en nærende og fornuftig Levemaade raade Bod paa den. Naar den indtræder i Udviklingsperioden som Følge af en hurtig Vært, vil Tiden enten hjælpe, eller Legemet vil altid blive magert, og Magerhed kan som bekjendt særdeles godt forenes med en fortrinlig god Sundhed. Dog maa man i den Alder være opmærksom paa alle de sygelige Tilfælde, der kan følge med Afmagringen.

Afvænning ɔ: at vænne Barnet fra Modermælken. Ligesom det er enhver Moders Pligt selv at opamme sit Barn, hvis det er hende muligt, ligesaa stor Pligt er det for hende ikke at vænne Barnet for tidlig fra, enten af Magelighed, eller fordi det volder hende nogen Smerte eller lægger Baand paa hendes selskabelige Liv. Den rette Tid at vænne Barnet fra er, naar det har faaet Tænder, da det derefter selv lettere kan tygge de faste Næringsmidler. Dog menes hermed ikke, at, saasnart Barnet har faaet de første Tænder, det da er Tiden; thi det kommer meget an paa, om det er et svagt eller et stærkt Barn, om det trives ved Modermælken eller ikke, om det er paa en ugunstig Aarstid eller ikke.

Paa den anden Side maa man heller ikke opsætte Afvænningen altfor længe, da Modermælken i Barnets ældre Alder ikke bliver en passende Næring, og da det tillige gaar ud over Moderens Kræfter. Dette er sommetider Tilfældet hos den fattige Befolkning, for at spare Udgifterne til anden Ernæring,

for at undgaa et nyt Svangerskab (hvilket Hensyn man forresten ikke sjelden ogsaa træffer paa i de høiere Klasser); ofte ogsaa af Magelighed og Frygt for den Uro, den første Tid fører med sig, før Barnet vænnes til at undvære Modermælken, eller af utidig Moderkjærlighed, eller fordi det er Skik og Brug der i Egnen osv. Den passende Tid bliver mellem den 9de og 12te Maaned.

Barnets hele Pleie og Opdragelse skal gaa gradevis frem, den svage Organisme taaler ikke pludselige Spring. Derfor maa ogsaa Barnet lidt efter lidt vænnes fra, hvilket ogsaa er gavnligst for Moderen, der paa denne Maade lettest bliver Affsondringen kvit. Man giver derfor Barnet efterhaanden andre Fødemidler og sjeldnere Brystet; vænner det først til at undvære Brystet hele Dagen og lægger det kun til om Natten, og berøver det endelig aldeles Modermælken.

Agurker hører til de skadeligste Spiser af Vegetabilerne. Agurkesalat har fremkaldt mangen Sommer-Kolera og vel ogsaa asiatisk Kolera, da den kun taales af meget stærke Maver. Fordøieligere er de, kogte med Eddike eller saltede, Lageagurker. Syltede Agurkers smukke grønne Farve maa gjøre os mistænkelige, da den kan hidrøre fra, enten at Eddiken er kogt i Kobberkar, eller at af de Handlende Spanskgrønt er sat til, for at falde Kjøberne i Øinene. I begge Tilfælde er altsaa Agurkerne giftige.

Amerikansk Olie, Ricinusolie, er et almindelig brugt, mildt Afføringsmiddel, især anvendt mod Forstoppelse, Kolik med Diarhoe, Blodgang og Ormesyge. Olien bør være næsten farveløs, med en flau Lugt og ikke for stærk Smag, og opløselig i Vinaand (ellers er den forfalsket). Den maa ikke bruges, naar den er harsk. Den almindelige Dosis til Børn er en Theskefuld, og til en Voxen en Spiseskefuld, eller en Theskefuld hver anden Time indtil Virkning. Da den for Mange er et ubehageligt Lægemiddel at tage, kan man komme lidt Vin eller Saft i Skeen, før man helder Olien i den, eller tage den udrørt med Mælk eller Kaffe i en Kop. Den maa som afførende Midler hverken tages kort før eller efter Maaltidet.

Ansigtssmerte, tic douloureux, er en eiendommelig Smerte, der følger de overfladiske Nervers Løb i Ansigtet, enten over Kinden til Næsen og Overlæben, under Øiet henimod Næsen, i Tindingen over Panden, eller over hele Siden af Ansigtet. Smerten opstaar som en electrisk Gnist, sædvanlig kun paa den ene Side af Ansigtet, er hæftig og utaalelig, som en brændende Gløb, eller jagende og skjærende, forbunden med Hede og ofte med krampagtige Trækninger, og forøges ved enhver Bevægelse, ved Tygning, ved Tale. Den er ofte periodisk, men under Mellemrummene mellem Anfaldene sjelden ganske forsvunden. Sygdommen har sit Sæde i selve Nerverne og er sædvanlig langvarig, og opstaar hyppig efter Forkjølelser, Gigt, eller stammer i de allerfleste Tilfælde fra en bedærvet Tand. Mange Midler er brugte mod den, men oftest uden varig Nytte. Russiske Bade har dog i Almindelighed en god Virkning, og undertiden Elektricitet. Blandt diætetiske Midler er især anvendt stærk Kaffe. At overskjære Nerven, hvori Sygdommen har sit Sæde, synes at være et probat Middel, men maa foretages af en dygtig Læge. Findes en bedærvet Tand, hvilket saa ofte er Tilfældet, maa denne udtrækkes, og oftest hæves da Sygdommen.

Apoplexi, Stikflod eller Slagflod viser sig forskjelligt, og kan enten opstaa pludselig, eller begynde med Svimmel, Søvnighed, Hovedpine, Kvalme, Hjertebanken. Derefter taber Patienten Bevidstheden og falder om, Aandedrættet bliver snorkende, Munden er sædvanligvis trukken til den ene Side, en kold Sved udbryder over hele Legemet, Urin og Exkrementer afgaar uvilkaarligt. Disse er de almindelige Tegn, men Patientens Udseende under Anfaldet retter sig efter hans Konstitution. Hvis det er et kraftigt bygget, blodrigt Subjekt, bliver Ansigtet rødt eller blaaligt, Øinene fremstaaende, Aarerne staar spændte af Blod; dette er det saakaldte Blodslag. Er Personen derimod af Naturen mager og bleg, nervøs, sensibel, bliver hans Udseende ligblegt, Aandedrættet kort og afbrudt; det er det saakaldte Nerveslag. Fra Besvimelse kjendes Sygdommen paa det snorkende Aandedræt, fra Kram-

peslag ved Manglen af Krampetrækninger, fra en stærk Rus ved Mangel af Spirituslugt. Med Anfaldet følger gjerne en Lamhed i Arme eller Ben, undertiden kun paa den ene Side, eller i Tungen, saa at Mælet er borte, eller i enkelte Muskler, eller Døvhed og Blindhed. Disse Lamheder taber sig oftest efterhaanden, naar Anfaldet er overstaaet, men forsvinder dog sjelden aldeles. Tabet af Hukommelsen er ikke sjeldent. Anfaldet kan vare i Øieblikke eller i Timer, endog Dage, men Følgerne være meget langvarige; det kommer let tilbage, ofte faa Dage efter, men ogsaa først efter Maaneder og Aar, og jo hyppigere Anfaldene gjentager sig, desto farligere er de.

Aarsagen til Apoplexien ligger i Hjernen, naar Blodet strømmer for stærkt til Hovedet, eller et Blodkar brister, og det udtraadte Blod trykker Hjernemassen, efter megen Nydelse af Spirituosa eller ved overfyldt Mave, efter heftige Bevægelser eller Lidenskaber, ved altfor snevre Halsbind, naar Blodet ikke frit kan strømme tilbage fra Hjernen, i en stærk Varme; eller ogsaa ligger Grunden i en Udtømmelse af Hjernens Livskraft, som efter stærke Blodtab, efter Sindsbevægelser i en høi Alder, efter overdrevne Anstrængelser og især efter Udsvævelser. — Anlæg til Sygdommen har Personer med kort Hals og Hovedet dybt nede mellem Skuldrene, undersætsige, korpulente og blodrige, der fører en altfor luxuriøs Levemaade med Vindrikkeri eller Udsvævelser. Den er hyppigst i den fremrykkede Alder.

Hvad Behandlingen under Anfaldet angaar, da er den sædvanlig overladt til Omgivelserne i Begyndelsen, da det kommer pludselig. Man maa strax løsne Halsbindet og alt, hvad der kan trykke, som Vest, Seler, Benklæder, og skaffe frisk Luft. Hvis det er en blodrig Person, maa han øieblikkelig aareslades, helst paa den Side, der ikke er lam; man lægger kolde Omslag paa Hovedet, sætter Igler i Tindingerne, lægger stærke Sennepskager paa Læggene, lader ham give et Lavement, og hvis han kan synke, et Afføringsmiddel. Er derimod Patienten under Anfaldet bleg, maa han ikke aare-

lades. Man stænker ham da kraftigt med koldt Vand i Ansigtet, gnider ham i Tindingen med Eddike, Hoffmannsdraaber o. d., lægger Sennepskager i Nakken, og hvis han kan synke, en Snes Hoffmannsdraaber eller noget Spiritus. Altid sørge man for, at Luften i Værelset er frisk og kjølig, og lade ham ikke ligge for varmt tildækket i Sengen.

Saasnart Patienten kommer til sig selv, give man ham koldt Vand at drikke, men foretage forresten Intet, før Lægen kommer, og om det end synes, at Alt er overstaaet, maa man ikke lade sig forlede til at undlade at søge Lægehjælp, da Sygdommen kan medføre mange forskjellige Tilfælde og ialfald kræver en nøiagtig foreskreven Diæt og Levemaade. Naar man bestemt ved, at Aarsagen til Anfaldet har været et for rigeligt Maaltid, kan man søge at fremkalde en Brækning, men ikke før Ansigtet ikke længere er rødt, og Blodtilløbet til Hjernen ikke længere er saa stærkt.

Den, der engang har havt et apoplektisk Anfald, maa anse det for en uafviselig Pligt at føre et i enhver Henseende maadeholdent og frugalt Liv, undgaa Alt, hvad der giver Anledning til Kongestioner af Blod til Hovedet, og stedse sørge for at Fordøielsen er i Orden og for en regelmæssig Stolgang.

Armbind er til at bære Armen i, naar den ikke kan taale at bæres frit, efter Benbrud, Forvridninger, stærke Betændelser osv. Man bruger sædvanlig en Serviet eller et Tørklæde, der er lagt i en Trekant og bindes i Nakken, saa at Spidsen ligger under Albuen, hvor den kan hæftes om Leddet med Knappenaale for at give bedre Støtte. Man sørge for, at Haanden og Albuen ligger i lige Linie, og at Bindet gaar lige ud under Haanden for at støtte hele Underarmen.

Arp kjender enhver Moder. Det er det smudsige Overtræk i Smaabørns Hoved, der undertiden kan være tilstede i stor Mængde. Det er Overtro, at det ikke maa røres. Det kan vaskes med lunkent Sæbevand eller Olie, og med Forsighed løsnes. — Oftest opstaar Arp af Urenlighed.

Arsenik forekommer oftest som et hvidt, glindsende, tungt Pulver, der ligner Sukker, uden Lugt, med en først sød, siden

skarp og metallisk ætsende Smag. Naar det kastes paa Gløder, udbreder det en hvidlig Damp, der lugter af Løg.

Forgiftningerne dermed yttrer sig ved heftige, sammensnørende Smerter, Brænden i Hals, Mave og Tarmkanal, hvilke Dele betændes og gaa over i Koldbrand; der indfinder sig Kvalme, Brækninger af Blod, Besvimelser, Kramper, kold Sved, Lamheder osv., Alt kort efter Nydelsen; men Forgiftningen kan ogsaa opstaa langsomt, naar man i længere Tid maa være udsat for Virkningen deraf. Dette er saaledes Tilfældet især hos Fabrikarbeiderne, der arbeider i de saakaldte Gifthytter. Disse maa undgaa de opstigende Dampe, der opfanges i Røghætter, hvori de afkjøles og afsættes paa Siderne. Arbeiderne har derfor Vordugsmaske for Ansigtet med Glashuller til Øinene, drikker flittigt Mælk og holder hyppig en vaad Svamp for Munden. Opstaar Forgiftningstilfælde, har de Jernoxydhydrat ved Haanden, der er den bedste Modgift og drikkes i saa varmt Vand som muligt. Ligeledes er alle de, der har med Arsenik i mindre Kvantiteter at gjøre, udsat for langsom Forgiftning, f. Ex. Malere og Farvere i Metalfabriker, i Katuntrykkerier osv.

Den langsomme Forgiftning yttrer sig ved Madlede, Koliksmerter, lugtende Aande, Spytten, Tørst, Diarrhoe afvexlende med Forstoppelse, tør Hoste, besværligt Aandedræt, tiltagende Kraftløshed og Afmagring, Huden bliver tør og ofte besat med Raadsaar, Ansigtstrækkene forandres, blaa Ringe om Øinene, blaa Læber; der indtræder Lamheder og krampagtige Trækninger osv.

Naar Forgiftning pludselig er indtraadt, maa der ydes en hurtig og kraftig Hjælp. Hvis Patienten kaster op, maa man give ham i rigelig Mængde lunkent Vand, Æggehvide i Vand, Sukkervand, Olie eller Smør i Vand eller Mælk, for at befordre Brækningen. Hvis han ikke kaster op giver man ham Sæbevand (1 Del Sæbe til 4 Dele Vand), hvoraf kan drikkes en Thekopfuld hver 5te Minut, eller en Blanding af to Trediedele Sukkervand med en Trediedel Kalkvand. Naar der er tydelige Tegn paa Betændelse i Hals eller Underliv,

paalægger man varme Omslag, giver Lavement, sætter Igler eller aarelader, naar Patienten er meget hed i Hovedet og taler vildt, foruden kolde Omslag paa Hovedet. — Forbindelserne af Arsenik og andre Metaller kan være ligesaa farlige Gifter.

Den uforsigtige Brug af Arsenik imod Fnat og andre Hudsygdomme, som meget bruges blandt Almuen, kan fremkalde Forgiftningstilfælde og maa meget fraraades.

Uagtet Arsenik er en saa farlig Gift, bruges det dog ikke sjelden som et virksomt Lægemiddel, saavel indvendig som udvendig.

Bagværk eller Kager er en usund og ufordøielig Spise, der aldrig burde gives Børn eller nydes af Personer med en svag Fordøielse. Dette gjælder især om de fede Kager og fremfor alle om Pier og "Boghvedekager". De eneste Kager, der er uskadelige for Børn og Syge, er de saakaldte Sukkerbrød. Naar Kager nydes varme, er de endnu sværere at fordøie.

Barnepulver eller det tidligere saakaldte Kinderpulver bestaar af ligemeget Rhabarber og Magnesia. Det bruges som bekjendt hos Børn imod Syredannelse i Maven, Forstoppelse, Kolik, Vinde osv., enten i Vand eller Fennikelvand, sædvanlig et af de i Apothekerne afmaalte Pulvere. Ogsaa hos Voxne bidrager det til at styrke Fordøielsen og regulere Stolgangen. Hvormeget det end kan være at anbefale, maa man dog ikke bruge det for ofte paa egen Haand.

Barselfeber. Naar Konen den 2den eller 3die Dag efter Fødslen faar lette Febertilfælde med en ringe Kulde, Hovedpine, mild Sved og en Følelse af Spænding over Brysterne, da maa hun ikke ængste sig; det er kun Mælkefeberen, der er en sædvanlig Følge af, at "Mælken løber til".

Barselfeberen, Puerperalfeber, er den farligste Sygdom for Barselkoner og kræver mange Ofre. Ofte hersker den epidemisk, især i fugtige Efteraar og om Vinteren, og da

fornemmelig i Fødselsstiftelser. Den anfalder Barselkonen sædvanlig 8 a 10 Dage efter hendes Nedkomst, men kan ogsaa indtræde tidligere, og jo nærmere Fødslen, desto farligere er den i Reglen. Den begynder med heftige Kuldegysninger, Feber, Tørst, Søvnløshed, Galdebrækning — hvormed er forbunden en lokal Smerte i Underlivet, der er spændt og meget ømfindtligt, ofte saa smertefuldt, at det ikke taaler Vægten af Sengetæppet og ikke tillader nogen Bevægelse, og ofte forbunden med Smerte og Svulst i Laarene. Ofte formindskes eller forsvinder samtidig ganske Barselrenselsen og Mælkeafsondringen. — Sygdommens videre Forløb behøver vi ikke at beskrive, da det bliver en uafviselig Pligt at kalde Læge, naar hine Tilfælde indtræffer, selv i en ringere Grad. Ingen Sygdomme kræver nøiagtigere Tilsyn, og den efterlader de forskjelligste Eftersygdomme.

Aarsagen til Barselfeberen er Ernæringsstoffets Overgang fra Livmoderen til Brysterne, der let betinger Betændelser i Underlivets Organer, som Bughindebetændelse, Livmoderbetændelse, Venebetændelse osv. Leilighedsaarsager er foruden den epidemiske Konstitution, hyppigst Diætfeil, for hidsende og nærende Spiser og Drikke, Forkjølelse, Sindsbevægelser, uforsigtig Brug af Lægemidler, som gammel Vane og Slendrian anser for absolut nødvendige strax efter Fødslen. — Behandlingen maa aldeles overlades til Lægen. For at forebygge Sygdommen, være man opmærksom paa ethvert Tilfælde og følge de Forsigtighedsregler, som under "Barselseng" skal angives. Ogsaa i denne Henseende er det heldigst, naar Konen selv kan give Die. Naar Sygdommen er udbrudt, raader vi, aldrig at lade den Syge høre Navne paa Sygdommen, da enhver Barselkone har en uovervindelig Rædsel for "Barselfeber", og hvis den hersker epidemisk under hendes Svangerskab, bør man saa meget som muligt holde det hemmeligt for hende, da Angsten kan bitrage til dens Udvikling.

Barselsengen kaldes det Tidsrum, der behøves for Livmoderen til, efter det forudgaaende Svangerskab og Fødsel,

atter at vende tilbage til sin naturlige Tilstand. Der behøves i Reglen 4 a 6 Uger. Da hele denne Periode er af yderste Vigtighed baade for Barnet og for Moderen, er det nødvendigt, at hun iagttager Forsigtighed i enhver Henseende, og forbereder sig dertil med den faste Villie, i Alt at følge Gjordemoderens og Lægens Forskrifter.

Enhver Kone bør allerede før Fødselen være betænkt paa at "indrette sin Barselseng", foruden at hun bør iagttage en diætetisk Levemaade under Svangerskabet (kfr. Svangerskab). — Barselstuen bør være luftig og rummelig, helst saaledes beliggende, at Barselkonen kan have saa megen Ro som muligt; derfor ligge hun alene, helst til Gaarden, fjernt fra Støi og Larm. Der maa ikke være for lyst i Værelset. Sengen bør staa frit, saa at man kan komme til Konen fra begge Sider, og Sengeklæderne være de sædvanlige, hverken for faa eller for varme. Konen bør endvidere have Alt paa rede Haand, hvad der behøves, for at hun ikke strax efter Fødslen skal bryde sit Hoved med at skaffe det nødvendige tilveie; Tjenestetyendet og Omgivelserne bør itide være vel instruerede.

Konen forskrækkes ikke, naar Fødslen er overstaaet, og der kort efter indfinder sig Smerter, som en ny Fødsel skulde begynde. Det er Efterveerne, der hos Koner, der ofte har født, kan vare temmelig længe, endog flere Dage.

Naar Konen efter Fødslen er bragt i et saa bekvemt Leie som muligt, trænger hun fremfor Alt til Rolighed, og Intet virker saa gavnligt for at gjenvinde de tabte Kræfter som en rolig Søvn, og den kan hun uden Fare hengive sig til, naar blot Omgivelserne er opmærksomme paa, at ikke noget Blodtab eller lignende Tilfælde indtræder. Man bør derfor iagttage hendes Ansigtstræk, Aandedrættet osv., og hvis noget Mistænkeligt viser sig, strax underrette Lægen eller Gjordemoderen derom.

Da Transpirationen ligeledes er en væsenlig Betingelse for en heldig Barselseng, bør hun blive i Sengen de første 8 a 9 Dage, for at Huden kan være i en ligelig Temperatur, og Sveden befordres ved varme Drikke, Havresuppe, The o.

d. Det horizontale og rolige Leie paa Ryggen forebygger tillige Fremfald af Livmoderen, Blodstyrtning osv. Hun bør i denne Tid ikke beskjæftige sig med Husvæsenet, undgaa alle Sindsbevægelser, baade Sorg og Glæde, ikke modtage Besøg af de mange nysgjerrige Bekjendte, ikke tale for meget, ikke læse, kort sagt — blot kjede sig, hvis ikke Tanken om den Nyfødte er hende Adspredelse nok.

Den største Renlighed bør iagttages, Fødselsdelene daglig vaskes med varmt Vand 2 a 3 Gange. Linnedet skiftes hver 2den eller 3die Dag, men altid være godt afdampet. Sengen kan redes om den 4de eller 5te Dag, og Konen kan da i den Tid flyttes over i en anden opvarmet Seng. Luften holdes saa ren som muligt, ved at lukke Døren op til det tilstødende Værelse. Røgelser og vellugtende Sager forbydes. Om Vinteren bør Værelset ikke være altfor varmt, da den altfor stærke Transpiration er skadelig.

Den Forandring, der er foregaaet i Konens Organisme, bestaar i, at Fosteret, der tidligere i sin Forbindelse med Livmoderen ernæredes gjennem dennes Blodkar, nu er løsrevet fra denne, og skal hente sin Ernæring andenstedsfra. Livmoderens Blodkar er overrevne; de skal atter læges, og Næringsstoffet for Barnet skal nu afsondres gjennem det kvindelige Bryst.

Derfor kommer tvende nye Afsondringer til i de første Dage efter Fødslen. Den ene er Afsondringen af Mælk til Barnets Ernæring; den anden er den saakaldte "Barselrenselse". I Begyndelsen er Mælken tynd og vandet, men bliver efterhaanden federe og mere nærende. Ofte er den tilstede strax efter Fødselen, men ofte indfinder den sig ikke før den anden eller tredie Dag, og da kommer lette Febertilfælde til, idet Brysterne udspænder sig, den saakaldte Mælkefeber. Hvorledes Konen har at forholde sig, eftersom hun selv vil give Die eller ikke, kfr. Diegivning.

Barselrenselsen er en i Begyndelsen blodig, senere slimet Afsondring fra Fødselsdelene. Allerede efter den første Uge taber det Røde sig, eftersom Livmoderen efterhaanden

sammentrækker sig til sit naturlige Omfang. Den slimede Affsondring vedvarer endnu i flere Uger; dog i kortere Tid hos dem, der giver Die. Efter den første Uge kan Barselkonen forlade Sengen, men i de første Dage kun være oppe nogle faa Timer, og efterhaanden vænne sig til sin forrige Levemaade. For Forkjølelser maa hun i denne Tid særdeles vogte sig. Naar hun kan komme i Luften, retter sig naturligvis efter hendes Kræfter og Befindende og efter Luftens Beskaffenhed — om Sommeren efter henved tre Ugers og om Vinteren ikke før efter fire Ugers Forløb, men endnu i længere Tid maa hun afholde sig fra anstrængende Arbeider.

Hvad Barselkonens Diæt angaar, da maa hun i denne Henseende være yderst forsigtig. Almindeligvis har Konen, hvis der har været Tid dertil, kort før Fødselen faaet et Lavement, og de to første Dage efter Fødselen behøver derfor i Reglen Tarmkanalen ikke at udtømmes. Men fra den Tid maa der sørges for en daglig Stolgang, der i Begyndelsen sjældent indfinder sig af sig selv. Hun bør kun nyde lette Spiser og Drikke. Havresuppe, Bygsuppe, tynd The, fint Brød uden Smør, — efter nogle Dages Forløb noget mere nærende Spiser, som Æg, Kjødsuppe paa Duer, Kyllinger, Høns; Vandgrød, Gele paa Kalveskank — efterhaanden kogt Fisk, Hønsekjød, letfordøielige Grøntsager. Hun maa undgaa alle skarpe, oppustende, sure, hidsende og svært fordøielige Spiser og Drikke (som Kaal, Roer, Kartofler, Bønner osv.). Skal Konen give Die, drikke hun flittigt, og hvis hun ikke har rigelig Mælk, kan hun drikke Øl og Mælk kogt sammen og siet (Øllost). — Paa Landet og i den lavere Klasse er det almindelig Skik at give Barselkoner strax en Kop stærk Kaffe, et Glas Spiritus, ofte endog med Krydderier o. d. At det er en fordømmelig Uskik, behøver vi ikke at bemærke. — At Barselkonen i flere Uger maa afholde sig fra at tilfredsstille Kjønsdriften er en Selvfølge.

Efter Fødslen anlægges sædvanlig et Belte eller Bind om Konens Underliv, dels for at understøtte de indvendige Organer, dels for at forebygge et stort Underliv. Dette

Mavebælte maa ikke anlægges for fast, hvortil Forfængeligheden let tilraader, men dog saa fast, at Hensigten opnaaes. Det maa helst være af bløde og lange Haandklæder eller Lagener, eller strikkede, brede Bind. Desuden er det hensigtsmæssigt at vaske Underlivet daglig med Spiritus, Rum, Eddike o. d.

Benbrud opstaar efter Fald eller Slag. Det er ofte vanskeligt med Bestemthed at vide, om et Ben er brækket eller ikke, men af følgende Tegn vil man i Reglen kunne formode det — 1) naar der findes en stikkende Smerte paa et bestemt Sted, ofte med Svulst — 2) naar Lemmets Form og Retning er forandret, forkortet, bøiet eller af større Omfang paa det mistænkelige Sted — 3) naar den frie Bevægelse er forhindret, eller man ei kan støtte paa Benet — 4) naar man, ved at fatte med Haanden ovenfor og nedenfor det smertefulde Sted og gjøre en dreiende Bevægelse, kan høre eller føle en knirkende Lyd, der opstaar ved at Benenderne gnider mod hinanden. Dette sidste er naturligvis det sikreste Tegn paa, at et Brud er tilstede.

Patienten maa først med Forsigtighed afklædes, Klæderne helst opklippes, Støvlerne sønderskjæres, naar Benet er brækket. Under en mulig Transport maa den lidende Del have et saa roligt Leie, som muligt og godt understøttes. Derefter søger man at bringe Benet i sin naturlige Retning og Længde ved at udstrække det. Denne Udstrækning sker ved at man lader en Anden fatte om Skulderen, hvis det er Overarmen, om Albuen, hvis det er Underarmen, om Hoften, hvis det er Laaret, og om Knæet eller Foden. Derpaa udstrækker man til hver Side, men først i det nederste Benstykkes Retning. Er Bruddet i Midten af Benet, maa Lemmet ligge lige udstrakt, medens man strækker det; er det derimod i Nærheden af Leddet, maa det være noget bøiet, for at Musklerne kan slappes og ikke altfor meget modstaa den anvendte Kraft.

Naar Lemmet har faaet sin naturlige Længde, trykker man med Haanden Benenderne tilbage i deres Leie, og nu gjælder det at holde Lemmet i denne Stilling, for at Patien-

ten ikke hele sit Liv skal blive Krøbing. Dette sker ved Bandager. Hvis Benenderne stikker frem gjennem Huden, eller der er stærk Knusning tilstede, maa man, indtil en Kyndig kommer, kun anvende kolde Omslag.

Efterat have iagttaget de omtalte Forholdsregler maa man søge at bringe Delen i et roligt og hensigtsmæssigt Leie. Man kan dertil tage en Hovedpude eller Dyne, hvorpaa Delen vil kunne hvile blødt og ved sin Vægt danne en Fordybning, hvori den ligger nogenlunde understøttet fra Siderne. For at forøge denne Støtte, binder man desuden et Par Tørklæder, lagte i Trekant om Puden og Lemmet. Har man ikke en Pude eller Sligt ved Haanden, maa man hjælpe sig med Hø, Halm, Mos, Hestehaar, Uld, Klædningsstykker og deslige, som man kan komme i en Sæk eller indvikle i Tørklæder, saa at de danner en Slags Pude. Hvis Patienten er urolig, kan man sikkre sig den brækkede Dels Rolighed, ved f. Ex. under Puden at lægge et smalt Brædt og lade Tørklæderne ogsaa gaa udenom dette, eller ved paa begge Sider at lægge Skinner (se nedenfor). De sammenbundne Tørklæder maa ikke trykke Bruddet, og mellem Lemmet og Skinnerne lægges Uld, Linned e. desl., for at Trykket overalt kan være ensformigt.

Har man aldeles Intet af dette ved Haanden, maa man se at hjælpe sig med Lommetørklæder, Halstørklæder eller iturevne Skjorter. Er Armen brækket, omvikles blot Tørklæder, der er bredt sammenlagte; — er det Underarmen, bæres denne i et Armbind (kfr. Armbind), og er det Overarmen, bindes denne tillige ind til Kroppen med et bredt Haandklæde. Er Benet brækket, omvikles det ligeledes og bindes fast til det sunde Ben. I disse to Tilfælde tjener Kroppen og det sunde Ben paa en Maade som Skinner.

Ligesom Armen bæres i svævende Stilling i et Armbind, saaledes kan ogsaa Skinnebenet anbringes, naar Patienten er meget urolig. Man maa da under det før omtalte Brædt lade gaa 2 eller 3 Snore, der befæstes til Sengehimlen eller i Loftet over Sengen, saa at det brækkede Skinneben ligger noget høiere end det sunde, dog saaledes at Knæ og Fod ligger

i lige Linie. Hvis den Syge skal transporteres i en Vogn, kan man befæste Snorene til en tværs over Vognen fastgjort Stang, saa at Benet i sin Bandage svæver og ikke udsættes for Stød imod Siderne af Vognen. Dog hviler Benet i Reglen godt i rigeligt Halm.

Skinner kan man forfærdige af Pap, Læder, tyndt Træ eller Guttapercha. Vil man bruge dem af Pap eller Guttapercha, maa de blødgjøres i varmt Vand, før de anlægges, for bedre at slutte til Lemmet. De maa være saa brede som Lemmets Tykkelse og saa lange som Lemmet.

De forskjellige Brud vil vi kun kortelig omtale, for at give en foreløbig Anvisning, der er forskjellig efter Stedet. Brud af Overarmen kjendes i Reglen let ved den knirkende Lyd, der opstaar, naar man dreier Albuen. Hele Overarmen omvikles med et fast anlagt Bind, dog ikke saa fast, at det snurrer i Fingerenderne; udenom det Skinner (4 eller 2) og udenom dem atter et Bind. Dernæst Armbind, og udenom dette et Haandklæde om Brystet. Slutter Armen ikke godt til Kroppen, kan man udfylde Rummet med et sammenlagt Haandklæde. I Underarmen kan være et Ben brækket eller begge. Den knirkende Lyd høres, naar Haandledet dreies. Samme Bandage som ved Overarmen, og 2 Skinner. I Haanden lægges et sammenrullet Bind, for at den ei skal trættes. Kan Patienten for Smerter ikke bære Armen i et Armbind, kan den hvile paa et Bord eller paa Puder, og man sørge for, at Albue og Haand ligge i lige Linie. Ved Brud af Laaret kan den Syge ikke bevæge eller støtte paa Benet — heftige Smerter, ofte Svulst og Forkortning af Benet. Her er Lægehjælp især ønskelig, da det vanskelig kjendes og paa Grund af de stærke Muskler vanskelig holdes i roligt Leie, og indtil Lægen kommer maa man hjælpe sig som ovenfor anført.

Ved alle Brud maa de inderste Bandagestykker over Bruddet befugtes med koldt Vand, Blyvand eller Eddike og Vand, og hvis der er Smerter, Spænding og Svulst, anbringer man først et ikke ringe Antal Igler. For at beskytte

Sengklæderne, omgiver man de fugtige Bandagestykker med et Stykke Voxdug eller Guttapercha-Papir. Brud af Ribbenene er ofte vanskeligt at kjende. Almindeligvis er en heftig stikkende Smerte tilstede, der tiltager ved Aandedrættet og ved Hoste. Den knirkende Lyd bemærkes, naar man lægger den flade Haand paa det smertende Sted og lader Patienten hoste. Man lægger et bredt Bind eller langt Haandklæde fast rundt om hele Brystet, for at forhindre Ribbenenes Bevægelse under Aandedrættet, hvorved Benenderne let kan irritere Lungerne. Stedet bades med koldt Vand, og i Reglen er Igler nødvendige. Ved Brud af Kravebenet er det ofte tilstrækkeligt at befæste Armen til Kroppen, og bære den et Armbind. — Brud af Overarmbenets Hals, Laarbenets Hals, Brud i selve Leddene eller tætved dem er altfor vanskelige at behandle og kjende, til at vi her kan omtale dem. Efter et voldsomt Stød eller Fald og ved heftige Smerter i disse Dele maa man indtil videre nøies med Igler og kolde Omslag.

Et simpelt Benbrud bruger sædvanlig 4—8 Uger til at hele; Laarbenet bruger 8 Uger, og de vanskeligere Brud endnu længer. Imellem den 2den og 4die Uge kan man i Reglen mærke, at Benenderne holder sammen. Efter Brud af Underextremiteterne maa i længere Tid bruges Krykke. I den høie Alder læges Benbrud langsommere, ligesom ogsaa naar Bruddet er forbundet med betydelige Læsioner af de bløde Dele, eller naar Benet er splintret i Bruddet, hvorefter indtræder en mere eller mindre langvarig Suppuration.

Benedder, Edder, er en sygelig Tilstand, der ligner den, der findes ved Raadsaar i de bløde Dele, en Suppuration i Benmassen. Den begynder med en Betændelse i den Hinde, der omgiver Benmassen, Benhinden; derefter opstaar Saar i Benet, der afsondrer en ildelugtende Materie, Benet smuldrer hen eller stødes ud i større eller mindre Stykker. Aarsagerne er udvendig Vold, Stød, Saar, der trænger lige til Benet, som Skudsaar, Benbrud, Splinter, Svulster, der trykker paa Benet, Saar, der supparerer tæt op til Benmassen, Boldenskab osv. Følgerne af Benedder er altid et Sub-

ſtansstab, hvorved den lidende Del bliver enten deform eller stiv, især naar Sygdommen er i Leddene. Mangen Finger er bleven stiv eller gaaet tabt, fordi man ikke ændsede en "bolden Finger", eller manglede Mod til itide at lade den skjære, for at skaffe Materien Udflod og bevare det nærliggende Ben.

Besvimelse er den Tilstand, hvori alle Livsyttringer er formindskede, især Bevidsthed, Bevægelse, Aandedræt og Varme. Under den virkelige Besvimelse mangler Bevidstheden aldeles, Aandedræt og Puls er neppe at høre og føle. Den begynder sædvanlig med Mathed, Svimmel, Patienten kan ikke holde sig opreist, "det bliver sort for hans Øine," han bliver bleg og kold, faar Zittren i Kroppen og falder om. Anfaldet varer i Reglen i nogle Minutter. Aarsagerne er enten saadanne, der nærmest angriber Bevidstheden eller Hjernen, som Skræk, Sindsbevægelser, Antipathi, Smerter, Overraskelser, Svækkelse efter langvarige Sygdomme, Aandsanstrængelser osv.; eller som nærmest virke paa Aandedrættet, som uren og kvalm Luft, hvor Mange er forsamlede paa et lille Rum; ved Drukning, Hængning, Krampe i Brystet, Sammensnøring af Luftveiene, osv.; eller paa Blodcirkulationen, som organiske Feil i Hjertet eller de store Blodkar, eller stærke Blodtab, ved Kongestioner til Hovedet osv. Irritable og nervøse Personer, hysteriske Damer, er mest udsatte for Besvimelser. Fra Skindød skjelnes Besvimelse ved, at ved denne endnu høres Aandedrættet og føles Hjerteslaget.

B e h a n d l i n g e n bestaar i, strax at bringe den Besvimede i frisk Luft, lukke Vinduer og Døre op, bringe ham i liggende Stilling med lidt hævet Overkrop, løsne Alt, hvad der strammer, Halsbind, Seler, Snøreliv og øvrige Baand, stænke Ansigtet med koldt Vand, gnide Tindingerne med Eddike, Hoffmansdraaber, Eau de Cologne eller deslige, og holde disse Ting for den Syges Næse, eller Salmiakspiritus, Hjortetaksspiritus o. desl. Hvis Patienten kan synke, giver man en Snes Hoffmansdraaber i Vand, et Glas Vin o. d. Indtræffer Besvimelse hyppig, er der Mistanke om en indre Aarsag.

Betændelse, Inflamation, kan opstaa i næsten alle Dele af Legemet. Det er en sygelig forhøiet Livsproces i den angrebne Del, betinget af Blodsystemet, idet der altid findes forøget Tilløb af Blod. Derfor er Betændelsen forbunden med og kjendes paa Rødme, Hede, Svulst, Smerte, og en forstyrret Funktion af det angrebne Organ, enten med Hensyn til Affsondring, Bevægelse eller til den øvrige Rolle, som Organet spiller i Legemets Husholdning. Sædvanlig er Feber forbunden med enhver ikke altfor ringe Betændelse. Betændelsens Varighed er høist forskjellig, ligesom dens Heftighed. Dens Farlighed afhænger af, hvilket Organ der er angrebet, og dens Udfald beror meget paa Behandlingen. Enten kan den fordeles eller gaa over i Forbolning, ende med Forhærdelser eller andre Sygdomme, give Anledning til Sammenvoxninger og Deformiteter, eller gaa over i Koldbrand og Døden. Den kan opstaa pludselig under heftige Tilfælde, eller snigende, og i sidste Tilfælde er ofte Faren større, fordi Sygdommen oversees og forsømmes. Aarsagerne er utallige: Hede, Kulde, Veirforandringer, Forkjølelser; — udvortes Vold, Stød, Slag, Saar, Forvridninger; — uforsigtig Levemaade; — Overanstrængelse, baade legemlig og sjælelig; Forgiftninger, Forbrændinger; Standsningen af sædvanlige Udtømmelser, Fodsved, Hæmorrhoider, maanedlig Renselse; undertrykte Hudsygdomme; epidemiske Forhold osv. — Med Hensyn til Behandlingen maa vi henvise til de specielle Betændelser, Hjernebetændelser, Lungebetændelse osv. De Midler, der anvendes imod Betændelse i Almindelighed, kaldes betændelsesstridige eller antifogistiske Midler, og er saadanne, der bidrager til at svække eller aflede Blodtilløbet, Aareladning, Igler, Blodkopper, kolde Omslag, kjølende Afføringsmidler, kjølig Diæt osv., foruden dem, der i ethvert Tilfælde er indicerede. — Enhver Betændelse i de indre Organer kommer let tilbage; derfor tilraader vi en stor Forsigtighed baade under Sygdommen selv, og efterat den er hævet.

Bid af gale Dyr kan fremkalde en af de skrækkeligste Sygdomme, Vandskræk. De Dyr, hos hvilke Galskab

eller Raseri viser sig, er Hunde, Heste, Ulve, Ræve, Katte, Svin osv., men oftest hos Hunden.

Bidbet af en gal Hund frembringer et Saar, der ser ud som ethvert andet bidt Saar; det læges paa samme Maade og ligesaa hurtigt, og der kan gaa Maaneder hen, inden Vandskrækken udbryder, ja man vil endog paastaa at have set Exempler paa flere Aars Forløb forinden. Forresten er det ikke nødvendigt, at den, der er bidt af en gal Hund, altid skal faa Vandskræk. Hvis imidlertid Ulykken skal ske, da føles enten uden foregaaende Grund eller efter et tilfældigt Stød en stikkende Smerte i Saaret eller Arret, der udbreder sig videre og videre, og en Rødme i Omfanget. Arret bryder op, og der danner sig et Raadsaar, der afsondrer en ildelugtende Materie. Dertil kommer almindeligt Ildebefindende, Febergysninger og en sammensnørende Fornemmelse i Halsen. Patienten bliver urolig, ængstelig, søvnløs; Aandedrættet bliver besværligt, Synkningen vanskelig; Tørsten bliver heftig, men han tør ikke tilfredsstille den; han faar Skræk og Afsky for alt Flydende eller hvad der ligner Flydende, f. Ex. Glandsen af Vinduesruder og Speile; han spytter uafladelig; betages af Kramper, der tager til i Heftighed og Hyppighed; skriger og raser i Paroxysmer, faar en uovervindelig Lyst til at bide. Bevidstheden beholder han indtil det Sidste, beder selv sine Omgivende at tage sig iagt, at binde ham og gjøre ham uskadelig. Denne frygtelige Tilstand varer sædvanlig mellem 3 og 7 Dage, og ender sædvanlig med Døden under de voldsomste Krampeanfald.

Behandlingen maa ske saa hurtig som muligt, men destoværre modstaar Sygdommen, naar den er udbrudt, næsten enhver Behandling. Jo dybere Saaret er, desto farligere er Tilstanden. Det gjælder fornemmelig at forebygge Sygdommens Udbrud. Man maa derfor strax søge at tilintetgjøre Giften i Saaret, før det optages i Legemet. Man udvasker da strax Saaret med Saltvand, Eddike, Bøgeaske i Vand, Urin osv. Blødningen maa man befordre saa meget som muligt, dels ved at trykke Saaret fra alle Sider, dels

ved at udsuge Blodet med Glas, der er gjorte lufttomme ved at holde et tændt Lys under dem og derpaa hurtigt sætte dem over Saaret. Bedst er det at udskjære hele Saaret og lade det bløde, og hvis det ikke kan lade sig gjøre, da at udbrænde det med et Stykke glødende Jern, eller bestryge det med Helvedsten. Naar Brandskorpen da er falden af, maa man i lang Tid vedligeholde Suppurationen, hvilken man kan befordre ved at lægge Ærter eller Pomerantser i Saaret, en Slags Fontanelle. Ingen nok saa ubetydelig Rift maa oversees, men behandles paa samme Maade, og de Klædningsstykker, hvorigjennem Biddet er gaaet, eller senere er komne i Berørelse med Saaret, maa omhyggelig udvaskes. — Hvis Saaret er lægt, og der viser sig mistænkelige Tegn, maa Arret strax udskjæres og Saaret behandles som omtalt.

At en gal Hund eller enhver, der antages for at være det, slaaes ihjel, er i sin Orden. Aadselet af det dræbte Dyr maa graves dybt ned i Jorden, for at ikke andre Dyr ved at spise deraf skal smittes, endskjøndt dette langtfra altid er Tilfældet. Ligeledes kræver Forsigtigheden, at Væggene paa det Sted, hvor Dyret opholdt sig, og alle de Kar, hvoraf den fik Æde, omhyggelig udvaskes med Kalkvand eller Eddike og Vand.

Bid af giftige Slanger fremkalder livsfarlige Saar, fordi Giften fra Dyrets Gifttænder udgydes i Saaret. Der kan opstaa heftige øieblikkelige Smerter som elektriske Stød, Svulst og Betændelse i hele Lemmet, med Feber, Vildelse, Trækninger og Ængstelse. Saaret maa vel udvaskes med koldt Vand eller Saltvand, udbrændes med et glødende Jern eller bestryges med Helvedsten, og hele Omfanget bades med varm Bomolie eller Mælk. — I Almindelighed kjendes paa Stedet en eller anden Modgift, en Urt, der enten knuses og lægges paa Saaret, eller hvis Saft gives Patienten.

Blegsot, Chlorose, er en Sygdom, hvis betydeligste Symptom er den blege Farve, der ofte, naar Sygdommen er i høi Grad, spiller i det Gule eller Grønne. Ved at betragte

den Blegsotige faar man uvilkaarlig den Tanke, at Grunden til den blege Farve er Mangel paa Blod, og det er ogsaa Tilfældet, idet Blodet ikke indeholder Næringsstof nok til Legemets Forbrug, men er altfor vandholdigt. — Dinene er matte, Dienlaagene mørke og svulne, Læberne og Tandkjødet hvidlige, Musklerne slappe, Legemet magert, Huden tør, Teinten fin men smudsig. Til disse ydre Kjendetegn kommer Mathed, ofte Ildebefindende, Dvaskhed og Ulyst til Beskjæftigelse, Kortaandethed, Svimmel, Hjertebanken, nedslaaet Humør, Mangel paa Appetit eller Lyst til unaturlige Spiser, som Kridt, Kul, Kalk osv., træg Stolgang. Sygdommen opstaar ofte hos de unge Pige i Udviklingsperioden, i hvilken Legemet især trænger til bestandig Tilførsel af nye Næringsstoffer fra Blodet, og sættes gjerne i Forbindelse med at den maanedlige Renselse enten ikke har indfundet sig eller er uregelmæssig, hvilket dog ikke altid er Tilfældet. Aarsagen til Sygdommen, til det urigtige Blandingsforhold af Blodet ligesom til den uregelmæssige maanedlige Renselse i denne Livsperiode, er som oftest en forkert Opdragelse og Levemaade, altfor megen Stillesidden i indesluttet Luft, naar unge Piger skal være for tidlig voxne, Nattevaagen, faste Snørliv, Mangel paa Beskjæftigelse, Sindslidelse, daarlig Føde, stærk The og Kaffe og fornemmelig usunde Boliger.

Behandlingen er mest diætetisk; jevnlig Kjødspiser, Æg, Mælk etc., Bevægelse i frisk Luft, kjøre, ride, spadsere; Beskjæftigelse i Huset, legemligt Arbeide, dog maa den Syge ikke overanstrænges. De unge Damer maa ikke give efter for deres Mathed og Ulyst til at tage sig Noget for, men til Gjengæld er det ogsaa tilladt og gavnligt at deltage i Adspredelse, Landture, Bade, Søbade. Forkjølelse maa de undgaa og altid holde Fødderne varme. Altfor megen aandelig Beskjæftigelse maa fraraades. — Det vigtigste Lægemiddel mod Sygdommen er som bekjendt Jern i forskjellig Form, og man maa ikke trættes ved den Kur, som foreskrives, da den vel kan være langsom, men dog oftest fører til Maalet.

Blodbrækning er Opkastning af Blod fra Maven, enten som styrknet Blod eller i Forbindelse med Fødemidler, enten i enkelte Klumper eller i større Portioner, indtil flere Kvart. Den kan være farlig, men ofte er Faren mindre, end man skulde slutte efter de medfølgende Tilfælde, da Blodbrækningen ofte er ligesom Stedfortræder for andre Blodflod, f. Ex. for den gyldne Aare eller den maanedlige Renselse. Har Sygdommen derimod sin Grund i organiske Feil, da er Faren større, om den end ikke er overhængende. De ledsagende Tilfælde kan være meget alvorlige: Besvimelser, kold Sved og kolde Lemmer, Ængstelse osv., og man maa da søge at standse den, indtil Lægen kommer, med koldt Vand, Isvand, Eddike og Vand, en Theske- eller Spiseskefuld Kjøkkensalt med Vand, og hvis Patienten besvimer, da bruge de for Besvimelser anvendte Midler. Patienten maa holde sig i største Rolighed, kun nyde kold Havresuppe, Vand, Limonade, og undgaa megen Tale og Sindsbevægelser.

Blodgang, Dyssenteri, kan være Følgen af langvarige Diarrhoer, eller opstaa hos Enkelte sporadisk, men ofte hersker den epidemisk, og Epidemierne kan være saa ødelæggende, at næsten Alle, der angribes af Sygdommen dør. — Kjendetegnene paa Sygdommen er en overordentlig hyppig Trang til Stolgang med Smerter i Maven og Endetarmen, Ildebefindende, Mathed, Tørst, ofte hidsig Feber. I Begyndelsen er Exkrementerne slimede, senere med Blodstriber, og endelig afgaar Blodet alene. Sygdommen grasserer hyppigst i de varme Lande paa Grund af den hurtige Temperaturvexel, varme Dage og kolde Nætter; efter Forkjølelse, efter uforsigtig Nydelse af raa, umodne Frugter, daarligt Vand, fordærvede Fødemidler. Den opstaar ofte, naar man har været nødt til at tilbringe Nætter under aaben Himmel paa fugtig Jord, og er hyppig ombord i Skibene fra nordlige Egne til varme Himmelstrøg, da paa disse Reiser findes saa mange af de omtalte Betingelser for Sygdommen.

Sygdommen er smitsom, og Smitten befordres i sumpig og fugtig Luft, ved at mange Syge er samlede paa et

Sted, og ved Exkrementerne. Derfor maa Exkrementerne altid saa hurtig som muligt skaffes bort, og Karrene vel udvaskes med Eddike og Vand. De Syge maa ikke pakkes sammen i et Rum, og for at undgaa Sygdommen maa Luften være ren, Forkjølelser forebygges, og paa Kroppen bære man uldne Klæder og Uldstrømper, og hyppig skifte Linned. (I Skibene maa Skibsrummene daglig flere Gange vaskes og stænkes med Eddike). Desuden Forsigtighed i Mad og Drikke for ikke at fordærve Maven. — I farlige Epidemier kan Døden allerede i de første Dage indtræffe. Naar Sygdommen opstaar uden Epidemi og i en mild Grad, kan en Spiseskefuld amerikansk Olie ofte hæve den, men ellers kan den kræve en langvarig Behandling, da der let opstaar tyføse Febre, og Rekonvalescentsen bliver lang. Diæten maa være den samme som ved Diarrhoer; Risvand, Salep, Havresuppe osv. — At det bedste Middel for at undgaa Smitten er at fjerne sig fra de Steder, hvor Epidemien raser, er en Selvfølge.

Blodrensende Midler kaldes de Midler, der skal forbedre Blodblandingen. Derefter kan de fleste Lægemidler regnes hertil, men i Almindelighed bruges Benævnelsen "blodrensende" kun om de Medikamenter, der anvendes, naar "Blodet er usundt" eller "hidsigt", som man siger, hvilket man antager ved Hudsygdomme, ved Tilbøielighed til Bylder, Filipenser osv. Det er især bitter The, Karse, Bukkeblade o. d., saavelsom afførende Salte, man da benytter. Som oftest har de ikke den tilsigtede Virkning, og vi maa som de bedste blodrensende Midler anbefale Indaanding af ren Luft, Vand og Legemsbevægelse.

Blodspytning, Blodhoste, kan ligesom Blodbrækning yttre sig enten ved enkelte Blodstriber eller ved Udtømmelse af en større Kvantitet Blod, indtil flere Pund. Det ophostede Blod er i Begyndelsen rødt, tyndt og skummende, men bliver siden mørkt, tykt og sammenløbet. Enten kommer Blodet med et Anfald af Hoste eller uden dette, efter foregaa-

ende Trykken for Brystet, Hjertebanken, Ængstelse, Hede og Blodsmag, og ledsages, naar der udtømmes en betydelig Mængde Blod, af Mathed, Besvimelser, kold Sved og kolde Extremiteter. — Aarsagen er Alt, hvad der kan foraarsage Bristning af et Blodkar i Lungerne, som Skrigen, Syngen, Blæsen paa Instrumenter, stærke Bevægelser, Løben, Dands; Slag og Stød for Brystet, voldsom Hoste, stramme Klæder osv. Eller hvad der virker forstyrrende paa Blodets Cirkulation i Lungerne. Derfor er enkelte Professioner fortrinlig udsatte for Blodspytning, som Skræddere, Vævere og Møllere.

Naar de nævnte Aarsager har fremkaldt Sygdommen, er Faren ikke saa stor, naar Sygdommen kun ikke vender tilbage. Men ofte ligger Grunden i en tilstedeværende Sygdom i Lungerne, Lungesvindsot, og da er Blodspytning et meget ugunstigt Tegn. — Endvidere kan Grunden være undertrykt eller standset Gyldenaare eller maanedlig Renselse, og da vil Sygdommen hæves, naar Blodet atter finder sin rette Udvei.

Under Anfaldet maa Patienten sidde opreist og forholde sig saa rolig som muligt, hverken tale eller bevæge sig. Han maa ikke tildækkes for varmt og undgaa Alt, hvad der kan foraarsage Hoste. Luften i Værelset maa være ren og kjølig. Han drikker koldt Vand eller Eddike og Vand, og Alt, hvad han nyder, Mad og Drikke, maa ligeledes være koldt. — At Kaffe, Vin, stærk Øl, stærke og varme Spiser og Krydderier er forbudne Sager, er en Selvfølge.

Blodstyrtning kalder man sædvanlig ethvert stærkt Blodtab, hvorved Livet er i Fare, hvad enten det er fra Næsen, Munden (Blodspytning og Blodbrækning), Endetarmen eller Livmoderen dog almindeligst fra denne Sidste. Da Faren kan være overhængende, maa Hjælp ydes strax, og den ovenfor anførte midlertidige Forsigtighed paa det Strængeste overholdes, foruden kolde Omslag paa Fødselsdelene, naar Blodtabet er fra Livmoderen.

Blykolik, Malerkolik, opstaar ved at Bly i længere Tid indbringes i Legemet, især ved Aandedrættet, og er derfor

ikke ualmindelig hos alle de Haandværkere, der har med Bly eller dets Præparater (Bleghvidt) at gjøre, som Malere, Skriftstøbere, Orgelbyggere, Blytækkere, Glarmestere, Pottemagere, Lakerere og Andre. Den kan ogsaa opstaa ved Fødemidler osv., men den kaldes først Blykolik, naar Tilfældene bliver alvorligere, Kolikſmerter, Forstoppelse, haardt og tilbagetrukket Underliv, Svækkelse og Lamhed i Benene og Armene, undertiden Hjernelidelser og Kramper. — Naar Sygdommen er meget udviklet, følger en langvarig Rekonvalescents og ofte Døden. — De ovenomtalte Arbeidere, især i Fabrikerne, maa, for at undgaa Sygdommen, holde Svampe, dyppede i svovlsure Vande, for Næse og Mund, aldrig gaa fastende til deres Arbeide, ofte vaske sig og skylle Munden, ikke nyde deres Maaltider i Værkstederne, overhovedet have en nærende og kraftig Føde og flittigt bade. Saasnart der er mindste Spor af, at Sygdommen er i Anmarsch, maa man strax holde op at arbeide, tage en Dosis engelsk Salt og drikke rigeligt Brøndvand.

Blyvand tilberedes af eddikesurt Blyoxyd, Vand og Vinaand, eller ved at opløse et Kvintin Blysukker i en halv Flaske kogt Vand. Det er et almindelig brugt Badevand imod Kontusioner, Stød og Slag, friske Saar, Hudløshed og inflamatoriske Hævelser (Testikelsvulst, Ledevand i Knæet), og anvendes enten som kolde Omslag, ved at dyppe Linnedlapper i Blyvand, eller ved at blande revet Rugbrød med Blyvand, der lægges mellem Linned, og hvorved Kulden og Fugtigheden i længere Tid vedligeholdes. Mod Hudløshed paa Brystvorter og hos Børn er Havresuppe med Blyvand et godt Middel, hos Børn 3—4 Spiseskefulde til en Kop Havresuppe, hos Voxne stærkere. Det samme Middel anvendes i forskjellige Hudsygdomme.

Bolden Finger begynder med en Smerte, der tager til, Rødme og Svulst, og naar Forbolningen indtræder, bliver Smerten bankende og nagende, ofte neppe til at udholde. Aarsagen er oftest Stød, Stik, fremmede Legemer, Neglerod

e. d., eller Mangel paa Renlighed, men ofte opstaar Sygdommen af sig selv. — Man maa søge at befordre Forbolningen ved varme Havregrødsomslag, Rugmel og Honning, tygget Brød. Almindeligt Husmiddel er Beg- og Gummiplaster. Naar man er sikker paa, at der er Suppuration, og der ikke vil gaa Hul af sig selv, bør man ikke opsætte at lade gjøre et Indsnit i Fingeren, og bliver Smerterne altfor heftige, kan man gjerne selv gjøre det. Man skal ikke frygte for at skjære altfor dybt, men maa altid gjøre Indsnittet paa Længden af Fingeren. Vil man ikke bekvemme sig til denne korte, men ofte smertefulde Operation, resikerer man let Benedder med Følgerne deraf. —

Brandbyld er en Betændelse i Huden og Cellevævet, med betydelig Svulst og en brændende Smerte, og som i hele Omfanget gaar over i Koldbrand. Den opstaar hyppigst hos usunde Subjekter, enten hos Fattige, der lever i Mangel, Urenlighed eller paa usunde Steder, eller hos velnærede Rige, der lever i Vellevnet. Det almindelige Sted paa Legemet, hvor Brandbylder viser sig, er i Nakken og paa Ryggen mellem Skulderbladene. — Det er en alvorlig Sygdom, der ofte ender med Døden, saavel paa Grund af den medfølgende Feber og Kræftetab, som fordi Patienten almindelig er af en usund Konstitution.

Brok er den sygelige Tilstand, hvor et Indvold træder ud af sin Hulhed og frem i Bindevævet eller i en anden Hulhed, medens det vedbliver at bedækkes af Huden. Det kan ske fra alle Hulhederne, og derfor har vi baade Hjernebrok, Brystbrok og Underlivsbrok, hvilke sidste, som de almindeligste, vi her vil omtale.

Det er enten Tarmene, Nettet, Maven eller Urinblæren, der "falder frem". De tvende første er de hyppigste, og de træder almindeligst frem i Lysken, paa den øverste Del af Laaret eller gjennem Navlen. L y s k e b r o k k e t føles som en Svulst i Lysken, der er af forskjellig Størrelse, eftersom en hel Tarmslynge eller kun en Fold af Tarmen eller Nettet in-

beholdes deri. Det er elastisk at føle paa, bliver større, naar Patienten hoster, ved voldsomme Bevægelser, Springen, Løften paa Byrder, kan træde helt ned i Pungen (Pungbrok), men bliver mindre, naar man ligger paa Ryggen. I denne Stilling kan man ofte selv skyde det tilbage i Underlivet, og man hører da en Rumlen. Det er enten medfødt eller senere opstaaet, og kan være paa begge Sider eller kun paa den ene. Aarsagen til at et Brok saaledes kan opstaa, er en Slaphed i Underlivsmusklerne, og en altfor stor Aabning i en i Lysken liggende Kanal (altfor vid Bugring), og Grunden til at det endelig trænger frem, kan være Stød og Slag paa Underlivet, voldsomme, uvante Bevægelser, stærk Hoste, Brækning osv. — Det er nødvendigt, strax at se at faa det tilbage, da det ellers let indeklemmes, og Patienten maa da underkaste sig en farlig Operation. Det bringes let tilbage, naar man lægger sig paa Ryggen med Benene bøiet op imod Underlivet. Med Haanden maa man da trykke Svulsten op imod Underlivet skraat nedenfra opad og udad, men dette Tryk maa ske langsomt og vedholdende, og paa samme Tid ligesom ælte Svulsten mellem Fingrene. Lykkes det ikke, da maa man itide søge Lægehjælp. Naar det endelig er bragt tilbage, maa man anlægge et Brokbaand (kfr. Brokbaand). Naar Brokket i længere Tid er ude, kan de indeholdte Dele voxe sammen, saa at de ikke mere lader sig bringe tilbage, og Mange gaar saaledes med et stort Tarmbrok hele deres Liv. De maa nøies med at bære det i et Suspensorium. Efterhaanden kan flere Dele komme til, der kan opstaa Betændelse, det indeklemmes, der opstaar voldsomme Smerter, haardnakket Forstoppelse, Underlivsbetændelse, Brækninger, Koldbrand og Døden. Dette kan ske ved gamle og store Brok, naar de i Brokket indeholdte Tarme overfyldes (derfor maa Brokpatienter sørge for daglig Afføring og ikke nyde altfor rigelige Maaltider), men de samme Tilfælde kan opstaa ved smaa Brok pludselig eller ved en eller anden Foranledning. Her er hurtig Hjælp en Betingelse for Helbredelsen og Livet.

Laarbrok kjendes ikke saa let af Lægfolk, men naar

man efter en anstrængende Bevægelse føler en Svulst, ofte ikke større end en Kjertel, tæt under Lysken, midt paa Laaret, og denne smerter og strammer ved at staa opreist eller ved at strække Laaret, naar denne bliver større og trænger sig frem ved Hoste, da er der Mistanke om Sygdommen, og man staar samme Fare som ved et Lyskebrok. Da det let kan forvexles med en Kjertelsvulst og saaledes forsømmes, bør man ikke undlade at lade Svulsten undersøge. — Navlebrok træder ud igjennem Navlen. Den er ofte medfødt eller opstaaet kort efter Fødslen i de første 4 Maaneder, især efter bestandig Skrigen hos Barnet. Det kan være af forskjellig Størrelse, ofte saa lille, at det ganske oversees, og kjendes let paa, at der trænger sig en næsten gjennemsigtig Svulst frem ved Barnets Skrig, og at man let kan trykke den tilbage, hvorved man med Fingeren føler ligesom en aaben Ring, Navleringen. Der kan i Almindelighed raades Bod derpaa, da det let bringes tilbage, og da Navlen under Barnets Bæxt lukker sig. Det holdes tilbage ved at lægge en lille Træbrik, Navlebrik, indsvøbt i Linned, paa Navleringen, og befæste den med Hefteplaster og derover anlægge et bredt Bind. Træbrikken er flad paa den ene Side og med en Ophøining paa den anden; denne Side bringes ind imod Brokket. Naar man tager den af, hvilket for Renligheds Skyld maa ske daglig, maa man forsigtig holde Brokket inde med Fingeren, indtil man igjen kan anlægge Bindet. Hos Voxne kan dette Brok opnaa en betydelig Størrelse; det kan indeklemmes og gjøre en Operation nødvendig.

Ogsaa paa andre Steder af Underlivet kan Indvoldene træde frem, især paa den forreste Side af Underlivet, oftest i Nærheden af Navlen, og kaldes da falsk Navlebrok. De træder ud imellem Musklerne og er sædvanlig meget smaa, men foraarsager Stramning og Smerte, Hikke, Brækning og Kvalme, og ligner i Behandlingen de omtalte Brok, især Navlebrok.

Brok er en ubehagelig Géne for den, der lider af det, da han altid maa være opmærksom paa sine Bevægelser og for-

sigtig i sin Levemaade. Det hindrer ham ved mange Leiligheder, forstyrrer ham paa Spadsereture, ved Dands, og forbyder ham Springen og Løben, ofte Ridning og Svømning. Alle disse Ulemper, kun ikke ved Svømningen, kan han dog for en Del hindre ved Anvendelsen af et godt og hensigtsmæssigt Brokbaand.

Brokbaand er enten elastiske eller uelastiske. De sidste bestaar kun af en Rem omkring Livet og en "Pelotte", der anbringes paa det Sted, hvor Brokket er bragt tilbage, men de giver ikke nok efter for Underlivets Bevægelser, kommer let ud af deres Leie og trykker for stærkt. Derfor bør de ikke bruges, naar man kan faa og har Raad til at anskaffe sig et elastisk Brokbaand. Disse bestaar af Remme, en Fjeder og en Pelotte. Fjederen er Staal, overtrukken med Skind og gaar omkring den syge Side. I Forbindelse med den staar en Jernplade, der indvendig er udstoppet med Krølhaar, saa at den danner en fast Pude, der anbringes paa Brokstedet. Fra den anden Side af Fjederen er en Rem, der gaar om den sunde Side, og kan fæstes til en Knap paa den udvendige Side af Pelotten. Desuden en Rem fra Pelotten under Laaret til Baandet over Lænderne. — Man maa lade en Bandagist tage Maal, førend man anskaffer et Brokbaand, da det er af høieste Vigtighed, at det ligger fast, at Pelotten udøver et tilstrækkeligt Tryk, for at forhindre Brokket fra atter at træde frem, og at Fjederen ikke trykker. De første Gange maa man lade Lægen anlægge Brokbaandet, men man vænner sig snart til det selv. Man maa altid gjøre det, medens man ligger paa Ryggen, og prøve om det slutter godt ved at staa op. Hver Aften kan man tage det af, men maa anlægge det igjen om Morgenen, medens man endnu er i Sengen. Naar Fjederen taber sin Kraft eller trykker, hvis Patienten bliver fed eller mager, maa man anskaffe et nyt Baand. Undertiden kan Brokket aldrig bringes tilbage; da maa, hvis det ikke er for stort, Pelotten gjøres udhulet, saa at Brokket kan hvile deri. Derved hindres Brokket i at blive

større. — Den, der engang har anlagt Brokbaand, maa ikke aflægge det igjen uden Lægens Tilladelse.

Brystsygdomme. Da Brystet indeholder de ædleste Organer, er det en Selvfølge, at de Sygdomme, der angriber disse, altid maa være af stor Betydenhed. De Brystsygdomme, vi paa dette Sted vil omtale, er Betændelser, hvilke er de almindeligste og forekomme meget hyppig. De er forskjellige efter det Organ, der angribes, Lungerne, Hinderne eller Luftrørets Forgreninger, men de gaar alle under Benævnelsen "Brystbetændelse", og foranlediges ved Forkjølelser, Veirforandringer, Overanstrængelse af Organerne, ved udvortes Vold, ved uforsigtig Levemaade osv.

I Lungebetændelsen er en trykkende Smerte, besværligt og hurtigt Aandedræt, vanskeligt Leie paa den sunde Side, hvis kun den ene Lunge er angrebet, da den syge Lunge trykker den sunde, kort Hoste med Opspytning af brunstribet og seigt Slim, Feber og Ængstelse. Den kan som enhver Betændelse fordeles eller ende med Suppuration i Lungerne eller Forhærdelser eller gaa over i Koldbrand. Den er hyppigst hos Børn, gamle Folk og mellem det 20de og 30te Aar, samt i de nordlige Lande.

Betændelsen i Lungesækken kjendes paa stikkende Smerter, Sting paa et enkelt Sted, der tiltager ved Hoste og dyb Indaanding; Aandedrættet er kort, da Patienten ikke tør indaande af Frygt for Smerten; Leiet besværligt paa den syge Side; Opspytning ubetydelig og uden Farve, Feber. Den er hyppigst i Ynglings- og Manddomsalderen, efter Forkjølelser, og ender enten ved Fordeling, eller der opstaar Fortykkelser af Hinden, Sammenvoxning med de tilliggende Dele, eller ved Udsvedning i Hulheden af en vandagtig Væske ("Vand i Brystet") eller af Materie. Denne Betændelse kan ogsaa have et langsomt snigende Forløb, hvorved Vand efterhaanden affondres i Lungesækken og derved bevirker et stedse tiltagende Tryk paa Lungen (Brystvattersot). Denne Tilstand kjendes paa den stadig tiltagende Kortaandethed, især

efter Bevægelse og ved at stige op ad Trapper. Patienten maa ligge stedse høiere med Overkroppen, og faar i Sygdommens senere Forløb Anfald af Astma. Naar ikke den ansamlede Væske kan bortskaffes, bliver Døden efter kortere eller længere Tid Følgen, da Lungen tilsidst aldeles forstyrres i sin Funktion. Den eneste Frelse er da at udtømme Væsken, og denne Operation, der er bleven mere og mere almindelig, er temmelig farefri, naar den foretages itide.

Betændelse i Luftrørets Forgreninger, Lungekatarrh eller Bronchitis, er ligeledes oftest Følgen af Forkjølelser, og skjelner sig fra de tvende foregaaende Betændelser ved den hyppige Hoste med Kildren i Halsen, især Morgen og Aften, ved rigelig Opspytning af Slim, hvorefter Smerten lindres. Man kan høre og føle Slimrallen i Brystet; Forkjølelsestilfælde, Snue, Feber; Leiet er ens paa begge Sider. Den er hyppigst hos Børn og Gamle, og meget almindelig om Foraar og Efteraar. Ofte er den formelig epidemisk og faar da Navn af Influenza eller Grippe. Betændelsen har sit Sæde i den Slimhinde, der beklæder Luftrøret og dets Forgreninger; deraf den stærke Affsondring af Slim. En Katarrh er i Reglen uden Fare, naar den tages under Behandling itide, men naar den forsømmes og bliver chronisk, kan den fremkalde uhelbredelige Tilfælde og forkorte Livet ved Kræftetab efter de rigelige Udtømmelser. Den saakaldte "Gammelmandshoste" er Følgen af en saadan chronisk Betændelse.

Med Hensyn til Behandlingen maa denne ofte være indgribende, og kan kun foretages af en Læge. Tidligere var man ofte paa rede Haand med en Aarelatning. Erfaringen har imidlertid lært, at denne ofte er overflødig og ligesaa ofte skadelig, hvorfor vi fraraader den. Er Aandedrættet meget besværet (stærk Aandenød), kan ialfald Blodkopper eller Igler tilraades. Forresten kan vi kun give diætetiske Forskrifter, og vi vil da i Almindelighed tilraade en kjølig Diæt, kjølig Luft i Sygeværelset, et temmelig høit Leie med Overkroppen, overhovedet et saa bekvemt Leie som muligt, Rolighed paa

Sjæl og Legeme, ren Luft, fri for Røg, Lampeos, Røgelser etc., hvilke Ting irritere til Hoste; ikke for mange Mennesker om den Syge; ikke for mange Sengeklæder; ikke Tilladelse at tale for meget. I Lunge- og Lungesækbetændelsen er det godt, før Lægen kommer, at indgnide Brystet med varm Olie og lægge et Flonelstykke paa eller et varmt Omslag paa det smertende Sted, almindeligst paa Ryggen, at give Patienten et Fodbad, for at lede Blodet fra Brystet, et kjøligt Laxativ af engelsk Salt i samme Hensigt. Til at drikke giver man koldt Vand, Citronvand, Limonade, Sukkervand, Brødvand etc. Appetiten mangler i Almindelighed, og, hvis den er tilstede, tilfredsstilles den med Havresuppe, Vandgrød, lidt Fisk eller lignende let Mad. Imod Katarrh pleier det at være tilstrækkeligt at holde Sengen, tage et Svedemiddel, Indgnidning af varm Olie eller Kampherolie, drikke Havresuppe, Salep eller Brystthe, men det er ikke altid dermed gjort.

For at forebygge Brystsygdomme, undgaa man Alt, hvad der betinger Forkjølelse, og dette sker bedst ved en hensigtsmæssig Klædebragt, afpasset efter Aarstiden. En ulden Trøie eller blot en ulden Lap paa Brystet er meget at anbefale, men paa den anden Side maa man heller ikke forkjæle sig selv ved en altfor stor Forsigtighed (kfr. Forkjølelse). Jevnlig Brug af Søbade i Sommerens Løb forebygger mangen Forkjølelse om Efteraaret, idet den styrker Huden. Som Rekonvalescent maa iagttages megen Forsigtighed, og hvis Veiret er ugunstigt, er det tilraadeligt at bruge en Respirator, for at gjøre den skarpe Luft mindre skadelig.

Brystsygdomme er de Sygdomme, hvis Natur er lettest tilgængelig for Lægen, i Sammenligning med andre indvendige Sygdomme. Vort Kjendskab til dem og vor Evne til bestemt at skjelne dem fra hinanden indbyrdes og bedømme deres Betydning i hvert enkelt Tilfælde, skylder vi den smukke Ide, med Øret at lytte til Brystet, for at efterspore Aandedrættets mere eller mindre abnorme Tilstand. Denne Lytten

sker ved et tragtformigt Rør, kaldet Stethoskopiet. Den atmosfæriske Lufts Gjennemgang gjennem Lungerne er besværlig og forhindret i Lungebetændelse paa Grund af, at Lungecellerne er opfyldte med Blod, i Lungesækbetændelse, fordi Lungerne ikke kan udvide sig, og i Lungekatarrh paa Grund af den Slim, der opfylder Luftrørets Forgreninger.

Bygkorn kaldes en Sygdom, der bestaar i en enkelt eller flere Blegne eller smaa Bylder, der fremkaldes ved en Betændelse af Kjertlerne paa Dielaaget. Den hæver sig ofest af sig selv, men vil man fremskynde dens Helbredelse, bruge man Omslag af Havregrød eller af Hvedebrød og Mælk, med eller uden Safran. Et Husmiddel er at paalægge et overskaaret haardkogt Æg.

Byld, Absces, opstaar altid efter en foregaaende Betændelse, naar denne gaar over i Forbolning eller Suppuration.

For at fordele eller bringe Bylden hurtigere til Modenhed, saa at den enten kan aabnes eller aabne sig selv, bruge man varme Havregrødsomslag alene eller med blødgjørende Urter, der maa være tilstrækkelig store og hyppig skiftes. I Omslaget kan man koge et Løg, hvorved Bylden trækker hurtigere til.

Et godt Middel er ogsaa sammenrørt Rugmel og Honning, der lægges umiddelbart paa Stedet, og paa Landet bruges meget et Begplaster. Smaa Bylder bedækkes med Gummiplaster. Naar Bylden er saa vidt, at man kan føle Materien i den, bør den aabnes med et ikke altfor lille Snit, Materien udtrykkes, og man vedbliver med Havregrødsomslag (uden Løg), saalænge der udflyder Materie, hvorefter paalægges Charpi med Salve, som ved andre Saar.

Blandt de specielle Bylder vil vi kun omtale Byld i Svælget eller Halsen, der ofte er forbunden med heftige Tilfælde, Feber og Kvælningstilfælde, paa Grund af at Svælget lukkes af Svulsten. Man gurgle sig flittig med varm Havresuppe eller Mælk, kogt med Hyldeblomster, lægge Havregrødsomslag udenom Halsen, og lade Bylden aabne, hvis

den er moden. Sædet for Bylden er almindeligst Mandlerne i Halsen. — Bylder i det kvindelige Bryst, der er saa almindelige under Diegivning, maa ikke aabnes for tidlig, og behandles ligesom andre Bylder.

Børnekopper, Kopper, begynder med Febertilfælde, Kuldegysninger, Mathed, urolig Søvn, Smerte over Ryggen og Lænderne og med Forkjølelsestilfælde. Huden bliver hed og tør — efter omtrent 3 Dages Forløb bliver Feberen heftig, Huden rød med smaa røde Pletter, i hvis Midte en lille haard Knude, først i Ansigtet, derefter paa Hals, Bryst, Arme, Underliv, sidst paa Benene, ofte i Munden. Dermed udbryder der Sved, der lugter af muggent Brød, Feberen tager af, og saaledes bliver Tilstanden i to a tre Dage. — Derefter atter Feber; de røde Knuder hæver sig og fylder sig med en Væske, der først er gjennemsigtig, men bliver til Materie. De bliver saa store som en lille Ært, og især Ansigtet svulmer op aldeles bedækket med Kopper, hvorefter Feberen igjen aftager. Derefter tørrer de hen og danner Skorper, der efterhaanden falder af under en rigelig Sved med en ubehagelig, muggen og vammel Lugt. Dette er det regelmæssige Forløb, men Tilfældene, der følger med, kan være af forskjellig Heftighed, Delirier, Hjernebetændelse, Kramper, stinkende Diarrhoer osv. Kopperne kan staa enkelte eller flyde sammem. Deraf afhænger Faren, idet Livet trues enten af den medfølgende Feber eller Tab af Kræfter, som Følge af den stærke Suppuration. Af Følgesygdomme er de værste forskjellige Feil i Øinene, hvorved Synet mere eller mindre forringes eller aldeles gaar tabt, hvorfor man under Sygdommen maa være yderst forsigtig og samvittighedsfuldt følge Lægens Forskrifter. Børn over to Aar gaar i Reglen Sygdommen lettere igjennem end Voxne. At der efter Sygdommen efterlades Ar paa alle de Steder, hvor Kopperne har staaet, er en bekjendt Sag; men nu, da Vakcinationen (se denne) er almindelig, ser man kun sjelden koparrede Mennesker.

Da Sygdommen er i saa høi Grad smitsom, bør Patienten altid afsondres fra Andre, Huset spærres af, og de Syge

bringes til egne Koppehospitaler. De, der besøger Patienten, maa efter Besøget gjennemryges med Klor. Luften i Sygestuen maa holdes ren, og hvis Patientens Bryst taaler det, renses med Klordampe. Den Syges Linned gjennemryges ligeledes, naar han kommer sig, og udluftes i flere Uger; Sengeklæderne, Stuen, Møbler og Alt gjennemryges med Klor.

Hos Vakcinerede opstaar dog ofte Kopper, men de er i Reglen mildere end de naturlige, "modificerede Kopper". De saakaldte falske Kopper, Svinekopper, Skaalkopper, Varicel- ler opstaar uden synderlig Feber, i ringe Antal, uden rød Omkreds, fyldte med en klar Væske, der indtørres til Skorper; ofte kommer de ud i flere Dage efter hinanden, ofte med Kløe, hyppigst i Ansigtet, under Haaret, men ogsaa over hele Legemet. Det er en mild Sygdom, der næsten ikke trænger til Behandling: blot at man holder Patienten inde.

Cholera optræder enten pludselig eller efter foregaaende Diarrhoer, Ildebefindende, Spænding og Trykken i Underlivet, Kvalme, Brækning (Cholerine). Naar den opstaar pludselig, kjendes den paa, at med Diarrhoer og Brækning udtømmes en Væske, der ligner Risvand og Havresuppe. Udtømmelserne er meget hyppige og forbundne med Trængsler. Undertiden findes kun Diarrhoer og Brækninger. Dertil kommer Koliksmerter og Smerter ved Tryk i Hjertekulen, Kramper i Fødderne og Læggene, og senere over hele Legemet. Samtidig med dem Kulde først i Arme og Ben, senere udbredende sig videre, endog til Tungen, der kan være iskold. Med Kulden følger en blaalig Farve i Ansigtet, om Øinene, der synker tilbage og ser brustne ud, paa Hænderne, Armene og Fødderne. Huden bliver mat og slap, og naar man folder den, bliver Folden staaende. Der er heftig Tørst efter koldt Vand; Urinen udtømmes i ringe Mængde eller slet ikke. Brugen af Arme og Ben er dog ikke hindret, Patienten kan sidde overende, ofte endog gaa omkring. Endvidere

er det karakteristisk, at Stemmen hurtig taber sin Klang, Patienten bliver hæs. Bevidstheden pleier at være uforstyrret. Pulsen er lille, hurtig og mat, ofte ikke at føle. Patientens hele Udseende forandres i en paafaldende kort Tid, og han ligner snart en Døende.

Sygdommens Varighed er forskjellig; ofte dræber den efter faa Timer, men undertiden varer den flere Dage, og gaar da enten hurtig over i Helbredelse, eller i andre Sygdomme, især Tyfus, eller ender med Døden. I Almindelighed regner man i Epidemierne 50—60 Procent Døde. — Den angriber uden Forskjel alle Aldere, men er farligst for Oldinge og Børn, og hos Personer, der nylig har gjennemgaaet alvorlige Sygdomme eller har ført en uordentlig Levemaade, især Drankere. Den retter sig efter Aarstid og Klima, men begunstiges fornemlig ved lokale ugunstige Betingelser, hvor Mange lever sammenstuvede, i daarlige Boliger, i Urenlighed, i usund Luft, paa en daarlig opfyldt Jordbund, og hvor der er Næringssorger. Derfor er det især den fattige Befolkning, der under en Epidemi hjemsøges. Med Hensyn til dens Udbredelse er det vanskeligt at følge dens Spor. Rigtignok følger den i Reglen Vinde og Floder og gaar ofte fra Øst til Vest, men ofte springer den ogsaa Gader, Byer og hele Landstrækninger over. I Familier og Huse, hvor den først har angrebet Nogen, tager den i Reglen flere Ofre.

Iblandt gode Tegn under Sygdommens Forløb er tilbagevendende Urin og Hudvarme; iblandt slette Tegn er kold Tunge og mat Hornhinde. Den almindelige Leilighedsaarsag, hvor Epidemier hersker, er Diætfeil og Forkjølelser; desuden Ængstelse, Nattevaagen, Overanstrængelse i legemlig og aandelig Henseende, men Grundaarsagen til Sygdommen er endnu en Gaade.

For at forebygge Cholera, maa de Betingelser undgaaes, der begunstiger dens Udbrud. Fra det Offentliges Side maa der derfor sørges for, at Befolkningen ikke bor altfor sammenpakket, at deres Boliger har sund og ren Luft,

uden at fordærves ved Uddunstninger fra Latrinerne i et snevert Gaardsrum, eller fra stillestaaende Sumpe, fra raadne Vandrender i Kjelderne, fra Rendestene osv. Derfor er det saa vigtigt, især i større Byer, at Renligheden overholdes i alle de nævnte Henseender, at Renovation paasees, at Kloakvæsenet reguleres, at Gaderne feies og Rendestenene udskylles, og fremfor alt, at Vandet er drikkeligt og sundt. Ligeledes bør Sundhedspolitiet vaage over, at ikke Fødevarer falbydes, der har en farlig og skadelig Indflydelse paa Fordøielsen; og naar Epidemien er udbrudt, bør al Tilførsel af ellers uskadelige, men under de Forhold mistænkelige Fødemidler og Drikkevarer forbydes. At det ligeledes er det Offenliges uafviselige Pligt itide at sørge for Lazarather, hvorhen de Syge kan bringes, er en Selvfølge, samt at Alt, hvad angaar Ligenes Bortflytning og Begravelse, reguleres og kommer til Alles Kundskab. Under en Cholera-Epidemi paahviler der det Offenlige et uhyre Ansvar, og det er Enhvers Pligt at kontrollere dets Virksomhed, ligesom ogsaa at overholde Alt, hvad der maatte befales og tilraades. At en stræng Karantaine bør regnes til de almindelige Forebyggelsesmidler, er selvfølgeligt.

Man har under Epidemien lovprist mange Præservativmidler, Draaber, Elixirer, Essentser, Eddiker, Rygninger osv., men der gives kun et Præservativmiddel, nemlig at føre en fornuftig Levemaade under Epidemien. Det bliver derfor en Hovedregel, at man vedbliver med den Levemaade, hvorved man i den sidste Tid har befundet sig vel; selv at aflægge en ellers uskadelig Vane, er ikke at tilraade. Diarrhoe bør fremfor Alt undgaaes, og faar man Diarrhoe, maa man søge snarest muligt at blive helbredet.

Naar Sygdommen selv er udbrudt, naar Kulde og Kramper har indfundet sig med Diarrhoe og Brækning, da søge man først og fremmest at bringe Patienten i Sved med Hyldethe, Chamillethe, Camferdraaber, meget varm Portvin og Vand, lige meget af hver. Man varme Sengen og Legemet med varme Sandposer, varme Mursten, som lægges

op til Patienten mellem Arme og Bryst, mellem Benene osv. Desuden anvende man stærke Gnidninger med Børster, Flonel eller Lærred, med Brændevin, Campherolie eller Sæbespiritus. Især gavner de imod Kramperne. Paa den Maade sørger man at bringe Blodcirkulationen igjen i Gang, indtil Lægen kommer. Imod Tørsten giver man koldt Vand eller bedst Isvand, der drikkes afvexlende med den varme The. At synke smaa Stykker Is er ogsaa godt imod Brækninger. Endvidere lægger man en stor Sennepskage i Hjertekulen og paa Underlivet. Dette er de foreløbige Midler, man kan anvende.

For den Syges Omgivelser kan ikke nok anbefales Rolighed og Besindighed. Man tænke ikke alene paa den Syge, men ogsaa paa de Andre i Huset; Børnene skaffes bort, og man maa inddele Tiden og Arbeidet saaledes, at Ingen overanstrænger sig, sørge for, at der er de sædvanlige Maaltider osv. Hvis Patienten dør, bør man i dette Tilfælde sætte andre Hensyn tilside og jo før jo heller skaffe Liget bort. Om derimod den Syge skal beholdes i Huset eller bringes til et Cholera-Lazareth, afhænger af de huslige Forhold. Kan han faa tilbørlig Pleie og Lægetilsyn, lade man ham helst blive hjemme, og hvis han skulde transporteres en lang Vei, bør man ikke udsætte ham derfor. Efter Døden udlufter man Værelset og Sengklæderne, og opholde sig ikke i samme Værelse.

Det er et ofte gjentaget Spørgsmaal, om man skal tage bort fra det Sted, hvor Cholera raser. Vi tror, at dette er en tilgivelig Flugt. Vel er det muligt, at man tager Spiren til Sygdommen med sig, og Døden lader sig ikke undfly, men de forandrede Forhold giver dog Sindet en Ligevægt, der kan være af en uberegnelig Nytte, det vil sige, hvis man ikke tager Frygten med sig eller ængstes endnu mere ved at være adskilt fra sine Kjære. Ialfald er det tilraadeligt at flytte bort fra Huse eller Gader, hvor Choleraen især synes at rase.

Cholerine forekommer hyppig paa Landet efter Nydelsen af fordærvede og forraadnede Fødemidler, efter slet Vin

og surt Øl, især i Høstens Tid. Den ytrer sig ved Diarrhoe, Brækninger, Coliksmerter og ofte med Krampe i Benene. — Ofte kan den være farlig og optræde epidemisk. I Byerne findes den ogsaa og kan i meget ligne den asiatiske Cholera, naar den forekommer med voldsomme Symptomer, efter Forkjølelser eller Diætfeil. Det bedste Middel imod den er en Desertskefuld amerikansk Olie, at holde Sengen og drikke en sveddrivende The, foruden at indgnide Underlivet med varm Campherolie og bedække det med varmt Flonel eller varme Servietter. Saadanne Cholerinetilfælde opstaar ofte efter Nydelsen af giftige Substanser, som giftige Svampe, Muslinger, Meldrøie o. d.

Colik eller Mavekrampe, Coliksmerte, Kneb, er Smerter i Underlivet, især om Navlen, der ikke er vedholdende, men kommer stødvis, skjærende, knibende. Ofte er de forbundne med Opstød, Vinde, Diarrhoe, Forstoppelse, sur Smag osv. Aarsagen til dem er enten Forkjølelse eller Diætfeil, Overfyldning af Maven eller langvarig Forstoppelse, slette Næringsmidler, sure Drikkevarer, Udvikling af Luft i Maven osv. Hos smaa Børn er Colik meget almindelig, naar Modermælken ikke er god, eller Fødemidlerne ikke omhyggelig tillavede. Den kan ogsaa være Følge af Orm, Betændelse, den forestaaende maanedlige Renselse, Sten, Brok osv. Derfor er det saa vigtigt at kjende Aarsagen til Smerterne, da derefter Behandlingen er saa forskjellig. Kun hvor man ved med Bestemthed, at Forkjølelse eller haardnakket Forstoppelse er Grunden, kan man selv forsøge at anvende midlertidig Hjælp. Efter Forkjølelser gaar man til Sengs, drikker varm Camillethe og indgnider Maven med varm Campherolie. (I alle Tilfælde kan man med Nytte lægge varme Servietter paa Maven.)

Congestion kaldes ethvert forøget Tilløb af Blod til et enkelt Organ. Det er betinget af en forandret Tilstand i Blodcirkulationen, og kan ofte være Følgen af tilfældige og forbigaaende Aarsager, f. Ex. naar Blodet stiger til Hovedet

efter stærk Bevægelse eller Sindsbevægelser; det er da forbunden med Tyngde i Hovedet, Susen for Ørene, Næseblod osv. Eller naar man efter et overdaadigt Maaltid føler Spænding i Underlivet. Overhovedet vil Tilfældene rette sig efter det Organ, der lider ved det forøgede Blodtilløb, som Hjernen, Leveren, Milten (strax efter stærk Løben), Kjønsorganerne, Lungerne. Strømmer Blodet saaledes til Brystet, mærkes beklemt Aandedræt, Kortaandethed, Hoste, og i høiere Grad Blodspytning. Trykker Blodet i høi Grad, kan opstaa Svimmelhed og Apoplexi. Naar saadanne Congestioner varer i længere Tid, kan Følgen blive Betændelse eller en Forandring i Organets Struktur og Funktion, organiske Sygdomme. Derfor er det af Vigtighed itide at søge Midler mod saadanne Congestioner, der synes at skulle blive en Vane.

Imod de mere forbigaaende Congestioner anvender man afledende Midler, som Fodbade, Surdeig; mod Congestioner til Hovedet Igler, Trækmidler, kolde Omslag, Styrtebade osv. Ofte hæves de af sig selv uden Følger. Men naar de jevnlig indfinder sig og er forbundne med Tegn paa det angrebne Organs forstyrrede Funktioner i længere Tid, da maa man omhyggelig opsøge Aarsagen dertil. Maaske ligger den blot i feilagtig Diæt, f. Ex. for megen Spiritus eller Øl, altfor fede Spiser, altfor kraftig Føde, eller i for stærke Legemsanstrængelser eller Aandsarbeide, eller maaske i altfor lidt Arbeide og Bevægelse, eller maaske i en uhensigtsmæssig Klædedragt, ved Strammen og Snøren, ved for varm Hovedbedækning osv. Det er da Ting, som man jo før jo heller maa raade Bod paa; men hvis Grunden er en organisk Feil i Hjertet, i Blodcirkulationens Centrum, da er Udsigten mindre gunstig.

Congestioner til Hovedet er almindeligst hos Børn og i Ynglingsalderen, hvorfor Hjernen i den Tid ikke maa anstrænges for meget. Til Brystet er de hyppigst i Ynglingsalderen, netop i Udviklingsperioden, hvorfor Levemaaden maa indrettes derefter. Congestioner til Underlivet er derimod

især i den modnere Alder, derfor Hæmorrhoider, Blodstyrtninger fra Livmoderen osv., hvorfor Diæten maa reguleres, da i den Alder Fraadseri og Vellevnet er hyppigere end i de andre Aldere.

Delirium tremens, Drankergalskab, er et eiendommeligt Delirium, der fremkaldes ved Misbrug af spirituøse Drikke. De medfølgende Symptomer er Søvnløshed, Fantasier og forskjellige Syner, Zittren i alle Lemmer, især Hænderne, Uro, med eller uden Feber. Enten er Patienten lystig og godmodig, eller rasende og malicieux; Fantasierne dreier sig ofte om Mordere og Politi, der forfølge ham; han gjør de Bevægelser, som han er vant til ved sit daglige Arbeide, og er uhyre aktiv. Han ser Fluer, Myg, Fugle, Mus og andre Dyr rundt omkring sig og griber efter dem; han piller paa Klæderne eller i Luften; han hører Musik eller Lyden af Blæst og Regn o. desl. Som oftest kjender han sine Nærmeste, men kun forbigaaende. Udseendet er forstyrret og vildt. Men de væsentligste Tegn er Søvnløshed, der ofte kan vare uafbrudt i flere Døgn, og Rysten paa Hænderne.

Aarsagen til Sygdommen er som sagt overdreven Nydelse af Spiritus, især Brændevin, Whisky, Brandy o. Lign., og det er sjeldent, at Sygdommen opstaar uden Forløbere i flere Dage eller længere Tid. Omgivelserne mærker nok, at der forestaar Noget. Sygdommen udbryder derefter pludselig, enten efter en Sindsbevægelse eller Forkjølelse, eller efter en usædvanlig Dosis Brændevin. Ofte optræder den, naar Drankeren tilfældig angribes af en alvorlig Sygdom eller efter en legemlig Læsion. — Vin og Øl pleier sjeldnere at fremkalde Sygdommen, og i Vinlandene er den næsten ukjendt; derimod er den hyppigere i de Lande, hvor Brændevin nydes almindeligt, i de nordiske Lande og her. Jo bedre Brændevin Drankeren er forfalden til, desto senere pleier han at angribes af Sygdommen. Naar Drankergalskaben udbryder hos Vindrikkere eller hos dem, der er forfaldne til Rum eller Cognak, pleier den ogsaa at optræde med mildere Symptomer.

Efter de anførte Tegn paa Sygdommen er det tydeligt, at det er Hjernen, der lider, og deraf er det klart, at Sygdommen maa have en stor Indflydelse paa Menneskets hele Personlighed. Hans Aandsevner sløves, hans Hukommelse taber sig, hans Arbeidslyst bliver mindre, og efter et saadant Anfald reiser han sig sjelden igjen. Sygdommen vender let tilbage, naar Patienten ikke ved det første Anfald har faaet en saa alvorlig Paamindelse, at han aflægger sin Vane. Dog raader vi, at han i Almindelighed ikke pludselig opgiver alle Spirituosa, men heller efterhaanden, for at vænne sin Natur dertil, da man har Exempler paa, at Delirium tremens er udbrudt som Følge af den pludselige totale Afholdenhed. Undertiden træffer vi Drankere, som vi fristes til at tro stedse har Delirium tremens i en ringere Grad; de har aldrig nogen rolig Søvn, deres Hænder ryster, de befinder sig ilde, er aandssløve osv. Saadanne Personer undgaar maaske et heftigt Anfald, men lider virkelig af en chronisk Delirium tremens eller "gaar i en stadig Rus", der ender med Vattersot eller komplet Fjollethed og Døden.

Naar Drankergalskaben helbredes, er det altid under en kritisk Søvn. Naar der efter flere Dages Forløb indfinder sig en flere Timers Søvn, kan man være vis paa, at Patienten vaagner som et andet Menneske, og derfor gaar hele Kuren hovedsagelig ud paa at fremkalde denne, for derved at give Hjernen en Hvile ovenpaa den foregaaende Storm.

Naar vi ovenfor sagde, at Vindrankerne sjeldent fik Delirium tremens, vil vi dog ikke garantere dem, og for at de ikke af den Grund skal lade Fem være lige, henvise vi dem til Artiklen: Drukkenskab og Drikfældighed, hvor de vil finde, at denne Last altid har Straffen lige efter sig. Hos Fruentimmerne er Sygdommen vel sjeldnere, men den opstaar lettere hos dem, da de taaler mindre og, naar de forfalder til Drik, altid beruser sig i Brændevin. Da Brændevinen er den hyppigste Aarsag, er det ogsaa den fattigere Befolkning, der oftest afgiver denne Slags Patienter. Blandt de RigesPrærogativer er ogsaa det, at kunne forfalde til Vin.

Diarrhoe, Durkløb, er en altfor hurtig og altfor rigelig Afføring. Ofte er det en gavnlig og kritisk Udtømmelse, hvorved Naturen søger at bortskaffe skadelige Stoffer, f. Ex. efter skadelige Fødemidler og Drikke, og i flere Sygdomme vender Sundheden først tilbage efter en rigelig Afføring. Aarsagerne er utallige, almindeligst Diætfeil, efter Nydelsen af skadelige Ting, umoden Frugt, sur Melk, surt Øl, altfor uensartede Spiser, der ellers hver for sig taales godt. Ofte hæves denne Diarrhoe af sig selv; hvis ikke, giver man et Afføringsmiddel, for at udtømme de skadelige Stoffer. Lægfolk undrer dem tidt, naar der imod Diarrhoe anordner amerikansk Olie eller deslige, fordi de ikke ved, at der netop findes Stoffer i Maven, der vedbliver at virke Diarrhoe, naar de ikke skaffes bort. Derefter lader man Patienten drikke Salep, Risvand, Havresuppe, spise Vandgrød, Æg osv. Helst maa Diæten indskrænkes til Havresuppe eller Salep og fint Brød; ingen Rugbrød og hverken The eller Kaffe. Naar der med Diarrhoen er forbunden Koliksmerter, Kneb, er Camillethe hensigtsmæssig, eller 30 Rhabarberdraaber med 10 Hoffmannsdraaber osv., som under Colik er omtalt. At bruge en bitter Snaps strax, naar Diarrhoe indfinder sig, er utilraadeligt.

Naar Forkjølelse har fremkaldt Diarrhoen, maa Patienten holde Sengen, drikke Hyldethe eller Camillethe og føre samme Diæt som ved en anden Diarrhoe. Naar Diarrhoen hyppig indfinder sig, tilsyneladende uden nogen Grund, maa man ikke forsømme at bruge stræng Diæt. Diæten maa i enhver Henseende reguleres; maaske ligger Feilen i Fordøielsen eller i en sygelig Tilstand af Tarmkanalens Slimhinde, og da maa Patienten underkaste sig en længere Kur. Han maa gaa med Flanels Mavebind og selv være opmærksom paa, hvad han kan taale. — Ved forandret Opholdssted er man ofte udsat for Diarrhoe, da den forandrede Levemaade og det uvante Vand betinger den. Ligeledes paa Søreiser, hvor man da maa undgaa enhver Forkjølelse. — Hos Børn har Diarrhoe i Reglen Intet at betyde, naar Barnet ellers

befinder sig vel; ofte er den endog gavnlig. Men naar Barnet taber Kræfter, er uroligt, ikke vil patte, da maa man tage Hensyn til Moderens eller Ammens Melk (kfr. Diegivning og Tandbrud).

Diegivning. Det er i Naturens Orden, at Moderen selv ammer sit Barn, og hun bør kun lade sig afholde derfra, hvis hun mangler Melk, eller Brystvorterne er for smaa og ubrugelige, eller naar hun lider af saadanne Sygdomme, der efter Lægens Mening vil have skadelig Indflydelse paa det diende Barn. Da Modermelken altsaa bliver Barnets første Næring, er det en uafviselig Pligt for Moderen, at hun forbereder sig til Diegivningen og, saalænge den varer, iagttager Alt, hvad der kan gjøre Melken saa velgjørende for Barnet som muligt.

Før Fødselen bør hun i flere Maaneder vaske Brystet med Vand eller Spiritus og Vand, henimod Vorten, og hvis Vorten ligger tilbagetrukken, jevnlig søge at trække den frem, enten ved at lade en Anden suge den frem, eller selv gjøre det ved egne dertil indrettede Apparater. Brysterne maa holdes varme og beskyttes mod Tryk af Klæder eller Snørliv, og Brystvorterne bedækkes med Vortebrikker af Træ eller Horn.

Efter Fødslen kan hun, saasnart hun er kommen lidt til Kræfter, efter nogle Timers Forløb strax forsøge at lægge Barnet til. Vel er det ofte forgjæves, men Barnet vænnes dog til Brystet, og jo før det tager fat, desto bedre er det, da den første Modermælk virker afførende. Der hører i Begyndelsen lidt Taalmodighed til, inden Moderen faar det rette Haandelag, men det lærer Øvelsen snart, og naar Barnet først nogle Gange har suget, gaar det senere af sig selv. I de første Uger maa Barnet lægges til, saa ofte det vaagner, men senere maa man indføre en vis Regelmæssighed, f. Ex. 3die eller 4de Time, senere kun 3 a 4 Gange om Dagen, for at Brysterne kan faa Tid til at fylde sig, og itide søge Konen at vænne det til sjældnere at patte om Natten. Naar Barnet falder i Søvn ved Brystet, maa man lægge det fra sig, da det er usundt for det at beholde Vorten i Munden, idet Mælken

løber til, bliver sur i Munden og forvolder Kolik og Diarrhoe. Helst lægges Barnet ned i sin Vugge, da man ikke sjældent ser Exempler paa, at Moderen falder i Søvn og taber Barnet ud af Sengen eller trykker det ihjel. — Hun maa passe stadig at skifte Brysterne, selv om den ene Brystvorte skulde smerte paa Grund af Hudløshed, for at ikke Mælken skal ansamles for stærkt i det ene Bryst, og give Anledning til Knuder, Betændelse og Bylder. — Den bedste Stilling under Diegivningen er, naar Moderen lægger sig halvt paa Siden og halvt paa Ryggen, støttende sig paa Armen, og naar Barnet ligger horizontalt ved Siden af hende. Naar Moderen er oppe, bøier hun sig forover, men maa have Støtte i Ryggen, og lader Barnet ligge paa Skjødet. Hun maa sørge for, at Barnets Næse er fri, for at det kan faa Luft. Før Barnet lægges til, maa det have Tørt paa, hvis det er vaadt, for ikke at forkjøle sig, og det maa ikke vækkes, for at komme til Brystet.

Ofte hører der megen Udholdenhed og Taalmodighed til, inden det vil gaa, men oftest naar man dog Maalet. Et af de værste Tilfælde, naar der forresten ikke er noget i Veien med Mælken, er hudløse eller sprukne Brystvorter. De dermed forbundne Smerter kan stige til en næsten uudholdelig Heftighed, og der hører unægtelig Overvindelse til desuagtet at vedblive at give Bryst, især naar det ikke bliver ved Hudløshed, men der tillige kommer dybe Revner og Saar. For at forebygge disse Tilfælde maa man flittig vadske Vorterne, baade før og efter Barnet lægges til, og altid iforveien aftørrre Barnets Mund og Tunge med en Svamp eller en Linneblap for den vedhængende Slim og Trøske. Kan det ikke forebygges, bruger man Vaskning af Havresuppe og Blyvand eller pensler med en fin Olie, Kollodium eller Perubalsam, og hjælper det ikke, maa Lægen afgjøre, hvorvidt Diegivningen kan fortsættes, hvis den af ham anvendte Kur heller ikke frugter.

Da Mælken altsaa er Barnets eneste Næring, er det nødvendigt, at denne bevares saa sund som mulig, men dette kan

kun ske, naar Moderen fører en fornuftig Diæt. Med Hensyn til Mængden af Mælken kan der være for lidt tilstede; hun maa da drikke flittig Havresuppe i de første Dage, senere Øl og Øllost, ɔ: Øl og Mælk kogt sammen og siet, og imidlertid give Barnet lidt Sukkervand eller Havresuppe foruden Brystet. Er der for meget Mælk, mere end Barnet kan nyde, maa hun drikke mindre, og hvis hun tillige er, hvad man kalder "blødmælket", maa hun lade sig af en anden stundom patte ud. Vigtigere endnu er Diæten. Hun maa afholde sig fra alle sværtfordøielige Ting, oppustende, skarpe, salte og sure Spiser; derimod nyde Mælkemad, Vandgrød, Bygsuppe, Øllebrød, Kjødsupper ikke for stærke, kogt Fisk og fersk Kjød. Af Drikke undgaa hun alle de hidsende, og ikke sjælden har Barnets Død været Følgen af berusende Drikke; derimod holde hun sig til Vand, Mælk, The, Øl og Havresuppe. Chokolade, der er krydret, kan gjerne nydes.

Hendes øvrige Levemaade maa være beregnet paa at skaffe Kræfter, men hun vogte sig for at overanstrænge sig. Hun maa være mere Moder for sit Barn end Husmoder. Hun kan vel tage Del i de huslige Sysler, men med Forsigtighed og fremfor Alt med Sindsro. Sindsbevægelser, Ærgrelser taaler hun ikke, Mælken kan blive fordærvet, og hvis hun umiddelbart efter lægger Barnet til, risikerer hun Alt; hun maa ikke, som saa mange Mødre, leve i en evig Ængstelse for sit Barn. Efter Sindsbevægelser bør hun derfor lade Brysterne udmalke, og først efter flere Timer atter lade Barnet tage Brystet. Hun maa sørge for ren Luft i Værelserne og stadig søge den frie Luft, hvor hun bedst gjenvinder sine Kræfter; hun sørge for at faa tilstrækkelig Søvn og benytte Tiden, naar Barnet er roligt. Adspredelser maa hun vel nyde, men ikke tage Del i lange Aftenselskaber. Endelig vogte hun sig ved alle Leiligheder for Forkjølelser, holde Brysterne varme og tildækkede, og beskytte dem mod Tryk, ikke altfor snart anlægge Snørliv osv. Ethvert Ildebefindende maa Moderen strax for Barnets Skyld søge Hjælp imod. Den daglige Stolgang maa hun især passe paa at holde ved-

lige. I Begyndelsen maa hun derfor bruge Lavement eller afførende Midler, senere er det især Diæten, der skal regulere den.

Naar Moderen ikke kan eller vil selv give Bryst, maa hun forebygge Mælkens for stærke Tilløb, bedække Brysterne med Vat og indgnide dem med varm Olie, tage Lavement, føre en sparsom Diæt, drikke kun lidt og iøvrigt følge Lægens Forskrifter. Naar Moderen skal vænne sit Barn fra, har vi omtalt under "Afvænning". Hun selv maa i den Tid nyde en meget letfordøielig Kost, tage lette Afføringsmidler, og paa denne Maade sørge for, at Mælkeafsondringen formindskes. Tillige binde hun Brysterne op, men passe, at de ikke lider noget Tryk; indgnide dem med varm Olie eller Kamferolie og bedække dem med Vat. Hun maa bevæge sig meget i fri Luft, undgaa Forkjølelser og Sindsbevægelser, ikke overanstrænge sig. Hvis Brysterne skulde svulme stærkt op, blive haarde, og Smerterne strække sig op under Armen, kan hun lade noget Mælk suge ud.

Vi maa endnu omtale en Forfængelighedssag, der ikke er sjælden, naar der er Spørgsmaal, om en ung og smuk Moder skal give Bryst eller ikke. Baade Moderen og ofte Faderen frygter, at Ungdom og Skjønhed skal gaa tabt under Diegivningen. Det er en almindelig Tro, og ofte høres Manden forbyde sin Kone det. Hun kan være ganske rolig, og han kan være ganske rolig, og han kan være mere stolt af sin Kone, der foretrækker at være Moder for sit Barn fremfor at bevare hele sin Skjønhed. Vi kan forsikre de unge smukke Koner, at de ikke skal komme til at bøde for deres Moderkjærlighed. Det forstaar sig, naar hele deres Ungdom tilbringes med at være frugtsommelig og give Bryst, bliver Forholdene noget anderledes (kfr. "Barnepleie".)

Diphtheritis, kfr. Halspine.

Drikfældighed, Drukkenskab. Man behøver kun at have set Mennesket i beruset Tilstand, eller selv engang følt Virkningen af en Rus, den saakaldte Katzenjammer, for at

kunne begribe, hvor skadelig Indflydelse en gjentagen Beruselse og den stadige Brug af Spirituosa maa have paa den menneskelige Organisme. Den Berusede faar Kongestioner til Hovedet, Bevidstheden tabes mere eller mindre, Tankerne forvirres, Stemmen svigter, Legemet lystrer ikke Villien, Benene vakler, Hjernen lider; undertiden Kvalme, Opkastning, Besvimelse, Krampet, Raseri, Apoplexi osv. Naar Rusen er sovet ud, føler man en ubehagelig Smag, har Hovedpine, Mangel paa Appetit, er døsig og nedslaaet, øm i Lemmerne. Naar Rusen gjentages hyppigere, bliver Tilfældene hyppigere og langvarigere, saa at Legemet maa lide mere og mere derunder. — Den Drikfældige ødelægger lidt efter lidt sit Helbred. Hans Udseende faar et eiendommeligt Udtryk, Ansigtet bliver rødt og opdunstet, især Næsen, eller gulblegt og smudsigt; Sveden ildelugtende, Mangel paa Appetit, Opstød og Kvalmer, kun Lyst til pirrende Spiser. Hovedet tungt, døsigt; Ulyst til Beskjæftigelse, Aandsevnerne sløves, Temperamentet forandres, han bliver vranten, trættekjær, melankolsk. Efterhaanden svigter Kræfterne ham, uagtet han ofte bliver fed. Hænderne ryster, og hans Last ender ofte med Drankergalskab (kfr. Delirium tremens).

Alle disse Tilfælde er Følgen af den Indflydelse, som stadig Brug af Spirituosa har paa Organismen. De virker hidsende og inciterende paa Maven og Tarmkanalen, hvorefter Blodcirkulationen forstyrres, Fordøielsen svækkes, der opstaar chroniske Underlivssygdomme, som Leversygdomme, Hæmorrhoider, Forsliminger osv. Paa samme Tid afficeres Hjernen og Nervesystemet. I Begyndelsen virker Spirituosa i denne Henseende oplivende og animerende, og Mange er forfaldne til Drik efterat have søgt paa denne Maade at vække Aandsevnerne og Fantasien, men den næste Følge deraf er en Overanstrængelse, Mathed, Sløvhed, Tomhed, og det gaar snart rask ned ad Bakke. Naar man først er kommen saavidt, at man paa fastende Hjerte maa have sin Morgensnaps for at komme i Orden, da er man snart færdig. Overhovedet er Intet farligere end den saakaldte Minutsnapsen, hvor

de spirituøse Drikkes skadelige Virkning ikke mildnes ved behørige Fødemidler dertil.

Imod den almindelige Rus er det bedste Middel kolde Overgydninger. Man har forsøgt Midler imod saavel at blive beruset som imod Drikfældighed. Man beruses lettest ved at drikke mange forskjellige Vinsorter imellem hinanden, især uden at spise til. For at vænne Drikfældige af med denne Last, maa anvendes en moralsk Tvang, og der er ingen Tvivl om, at Afholdenheds- og Maadeholdenhedsselskaberne har stiftet megen Nytte. Fra det Offentliges Side maa kunne virkes Noget i den Henseende ved Belønninger og Straffe, ved Tilsyn og Opmærksomhed for Ungdommen og den arbeidende Klasse; men fremfor Alt gjælder det, at den Drikfældige lærer at indse, at han ikke alene undergraver sit Helbred ved en dyrisk Lyst, men at han gjør sig selv uskikket til at opfylde de Forpligtelser, der paahviler ham som Statsborger og Familiefader og nedværdiger sig selv i sine Medmenneskers Agtelse. — Man har forsøgt at gjøre den Drikfældige modbydelig for al Spiritus, ved at blande Brækvinsten i Spiritussen, eller ved at lade en Aal eller Snog løbe sig ihjel deri, men det er Midler, der kun kan have en kortvarig Virkning. Hvor Æresfølelsen ikke kan paavirkes, bliver Lasten uhelbredelig.

Drukning. Den Druknedes Død er fremkaldt ved, at Vandet forhindrer Luften i at trænge ind i Lungerne. Om Døden forresten er fremkaldt ved Apoplexi, f. Ex. ved Berusede, der falde i Vandet, eller ved en Besvimelse som Følge af Skrækken, eller ved at den Ulykkelige i sin Angst har slugt en Masse Vand, er et andet Spørgsmaal. Døden kan indtræffe hos Nogle efter faa Minuters Forløb, medens Andre kunne bringes tillive efter endnu længere Tid. Kommer der itide Hjælp, og Vedkommende endnu kun er skindød, er Redning ofte mulig. Han maa da øieblikkelig tages under Behandling, endogsaa under Transporten til et bekvemmere Sted. Hurtigst muligt befrier man Hals og Strube fra

Tryk. Man lægger ham paa helst høire Side, bøier Hovedet lidt forover, for at Vandet kan løbe ud, og understøtter Panden. Man kan flere Gange med Forsigtighed vende Legemet fra den ene Side til den anden med korte Mellemrum, efterat have renset Munden for Slim, Mudder o. d. med Fingeren eller en Pennefjer eller med sammensnoet Halm. Herved bliver tillige Svælget irriteret til Brækning. Klæderne maa aftages, Legemet aftørres, indhylles i varme Klæder og gnides med Børster, Flanel, Linned, Eddike, Brændevin osv. Undertiden kan en Aareladning være gavnlig, naar Patienten har været blodrig, men noget af det Nødvendigste er at bringe Aandedrættet i Gang. Det sker bedst ved at efterligne Brystets Bevægelser. Man lægger en flad Haand paa hver Side af Brystets nederste Del og trykker Ribbenene sammen og noget opad med nogle Sekunders Mellemrum, og afvexlende løfter en Medhjælper begge Armene op, saa at de ligge paa hver sin Side af Hovedet, og fører dem udad ned til Siderne af Brystet. Dette gjentages i længere Tid. Desuden kan man prøve at indblæse Luft i Lungerne enten gjennem et Rør eller ved at sætte Munden til Patientens Mund. Naar Aandedrættet begynder, holder man op med disse Tryk. Desuden holder man Salmiakspiritus for Næsen o. d.

Oplivelsesforsøgene maa fortsættes endog i flere Timer, hvis der ikke findes Tegn paa virkelig Død, og man har Exempel paa Druknede, der er bragte tillive efter 5 Timers Forløb. I Almindelighed antager man, at den Druknede, der kun har været indtil 5 Minuter under Vandet, kan frelses, men at der saagodtsom intet Haab er, naar han har været over 15 Minuter i Vandet.

Den gamle Skik at hænge den Druknede op ved Benene, rulle ham over en Tønde eller ryste ham dygtig, for at faa Vandet til at løbe ud, er med Rette gaaet af Brug. Hvis den Druknede er taget op af iskoldt Vand og er frossen, maa han ikke bringes i varm Luft.

Dryppert, Gonorrhoe, kjendes paa Udflod af en tynd Materie fra Urinrøret, der pletter Linnedet grønt, for-

bunden med en vanskelig og smertefuld Urinladning. Smerten taber sig dog snart, naar Betændelsen er hævet, men derfor slaa man sig ikke til Ro, da Udflodbet kan blive meget langvarigt, svækkende og skadeligt. Den fremkaldes efter urent Samleie ved Smitte, og kan være af en godartet eller ondartet Natur. Foruden Lægebehandlingen, som man ikke selv skal paatage sig, er Diæten af stor Vigtighed. Man undgaa al Spise og Drikke, der irriterer Urinen; derfor nyde man ikke fede, sure, salte og kryddrede Spiser, Spiritus, Øl, Kaffe, undgaa for megen Bevægelse, men nyde derimod meget Mælk, The, Havresuppe o. d. Man vaske desuden Legemet flittig med koldt Vand. For at forebygge Svulst i Pungen bærer man Pungbind. Kommer der Hævelse eller Svulst i Lysken, maa man holde sig i Sengen. — For at undgaa Smitten, raader man, før og strax efter Samleiet at bade Lemmet med koldt Vand, Brændevin, Blyvand eller deslige. Dryppert-Materien kan ofte ved Uforsigtighed fremkalde en farlig Øienbetændelse, der kræver hurtig og kraftig Lægebehandling. Den saakaldte Efterdryppert er meget langvarig, og man har Exempler paa Patienter, der formelig er blevne hypochondriske af Ængstelse under denne haardnakkede Sygdom.

Ofte har Dryppeerten ikke sit Sæde i Urinrøret, men bestaar i en rigelig Afsondring af Materie under Forhuden. Denne har oftest sit Udspring fra Urenlighed, og hæves i Reglen let ved Vaskninger med koldt Vand eller Blyvand. Undertiden svulmer Forhuden stærkt op; da maa iagttages Rolighed og flittigt vaskes med Koldt eller bades med lunken Paagydning af "fordelende Urter".

Dyspepsi, dyspeptisk, Indigestion, kaldes enhver Forstyrrelse af Fordøielsen, der varer i længere Tid. De almindelige Symptomer er Mangel paa Appetit, Ildebefindende efter Maaltiderne, Forstoppelse eller Diarrhoe, slet Smag i Munden, Opstød, Vinde, Kneb og Følelser af Trykken, Kvalme osv. Hos Dyspeptiske faar Ansigtet let en usund Farve, og Udtrykket bliver lidende, og ofte forandres disse Patienters Temperament; de bliver hypochondriske,

gnavne, uomgjængelige og overdrevent ængstelige for deres Helbred. Det bedste Middel derimod pleier at være en stræng Diæt og Bevægelse i Luften, Afvexling i Arbeidet ell. Lign.

Engelsk Syge, saaledes kaldet, fordi den først blev bekjendt i England i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, ytrer sig ved en sygelig Udvikling i Bensystemet. Den begynder at udvikle sig hos Barnet i det andet eller tredie Aar efter Fødslen, og viser sig først ved alle Tegn paa en slet Ernæring; Barnet trives ikke, det bliver blegt, Musklerne slappe, Kræfterne mangler, Fordøielsen er forstyrret, enten ingen eller overdreven Appetit. Derefter begynder Benene at blive deforme, først tykke om Fod- og Haandleddet (dobbelte Ledde), Benene bøies udad eller indad, Armene synes lange, Benene korte, Rygraden bliver skjæv, Brystbenet fremstaaende, Bækkenet fladt; Kroppen afmagres, Underlivet bliver derimod stort. Alle disse Feil kan dog med Aarene tildels hæves under en fornuftig Opdragelse og Lægehjælp; Benene retter sig, eller Barnet bliver kun hjulbenet eller kalveknæet; men værre er det, naar Rygraden har lidt. Hvis Skjævheden har været i Brystet, kan Lungerne lide og give Anledning til Lungesvindsot; har Bækkenet lidt, kan en tilkommende Fødsel blive besværlig eller umulig.

Aarsagen til Sygdommen kan være Alt, hvad der i Barnets første Leveaar forhindrer dets Næring og Udvikling, daarlig Opfostring, forsømt Pleie, Moderens ufornuftige Levemaade, Urenlighed, for mange Melspiser, Melpap, slette og fugtige Boliger, Mangel paa Luft osv. Men Sygdommen kan ogsaa være arvet af Forældre, der lider af samme Sygdom eller have i høi Grad Kjertelsyge, er syfilitiske eller har debaucheret stærkt. Kun naar Aarsagerne kan hæves, vil Sygdommen kunne helbredes. Derfor er det ofte nødvendigt at skifte Amme, forandre Fødemidlerne, skifte Bolig, lade Barnet komme i Luften, bruge Bade, Maltbade og Søbade, Renlighed fremfor Alt, — nærende Kost, Kjødspiser, Fisk,

Ris, Salep, Gemyse, Øl, Øllebrød, Hvedebrød, — Klædedragten varm, uldent Tøi — legemlig Bevægelse, men uden at overanstrænge Barnet; det maa ikke forceres til at gaa, førend Benene kan bære; det maa bæres, kjøres i Luften; spirituøse Gnidninger over hele Kroppen; — ligge paa Madratser af Mos, Bregner eller aromatiske Urter — Adspredelser og ikke for megen Aandsanstrængelse. Den øvrige Lægebehandling maa overlades Lægen, men det er nødvendigt, at Forældre har et stedse vaagent Øie for Barnet, hvis de vil vente at se det stærkt og sundt som Voxen. Er Sygdommen forbunden med Kjertelsyge, venerisk Syge osv., er Udsigten til Helbredelse mindre gunstig.

Epilepsi, Slag, Krampeslag, Fang, ytrer sig ved, at Patienten taber Bevidstheden, styrter om, kaster Hovedet til alle Sider; Ansigtet bliver rødt og opsvulmet, eller blegt, Øinene ruller eller staar stive, han skjærer Tænder, Fraaden staar for Munden, Arme og Ben kastes voldsomt om, Hænderne knyttes; Patienten kan ofte ikke holdes af Flere; Aandedrættet besværligt, snorkende eller rallende. Et saadant Anfald varer 10—20 Minuter, undertiden endnu længer; det har ofte Forløbere, som Svimmel, Susen for Ørene, Gnister for Øinene, Trykken for Brystet, Angst, og ofte en eiendommelig Fornemmelse op til Hjernen, ligesom en elektrisk Strøm, en Vind eller Trækning.

Det er destoværre en oftest uhelbredelig Sygdom, der kun giver Haab om Helbredelse, naar man kjender Aarsagen, og naar denne kan hæves. Ofte er den arvelig og da oftest uheldbredelig. Naar den gjentager sig — undertiden kan den Ulykkelige faa Anfald daglig eller flere Gange om Dagen — da efterlader den Lamhed i Lemmerne, Sløvhed, Aandssvækkelse, Fjollethed, som en Følge af Hjernens Lidelse. Naar den derimod kun kommer en enkelt Gang, efter Skræk, Sindsbevægelser, i en Rus osv., da er den mindre farlig. Efter Udsvævelser, især Onani, er Haabet om Helbredelse ringere.

Sindsbevægelser, legemlig og sjælelig Overanstrængelse, Overfyldning af Maven, Udsvævelser i Kjønslivet kan frem-

kalde et Anfald. Derfor maa disse Leilighedsaarsager undgaaes.

Under Anfaldet maa man, inden der kommer Lægehjælp, sørge for, at Patienten ikke under sine voldsomme Bevægelser kommer til Skade, men paa den anden Side maa man dog heller ikke holde ham altfor fast, eller ved Magt søge at vriste Hænderne op. For at han ikke skal bide sig i Tungen, maa man bringe Noget ind mellem Tænderne, en Ske, helst en Træske, Linned, en Prop e. d. Man stænke ham med koldt Vand, eller hælde ham det over Hovedet, løse Alt op, der strammer, Halsbind, Benklæder, Seler, Snøreliv o. d., sørge for frisk Luft. Hvis Ansigtet blusser, Aandedrættet er meget besværligt, Øinene udspilede, kan man sørge for en hurtig Aareladning. — Hos smaa Børn maa lægges Koldt paa Hovedet, man holder dem hen for et aabent Vindue, løser Alt op om dem og søger jo før jo heller Lægehjælp.

Epilepsi er en af de sørgeligste Sygdomme, da den, der lider af den, vanskelig kommer i nogen Stilling og vanskelig kan paatage sig noget Ansvar; Aandsevnerne sløves, og desuden har han den sørgelige Udsigt at forplante Sygdommen paa sit Afkom, hvorfor det aldrig burde tillades Epileptiske at indgaa Ægteskab.

Iblandt Landalmuen kaldes Krampeslag almindelig Fang, og man anvender der mange kunstige og taabelige Midler imod "den faldende Syge", som den ogsaa kaldes. Saaledes er det f. Ex. Brug at drikke en Henrettets varme Blod, eller spise Lus paa Smørrebrød, ikke at tale om Signen og Maalen, der forresten af alle Overtroiske bruges mod næsten alle Sygdomme.

Faaresyge hersker ofte epidemisk, især Foraar og Efteraar i fugtigt Veirligt. Den bestaar i en Hævelse af Kjertlerne foran Øret; Svulsten kan udbrede sig over hele Halsen og Hagen og gjøre Ansigtet uformeligt. Den er ofte forbunden med Feber og vanskelig Tygning og Synkning, da Kjertlerne inde i Halsen samtidig kan svulme. Den opstaar oftest

pludselig og varer fra faa Dage til 14 Dage, men er i Reglen uden Fare og ender ofte af sig selv, naar Patienten opholder sig i Varme. Ialfald kan bruges Krydderpose og sveddrivende Midler, som Hyldethe; men ved Uforsigtighed kan den blive alvorlig ved at flytte sig til Pungen, Brysterne eller endog medføre Hjernebetændelse, i hvilket Tilfælde Svulsten da pludselig forsvinder og afløses af heftig Feber, Søvnløshed, Fantasier og Vildelser.

Feber giver sig tilkjende ved hurtig Puls, Kuldegysninger og forøget Varme, Tørst, Tørhed i Munden, Hovedpine, Mathed, urolig Søvn, Mangel paa Appetit og almindeligt Ildebefindende. Disse Tilfælde er fælles for alle Febre, men foruden dem kan Feberen være forbunden med utallige Tilfælde, der afhænger af de Organer, der nærmest er angrebne, af de Aarsager, hvoraf den er opstaaet, og af Patientens Konstitution. Den kan være let og forbigaaende eller langvarig og tærende; den kan komme tilbage til bestemte Tider med frie Mellemrum (Koldfeber); den kan vise Tegn paa Forstyrrelse af Fordøielsesorganerne (gastrisk Feber, Galdefeber), af Hjernens Funktion (Nervefeber), af Hudsystemet (Mæslinger, Skarlagensfeber, Rødlinger, Kopper o. fl.). Den kan følge med Betændelse i de enkelte Organer som et Tegn paa, at hele Organismen lider. Den kan opstaa af Forkjølelse, af Sindsbevægelser, af overdreven Varme, af Alt, hvad der sætter Blodet i en unaturlig Bevægelse, og Blodets "Opbrusning" er netop Grundaarsagen til Feber. Den kan ofte betragtes som en Bestræbelse af Naturen for at udskille skadelige Stoffer af Legemet; derfor ender den oftest med en kritisk Affsondring, som Sved, Bundfald i Urinen, Diarrhoe, Opkastning o. d. Alle disse Forskjelligheder kommer vi til at omtale under de nævnte Arter af Feber; her kan vi kun omtale Feberen i Almindelighed, naar den er tilstede uden nogen Forbindelse med Sygdommen i de ædlere Organer, kun ytrende sig med de før omtalte Symptomer, hvilket f. Ex. er Tilfældet i den saakaldte Saarfeber, eller hvor der ikke kan opvises nogen bestemt Aarsag.

Paa Landet er det en almindelig Skik, saasnart man "føler Feberen i Kroppen", strax at krybe i Sengen, pakke sig ind i et Bjerg af Dyner, tage Nattrøier og Nathue paa, lukke Vinduer og Døre, drikke en dygtig Snaps, en Portion stærk Kaffe, Brændevin og Øl sammen, Aloe paa Brændevin, eller spise kraftige Supper med Krydderier paa. Alt dette er tvertimod en ufornuftig Behandling. Luften bør være ren og kjølig, Drikken bør være kjølig og læskende, som koldt Vand. De mange Dyner gjør Hovedpinen værre, istedetfor at Hovedet skal være blottet.

I de fleste Tilfælde helbreder Feberen sig selv ved Naturens Bestræbelser, som ovenfor er omtalt, men derfor er det nødvendigt, at man understøtter Naturen, for at befordre kritisk Udtømmelse. Patienten maa holde Feberdiæt, det vil sige, drikke koldt Vand, Limonade med Citron, Appelsin eller Saft, Brødvand, Havresuppe, tynd The med Citronsaft; spise Grynsuppe, Vandgrød, Øllebrød, Frugtsupper, Hønsekjød, Duer og Suppe paa disse, Fuglevildt, blødkogte Æg; af Frugter Appelsiner og Vindruer, og Frugtkompotter. — Naar man vil fremkalde Sveden, nydes Drikkene varme. Man undgaa hidsende Drikke, Brændevin, Vin, Kaffe, stærk The; og ligeledes hidsende Spiser, som Krydderier, stærke Kjødspiser, Ærter, Kaal, Flæsk og Sligt. Patienten maa holde sig i Sengen, Varmen i Værelset maa ikke overstige 12 Grader. Han maa have legemlig og sjælelig Ro; Værelset maa ikke være altfor lyst. Denne Diæt kan i alle Febre og Betændelser følges med enkelte Forandringer efter Tilfældene, som i Tyfus, Gigtfeber o. a.

Af Medikamenter man man, hvis man maa undvære Lægehjælp, give en Theskefuld kjølende Pulver 3 Gange om Dagen, eller Salpeter opløst i Vand, en Spiseske hver anden Time (et halvt Lod Salpeter i en Pægel Vand) eller "sur Mixtur" i samme Dosis. Hvis Hovedpinen er meget stærk, Ansigtet blussende, Vildelser, kan man sætte et Par Igler i hver Tinding, og derefter lægge kolde Omslag over Panden med koldt Vand eller Eddike og Vand, og Surdeig under Fød-

derne eller Sennepskager paa Læggene. I Reglen gjør man bedst i at give strax et Afføringsmiddel, som engelsk Salt, især naar der er gaaet en Dag uden Stolgang.

Naar der i Omegnen hersker en Epidemi af Skarlagensfeber, Mæslinger eller deslige, maa man vente, at enhver Feberpatient, der ikke har havt Sygdommen før, ogsaa faar den. Paa Landet bruger man da ofte strax at give den Syge, især Børn, varmt Øl eller Mjød i store Portioner for at drive Sygdommen frem, og naar saa Udslettet har vist sig, at lade dem gaa ud, som om nu al Fare var overstaaet. Nu er netop Faren forhaanden, og Mange har maattet bøde med Livet for en saadan Taabelighed. Man lade den Syge blive i sin Seng, og ialfald lade ham faa en svag, sveddrivende The, sørge for Aabning og behandle Feberen som sædvanlig.

Fedme er vel ikke nogen egenlig Sygdom, men dog en Sygelighed, der er betinget i en abnorm Stofvexel og hindrer Organerne i deres normale Funktioner. Den meget Korpulente er i Reglen meget kortaandet, transpirerer meget og har stærk Appetit; Blodet stiger ham til Hovedet. Aarsagerne er Nydelsen af for mange og for fede Spiser og Drikke, Øl, Magelighed og Dovenskab, Mangel paa Arbeide; men ofte er Anlægget medfødt. Ugifte Fruentimmer og Koner uden Børn bliver let fede. For Mange er det en hel Livsopgave at blive af med deres Korpulence, og ofte uden at naa Maalet. Det Eneste, der undertiden kan hjælpe eller ialfald forebygge endnu større Fedme, er en frugal og stræng Diæt, Vand i stor Mængde, dygtig Bevægelse og legemligt Arbeide, aandelig Beskjæftigelse, kort Søvn, tidligt op om Morgenen og aldrig ligge paa den lade Side; Gymnastik; Søbade flittigt. Den bekjendte Bantings-Kur, der bestaar i at undgaa alle fede, mel- og sukkerholdige Spiser, som Brød, Melspiser, Poteter osv., og derimod holde sig næsten udelukkende til Kjød og Fisk, kan vel i Reglen fremkalde en endog betydelig Aftagen af Fedmen, men den angriber ofte Fordøielsen, og ialfald har den ikke varige Følger. At drikke Eddike og spise sure Sager kan vel gjøre mager, men det giver et sygeligt Udse-

ende, fordærver Fordøielsen og giver ofte Anledning til Tæring. Det er altfor dyrt betalt, da det ofte endog kun gjælder hos de unge Damer om en smækrere Taille.

Flod, det hvide, er en sygelig Affsondring fra de kvindelige Kjønsdele, der kan være i stærkere eller mindre Grad, enten medførende Hudløshed eller ikke. Naar det er i høi Grad tilstede, er det svækkende, og det maa ikke betragtes med Ligegyldighed, da Grunden til det ofte kan være en organisk Feil, hvorpaa der itide maa raades Bod. Under almindelig Svækkelse, i Blegsot, efter alvorlige og langvarige Sygdomme, efter Blodstyrtninger, efter Udsvævelser, Uregelmæssighed i den maanedlige Renselse osv., er det almindeligt. — Ofte findes ingen speciel Grund at opdage, men Lægen vil i Reglen kunne opdage og hæve den. En fornuftig Opdragelse, sund Levemaade, Bevægelse i fri Luft og Renlighed i den tidlige Ungdom vil ofte kunne forebygge det, og de samme Betingelser er det nødvendigt at opfylde, for at hæve det. Fornemlig er Søbade, Bevægelse i Luften at anbefale, og indvendig bruges de almindelige Jernmidler. Er det i høi Grad tilstede og gjør hudløs, vil det være godt at sidde over Dampen af Kamilleblomster, paagydte kogende Vand eller Mælk. Vi kan ikke andet end alvorlig fraraade Vedkommende, af falsk Undseelse at skjule denne sygelige Tilstand, der ved itide at behandles ofte let kan afhjælpes.

Fnat kjendes paa smaa Blegne med en gjennemsigtig Væske, omgiven af en rød Rand og forbunden med stærk Kløe, oftest paa Haandleddet, Knæleddet og mellem Fingrene. I hver Pustel findes et lille Insekt, den saakaldte Fnatmidde. Det er en smitsom Sygdom ved Berørelse, men er let at hæve, naar den ikke har varet for længe eller er for udbredt, ved Indgnidning af Tjæresalve Morgen og Aften paa de angrebne Steder, eller af stærk Sæbe hver Aften saa længe, til man føler en Brænden i Huden, og først den følgende Morgen afvaskes den — eller ved en Blanding af 1 Del Svovlblomster med 2 Dele Sæbe. Fnat er ikke,

som man ofte tror, en "indvendig" Sygdom, og kan ikke helbredes ved indvendige Midler. Den Syge maa naturligvis affsøndres, og hans Sengklæder senere udluftes og afdampes. Helst maa Patienten behandles i et Hospital, for ikke at smitte sine Omgivelse, tilmed da Kuren der kan tilendebringes i faa Dage. Det nyere Middel mod Fnat, Petroleum, har ikke svaret til Forventningen, da det ikke sikkert dræber Fnatmidden, og da mangen Hud ikke taaler det.

Paa Landet pleier Befolkningen at være meget ligegyldig med denne Sygdom, som den anser for "en sund Sygdom", og som udbredes ved Urenhed. Det bedste Middel til at forebygge Smitten er Renlighed i Huset, flittig Vasken og Skiften Linned. Fnat er ogsaa en af de Sygdomme, der paa Landet behandles eller rettere mishandles af Kvaksalvere, idet disse Kunstnere anordner f. Ex. Salver med Merkurial eller Arsenik, hvorved de kan fremkalde Sygdomme, der er langt værre end Fnat.

Fodsved er et af de Onder, der har deres gode Sider for den, der lider deraf, men er ubehagelig for Omgivelserne, og kan ved at undertrykkes, give Anledning til farlige Sygdomstilfælde, som Lamheder, Epilepsi, Døvhed, Betændelser, Gigt osv. Som oftest er de, der lide af Fodsved, raske og stærke, som om denne Affsondring var en Afleder for Sygdomme, men de er daarlige Fodgjængere, da Fødderne let bliver hudløse. De maa være meget forsigtige, for ikke at forkjøle Fødderne. De maa altid bære uldne Strømper, som hyppig maa skiftes, baade Vinter og Sommer, bruge Fodbade med Forsigtighed, og iagttage Renlighed. At bruge kolde Fodbade mod Fodsved, maa alvorlig fraraades.

Forblødning, Hæmorrhagi, naar en større Pulsaare eller Blodaare er overskaaren, har vi omtalt tidligere, men ofte kan et mindre betydeligt Saar bløde usædvanlig stærkt og længe. Man maa udsætte Saaret for den kolde Luft, bade det med koldt Vand eller Eddike og Vand, eller strø Pulver af Allun, Harpix eller Gummi arabicum paa; eller paalægge

Fyrsvamp, Æggehvide, Spindelvæv eller, hvad man oftest har ved Haanden, Trykpapir og anbringe et Tryk paa Saaret ved en sammenlagt Kompres. Et godt Middel er Bomuld, dyppet i Kollodium. Dette maa igjen opbløde, før det tages af. Naar en Blødning standser af sig selv, sker det ved at Blodet ved Luftens Indvirkning stykner og stopper de smaa Aareaabninger. Man maa derfor ikke for tidlig borttage Blodskorpen. Med Hensyn til Forblødninger af indvendige Organer kfr. Blodstyrtning.

Forbrænding fremkalder en Betændelse, og denne er mere eller mindre heftig, ligesom den dermed forbundne Smerte, og mere eller mindre udbredt i Omfang eller Dybde, i Forhold til det brændende Legemes Natur. Faste Legemer, glødende Jern o. d. fremkalder en dybere Betændelse; flydende en mere overfladisk, men ogsaa mere udbredt, og af disse kogende Vand en ringere Grad end kogende Olie. — Enten indskrænker Forbrændingen sig til en let Rødme eller Svulst, eller er forbunden med Blaser, eller Overhuden er ødelagt og Brandsaar tilstede, eller Delen forkuller, f. Ex. ved at træde i smeltede Metaller. Naar Forbrændingen er i meget stor Udstrækning, over det halve Legeme, er den farlig og kan ofte være dødelig.

Behandlingen i første Øieblik bestaar i en hurtig Anvendelse af koldt Vand, der hyppig skiftes, Eddike og Vand, Blæk; eller i at bedække Stedet med Bomuld eller med Kollodium; eller med skrabede, raa Poteter eller Gulerødder. — Helvedsten, opløst i Vand, er et fortrinligt Middel, men det kan kun af Lægen ordineres. Hvis der er store Blaser, opklippes disse, og Fugtigheden udtømmes, men Overhuden skaanes. Er der eller kommer senere Supporation, da er det bedste Bademiddel Linolie og Kalkvand, ligemeget af hvert, eller det bekjendte Husmiddel, Æggehvide, der tilberedes ved at sammenrøre Æggeblommer med Linolie; men i saadanne Tilfælde er Lægehjælp ofte uundværlig, da Forbindingen ofte maa være meget omhyggelig, fordi Arrene let ellers blive uformelige, og man risikerer at Delen forvoxer. Det samme

er nødvendigt, naar Forbrændingen er i stort Omfang, da den medfølgende Saarfeber kan være farlig. Ved indvendige Forbrændinger, ved at drikke koghede Drikke, giver man bedst Mandelolie eller anden ren Olie. Ved Forbrændingen efter Krudtexplosioner maa Krudtkornene omhyggelig udtages med Spidsen af en Naal. Hvis dette ikke lader sig gjøre, vil Badning med varm Havresuppe eller Havregrødsomslag bidrage til, at de lettere kan tages ud.

Forfrysning. Naar man i længere Tid er udsat for en stærk Kulde, bliver man let døsig og søvnig, idet Nervekraften lammes. Hvis man da giver efter for sin Døsighed, istedetfor at forcere sine Bevægelser, eller at raade Bod paa Kulden ved varme Drikke, Brændevin og kraftig Spise, da tabes snart Bevidstheden, og hvis ikke tilfældig Hjælp er ved Haanden, kan denne bevidstløse Tilstand gaa over i Døden, idet Legemets Vædsker formelig fryser til Is. Denne samme bedøvende Tilstand kan ogsaa indtræffe pludselig, naar man udsættes for en stærk kold Blæst. Der er i Almindelighed ikke lidet Haab om at bringe en saadan "Ihjelfrossen" eller Skindød igjen tillive, men det maa ske med Forsigtighed. Legemet maa lidt efter lidt opvarmes, og derfor maa Patienten saa snart som muligt bringes ind i et koldt Værelse og gnides med Sne, eller med Klæder, Lagener, Linned o. d., der er dyppede i iskoldt Vand. Transporten og Gnidningen maa ske med Varsomhed, for ikke at knække de skjøre, frosne Lemmer. Der dannes en Isskorpe om Legemet (ligesom naar man lægger et frossent Æble i koldt Vand), og naar denne begynder at tø, da vender Varmen tilbage. Derefter gnides han med mindre koldt Vand, hvortil kan sættes Brændevin. Naar Lemmerne bliver bøielige, bringes han i en kold Seng, hvor man vedbliver at gnide ham, holder ham Salmiakspiritus for Næsen, og stænker koldt Vand i Hjertekulen. Naar Livet vender tilbage, bringes han i en varmere Temperatur, man giver ham lidt Vin og en mild, svedrivende The. Han bør holde Sengen, og hans Søvn ikke forstyrres. Man

har Exempler paa, at Mennesker efter flere Timers Skindød er gjenoplivede.

For at sikre sig mod den Fare at fryse ihjel, maa de, der er nødsagede til at udsætte sig for Kulde, klæde sig varmt, i Uldent, bestryge Næse og Øren med Olie eller Fedt. Skal man være til Hest, maa man helst omvikle Arme, Fødder og Stigbøiler med Halm. Førend man gaar ud, nyde man nærende Fødemidler, drikke sig en Snaps og søge senere ved rask Bevægelse at holde Varmen vedlige. Børn, Oldinger og svagelige Personer er mest udsatte.

Enkelte Lemmer, der er mest udsatte for Kulden, som Hænder, Fødder, Næse, Kinder og Øren, kan let forfryse, og der opstaar da, ligesom ved Forbrændinger, en Betændelse, der kan være saa heftig, at den gaar over i Koldbrand. Saadanne frosne Lemmer er stive og i høiere Grad bliver de blaarøde, violette, marmorerede og viser Tegn paa Koldbrand.— Fremfor Alt maa et frossent Lem ikke bringes i Varmen eller i varmt Vand, men derimod indgnides med Sne, iskoldt Vand, indtil Følelsen vender tilbage. Derpaa indgnides med koldt Vand og Brændevin, hvorefter Patienten kan bringes i et koldt Værelse. Hvis det frosne Lem er blevet slet behandlet, med Varme, og derefter blevet rødt og opsvulmet, kan man kun ved Anvendelsen af Kulde forebygge Koldbrand.

Forgiftning, kfr. Gift.

Forkjølelse er en af de hyppigste Sygdomsaarsager, og fremkaldes ved en pludselig Temperaturforandring, enten i Atmosfæren eller ved at det ophedede Legeme eller dets enkelte Organer udsættes for en Forandring i Temperatur, som ved Trækvind, i stærk Blæst, ved at blive vaad om Fødderne (meget hyppig), ved fugtigt Linned eller fugtige Sengeklæder, ved kold Drik og Spiser, som Is, naar man er varm osv. Forkjølelser opstaar pludselig; en ubetydelig Uforsigtighed kan fremkalde den, og Følgen kan blive farlige Sygdomme, naar Forkjølelsen ringeagtes. Sygdommen bestaar i Standsning af Hudens Virksomhed, pludselig undertrykt Sved, og dette har

tilfølge, at andre Organer maa overtage Hudens Funktion og derved lide. Hyppigst er dette Tilfældet med Slimhinderne, hvis Affsondring da forøges. Er det Næsens Slimhinde, da opstaar Snue; er det Luftrøret, da har vi en Brystkatarrh med Hoste, Opspytning, besværligt Aandedræt osv. (kfr. Brystsygdomme), og er det Mavens og Tarmkanalens Slimhinde, da opstaar Diarrhoer, Koliksmerter, Betændelser. Især er Forkjølelser farlige, naar allerede en eller anden Sygdom er tilstede, enten i Huden som Skarlagensfeber, Mæslinger o. a., da Sygdommen da vil kaste sig paa de indre Organer, eller i Brystet som Lungesvindsot, eller under Menstruationen og Barselsengen.

Almindeligst ytrer Forkjølelse, Catarrh, sig ved Snue, Hoste, nogen Feber, Slim for Brystet, ofte Smerter i Lemmerne, Hede i Hovedet, Ildebefindende og Madlede. Naar ikke alvorlige Tilfælde er tilstede, kan vi kun tilraade Patienten at gaa tilsengs, drikke varm Havresuppe, Brystthe, Hyldethe, et Glas Punsch, varmt Øl med Sukker eller deslige, for igjen at fremkalde den forstyrrede Hudvirksomhed. Ikke Alle er i lige høi Grad udsatte for Forkjølelser. Har man forkjælet sig allerede som Barn, ikke været vant til Bevægelse i fri Luft, til Bade og til at holde Huden ren, og som ældre været altfor omhyggelig med at pakke sig ind eller holde sig inde, naar Veiret var lidt ugunstigt, da vil man ikke let taale Temperaturforandringer, naar man engang bliver nødt til at udsætte sig for dem.

For at undgaa Forkjølelser, maa man klæde sig efter Aarstiden, men ikke altfor pludselige Forandringer i Klædebragten, fornemmelig sørge for altid at være tør og varm om Fødderne, ofte skifte Strømper og (tørt) Linned, bevæge sig langsomt i Heden og rask i Kulden, ikke have det for varmt eller koldt i Værelserne. Naturligvis vogte man sig for Trækvind i aabne Porte, for aabne Vinduer, ikke nyde for meget Is og Koldt, være forsigtig i Aftenluften, eller naar man skal tilbringe Natten under aaben Himmel. Hvis man er tilbøielig til Forkjølelser, er det sædvanlig de samme

Organer, der stedse angribes, og derfor maa disse fortrinsvis beskyttes ved Halstørklæder, Flonel paa Brystet, uldent Mavebelte, uldne Sokker, Galoscher o. d.

Forkjølelser er almindeligst i For- og Efteraar og kan ofte herske epidemisk; de antager da sædvanlig en alvorligere Karakter, der udfordrer en særegen Behandling (kfr. Influenza).

Forsliming kaldes den Tilstand, hvori Slimhindens Afsondring er forøget i en usædvanlig Grad. Da Slimhinder beklæder den hele Vei fra Munden gjennem Brystet og Underlivet, og da Afsondringen fra dem ikke kan være sygelig forøget, uden at Grunden maa ligge i Blodblandingen, er det naturligt, at en forøget Afsondring maa have en ikke ringe Indflydelse paa vort Befindende, især paa Fordøielsen. Det yttrer sig ved slimet Smag, belagt Tunge, Slim for Brystet og Opspytning, Mangel paa Appetit, Diarrhoe, Kraftløshed osv. Naar ikke en saadan Tilstand itide raades Bod paa, lider let hele Organismen derunder og giver Anledning til tærende Feber, Slimfeber (kfr. Slimfeber), eller til langvarige Sygdomme i enkelte Organer. Aarsagerne kan være et i længere Tid fugtigt og raat Veir; derfor er Slimfebre ofte epidemiske i fugtige Egne; endvidere slet og usund Kost, især Melspiser og slimholdige Næringsmidler i overdreven Grad, fugtige Boliger, Urenlighed, Udsvævelser, Orm osv. Sindsstemningen og Temperamentet har ogsaa stor Indflydelse. Sangvinikeren vil sjelden lide af Forsliminger, hvorimod de hyppig findes hos den Phlegmatiske.

Forstoppelse, Obstruktion. Der er ikke nogen bestemt Regel for, hvor ofte et Menneske skal have Stolgang. Medens Nogle har daglig 1—2 Udtømmelser, synes det hos Andre at være Naturens Orden kun hveranden eller tredie Dag. En tilfældig Forstoppelse, naar imod Sædvane en Dag eller to gaar over, har Intet at betyde, naar ikke andre Tilfælde kommer til, som Madlede, belagt Tunge, Underlivssmerter o. d. I den ældre Alder, hvor alle Funktioner gaar

langsommere for sig, er Obstruktionen almindeligere end hos den Yngre. Ofte ligger Grunden i en feilagtig Levemaade, hvorfor denne først og fremmest maa forandres. — Undertiden kan Obstruktionen blive saa jevnlig og haardnakket, at der hyppig maa ved Afføringsmidler raades Bod paa den. Forsømmes den, kan den give Anledning til Betændelser, Tarmslyng o. A., saa at man aldrig maa være altfor ligegyldig, naar den varer længer end høist 3 Dage.

Forstuvning og Forvridning. Naar Ledforbindelsen mellem tvende Lemmer ophæves og forstyrres, kaldes det en Forstuvning i de Tilfælde, hvor Lemmet enten blot forskydes i Leddet eller virkelig træder ud, men strax tilbage i sit naturlige Leie, og en Forvridning, Luxation, naar hele Ledfladen er traadt ud af sin sædvanlige Forbindelse med det tilstødende Lem, naar Lemmet er "gaaet af Led". (Forresten bruges ofte Forvridning iflæng om Forstuvninger). Aarsagerne er hæftige Sammentrækninger af Musklerne, udvortes Vold eller Fald. Gamle er sjeldnere udsatte for Luxationer, da Ledene hos dem er skjørere og derfor lettere brækker. Forstuvningen kjendes let paa den pludselig opstaaede Smerte (ved et Feiltrin, en usædvanlig Armbevægelse osv.), paa den indskrænkede Brug af Delen og formindskede Bevægelighed, ligesom man i samme Dieblik føler, at Noget kommer ud af Lave. Ved Luxationer eller komplette Forvridninger er Lemmet oftest aldeles ubrugeligt og ubevægeligt, Stillingen forandret, enten er Lemmet længere eller kortere eller fordreiet. Armen kan f. Ex. staa ud fra Kroppen, Knæet trækkes indad eller udad. Dette kommer an paa, hvilke Muskler der virkede i det Dieblik, da Ledhovedet traadte ud af sin Forbindelse, og derved enten trækker det opad, nedad eller til Siden. Endvidere bliver Leddets Form forandret. Skulderens Hvælving f. Ex. taber sig, medens man føler det kugleformede Ledhoved i Armhulheden eller ved Skulderbladet.

Naar Luxationer er komplette, overrives samtidig de Baand, der tjener til at befæste Leddet, hvoraf Følgen er, at

der efterlades en Svækkelse og Tilbøielighed i Leddet til atter at luxere, hvorfor Vedkommende maa anvende stor Forsigtighed i det daglige Liv. Det kommer naturligvis an paa, at Leddet atter bringes i Orden, og jo hurtigere efter Beskadigelsen denne Ledsætning kan ske, desto lettere er den og forbunden med færre Smerter. Der behøves, for at iværksætte Ledsætningen nøiagtige Kundskaber til Leddets Bygning og egne Haandgreb, saa at denne Operation i Reglen maa overlades i Kyndiges Hænder, men for dog ikke muligvis at stille en Forulykket i den sørgelige Situation at vide alle sine Omgivelser ubekjendte med, hvorledes der skal kunne hjælpes ham, vil vi angive Fremgangsmaaden ved Luxation af Skulderen, da denne forekommer hyppigst (ved Fald eller ved Stød paa Skulderen), og sædvanlig bringes temmelig let i Orden.

Sædvanligvis er ved Luxation af Skulderen Ledhovedet traadt ud nedad og indad i Armhulheden; Armen er længere end den sunde, Albuen staar ud fra Kroppen, Underarmen holdes bøiet og Skulderen har tabt sin naturlige Hvælving, sammenlignet med den sunde Skulder. Enhver Bevægelse af Armen er smertefuld, undtagen lidt udad. For at bringe Skulderen i Led, lader man Patienten sætte sig paa Gulvet. En Medhjælper fatter om den syge Skulder og trykker den saaledes nedad; en Anden fatter om Haandledet og Underarmen, udstrækker Armen med Kraft og fører den udstrakt i en Bue langsomt udad og over den Syges Hoved. Nu trækker han i den, som om han vilde løfte Patienten fra Gulvet, og i dette Øieblik pleier Armen at gaa i Led, hvilket den Syge let selv mærker, da alle Smerterne ophører i samme Øieblik; ialfald kan man med Tommelfingeren hjælpe til ved at trykke mod den runde Ophøining i Armhulden. Naar Ledsætningen saaledes er bragt istand, maa Armen forsigtig og langsomt i en Bue igjen føres ned til Kroppen, medens man stedse holder Tommelfingeren støttet mod Armhulheden. — Man kan ogsaa lade Patienten ligge udstrakt, og da enten lade Armen med al Kraft strække noget udad, og med Haanden skyde Ledhovedet tilbage, eller selv udstrække Armen med Haanden, og

med Foden skyde Ledhovedet tilbage. I dette Tilfælde maa man sidde ved Siden af den Syge.

En Regel er det ved enhver Ledsætning, at man med Kraft udstrækker Lemmet, førend man kan vente at bringe det i Led.

Naar Ledsætningen lykkes, bader man Ledbet med Edbike og koldt Vand, Blyvand, Arnika, og Armen maa i længere Tid bæres i et Armklæde (kfr. Armbind) tæt ind til Kroppen. Naar Smerterne har tabt sig, kan Ledbet indgnides med Kamferspiritus, Kamferolie, Opodeldok, Fordraaber o. d., for at gjengive det sin forrige Styrke og Bevægelighed. Ofte er der strax efter Forvridningen stor Svulst, og Smerten kan være saa betydelig, at man nødsages til, før man forsøger Ledsætningen, at anvende Igler i stort Antal, hvilke man lader bløde i varmt Omslag. Undertiden er Luxationen saa voldsom, at de bløde Dele er sønderrevne, eller den kan være forbunden med et samtidigt Benbrud. — Ved enhver Ledsætning gjør det stor Nytte at kloroformere Patienten, da derved Muskelkraften slappes, og Smerterne undgaaes, men Kloroformen maa kun anvendes under Lægens Tilsyn.

Forstuvninger behandles ligesom Kontusioner.

Fremfald kaldes, naar et Organ træder ud af sin Hulhed, saa at det er udsat for Luften; altsaa forskjelligt fra Brok, hvor et Organ er traadt ud af sit Leie tilligemed sine Beklædninger. De almindeligste Fremfald er af Endetarmen og Fødselsdelene. Fremfald af Endetarmen er hyppig hos Børn og gamle Personer, almindeligvis fremkaldt efter Forstoppelse ved stærk Trængen (ved haardt Liv), efter langvarige Diarrhoer, i Blodgang, Ormesygdomme, Stensygdomme, hos Koner efter svære Fødsler o. d. Enten træder hele Tarmen, den omkrængede Tarm eller kun en Fold af den frem. Sædvanligvis lader den sig let bringe tilbage ved Anvendelsen af koldt Vand og Tryk af den flade Haand. Naar det lykkes maa man bringe en Finger efter for at bringe Tarmen høiere op. Naar Endetarmen falder frem ved enhver

Leilighed, maa man styrke den ved kolde Bade, ved Badning med Rødvin eller et Afkog af Egebark. Lægehjælp, ofte Operation er nødvendig, da Patienten, der lider af denne Svækkelse, maa føre en Diæt, der bevirker en daglig og jevn Stolgang.

Fremfald af Fødselsdelene, Livmoderen eller Moderskeden, forholder sig omtrent som Fremfald af Endetarmen, og foraarsages ved svære og hyppige Fødsler, Udsvævelser, svært Arbeide, voldsomme Bevægelser, Blodstyrtninger osv. Behandlingen bør overlades til Lægen, og indtil han kommer, maa Patienten forholde sig i fuldkommen Rolighed.

Frost er en sædvanlig Plage i Hænder og Fødder. Delen bliver rød, smertefuld og opsvulmet, ofte forbunden med Revner i Huden og Saar, der er urene og vanskelige at læge. At Hænder og Fødder angribes, er en Følge af, at disse Dele er længst fra Hjertet, og Cirkulationen i dem er langsommere. For at forebygge Frost raader vi dem, der pleier hver Vinter at plages deraf, stor Renlighed om Fødderne, og henad Vinteren daglige Indgnidninger af Spiritus, Eau de Cologne eller Sligt. Er Ondet udbrudt, da haves en Mængde Midler, men intet probat. Indgnidninger af Sne, Brændevin, Allunvand, Sæbespiritus, Salmiakspiritus o. A. er de mest almindelige. Frostsaar maa behandles ligesom andre Raadsaar, med Omslag og forskjellige Salver. At en fornuftig Fodbedækning, hverken for varm om Sommeren eller for let om Vinteren, meget vil forebygge Frost, er en Selvfølge, og at det er ufornuftigt at varme sine kolde Fødder ved Ilden, er ligesaa vist.

Furunkel, den saakaldte Svinebyld, begynder som en lille haard, rød og smertefuld Svulst, der har sit Sæde i Bindevævet under Huden; den udbreder sig, dog sjeldent større end et Dueæg, Smerterne tager til og er brændende. Huden paa Spidsen af Svulsten bliver mørk, bryder op, og, efterat lidt blodig Materie er udtømt, følger snart en fastere Klump

efter, der almindelig kaldes "Byldemoder" og bestaar af forbolnet Bindevæv. Naar denne først er udtømt, ophører Smerterne, Saaret bliver rent og læges. Ofte følger Febertilfælde med. Den Slags Bylder opstaar almindeligst paa de Steder, hvor der findes meget Bindevæv, saaledes især paa Ryggen og omkring Sædet. Aarsagerne til dem er oftest ubekjendt, undertiden efter foregaaende Stød og Gnidning; ofte opstaar de som en Krisis efter svære Sygdomme, og almindelig har de Ord for "at være sunde", det vil sige man tror, at de forebygger andre Sygdomme, idet Legemets usunde Stoffer udskilles ad den Vei. De opstaar hyppigst hos unge Mennesker, hos Personer, der fører et uordentligt Levnet, og i fugtigt og raat Klima. Ofte findes flere Furunkler samtidig.

Behandlingen af disse "godartede Brandbylder", som de ofte kaldes, bestaar i at fremskynde deres Forbolning. Denne befordres ved varme Havregrødsomslag, hvori man kan for Smerternes Skyld blande narkotiske Urter, Bulmeurt, Valmuehoveder e. d. eller ved Plastre, Gummiplaster eller Begplaster, naar Patienten er nødsaget til at være oppe. Oftest aabner Bylden sig af sig selv; hvis ikke maa den aabnes. Er Smerterne meget heftige og Spændingen i Svulsten stor, kan man gjennemskjære hele Svulsten. Den Haardhed, der tidt er tilbage, fordeles i Reglen af sig selv. I Reglen er det at anbefale, at tage et Afføringsmiddel af engelsk Salt, især naar der opstaar flere Furunkler og at holde Diæt.

Fødsel. Naar Alt under Svangerskabet er gaaet sin naturlige Gang, vil Fødslen indtræde efter den 9de Maaned, eller efter 40 Ugers Forløb fra Undfangelsen. Den begynder med periodiske Smerter over Lænderne, der strækker sig nedad og fortil. Disse Smerter, Veer, tager til i Hyppighed og Styrke. De bløde Fødselsdele udvider sig, Hinderne om Fosteret brister, "Vandet gaar", og Fosteret skydes ned og udaf Livmoderen, med Hovedet først, Nakken fortil og Ansigtet bagtil. Naar det er udenfor Livmoderen, hænger det endnu ved Navlesnoren. Denne overklippes (kf. Barnepleie); der indfinder sig nye Veer, og kort Tid efter fødes Moderkagen og

Hinderne, og dermed er Fødslen fuldendt. Det er den naturlige Fødsel, der kan vare i kortere eller længere Tid, fra mindre end en Time indtil over 24 Timer. Betingelserne for den er 1) at Bækkenet har sin normale Rummelighed og Bygning, at 2) Fødselsdelene er sunde, og fremfor Alt at 3) Fosteret har sit naturlige Leie. Hvis dette nemlig "byder andre Dele for", det vil sige, naar Sædet, Arme eller Ben, Siden eller Hovedet i en forkert Stilling ligger forrest, eller Bækkenet er for snevert, eller Fødselsdelene abnorme, da maa Kunsten komme til Hjælp. Dette sker enten ved at Lægen med Haanden forandrer Fosterets Leie og fuldender Fødslen (ved "Vending"), eller ved "Tangens" Hjælp trækker det ud.

Naar Fødslen ikke kan gaa naturligt for sig, maa man ikke opsætte at søge Lægehjælp, og det er Gjordemoderens Pligt, ikke at befatte sig dermed. Naar Moderen underrettes derom, skal hun derfor ikke tabe Modet; maaske tilendebringes den kunstige Fødsel langt hurtigere end den naturlige, ikke at tale om, at Gjordemoderen ofte kan have gjort blind Allarm. Angaaende Forberedelserne til Fødslen kfr. Svangerskab. — Konens Forhold under Fødslen maa være resigneret; hun maa strengt rette sig efter Gjordemoderens eller Lægens Forskrifter, og disse bør iforveien forberede hende paa, hvad der møder hende, for at hun ikke skal ængstes ved uventede Smerter, ved Vandets Afgang og senere ved Moderkagens Fødsel. Svage og magre Koner, uden mange Kræfter, frygter ofte, men det er uden Grund, da Naturen nok giver Kræfter i det afgjørende Dieblik.

Hvorledes Barselstuen bør være indrettet, har vi omtalt under Artiklen "Barselseng". Hvad Konens Klædebragt angaar, maa hun under Fødslen Intet have paa, der trykker eller forhindrer Aandedrættet, som Snørliv, Baand osv., og vi raade Fødende til ikke at tilbageholde deres Skrig. Spise og Drikke behøves i Reglen ikke, med mindre Fødslen skulde være usædvanlig langvarig, og da kun meget letfordøielige Sager og i ringe Mængde, lidt Bouillon eller Vin og Vand, for at holde Kræfterne oppe, hvis det behøves, hvorimod det er en

taabelig Uskik hos Mange, at fylde den Fødende med forskjellige Sorter The, Kaffe, Brændevin o. d. Det bør være en almindelig Regel at udtømme Tarmene ved Lavement, naar Fødslen forestaar, for at lette denne. Dog alle saadanne Regler giver Gjordemoderen, og det vilde være vanskeligt her at omtale Alt, hvad der i paakommende Tilfælde bør gjøres.

Den naturlige Fødsel var altsaa den, der frembragtes ved Naturens Hjælp, i Modsætning til den kunstige; men den naturlige Fødsel er derfor ikke altid regelmæssig. Den kan være altfor tidlig, naar den indtræffer inden den 40de Uge, i hvilket Tilfælde Barnet kan leve, naar det er født efter den 30te Uge, men jo nærmere denne Tid, desto usikkrere er det. Aarsagerne kan være: en eiendommelig Disposition hos Konen, forskjellige Sygdomme, heftige Sindsbevægelser, Fald og Stød, anstrængende Bevægelser, Springen, Dands, stærke Afføringsmidler og Vomitiver — eller ogsaa ligger Aarsagen hos Fosteret, naar dette er sygt eller død. Behandlingen og Forebyggelsesmidlerne er de samme som ved Abort (kfr. Abort). — Endvidere kan den naturlige Fødsel være altfor hurtig, det vil sige, tilendebringes i altfor kort Tid. Denne kan være farlig, da den ledsages af Blodstyrtninger fra Livmoderen eller af dennes Fremfald og Sprængning af Mellemkjødet, Besvimelser osv., og for Fosteret ligger Faren i, at det ved en saa uventet Fødsel kan falde til Jorden og lide Skade, eller Navlesnoren kan briste, hvorved det kan forbløde sig. Den altfor hurtige Fødsel er Følgen af, at Bækkenet er for vidt eller Fosteret altfor lille, og dertil forholdsvis altfor stærke Veer. Moderen maa under disse Omstændigheder holde sig aldeles rolig i Sengen, naar Fødslen begynder (især naar hun tidligere har født altfor hurtigt). Gjordemoderen maa naturligvis strax hentes. Er Navlesnoren bristet bærer man sig ad, hvis Gjordemoderen ikke er tilstede, som under "Barnepleie" er angivet. — Den naturlige Fødsel kan ogsaa være altfor langsom, naar Veerne er altfor svage, Modstanden i Bækkenet eller Fødselsdelene altfor stor, eller Fosteret usæd-

vanlig stort. Den er ikke saa farlig som den altfor hurtige, idetmindste ikke for Moderen, hvorimod Barnets Liv kan komme i Fare. Gjordemoderen maa, naar hun ikke selv kan befordre Fødslen, kalde Læge, og denne vil enten kunne fremkalde stærkere Veer eller maa ty til Kunstens Hjælp.

Galdefeber, biliøs Feber, er en Feber, der er ledsaget af Symptomer paa en abnorm Afsondring af Galde. Derfor er foruden de sædvanlige Febertilfælde tillige bitter Smag tilstede, gult belagt Tunge, Modbydelighed for Mad, især Kjødspiser, bitre eller sure Opstød, Brækninger, Tørst, Smerter i høire Side i Leverregionen, ofte en gul Farve i Huden, Kolik, Diarrhoe, almindelig nedslaaet Sindsstemning og Mathed osv.; desuden Hovedpine, især over Panden, og Svimmel. Sygdommen kan ofte let hæves, men for at forebygge den maa iagttages Forsigtighed i Diæt og Levemaade og man maa ikke udsætte sig for altfor hurtige Temperatur-Forandringer. Naar Brækninger er tilstede, kan man hjælpe paa disse ved at give lunkent Vand at drikke.

Galdesten udvikles hyppig i Galdeblæren og kan ofte blive der i lang Tid uden mindste Tegn paa nogen forstyrret Funktion, men ofte forstyrrer eller undertrykker de Galdens Afsondring, og virker derved skadeligt paa den hele dyriske Økonomi. Desuden kan de ved Irritation, naar de ikke kan passere Galdegangen og indeklemmes i den, fremkalde heftige Smerter og Betændelser, der ikke hæves, før Galdestenen udtømmes i Tarmkanalen. Lægehjælp er nødvendig, og indtil denne kan erholdes, vil varme Havregrødsomslag mildne Smerterne. Saadanne Paroxysmer kommer let tilbage, og Lægen vil kunne anordne en forebyggende Kur.

Gastrisk Feber er en Feber, fremkaldt ved Urenligheder i Tarmkanalen, forbunden med Ildebefindende, Trykken og Spænding, Halsbrønde, lidt Madlede og øvrige Tegn paa en forstyrret Fordøielse. Disse Urenligheder kan være ufordøielige eller sværtfordøielige Fødevarer, for stærk Afsondring

af Galde eller af Slim, for fede Maaltider, sure eller slet gjærede Drikke, efter Forkjølelser, Svir osv. Feberen kan efter Omstændighederne blive til Galdefeber, Slimfeber, Tyfus. Den har ofte et meget snigende Forløb, saa at man ikke ændser den, idet den da kun ytrer sig ved Madlede og almindeligt Ildebefindende. Man maa ikke paa egen Haand tage Afføringsmidler eller Brækmidler, hvortil man kunde synes, at der kan være god Grund, men saa meget som muligt afholde sig fra al Spise og Drikke, indtil Lægen kommer. Kun hvor det er tydeligt, at flere Dages Forstoppelse har fremkaldt de sygelige Tilfælde, kan man udtømme Tarmkanalen ved et Laxativ eller et Lavement.

Gigt. I Almindelighed kalder man iflæng rheumatiske Smerter Gigt (kfr. Rheumatisme); men den virkelige Gigt er kun den Sygdom, hvis Hovedsymptomer er mere eller mindre heftige Smerter i Leddene efter en længere Tids foregaaende Tegn paa en forstyrret Fordøielse. Patienten kan i lang Tid, have lidt af forskjellige Tegn paa denne sygelige Fordøielse. Derefter faar han Smerte med Feber, oftest i Fodbladet, Knysten og den store Taa (Podagra), i Haanden, eller i Knæet, der vedvarer indtil en Krisis indtræder, enten ved en stærk Sved, eller gjennem Urinen ved et stærkt Bundfald, eller ved Diarrhoe. Naar Anfaldet er forbi, sædvanlig i Løbet af 14 Dage, befinder han sig bedre, end han i lang Tid har befundet sig, men Anfaldene gjentager sig derefter sædvanlig oftere og oftere og bliver stedse langvarigere. For at forebygge Gigtanfald maa man leve tarveligt, bo i sunde og tørre Boliger, bevæge sig i fri Luft, skaffe sig flittige Legemsbevægelser, itide vænne sig til Temperaturforandringer ved Bade og Svømning, ved hensigtsmæssig Klædebragt (kfr. Klædebragt), men vogte sig for Forkjølelser. Da det heftige Temperament mest er tilbøielig til Gigt, maa man søge et roligt, ulidenskabeligt Liv. Alt dette er saa meget nødvendigere, naar man ved, at man har det arvelige Anlæg eller allerede har havt tidligere Anfald.

Hvad Behandlingen angaar, da vil vi raade Patienten

at gaa tilsengs, og foreløbig indhylle det smertefulde Sted med Uld eller Vat og derover lægge Voxtaft. Podagristerne maa især holde Fødderne varme ved Filtsaaler, Bomuld, Hundehaar osv. Naar Podagraen forlader sit Sæde, bør man tage Svedemidler og anbringe Sennopskager paa Taaen. Forresten anbefales Bade, baade varme og kolde, Søbade, mineralske Vande, Slambade. Naar Gigtanfaldene efterlader en Svækkelse og Stivhed, vil især Bade være fortrinlige, foruden Indgnidninger af Olie eller Spirituosa. De meget udskregne Gigtkjæder, galvaniske, hydro-elektriske osv., Gigtplader o. a., er nærmest beregnede paa Flyvegigt og Rheumatisme, men bruges ogsaa mod Gigt — oftest uden Nytte! De er nærmest beregnede paa Folks Overtro og paa pekuniær Fordel.

Forskjellen mellem Gigt og Rheumatisme vil være tydelig, ved at sammenligne Ovenstaaende med Beskrivelsen over Rheumatisme, kun vil vi endnu bemærke, at begge Sygdomme ofte er samtidig tilstede som rheumatisk Gigt.

Gigtfeber, kfr. Rheumatisme.

Grus er Sand eller Smaakrystaller, der udskilles af Urinen og gaar bort gjennem Urinrøret, og er som oftest Begyndelsen til Stensygdomme. Ofte er Grus tilstede, uden at Patienten har mindste Besvær deraf; der afsondres, ofte kun en Gang om Aaret, en Portion, som han først opdager i den afsondrede Urin, og mærker ialfald kun en stærkere Hede ved Urineringen, men ofte er Sygdommen forbunden med heftige Smerter over Lænderne, i Nyreegnen, Feber, Ængstelse, smertelig Urinering, der først ophører, naar Gruset er udtømt. Enten er Gruset saa fint som Pulver eller i smaa Krystaller, enten rødt, hvilket er almindeligst, eller hvidt, gulagtigt eller mørkebrunt. Det ansamles i Nyrerne, og det kommer an paa Mængden af Urinafsondringen, om det kan bortskylles gjennem Urinveiene, eller om det bliver tilbage, hvorved de enkelte Krystaller kan voxe, ved at der dannes stedse nye Lag, saa at der dannes "Sten".

Aarsagen til Grus er i Almindelighed at søge i en Levemaade, der befordrer Dannelsen af Urinsyre og samtidig formindsker Kvantiteten af Urin. Denne bliver derved ikke istand til at opløse de indeholdte faste Stoffer, der altsaa, som i alle lignende Tilfælde, bundfældes. Hos Personer, som fornemlig lever af kvælstofholdige Fødemidler, Kjødspiser, Vildt, Fisk, Æg, stærke Vine osv., udvikler sig let Urinsyre i Urinen, især naar de er Fraadsere. Naar man tilmed kun drikker lidt til denne Diæt, da er Urinens Mængde og dermed følgende opløsende Kraft formindsket. Hertil bidrager ogsaa Mangel paa Bevægelse, længe Ophold i Sengen, hvorved Legemet holdes i Transpiration, eller varme Drikke og hyppige Svedemidler, hvilke ligeledes formindsker Urinafsondringen. Endelig begunstiger ogsaa Legemets og Urinens lavere Temperatur hos Ældre Dannelsen af Grus. — Sygdommen findes oftest i fugtige og tempererede Egne, hvorimod den sjælden findes i de varme Lande, maaske fordi Levemaaden der er mindre animalsk.

Da Sygdommen kan have betænkelige Følger, er det nødvendigt itide at behandle den, og da Diæten har en saa stor Indflydelse, staar det i Reglen i Enhvers Magt at forebygge alvorlige Følger. Den, der lider af Grus, maa saa meget som muligt afholde sig fra Kjødspiser og andre kvælstofholdige Spiser, fornemlig holde sig til Vegetabilier, befordre Urinens Afsondring ved urindrivende Drikke (kfr. mineralske Vande), drikke flittigt Vand eller idetmindste Drikke, hvori meget Vand, Øl, lette Vine, hvorimod ikke stærkere Vine, Likører eller varme Drikke. Et almindeligt og bekjendt Husmiddel er Honning, hver Morgen et tykt Lag paa 2 a 3 Stykker Rugbrød til sin Morgenkaffe. Patienten maa gjøre sig stadig Bevægelse og undgaa Forkjølelser, der let fremkalder de ovennævnte Tilfælde.

Naar der opstaar Smerter i Nyreegnen paa Grund af en stor Mængde Grus, der ikke kan afsondres, befordres Udbrivningen ved at drikke meget Vand, Enebærthe, ved varme Omslag og Frotteringer med varm Olie, eller varmt Bad.

Undertiden er det Tilfældet, at en af de smaa Krystaller ikke kan passere det snevre Urinrør; der maa da bruges Lægehjælp, og indtil denne kan faaes, raader vi varmt Bad eller varme Omslag paa Stedet.

Gulsot har sit Navn af den gule Farve, der først viser sig i det Hvide af Øiet, derefter om Næsen og Munden og senere over Halsen og hele Huden; Urinen bliver safrangul, Exkrementerne graa eller hvide. Undertiden følger der ikke sygelige Tilfælde med, men oftest er tillige Smerte og Ømhed i Leveregnen, nedslaaet Sindsstemning, Fordøielsesbesværligheder, Forstoppelse, træg Stolgang, Madlede, bitter Smag, Kvalme og Brækning, Ømhed i Lemmerne, men sjælden Feber. Undertiden gaar Farven over i brunt eller grønligt. Aarsagen til den gule Farve ligger i en forkert Afsondring af Galden, saa at der er for meget Galdestof i Blodet, eller i at Galden ikke udtømmes i Tarmkanalen, men tilbageholdes i Galdeblæren og derfra opsuges i Blodet.

Sygdommen foranlediges derfor ved alt, hvad der kan virke forstyrrende paa Leverens Funktion, der netop er at afsondre Galde, eller hvad der forstopper Galdegangen, saaledes Forkjølelser, heftige Sindsbevægelser, især Vrede og Ærgrelse, ufordøielige Spiser, meget Fedt, Drikfældighed, Forstoppelse, Leverbetændelse osv.; — eller Galdesten, Slim i Galdegangen, Tryk af omliggende Organer o. d. — Den varer i flere Uger, ofte Maaneder; det kommer an paa Aarsagen. Er Aarsagen Galdesten, kommer den let periodisk, og gaar bort, naar Galdestenen udtømmes. Den er i Reglen uden Fare, naar den ikke er Symptom paa en anden Sygdom, som Galdefeber eller Leversyge og helbredes ofte, overladt til sig selv, kun ved en sparsom Diæt og rigelig Drikken Vand. Man undgaa Forkjølelse, holde sig nogen Tid inde, sørge for daglig Stolgang, især ved Rhabarber, tage Svedemidler, hvis Forkjølelse har været Grunden, undgaa Sindsbevægelser. Men hvis der tillige er tydelige Tegn paa, at Leveren lider, maa man ikke forsømme Lægehjælp.

Nyfødte Børn faar ofte Gulsot, oftest efter Forkjølelse.

Den er i Reglen uden Fare. Ved omhyggelig Pleie, varme Bade og afførende Midler hæves den let; men undertiden kan den dog ledsages af Hjernetilfælde.

Halsbrynd er en ubehagelig, brændende, kradsende Følelse fra Maven igjennem hele Spiserøret, med Opstød, der er sure, bitre, harske, og med en klar Vædske i Munden. Det er altid Tegn paa en forstyrret Fordøielse, og derfor følger gjerne Kolikſmerter, Vinde, Forstoppelse med. Enten opstaar den ganske forbigaaende efter Diætfeil, især efter rigelig Nydelse af fede Spiser, sure Vine, Champagne, Brændevin, og er en temmelig sikker Ledsager af Katzenjammer, eller den kan være mere stadig, naar Patienten jevnlig lider af en svækket Fordøielse, især hos Fraadsere og Drankere, ogsaa hos hysteriske og blegsotige Personer. I første Tilfælde hæves den sædvanlig af sig selv, eller man kan ialfald tage en Theskefuld Magnesia, Kridt, Pebermyntekager, og drikke koldt Vand. Undertiden hjælper en Kop Kaffe, en bitter Snaps, eller et Glas stærkt Øl. I sidste Tilfælde maa bruges Midler imod den svækkede Fordøielse.

Halspine ytrer sig med Smerte i Halsen, der forøges ved Bevægelse af Hovedet, Tygning og Synkning, ofte ved Tale, undertiden ved udvendigt Tryk. Enten er hele Svælget betændt og rødt, eller Mandlerne og Drøblen opsvulmede; ofte er Kjertlerne udvendig paa Halsen svulne. Naar det er en Betændelse, der oftest opstaar efter Forkjølelse, da er der tillige Hovedpine, Feber, Uro, Ørepine; men ofte fremkalder Forkjølelse kun en Svulst i Mandlerne, der undertiden gaar over til en Byld. I dette Tilfælde tager Smerterne til, Synkningen bliver næsten umulig, og Patienten frygter for at kvæles.

Naar Halspinen er i let Grad, og Forkjølelsen er Aarsag, er det ofte tilstrækkeligt at holde sig i Sengen, drikke en svedbrivende The, af Hyldeblomster eller Kamilleblomster, udvendig gnide Halsen med varm Olie eller Kamferolie og

bedække den med Flonel eller Vat. Vedbliver desuagtet en tør Ømfindtlighed, kan man bruge Gurglevand af Salvievand, som man tilbereder ved at skjænke en halv Flaske kogende Vand paa to Haandfulde Salvieblade, hvortil man kan sætte lidt Eddike eller et halvt Lod Alun. Et andet Gurglevand af et Par Spiseskefulde Eddike, 1 Theskefuld Salt, en Pris Kajennepeber til et Glas Vand, er ogsaa et godt Husmiddel. Af god Nytte, endog i haardnakkede Tilfælde, er et i koldt Vand afvredet Tørklæde om Halsen, hvorover ombindes et tørt Stykke, og skiftes hver anden Time.

Naar Mandlerne er meget betændte og opsvulmede, kan Igler paa Halsen gjøre god Nytte; man lader dem bløde i store Havregrødsomslag, som man vedbliver med efter Blødningen. Er der Tegn til en Byld, lader man Patienten desuden holde varm Havresuppe i Munden eller Hyldeblomster eller Kamilleblomster med paagydt kogende Mælk, indtil Bylden aabner sig. Er der tilsyneladende Fare for at kvæles, maa Lægen aabne Bylden. De, der har havt Byld i Halsen, er let udsatte for Tilbagefald; de bør i koldt og ustadigt Veir gaa med varme Tørklæder om Halsen og ikke udsætte sig for Forkjølelse.

Svælget og dets Dele kan ogsaa udsættes for andre Sygdomme, som Trøske, veneriske Saar, andre ondartede Saar, og tillige være angrebet i andre Sygdomme, som i Skarlagensfeber (kfr. disse Sygdomme). Farligst er den saakaldte Diphteritis, der er en Betændelse i Svælget, som ses besat med hvide eller graa Pletter, der kan udbrede sig videre og danne dybe Saar. Da Almenbefindendet i høi Grad lider ved denne eiendommelige Betændelse, og den undertiden i kort Tid kan blive dødelig, kræver den hurtig og kraftig Lægehjælp. Den hersker epidemisk og er smitsom, og man maa derfor, naar den grasserer, være opmærksom paa ethvert Onde i Halsen, og omhyggelig undersøge Svælget. Den angriber saavel Voxne som Børn, og efterlader undertiden langvarige Følgesygdomme, især Lamheder.

Hedetøi ytrer sig med smaa røde Pletter eller Skjolder,

eller smaa Blærer og Blegne, især hos Børn, i stærk Varme, hvad enten denne er i Atmosfæren eller i Værelser, og naar Børn holdes for meget i Sengen og er for stærkt tildækkede; efter stadig Transpiration. Renlighed og kjølig Levemaade forebygger og forjager det.

Helvedsild begynder med røde Pletter, der inden 24 Timer forandrer sig til smaa Vandblegne, der sidder i Grupper, kun paa den ene Side af Legemet, sædvanligst paa den høire. De kan strække sig som et Belte helt om Siden, forbunden med en utaalelig Svie og Brænden, hvoraf Sygdommen har sit Navn. Naar Blegnene har staaet klare i nogle Dage, aabner de sig eller falder sammen og danner Skorper, der falder af, men ofte vedbliver en Ømfindtlighed længe efter paa Stedet. Undertiden gaar forud for Udbruddet gastriske Tilfælde, og ofte er Sygdommen en Følge af Diætfeil, især efter altfor fede og salte Spiser; undertiden kan den herske epidemisk. Den har i Reglen Intet at betyde, varer 8 a 14 Dage og gaar ofte bort af sig selv. Man kan smøre en mild Salve eller bedst Kollodium paa Stedet, og undgaa Tryk paa de angrebne Steder af Seler, Benklæder osv. Er Smerterne meget heftige, kan Havregrødsomslag eller Badning med Havresuppe skaffe Lindring.

Hjernen. Af de forskjellige Sygdomme, der kan træffe Hjernen, vil vi omtale Hjernebetændelse, Hjernerystelse, og blandt organiske Feil i Hjernen kun Hjerneblødheden.

Hjernebetændelse ytrer sig ved heftige Hovedsmerter, der tager til ved enhver Lyd. Ansigtet er fortrukket, blegt eller rødt, Øinene glindsende og ømfindtlige for Lyset, ofte skelende, Pupillerne sammentrukne, heftig Feber. Smerterne afløses af Bevidstløshed, Søvnløshed, Fantasier, Delirier, Raseri, Kramper, og disse igjen af Bedøvelse, sløve Øine med udvidede Pupiller, Patienten "ligger hen", og under denne Tilstand indfinder Døden sig, hvis ikke denne Tilstand atter afløses og ender med heftige Kramper. — Børn, hos hvem Hjernebetændelse er hyppigst, pleier før Anfaldet i

nogen Tid at være dorske eller gnavne, har urolig Søvn og Ulyst til deres sædvanlige Lege. Smerterne i Hovedet røber Barnet ved at bore Hovedet ned i Puderne og kaste det til alle Sider; det skriger flere Gange pludselig op, har af og til Brækninger, har hverken Appetit eller Tørst. Herefter kommer Bedøvelsen, med Kramper i Lemmerne og Trækninger i Ansigtet, Pupillerne er udvidede, Øinene skeler; det ligger med halvaabne Øine, Skrigene vedbliver, og Kramper pleier først at ende Livet. Naar Bedøvelsen i Hjernebetændelsen indtræder, er det Tegn paa, at Sygdommen er gaaet ind i et nyt Stadium, idet Betændelsen er gaaet over i en vandagtig Udsvedning, der samler sig i Hjernens Hulheder eller under dens Hinder. Den pludselig indtrædende Ro efter Vildelserne skal derfor ikke altid give os Haab. — Det er dette, man kalder den hidsige Hjerne-Vattersot. Men Betændelsen kan ogsaa være snigende og i Begyndelsen ubemærket afsondre Vand; det er det, man almindelig kalder "Vand i Hovedet", hvilket forresten ogsaa kan være medfødt, kfr. Vattersot.

Hjælpen maa være saa hurtig som muligt og kraftig. Er Sygdommen tydelig tilstede hos Borne, bør man anvende en Aarelading af 3 a 4 Kopper, lægge kolde Omslag (med Is) paa Hovedet, og give en Portion engelsk Salt (1 Ounce), foruden Sennepskager paa Læggene.

Hjernerystelse fremkaldes ved udvendig Vold, der enten træffer umiddelbart Hovedet, eller f. Ex. ved et Fald paa Fødderne. I Reglen bør man tage Blod af Patienten, da man stedse maa befrygte Kongestioner af Blod og Betændelse, men kun Igler eller en lille Aarelading, og ikke, hvis Patienten ligger uden Puls eller med en lille Puls og bleg. For at forebygge Betændelse maa man desuden holde sig aldeles rolig, tage Afføringsmidler, holde streng Diæt, undgaa Sindsbevægelser, og bade Hovedet med Koldt.

Hjerneblødhed er den Tilstand, hvori en Del af Hjernesubstantsen er blødere end i normal Tilstand, ofte saa

blød, at den er ganske flydende. Det gjælder da at forebygge Sygdommen og standse dens for hurtige Udbredelse ved en reguleret Levemaade, og ved at undgaa Blodets Strømmen til Hovedet, men om at helbrede Sygdommen kan der neppe være Tale.

Hjertesygdomme karakteriserer sig i Reglen ved Smerter i Hjertet, Hjertebanken, det vil sige, et altfor hyppigt og stærkt Hjerteslag, saa at det ofte kan føles over hele Brystet og høres endog i Afstand, -- Ængstelse, Kortaandethed efter enhver Bevægelse, Besvimelser, Hjerteslaget uregelmæssigt, men det kan ogsaa være regelmæssigt, undertiden Blodspytning, Hoste, Beklemmelser.

For at standse Sygdommens Udvikling er det nødvendigt paa det Strængeste at undgaa Alt, hvad der kan bidrage til at forøge Blodets Mængde og dets altfor stærke Tilstrømning til Hjertet. Derfor fremfor Alt sjælelig og legemlig Ro, ingen Sindsbevægelser, intet anstrængende Arbeide og en stræng Diæt. Blodudtømmelser maa i Reglen oftere anvendes.

Hofteskade kaldes en chronisk sygelig Tilstand i Hofteleddet, der begynder med ubetydelige Smerter, Træthed i Laaret, lidt Stivhed i Hoften om Morgenen, der taber sig op ad Dagen. Man ændser sædvanlig ikke disse Tilfælde, førend man mærker, at Gangen bliver slæbende, og at man nødes til at dreie Foden enten lidt udad eller indad. Hvis man nu ikke itide søger Hjælp, risikerer man, at Ondet griber om sig, at man kommer til at halte, at man lider af utaalelige Smerter, at hele Benet fordreies, idet Ledhovedet træder ud af sin Forbindelse, og endog at der danner sig Benedder i Hoften, dermed følgende Bylder og Suppuration, hektisk Feber og Død. Naturen hjælper ikke, og en kraftig og tidlig Lægehjælp er nødvendig, men ofte langvarig.

Hoste er enten et Symptom paa en eller anden Brystsygdom, Brystbetændelser, Svindsot o. d., eller blot Følgen af en Forkjølelse, uden Feber og andre Tilfælde. I dette Til-

fælde kan den enten være tør eller fugtig, hvilket man i dag-lig Tale kalder "løs". Den kan vare Dage, Uger, Aar, end-og hele Livet, og er i og for sig ikke farlig, men kan, naar den forsømmes, give Anledning til Blodspytning, Betændelser, Svindsot, og man regner, at to Trediedele "Brystsyge" skyl-der en almindelig Forkjølelseshoste deres Sygdom. Naar der derfor med Hosten følger af og til Feber, jevnlig Hæshed og Kildren i Halsen, Kortaandethed, Stikken i Brystet, da be-gynder Tilstanden at blive betænkelig.

Den tørre Hoste er ikke forbunden med Opspytning, eller kun med meget lidt Opspytning. Den er derfor besvær-ligere og mere anstrængende for Brystorganerne, hersker især om Vinteren, og kan da være meget langvarig. Den især maa ikke betragtes med Ligegyldighed. Hvis den sædvanlige Brystthe, rigelig Nydelse af Havresuppe og Husmidler som Ingefær og Honning o. d. ikke hjælper, bør man ikke forsømme Lægehjælp, der ofte bliver nødvendig strax, naar den er iøien-faldende krampagtig. — Den fugtige, løse Hoste er der-imod forbunden med Opspytning af Slim, der i Begyndelsen er tyndt, men senere bliver af en fastere og seigere Konsistents. Den er mindre anstrengende end den tørre Hoste, men Op-spytningen kan blive saa rigelig, at den Syges Kræfter med-tages, og Følgerne kan blive meget betænkelige. Den er hyp-pigst om Foraaret og Efteraaret; den generer vel i mindre Grad og kan hurtig gaa over, men den kan ogsaa blive lang-varig, hos Ældre den saakaldte "Gammelmandshoste", eller som den ofte kaldes "Slimhoste". — Den hyppigste Aarsag til Hoste er Forkjølelser, og da er der i Reglen Snue tilstede. Det bedste Middel er da Sengevarme, varme og slimede Drikke, som Havresuppe og Salep, Brystthe, og sveddrivende Midler som Hyldethe, Minderers Draaber o. d. Er der tillige lidt Ømhed eller Spænden over Brystet, er Indgnidning af varm Bomolie eller Hjortetælle og derover et Flonelstykke eller Vat det bedste Middel. Det almindelige Middel, især blandt Al-muen, ved enhver Forkjølelse at drikke en Portion dygtig varm Øl, Punsch, Grog osv., kan, ved at fremkalde Sved, ofte være

gavnligt, men hvis der er mindste Feber eller andet Ildebefindende tilstede, da kan man let paa denne Maade fremkalde en forværret Tilstand.

Den saakaldte Mavehoste har en egen Lyd, hidrører fra Uorden i Fordøielsen, fremkaldes især efter Maaltiderne og kjendes fra anden Hoste ved, at Aandedrætsorganerne ikke angribes; efter Bevægelse og Talen kommer ikke Kortaandethed, efter dybt Aandedrag ikke Hoste.

Kighoste begynder ofte som en sædvanlig Forkjølelseshoste, men derefter optræder den voldsommere i enkelte Anfald; Patienten faar krampagtige Sammentrækninger i Luftrøret; under Anstrengelserne for at hoste og spytte op, strømmer Blodet til Hovedet, han maa støtte Hovedet imod Noget, Ansigtet bliver rødt, der kommer Næseblod, Brækninger, og en eiendommelig pibende Lyd følger med Indaandingen. Saadanne Anfald varer fra nogle Minutter til et helt Kvarter og kommer igjen med faa Timers Mellemrum, undertiden sjeldnere eller hyppigere. I Mellemrummene pleier Patienten at befinde sig vel. Børn tager igjen fat paa deres Lege indtil et nyt Anfald; men naar Sygdommen har varet længe, udtømmes Kræfterne. Sygdommen angriber især Børn under 7 Aar, men ogsaa Voxne, endog i den høie Alder, og varer i Reglen 8—10 Uger, tiltagende i de første Uger; men den gamle Tro, at den skal tage til i 9 Uger og tage af i 9 andre, holder ikke Stik. Den pleier sjelden at angribe samme Person mere end engang. Den hersker epidemisk, og Aarsagen maa søges i et eiendommeligt Smittestof i Luften, næsten til alle Tider, dog især om Efteraar og Vinter; den maa ansees som smitsom, og sjelden gaar de andre Børn i samme Familie fri, naar først et er angrebet. De enkelte Anfald kommer ofte uden nogen Anledning, og ubetydelige Aarsager kan fremkalde dem, især kolde Drikke, Trækvind, for rigelige Maaltider, stærke Bevægelser, Graad. Kighosten er i Reglen ikke farlig, naar Barnet er sundt, og naar man anvender den behørige Forsigtighed, især vogter den Syge for Forkjølelser. Om Sommeren kan man gjerne lade Barnet komme i Luften,

men ikke om Morgen og Aften, klæde det varmt, især paa Brystet og om Fødderne, give det lette, slimede Drikke som i anden Hoste, ikke for megen Spise og kun varme og lunkne Drikke. Dog bør man ikke forsømme Lægehjælp, da dels ofte Brækmidler kan være nødvendige, dels Barnets øvrige Befindende maa iagttages. I den nyeste Tid er det meget rost, at bringe de angrebne Børn ud i Gasværker for at indaande de ved Gasrensningen fremkomne Luftarter. Derved skal Forløbet af Sygdommen forkortes, men Erfaringen synes ikke at tale derfor. — For at forebygge Sygdommen, maa man holde Børn borte fra dem, der er angrebne af Sygdommen, og fremfor Alt vogte dem for Forkjølelser under tilstedeværende Epidemier.

Farligere end Kighosten er Strubehoste, Kroup, der har sin Grund i en Betændelse af Luftrøret og Luftrørshovedet (Struben). Den anfalder hyppigst Børn indtil det 7de Aar og kommer i Reglen pludselig, især om Natten. Barnet faar pludselig et Hosteanfald, Stemmen bliver hæs, Hosten har en egen klingende Lyd som en Hunds Gjøen, med pibende Indaanding; Barnet kaster Hovedet tilbage, bliver mørkerød eller bleg i Ansigtet, synes i Fare for at kvæles, og dette gjentager sig med kortere eller længere Mellemrum; i Mellemrummene er Barnet uroligt og Stemmen hæs. Den omtalte Lyd er dog ofte eiendommelig for enkelte Børn, saa at man ikke skal skrækkes ved den, naar de andre Tilfælde ikke kommer til. Det hoster intet op i Begyndelsen, men senere enten hoster eller opkaster det under gunstige Omstændigheder hele Stykker, der har Form af Luftrøret, ofte ligesom hule Rør. Halsen er smertefuld ved udvendigt Tryk, og Barnet griber sig ofte til Halsen. Den hersker ofte epidemisk, især i raat og fugtigt Veir. I ingen Sygdom er hurtig Lægehjælp saa nødvendig som i Strubehoste. Det gjælder at hæve Betændelsen saa hurtig som muligt, og at hjælpe Naturen med at bortskaffe Luftrørets sygelige Overtræk, der, hvis det ikke bortskaffes vil kvæle Barnet. Førend Lægen kan komme, bør strax anbringes Igler foran paa Halsen, 4 til 8 efter Barnets

Alder, og Havregrødsomslag. Hos svage Børn alene Omslagene. Hvis man er forberedt derpaa, hvilket de fleste Forældre under en tilstedeværende Epidemi pleier at være, giver man et Brækmiddel. Har man Intet ved Haanden, kan man lægge kolde, vaade Tørklæder eller Linned rundt om Halsen og skifte dem med faa Minutters Mellemrum. — Et sædvanligt Forebyggelsesmiddel, som Alle kjender, er et Baand om Halsen, som Barnet stadig bærer. Det er muligt, at det virker ved en stadig Irritation udvendig paa Halsen, men om det er præpareret med Eddike eller ikke, er en aldeles ligegyldig Sag.

Hovedpine har altid sin Grund i, at Hjernen paa en eller anden Maade lider, enten naar den overanstrenges ved overdrevne Studeringer, Nattevaagen, Udsvævelser, eller trykkes af det tilstrømmende Blod, hos Fuldblodige, efter Slag paa Hovedet osv., eller naar Hjernen, paa Grund af dens nære Forbindelse gjennem Nervesystemet med alle Organer i Legemet, paavirkes ved disses Sygdomme.

Naar "Blodet stiger til Hovedet", hos Fuldblodige, i Febre, naar Hæmorrhoider eller den maanedlige Renselse undertrykkes osv., da er Hovedet varmt, Ansigtet rødt, Aarerne i Tindingerne pulserer, banker; der er Svimmel, Pinene er røde, i høiere Grad Syngen og Susen for Ørerne. Ved Næseblod hører Smerterne op. Midlerne imod den er anført under Congestion og Feber. — I Følge med andre Sygdomme er Hovedpinen sædvanlig kun i en Del af Hovedet, f. Ex. i Underlivssygdomme i Almindelighed over Panden, i Sygdomme i Fødselsdelene i Tindingerne, og den forsvinder da, naar disse Sygdomme hæves. — Den saa almindelige nervøse Hovedpine (Migraine) er ofte arvelig, og hyppigst hos Fruentimmer. Enten kommer den periodisk med ubestemte Mellemrum, ved den mindste Anledning, Forkjølelse, Diætfeil, Sindsbevægelse, Lidenskabelighed osv., eller den er regelmæssig periodisk (som en masseret Koldfeber), eller mere stadig og vedholdende. I første Tilfælde er den uden Fare, naar den ikke kommer altfor hyppig, og hæves bedst ved legemlig og sjælelig

Ro; Patienten maa helst lægge sig hen i Stilhed, rulle Gardinerne ned, og naar han har sovet, pleier Hovedpinen at være forbi. Ofte kan en Kop stærk Kaffe hjælpe. — Naar derimod Hovedsmerter er vedholdende i lang Tid, uden at man kan tilskrive dem nogen anden tilstedeværende Sygdom, da maa man ofte befrygte en organisk Feil i Hjernen, især Blødhed i Hjernen. Men ofte er Grunden at hele Konstitutionen er angreben, f. Ex. i Syfilis, hvor Smerterne føles i Hjerneskallen, borende og rivende, ofte forbundne med Bensvulster. — Den Hovedsmerte, der føles paa et enkelt Punkt som et Søm i Hovedet, er sædvanlig hos hysteriske Personer. Naar den nervøse Hovedpine stiger til en høi Grad, ledsages den gjerne af Brækninger.

Gigt er den Sygdom, der hyppigst faar Skylden for Hovedpine, og ofte med Uret; men vist er det, at denne dog ofte er gigtisk; da er den heftigst ved Veirforandringer og om Aftenen, efter at man er kommen i Seng. Kun imod denne Hovedpine vil det være at anbefale, at bedække Hovedet med noget Varmt, Uld, Vat, en Silkehætte eller deslige; men ellers bør det i Almindelighed være en Regel at holde Hovedet kjøligt, og dette gjelder især om fuldblodige Personer.

Hudløshed hos smaa Børn opstaar let mellem Folderne af Huden paa Laarene, under Armene, paa Halsen, i Lysken osv. Flittig Vasken med lunkent Vand eller Havresuppe, varme Bade, Indgniden med Mel, pleier at hæve Sygdommen. Blymidler (Bleghvidt, Blyvand) maa ikke bruges hos Børn, derimod vel Hexemel, og et godt Middel er at paalægge det af gammelt Linned afskrabede Fnug.

Hudsygdomme vil vi her ikke omtale, men henviser til Artiklerne om de specielle Sygdomme i Huden, som Fnat, Skurv osv.

Hunde, røde, eller Rødlinger, er en Afart af Mæslinger og ligner disse, men er oftest uden Feber, og de røde Pletter gaar bort uden nogen regelmæssig Afskalning. Enten følger ingen eller blot lette Forkjølelses-Tilfælde med.

Sygdommen hersker epidemisk, men er uden Fare, og hæves oftest af sig selv, naar Patienten holder Sengen nogle Dage.

Hæmorrhoider eller "den gyldne Aare" er begrundet i en feilagtig Cirkulation af Blodet i Underlivet, hvorved Blodet strømmer for stærkt til Blodaarerne omkring Endetarmen. Deraf følger en Følelse af Trykken i Underlivet, Smerte over Lænderne, Trængsler ved Stolgangen, Kløe om Endetarmen; Blodaarerne udvider sig, og hvis det er i den yderste Del af Endetarmen, danner de Knuder, der trænger ud af Endetarmens Aabning, er blaa og røde, glatte, lidt spændte, af Størrelse fra en Ært til et Dueæg, ømfindtlige, især smertefulde ved Stolgangen, naar de indeklemmes, hvorefter de kan blive betændte og gaar over i Bollenskab. Dette er de saakaldte Takker, der ogsaa kaldes Hæmorrhoider, og altsaa er "Blodaareknuder" omkring Endetarmen.

Naar Hæmorrhoider bliver flydende, flydende Hæmorrhoider, affondres Blod, der enten blot viser sig med Erkrementerne eller gaar bort i større Masse, i hvilket Tilfælde Takkerne brister og forsvinder, og de øvrige sygelige Tilfælde taber sig.

Sygdommen er i og for sig ikke farlig, tvertimod er dens kritiske Udtømmelser ofte gavnlige. Dog kan Tilfældene ofte blive betænkelige, dels naar det i paakommende Tilfælde ikke lykkes "at bringe Hæmorrhoiderne til at flyde", dels naar Blødningen er saa stærk, at det gaar ud over Patientens Kræfter, og endelig naar Takkerne ved forsømt Pleie med Tiden danner ondartede Saar, Endetarmfistler o. d. Endvidere kan farlige Tilfælde opstaa, naar Blødningen pludselig ved Uforsigtighed standses, hvorved andre Organer kommer til at lide, f. Ex. ved kolde Vaskninger, Forkjølelser o. d. I disse Tilfælde er det, det især kommer an paa at kalde dem frem.

Som Midler derimod maa særligt anbefales Bevægelse, især Spadseren og Ridning, dog ikke forceret Ridt. Patienten maa ikke sidde i for magelige Lænestole eller sove i for varme Senge. Hans Diæt maa være sparsom og indrettet paa en daglig, jevn Stolgang; derfor kun let fordøielige Sa=

ger, ikke hidsende Drikke, stærk The eller Kaffe. Vand bekommer ham bedst. Grønsager bekommer ham godt, ligesom Frugtkompotter. — Naar der er Takker tilstede, da er vel Stolgangen smertelig, men han bør ikke holde den tilbage af Frygt for Smerten; men han kan gjerne forinden bade Knuderne med koldt Vand, ligesom kolde Vaskninger overhovedet lindrer Omfindtligheden; men disse maa ikke bruges, naar man er meget varm, ligesom Forkjølelser i det Hele maa undgaaes. Paa egen Haand at tage afførende Midler eller anbringe Igler om Endetarmen, naar man føler Blodet strømme til de Dele, eller bruge kolde Klysterer, maa man være forsigtig med, skjøndt disse Midler ofte kan være meget hensigtsmæssige. Det samme gjælder om de ofte fortrinlige kolde Sædebade.

Den nedtrykte Sindsstemning, der ofte findes hos dem, der lide af Hæmorrhoider, har sin Grund i Blodets uordentlige Cirkulation i Underlivet, idet Leveren, Milten og andre Organer overfyldes med Blod. Paa den Tid Blødninger finder Sted, vender det gode Humør tilbage; et Par Draaber Blod kan ofte næsten virke Mirakler.

Hængning er den Dødsmaade, hvorved Livet udslukkes ved at Luftrøret sammensnøres, saa at Luftens Afgang til Lungerne er forhindret. — Hvad Hjælpen angaar henviser vi til Artiklen om "Drukning", og bemærker kun, at, naar man træffer en saadan Ulykkelig, da maa man, før man skjærer Strikken over, løfte ham eller holde ham fast, saa at han ikke skal falde ned, samt at ved denne Art Skindød er Aareladning oftest hensigtsmæssigst, paa Grund af de stærke Kongestioner til Hovedet. Af samme Grund maa altid Hovedet lægges høit, og Patienten bringes i frisk Luft.

Kjertelsyge, Skrophler, er en Sygdom i Konstitutionen, hvorved fornemlig Kjertelsystemet lider. Oftest er Spiren til Sygdommen medfødt, naar Forældrene enten har været skrophuløse (kjertelsyge), eller har lidt af en eller anden konstitutionel Sygdom, især Syphilis, eller endelig, naar

Forældrene har været udsvævende, gamle og svækkede (eller er nærbeslægtede). Anlæget til Sygdommen hos smaa Børn viser sig enten ved en usædvanlig fin og gjennemsigtig Hudfarve, røde Kinder, tykke Læber, især Overlæben, slappe Muskler og Børnene er sædvanlig blonde og med smukke blaa Oine, livlige, irritable — eller ved en sørgen bleggul Ansigtsfarve, uforholdmæssigt stort Hoved, tykke Læber, tykt og fremstaaende Underliv, de er dorske og dvaske, har fede men slappe Muskler. Børnene er tilbøielig til Udslet, især i Hovedet, deres Fordøielse kommer meget let i Uorden, der lide af Koliksmerter, Syre i Maven, Forsliminger; de faar almindelig silde Tænder og kommer først sent til at gaa.

Naar Sygdommen udvikler sig, angribes især Kjertelsystemet, Huden og Slimhinderne. Paa Huden i Ansigtet omkring Munden og Orene viser sig forskjellige Udslet, der ofte kan udbrede sig over hele Ansigtet med hæslige Skorper. Slimhinderne i Næsen og Orerne afsondrer altfor stærkt, derfor Oreflod og Næseflod.

De Aarsager, der fremkalder Kjertelsyge, er foruden det arvede Anlæg fornemlig en usund, fugtig, kold og mørk Luft, naar Børnene er opdragne i snevre, urenlige Gader, i usunde, smudsige Boliger, hvori Luften kun sjeldent fornyes, hvor mange Mennesker lever sammenstuvede, i lave fugtige Leiligheder. Hvad Klimaets Indflydelse angaar, da synes Kjertelsygen at være sjeldnest i det tørre og varme Klima, hvorimod hyppigst i det fugtige og tempererede; saaledes træffer man den sjeldent i Ost- og Vestindien, hvorimod Børn, der kommer derfra og hertil, let bliver scrophuløse. Paa flere Steder er Kjertelsygen næsten endemisk, især i Holland og i Landskaber med fugtig Jordbund. Men selv om Luften er nok saa sund, og Boligerne nok saa sunde, kan Kjertelsygen dog udvikle sig, naar Barnet faar en meget uhensigtsmæsig Kost og Pleie. Saaledes bliver det Tilfældet, naar Ammen er scrophuløs; naar Barnet opammes med Melken af en Ko, der staar paa slet Foder; naar det overfyldes med Melspiser, "Melpap", og vegetabilsk Føde og maa undvære Kjødspiser;

naar det proppes med Kager og Slikkerier. Endvidere naar Hudens Pleie og Renlighed forsømmes; naar Barnet ikke kommer i frisk Luft, men altid holdes indespærret i de kvalme Børnestuer; naar det overhovedet holdes for varmt og forkjæles.

Sygdommens Behandling gaar især ud paa at indrette Barnets Levemaade og de øvrige Forhold saaledes, at Aarsagerne forhindres eller forebygges i deres fortsatte ugunstige Indvirkning. Derfor maa Luften være sund, tør, lys og ren.

Med Hensyn til Ernæringen undgaa man Melspiser, Rugbrød, Kage, The, Kaffe, hvorimod Kjødsuppe, Øllebrød Morgen og Aften, Øl, Melk, Gemyser, som Spinat, Petersillie, Roer er at anbefale. Frugtkompotter er ikke aldeles forbudte, naar de nydes med passende Kjødspiser, dog ikke til ganske smaa Børn.

Bevægelse er nødvendig, baade i Hjemmet og i den frie Luft; Renlighed i alle Henseender maa strengt iagttages, og fremfor Alt maa anbefales Bade, især Søbade enten i Stranden eller hjemme i Søvand, ialfald Vadskninger med Søvand, og hvis man ikke har det, maa man hjælpe sig med Kjøkkensalt i Vand; men Søbade maa dog ikke anvendes uden Lægens Tilladelse, da de vil være skadelige, hvis f. Ex. Lungerne lide.

Med Hensyn til Brugen af Medikamenter, er det bekjendt, at Levertran og Agernkaffe spiller en stor Rolle. Søvand, hvoraf drikkes daglig et Par Vinglas, er et særdeles godt Middel, men man faar ikke let Børn til at drikke det. Hvis man ikke har Kjøkkensalt, kan man spise en Theskefuld Kjøkkensalt paa Brød 3 Gange daglig. Valnøddeblade, brugte som The, har undertiden en meget gavnlig Virkning. Af andre bekjendte Midler mod Kjertelsyge vil vi blot nævne Jod, der bruges baade indvendig og udvendig, i Salve til at indgnide Kjertelsvulster eller det svulne Underliv med.

Knusning, Kontusion, opstaar efter Fald eller ved Stød og Slag, hvorved de bløde Dele beskadiges enten uden

eller med Saar. — De umiddelbare Følger af en Knusning er Smerter, Svulst, formindsket Bevægelighed og en rødere eller mørkere Farve, der er fremkaldt af "underløbet Blod", det vil sige Blod, der er traadt ud i det under Huden liggende Cellevæv fra de bristede Blodaarer.

Behandlingen gaar ud paa at forebygge Betændelse, eller at fordele den. Strax bruge man kolde Omslag af Vand, Eddike og Vand eller Blyvand, der idelig maa skiftes, og man lade den syge Del hvile i Ro og i en bekvem Stilling. Af fortrinlig Virkning er ofte Omslag af et Infus af Arnica, en ½ Kvart kogende Vand paagydt 2 Spiseskefulde af Urterne, hvori dyppes Linnedlapper, eller ogsaa de frasiede varme Urter som et Omslag. Er Knusningen betydelig, og Smerterne heftige, især naar et Led er læderet, sætter man Igler, som man lader bløde længe, og derefter de kolde Omslag. Naar Hovedet, Brystet eller Underlivet er truffet, og der opstaar betænkelige Tilfælde, som Hjernetilfælde, Kortaandethed og Blodspytning, Besvimelse o. d., er en Aareladning ofte nødvendig, men man maa ikke forsømme at søge Lægehjælp. — Først naar Betændelsen er hævet eller Intet tyder paa, at en Betændelse vil opstaa, og kun en Svækkelse, Svulst og forandret Farve af Huden er tilbage, kan man bruge Indgnidninger af Sæbespiritus, Arnicaspiritus, Opodeldoc, Campherolie, Fordraaber o. d., og hvis Svækkelsen bliver langvarig, varme Bade, Douchebade, Dyrebade, Bærmebade, Bind og Bandager, for at styrke og støtte Delen.

Koldfeber (intermitterende Feber), kaldes den Feber, der vender tilbage paa bestemte Tider og har Mellemrum, hvori Patienten befinder sig fuldkommen vel eller idetmindste er fri for Feber. Feberanfaldene kaldes Paroxysmer. Disse kan indtræde hveranden Dag, hvorefter Feberen kaldes "Hverdagsfeber", "Andendagsfeber", "Trediedagsfeber". Undertiden komme Paroxysmerne to Gange daglig eller to Gange hver anden Dag, eller med andre bestemte Afvexlinger. Sædvanlig indtræder de til samme Tid, eller hver Gang lidt tidligere end den foregaaende Gang, saa at man med temmelig

Sikkerhed kan beregne dem. Undertiden er Feberen ligesom dobbelt, f. Ex. hveranden Formiddag og hveranden Eftermiddag.

Koldfebrene hersker sædvanligst epidemisk, især om Foraaret og Efteraaret, naar Luften er kold, taaget og fugtig, især i Egne, hvor der findes store Sumpe og Moradser. Man paadrager sig den let ved Forkjølelser, i Aftenluft, ved fugtige Klæder o. s. v. og ved Diætfeil, og de, der allerede engang har havt den, ere meget udsatte for atter at faa den.

Det er en af de faa Sygdomme, mod hvilke man kjender et saagodtsom sikkert (specifisk) Middel, nemlig Chinin, der faaes med fornøden Anvisning paa enhver Drugstore, men undertiden har det kun en kortvarig Virkning. Under Anfaldet maa man holde den Syge i Sengen; saalænge Kulden varer, gives ham varme Drikke; saalænge Heden varer, kjølig Feberdrik, og under Sveden atter de varme Drikke, hvis Sveden ikke er rigelig.

For at forebygge Koldfeberen, naar Epidemien hersker, gjør man vel i at nyde bitre Sager, en bitter Snaps eller Bitterthe; hvorimod man foruden at vogte sig for Forkjølelser især i Aftenluften, maa undgaa kolde Bade, ufordøielige Spiser, og saa meget som muligt Sindsbevægelser. Det sikkreste Middel er at forandre Opholdssted og reise bort, ja selv en Forandring af Bolig og Værelse kan ofte forebygge Recidiv.

Krampe (Convulsion) er uvilkaarlige og uordentlige heftige Sammentrækninger af Musklerne; enten kun enkelte forbigaaende Trækninger eller mere vedholdende; enten forbundne med fuld Bevidsthed eller Bevidstløshed; enten i de udvendige eller i de indvendige Muskler. Det er altid Musklerne, der uvilkaarlig bevæges, men Grunden til denne krampagtige Muskelbevægelse ligger i Nervesystemet, i de Nerver, der gaa til de angrebne Muskelpartier, og hvis vi ville søge Kilden endnu dybere, da i Hjernen, der er hele Nervesystemets Centrum.

Hos nervøse Personer opstaar lettest Kramper, ofte efter

meget ubetydelige Aarsager, f. Ex. efter Skræk, stærk Lugt o. s. v. saaledes som hos Hysteriske; men ofte ligger Grunden i organiske Feil i Hjernen, eller Aarsagen kan være tilfældig, f. Ex. naar en Nerve beskadiges, irriteres eller trykkes, ved Forvridninger, Benbrud o. d. — Derfor er det nødvendigt, i hele sin Levemaade at søge at styrke sine Nerver, ved Legemsbevægelser, frisk Luft, Søbade o. s. v. og ved en bestemt Villie og Agtpaagivenhed. — Ved Opdragelsen maa man passe, at Børnene ikke forkjæles, ikke altid spærres inde i varme Stuer, at de ikke nyder hidsende Ting eller fordærves ved Beskjæftigelser, der angriber Hjernen og Fantasien.

Hvad Udstrækningen og Graden af Kramperne angaar, da kan hele Legemet angribes, eller blot enkelte Dele, ofte blot en enkelt Muskel i Ansigtet, i Fingrene (Skrivekrampe), i Øielaaget, i Læggene. Indvendig kan Musklerne ligeledes krampagtig sammentrække sig, og vi har allerede omtalt Mavekrampe og Asthma. — Under selve Anfaldene kan man give 15—20 Hofmansdraaber, eller 25—30 Kampherdraaber, eller 40 Draaber Dyvelsdræk, stænke den Syges Ansigt kraftig med koldt Vand, hvis han er bevidstløs, og gnide de Lemmer, der er angrebne, samt sørge for kold og frisk Luft.

Kramper hos Børn er meget hyppige, især paa den Tid de faar deres Tænder. Af indre Aarsager er de almindeligste: Feil i Fordøielsen, Syre i Maven, Vinde, Ormesyge, Kolik — Sindsbevægelser hos Moderen eller Ammen, naar Barnet faar Bryst — eller ogsaa ligger Grunden i Sygdomme i Hjernen, i hvilket Tilfælde Krampen er et betænkeligt Symptom. Man give det varm Kamillethe og et Klyster af Kamilleblomster eller med Dyvelsdræk, lægge Tørklæder, dyppede i koldt Vand, paa Hovedet, hvis dette er hedt, og Surdeig under Fødderne. Alt Fast om Barnet løsnes; Luften i Værelset maa være kold, og Barnet ikke tildækkes for varmt; derfor lukke man Vinduerne op og holde Barnet i den kolde Luftstrøm strax naar Anfaldet kommer.

"Krampe i Læggene", Læggekrampe, der er meget almindelig, kaldes en pludselig pinlig Smerte i Læggemusklerne,

uden sammentrækkende Bevægelse, men forhindrende Bevægelighed. Den opstaar hyppigst om Natten og sædvanlig kun i liggende Stilling, eller i enkelte anstrengende Stillinger, f. Ex. ved at trække Støvler paa. Det undgaaes bedst ved at bære et Bind om Læggen, og om Natten ved at have godt Fodstøtte, og hæves i Reglen ved at gnide Læggen med den bare Haand eller Spiritus og støtte paa Foden.

Lamhed, Paralyse, er enten komplet, naar saavel Følelse som Bevægelse mangler i en Del af Legemet, eller ogsaa har den lammede Del endnu vedligeholdt enten Følelse eller Bevægeligheden.

Aarsagen til Lamheder kan foruden i Apoplexi, Epilepsi og organiske Forandringer i Hjerne og Rygmarv ligge i, at Nervekraften overhovedet er formindsket, som ofte efter Udsvævelser, fornemlig Onani, overdrevne Aandsanstrængelser, langvarige Sindslidelser, Sindssygdomme, efter Forgiftninger, især med Bly, Arsenik, Blaasyre og Opium; efter heftige Sindsbevægelser, efter pludselige Forkjølelser, efter tilbagedrevne Hudsygdomme, i den høie Alderdom, naar et Muskelparti i lang Tid ikke bruges, naar Blodtilløbet, der staar i Vexelforhold til Nerverne, standser ved Underbinding af en Aare, ved Tryk o. d.

Lamhed opstaar enten pludselig eller lidt efter lidt. Udsigten til Helbredelse retter sig efter Aarsagen til Sygdommen. Hvis denne kan hæves, vil i Reglen Sundheden vende tilbage eller ialfald en Forbedring i Tilstanden.

En streng diætetisk Levemaade er nødvendig, Afholdenhed fra alle Udsvævelser, fra spirituøse Drikke o. s. v., frisk Luft, Bevægelse, aktiv eller passiv, men denne maa ikke være overanstrengende. Indvendig bruges Lægemidler, der virker styrkende paa Nervesystemet, og paa den lamme Del anvendes forskjellige Indgnidninger, Rygninger, Bade, Svovlbade, Dryppebade, Douchebade o. a., Elektricitet, Trækmidler o. fl. Naar Bedringen virkelig er forhaanden, maa man være

forsigtig under hele Rekonvalescentsen, ved ikke paany at fremkalde de tidligere Aarsager, ved ikke at overanstrenge den syge Del, ved passende Klædedragt og en fornuftig Diæt.

Leddevand er en Ansamling af en vandagtig Vædske i en Leddehulhed, almindelig i Knæleddet, hvor den viser en Svulst paa begge Sider, især fremtrædende, naar Knæet bøies. I udstrakt Stilling af Benet kan man tydelig føle den ansamlede Vædske; Knæskallen er bevægelig, kan trykkes ned, men stiger strax igjen tilbage i sin sædvanlige Stilling. Knæets Bevægelighed er indskrænket og mere eller mindre smertefuld, og Gangen besværlig. Sygdommen, der bestaar i en Betændelse af den Hinde der beklæder hele Knæleddet, og er forbunden med Affondring af Vand, opstaar sædvanlig efter udvortes Vold, Stød, Slag, Fald, Forvridning o. s. v., men ogsaa ofte uden nogen kjendelig Grund.

Kun naar den er opstaaet hurtigt, kan man vente snart at fordele den, ved at Vædsken opsuges; men hvor den er opstaaet langsom og uden udvortes Vold, er den vanskeligere at helbrede. Den kommer let tilbage, naar man engang har havt den, ofte ved ubetydelige Foranledninger. Naar den er opstaaet efter udvortes Vold, og der er tydelige Tegn paa Betændelse, især Smerter, maa strax anbringes et ikke for ringe Antal Igler (12—14), og naar disse har afblødt i varmt Omslag, bruges kolde Blyvandsomslag i Forening med et jevnt Tryk af et omviklet Bind eller Tørklæde, og fremfor Alt er Rolighed uundgaaelig nødvendig. Knæet maa hvile bekvemt og støttes fra begge Sider. Ofte er senere smaa spanske Fluer nødvendige. Naar den ansamlede Vædske er opsuget, maa Knæet styrkes og støttes ved anlagte Bind, ved Indgnidninger, Bade, Douchebade, Dryppebade o. d. Bind bæres i længere Tid og i det Hele anvendes Forsigtighed. — Lægehjælp bør ikke forsømmes, dels fordi Sygdommen ikke altid let kjendes, og endelig fordi det ikke er let at vide, naar den er hævet, og for Efterbehandlingens Skyld. Man frygter nu ikke saa meget som tidligere for at aabne Knækapslen og udtømme Vædsken, en Operation, der i de senere Aar har

givet smukke Resultater, og hvorved Kurens Langvarighed forkortes.

Luftrørsbetændelsen, naar den er akut, er forbunden med et meget besværligt og hurtigt Aandedræt, Smerter ved Tryk paa den forreste Del af Halsen, en smertefuld og hyppig Hoste, stor Angst, Opkastning og Febertilfælde. Indtil man kan faa Lægehjælp, kan man anvende 12—15 Blodigler, som man lader bløde i et stort varmt Havregrødsomslag, og lade Patienten indaande varme Dampe, dog ikke altfor varme. Om Strubehoste, der er en eiendommelig Betændelse af Luftrøret, see "Hoste."

Lynslagen. Den Lynslagne kjendes paa de svedne Haar eller Klæder, og paa brændte Steder og røde Striber hist og her paa Legemet. Han er stiv og bevidstløs, med svagt Hjerteslag, enten med opsvulmet rødt og blaat Ansigt og underløbne Øine, med Blod fra Næse og Mund, eller bleg og sammenfalden. Haabet om Gjenoplivelse er bedst, naar Lynet har truffet ham fra Siden og gaar nedefter; derimod mindre, naar det har truffet Hovedet, hvilket er det almindelige. Man maa aarelade ham, hvis der er Kongestioner til Hovedet, overøse ham med koldt Vand o. s. v. og anvende de øvrige Oplivelsesmidler, der under "Skindød" skal angives.

Lændesmerter. Smerter over Lænderne er som oftest Følger af Forkjølelse og Rheumatisme, eller de opstaar efter Forløftelser, efter længere Tids bøiet Stilling og efter usædvanlige Bevægelser. Man nødes til al holde sig forover, enhver Bevægelse er smertefuld, men Smerten forsvinder ved Rolighed og forøges ikke ved udvendig Tryk. Ved Forkjølelser hæves Smerterne i Almindelighed ved Sengevarme, Gnidninger og den øvrige Kur imod Forkjølelser, og ved Forløftelser o. d. ved Frotteringer, Indgnidninger med Kampherolie, varme Sandposer o. d. Ofte ere Lændesmerterne Tegn paa den standsede, uregelmæssige eller forestaaende maanedlige Renselse eller paa standsede Hæmorrhoidalflod, og forsvinder, naar disse Affondringer atter kommer istand; men

man maa i disse Tilfælde ikke forsømme Lægehjælp, ligesom man overhovedet ikke bør være ligegyldig ved disse Smerter, da de maaske kan have andre Grunde, som kun Lægen kan opdage, f. Ex. Nyresygdomme, Grus, Sygdomme i Rygraden, Nervesygdomme o. a. d. Varme Bade, Styrtebade, Igler, Blodkopper, Trækmidler anvendes imod dem, og Lægfolk ville gjerne selv experimentere med Midler, men de staar let Fare for at vælge det Urette.

Maanedlig Renselse, (Perioder, Regler, Menstruation, det Maanedlige, Forandringer, Tider) er en Affsondring af Blod fra de kvindelige Kjønsorganer, der viser sig til bestemte Tider fra Mandbarhedens Indtræden indtil mellem det 45de—50de Aar, og kun i Reglen udebliver under Svangerskabet og Diegivningen.

Menstruationen begynder i den Alder, hvor Pigen bliver moden eller mandbar, skikket til Undfangelse, men denne Periode er ogsaa forskjellig efter de forskjellige Klimater, Levemaade og Opdragelse. Hos Nordboerne er den sædvanlige Alder mellem det 14de og 16de Aar, medens i de varme Lande allerede Pigen paa 11—12 Aar menstruerer. Efter dens første Indtræden vender den regelmæssig tilbage (undtagen undertiden i de første Maaneder) hver 4de Uge, hos Mange saa regelmæssigt, at Dagen kan forud bestemmes, og den pleier da at vare 3—4 Dage, undertiden kun en enkelt Dag og undertiden længere Tid, i 6—8 Dage. Den vedvarer saaledes hele Livet, indtil den Tid, da Kvinden ikke længere kan undfange, hvilket i Norden er mellem det 45de og 50de Aar; men herfra sker mange Undtagelser. Kun under Svangerskabet og under Diegivningen ophører i Reglen den maanedlige Renselse.

Naar Menstruationen kommer altfor hyppig og altfor rigelig, er et roligt Liv og en frugal Levemaade nødvendig; men da der undertiden kan ligge organiske Feil til Grund for den altfor rigelige Affsondring, maa Lægen eller Gjordemoderen undersøge Kjønsorganerne. Den kan være saa rigelig,

at den ganske ligner en Blodstyrtning; da maa Patienten holde sig rolig, kun nyde kolde Spiser, drikke Citronvand, undgaa hidsende Drikke, løse Alt op, der hindrer Blodets Cirkulation o. s. v. Især være man forsigtig i de klimakteriske Aar, da Blodstyrtningen let kommer tilbage og ofte varer i Uger. Naar Menstruationen, der ellers kommer regelmæssig, udebliver, bør man ikke altfor længe "se det an", men bruge Fodbade med Aske, Frottering af Underlivet, tilstrækkelig Bevægelse. De oftest brugte Husmidler er ofte farlige. Af andre Grunde bør fornemlig Koner være forsigtige, da den maanedlige Renselses Udeblivelse maaske har sin Grund i et begyndt Svangerskab. Naar de ikke er aldeles sikkre i deres Sag, bør de hverken anvende Fodbade eller noget af de andre Midler, der ellers kan være hensigtsmæssige, men som under dette Tilfælde kan foranledige en Abort.

Naar Menstruationen pludselig standser eller undertrykkes, kan opstaa farlige Tilfælde, især Betændelser og Kramper, og man maa søge atter at bringe Blodet frem. Det undertrykkes fornemmelig ved Uforsigtighed, Forkjølelser, kolde Bade, kolde Vaskninger, efter Sindsbevægelser, især Skræk. Man maa da søge at gjøre sin Uforsigtighed god igjen ved stærke Fodbade, varme Drikke i Sengen, Sennepskager paa Læggene, Igler paa den indvendige Side af Laaret, Frotteringer af Underlivet o. d.

Mandel kaldes den mandelformede Hævelse, som vi kan se inde i Svælget paa hver Side af Drøvelen, og som er overtrukken med samme Slimhinde som Munden. De er udsatte for forskjellige Sygdomme, især Betændelser af forskjellig Natur. Disse kan saaledes opstaa efter Forkjølelser; Mandlerne svulmer da op og foraarsager Halspine (kfr. "Halspine"), hindrer Talen og Synkningen, og er smertefulde ved Tryk udvendig paa Halsen. Betændelsen kan enten være akut, da er Smerterne heftigere, og der maa anvendes Igler udvendig paa Siderne af Halsen, — eller den kan være langvarig, kronisk, eller hyppig komme igjen. Naar

Mandlerne vedbliver at svulme, hvad der sker temmelig hyppig hos Emigranter til dette Klima, maa man ofte gjøre Indsnit i dem eller endog ganske bortskjære dem, hvilket maa ske med stor Forsigtighed, da Halsens største Blodkar ligger lige bagved dem.

Imod de almindelige Hævelser af Mandlerne efter Forkjølelser pleier Gurgelvande af Salvie alene eller med Eddike, af Vand med Eddike, Salt og Peber eller deslige at være tilstrækkelige, foruden den øvrige Behandling mod Forkjølelsen.

Mareridt, "Maren", er som bekjendt en Følelse, som om man i Søvne skulde kvæles, som om en Vægt laa paa Brystet, med urolige Drømme om en indbildt Fare; man kan ikke bevæge sig, ikke skrige, før man under et krampelignende Anfald vaagner, og disse Anfald indfinder sig især hos unge Mennesker efter aandelige Anstrængelser, fornemlig ved Leiet paa Ryggen eller med Hovedet lavt. — Grunden til dem ligger rimeligvis i en svækket Fordøielse, overlæsset Mave og Luftansamlinger i Underlivet, eller i nervøse Lidelser i Underlivets Nervesystem. — For at forebygge Anfaldene, der forresten kan have en organisk Grund, bør man undgaa at ligge paa Ryggen og med for lavt Hovedgjærde. Man bør ikke nyde Noget kort før Sengetid, kun tage sparsomme og frugale Maaltider, undgaa oppustende Spiser, ikke nyde Spirituosa, og fremfor Alt sørge for, at Maven stedse er i Orden. — Kommer Anfaldene hyppige, maa man lade Omgivelserne vække Patienten, naar han begynder at blive urolig isøvne.

Mavebetændelsen, naar den er akut, er forbunden med en heftig Smerte over Maven, der forøges ved Tryk, hvorved den skilles fra Kolik, og ved Alt, hvad der nydes; Opkastninger, Feber, Tørst, Besvimelse, Hikke og kolde Lemmer. Den er farlig, ofte dødelig, men kun sjelden, undtagen efter Forgiftninger. Angaaende Behandlingen kfr. "Forgiftninger". Men Mavebetændelsen kan ogsaa være kronisk, uden

saa heftige Tilfælde; da er der Smerter ved Tryk og strax efter Maaltider, hyppige Opstød, Forstoppelse, Afmattelse, Brækninger; mange Spiser taales slet ikke. Det er især Tilfældet hos Fraadsere og Drankere, efter hyppigt Brug af hidsende og stærkt krydrede Spiser, efter hyppige "Spisegilder" og uforsigtig Diæt. Den kan vare i flere Aar, men er dog helbredelig. Dog kan man ikke vente Helbredelse af Husmidler, bittre Snapse, Mavedraaber, idelige Afføringsmidler o. d., men kun efter en i længere Tid fortsat Behandling og ved en forandret og reguleret Diæt.

Melkeflod er en altfor rigelig Afsondring af Modermelken, Melken løber af sig selv ud, ofte i saa stor Mængde, at Konen har en stor Géne deraf. Det kan finde Sted, saavel medens Barnet dier, som efterat det er vænnet fra. Aarsagen ligger som oftest i en altfor længe fortsat Diegivning, i altfor fed og nærende Levemaade, men ofte kan ingen Aarsag opdages. — For at hæve Sygdommen maa Barnet sjeldnere lægges til eller ogsaa vænnes fra. Fremfor Alt maa Levemaaden reguleres, kun nydes milde, nærende Spiser, og disse ligesom Drikke indskrænkes i Mængde. Vedbliver Melkefloдет, efterat Barnet er vænnet fra, maa søges Lægehjælp.

Et andet Melkeflod er det, der undertiden viser sig uden foregaaende Fødsel, f. Ex. allerede hos det diende Barn i de første Dage, hvor en melkelignende Vædske flyder ud af Brystet, der tillige er svullent og haardt. Herimod bruger man Olie og Bomuld. Ligeledes hos Jomfruer og hos Koner, efterat den maanedlige Renselse er ophørt, og stundom endog hos Mandfolk.

Melkeknuder opstaar let i det kvindelige Bryst baade under Diegivningen og naar Barnet er vænnet fra, hos Koner, der ikke selv giver Die eller har for hurtigt vænnet Barnet fra. Aarsagen ligger i, at Melken holdes tilbage i Melkegangene eller som man i daglig Tale kalder det "Melken knytter sig." Knuderne er runde, glatte og bevægelige, som oftest midt i Brystet, ofte forbundne med Smerter, men ofte

ogsaa ganske uden Smerte. De kan betændes og gaa over i Bylder, hvormed da følger Smerte og Feber; de kan blive saa store, at de indtager hele Brystet og aldeles forhindrer Diegivningen. Men oftest hensvinder de ved en passende Behandling, naar Melkens Afsondring er i Orden. Ofte forsvinder de først, naar den maanedlige Renselse atter indfinder sig, eller undertiden under et nyt Svangerskab. Mange Koner frygter at se Kræftsvulster i disse Knuder, men de kjendes i Reglen let derfra; dog bør man ikke behandle dem med Ligegyldighed, da de kan blive ondartede.

De fremkaldes efter Forkjølelser, Sindsbevægelser, især Skræk, ved hudløse Vorter, ved Stød og Tryk, f. Ex. ved altfor tidlig at bruge Snøiliv og Blandchet; endvidere naar Barnet ikke lægges tidt nok til, saa at Brystet overfyldes af Melken, f. Ex. naar Mødre deltager i lange Aftenselskaber etc., uden at tænke paa, at Barnet venter dem hjemme. For at fordele dem, maa man udsuge Brystet, indgnide dem med varm Olie eller Kamferolie, anvende varme Havregrødsomslag med fordelende Urter eller med Skarntyde, undgaa alt Tryk, og hvis de betændes, behandle dem med Igler etc., som ved Bylder i Brystet. For at forebygge Melkeknuder efter Afvænningen, maa Barselkonen holde streng Diæt i alle Henseender, tage afførende Midler og opbinde Brysterne (kfr. "Diegivning").

Melkeskorpe er en ikke sjelden Sygdom hos Børn. Den begynder med smaa Blærer i Ansigtet, paa Hagen, Kinderne og Panden, der ere forbundne med Kløe, brister og udgyder en seig Vædske, der tørrer ind og danner Skorper. Sygdommen kan udbrede sig, og Skorperne bedække hele Ansigtet, endog paa Halsen og Brystet, og kan vare i flere Maaneder, men i Reglen ender den i faa Uger. Naar Skorperne løsne sig og falde af, er der intet Ar i Huden under dem. — Børn angribes især i det første Aar; oftest er Aarsagen Kjertelsyge, Feil i Melken, hvis denne er for gammel, Overnæring og Proppen med Melspiser, Syredannelse og Forsliminger i Maven o. s. v. Derfor maa under Behandlingen Melken

og Diæten forandres; man giver afførende Midler, Barnepulver, og Udslettet vadsker man med varmt Vand, Melk eller Havresuppe, milde Olier o. d. — Et almindeligt og anbefaleligt Husraad er et Afkog af Bladene af Stedmoderblomster. Disse maa være friske og tørrede, og koges med Melk eller Vand, et halvt Lod med en halv Pinte, der drikkes daglig, det Halve Morgen og Aften. Naar Sygdommen bliver altfor haardnakket, maa man gribe til en mere indgribende Lægebehandling.

Mundklemme er en Krampe i Tyggemusklerne, som vi vil komme til at omtale under Artiklen "Stivkrampe", da denne begynder med Mundklemme. Her vil vi kun omtale den Mundklemme eller Mundkrampe, som angriber nyfødte Børn kort efter Fødslen, sjælden senere end den første Uge, ofte allerede faa Timer efter, og som næsten uden Undtagelse gjør Ende paa deres Liv. Aarsagen søger man i stærke Temperaturforandringer, og desuden maa vi antage Urenlighed og slet Luft for en vigtig Aarsag. Hvorvidt en urigtig Behandling af Navlestrengen er Aarsagen, maa vi lade staa hen, og den egentlige Grundaarsag er ligesaa vanskelig at angive til Mundklemme som til enhver Krampe.

Sygdommen begynder med, at Barnet ikke tager Brystet og skriger, og at Munden er ubevægelig, i Begyndelsen aaben med nedhængende Mundviger, men senere fast sammenpresset, forbunden med besværligt Aandedræt og krampagtige Sammentrækninger af Hænder og Fødder. Ansigtet er blaat; Kroppen bøies bagover; Barnet døer enten under et Krampeanfald eller falder forinden hen i en søvnlignende, udmattet Tilstand, i Reglen 24—36 Timer efter det første Anfald. — For at *forebygge* Sygdommen maa iagttages alle Forsigtighedsregler med Hensyn til Temperaturen, saa at denne ikke bliver altfor afvexlende, og fremfor Alt maa sørges for Renlighed og sund Luft. Naar Sygdommen først er udbrudt, er der bestoværre kun lidet Haab om Redning, men man kan, inden Lægen kommer, foreløbig anvende varmt Bad.

Muskel, overrevet eller bristet. Ved Overanstrængelse kan en Muskel eller enkelte af dens Fibrer let briste, f. Ex. i Læggen eller Achilles-Senen ved Spring. Kuren er langvarig, Delen maa holdes i et saadant Leie, at Musklen ikke trækker sig sammen, og ved Hjælp af Bandager maa Enderne nærmes hinanden for at sammenvoxe, og, naar det er opnaaet, styrke man Musklen ved Indgnidninger af Fordraaber, Sæbespiritus o. d., og ved forskjellige Bade, især Dyrebade.

Mæslinger er en Feber, der begynder med Forkjølelsestilfælde, Nysen, Snue, Hoste, Hæshed, Smerte i Øinene, Kulde og Hede, og hvortil senere kommer et eiendommeligt Hududslet som smaa, lyserøde, fremstaaende Pletter, først i Ansigtet, senere paa Halsen, Brystet og Lemmerne. Det bryder i Reglen frem den tredie eller fjerde Dag, og derefter pleier Feberen at aftage. Det blomstrer i 3—4 Dage bliver da blegere, indtil det forsvinder. Derefter indfinder Afskallingen sig i Form af smaa, hvide, klidagtige Skjæl, og varer omtrent 8 Dage, men ofte finder slet ingen Afskalling Sted.

Sygdommen hersker epidemisk, er smitsom, angriber oftest Børn, og er en af de saakaldte Børnesygdomme. Vel er den i Reglen ikke saa farlig som Skarlagensfeber og Kopper, men enkelte Epidemier kan dog være ondartede, og ledsages da sædvanlig af Brystbetændelser, undertiden af Hjernebetændelse og Tyfus. Under alle Omstændigheder, om end Sygdommen har et nok saa mildt Forløb, maa man dog iagttage Forsigtighed; Børnene maa holdes i Sengen, men ikke altfor varmt, indtil Rødmen er forbi, og ikke komme i Luften, før Afskallingen aldeles er ophørt, og hvis denne ikke har indfunden sig, ikke før Lægen har tilladt det. Værelset maa være dunkelt eller mørkt, eftersom Øinene er angrebne, og man give rigelig Havresuppe, Brystthe og Brystsaft for Hosten, lidt svedbrivende The, og behandler forresten Sygdommen som enhver anden Feber. — For at forebygge Smitte, medens Epidemien hersker, gives intet paalideligt Middel; kun maa man undgaa Forkjølelser og holde Diæt. Naar Forkjølelsestilfælde indfinder sig, og man frygter for

Mæslinger, maa man holde Børnene i Sengen, da Sengevarmen oftest vil være nok, hvorimod det er en Uskik, saaledes som ofte sker paa Landet, at ville drive Udslettet frem ved hidsende Drikke, som Spiritus, Vin, Mjød o. d. Derved bevirkes ofte alvorlige Sygdomme i Følge med Mæslingerne.

Neldefeber er et Udslet, der viser sig som større eller mindre røde Pletter eller Vabler over hele Legemet, noget fremstaaende over Huden, undertiden blegere end Huden, og forbunden med stærk Kløe, ofte uden Feber. Det kan staa i meget kort Tid, ofte i faa Minuter, i Timer; men ofte er det haardnakkent og vedvarer hele Uger eller kommer hyppig igjen efter Diætfeil og Forkjølelser. Udslettet ligner det, der opstaar, naar man har brændt sig paa Nelder. Aarsagerne er sædvanlig ukjendte, men hyppigst Forkjølelse, ogsaa efter Nydelsen af Krebs, Hummer, Muslinger, Jordbær, og efter Medikamenter, som Kopaivabalsam, Kviksølv o. a. Den er uden Fare og hæves ofte uden Behandling, men hvor der er de omtalte Tilfælde, maa dog bruges afførende Midler eller Brækmidler, og hvor der er Feber, maa denne behandles som andre Febre. — Kløen kan formindskes ved varme Bade eller Klidvaskninger. Undertiden hører man Sygdommen benævnet "Porcellænsfeber".

Nervefeber, se Tyfus.

Nervesmerter. Endskjøndt enhver Smerte har sin Grund i Nervesystemet, kalder man dog ikke alle Smerter Nervesmerter, men kun naar Smerten har sit Sæde i selve Nervens Substants, ikke i de Nerven omgivende Dele; det er de saakaldte "Neuralgier". De hyppigste Neuralgier er Ansigtssmerter i de forskjellige Ansigtsnerver (tic douloureux), og netop som disse ytrer sig ogsaa Smerterne i Hoftenerven. Dette er den saakaldte Hoftegigt, Ichias, hvor Smerten strækker sig fra Hoften langs Nervens Løb indtil Foden, forbunden med mere eller mindre Ubevægelighed af Benet. Endvidere i Testiklen, og ofte mellem Ribbenene, hvorved Aandedrættet besværes ved den Smerte, som Brystkassens Bevæ-

gelse foraarsager. Mange Midler er forsøgte og ofte med lidet Held mod disse Lidelser, f. Ex. varme Bade, forskjellige Indgnidninger (Kloroform), Terpentin o. fl., gjentagne Trækmidler osv. Den bedste Lindring og undertiden Helbredelse opnaaes ved Indsprøitninger under Huden af Morphin i Nærheden af den angrebne Nerves Løb. Af samme Natur er ogsaa indvendige Neuralgier, saasom Asthma, Kolik, Hjertesygdomme o. fl.

Neuralgi o: Nervesmerte.

Nyfødtes Skindød. Naar Barnet, saasnart det er kommet udenfor Fødselsdelene, ikke giver Livstegn fra sig, men dog har et frisk Udseende, og Tegnene paa virkelig Død, især Forraadnelse, mangler, maa det ansees for skindød, og man maa anvende Oplivelsesforsøg. Den hyppigste Aarsag til Barnets Skindød er en besværlig og langvarig Fødsel, hvorunder Hovedet eller Navlestrengen i længere Tid har været udsat for Tryk. Barnets Udseende kan under disse Omstændigheder være forskjelligt. Enten er det blegt og ser ud som død, og Musklerne er slappe; man kan hverken føle Hjerteslaget eller høre Aandedrættet, og der er enten ingen Pulseren (Banken) i Navlestrengen, eller denne føles endnu. Føler man ingen Pulseren, underbindes Navlestrengen strax; men hvis der er Puls, maa man vente. Denne Tilstand findes især, naar det er Navlestrengen, der har været udsat for Tryk. — Eller Barnets Ansigt er blaat og opsvulmet, Huden mørkerød, Navlestrengen mørk og spændt af Blod, og forresten intet Livstegn. Denne Tilstand forekommer især, hvor Hovedet under Fødselen har været udsat for Tryk. I dette Tilfælde maa Navlestrengen strax overklippes, men man underbinder den først, efterat man har ladet et Par Spiseskefulde Blod løbe ud (kfr. Barnepleie).

Derefter skrider man til Oplivelsesforsøgene. Strax lægger man Barnet i et lunkent Bad af 95 Gr. Fahrenheit, og Vandets lige Temperatur vedligeholder man ved at komme nyt varmt Vand til. Munden renser man for Slim med

Fingeren eller med en Pennefjer, holder Salmiakspiritus, Nafta eller i Nødsfald et overskaaret Løg for Næsen, stænker med Kraft koldt Vand i Ansigtet og lader det falde i en Straale ned paa Hjertekulen; gnider Ryggen, Brystet og Fodsaalerne med Hænderne, med varme Klæder eller bløde Børster; tager Barnet af og til ud af Badet og ryster det i Luften. Kommer Blodløbet paa denne Maade ikke i Gang, forsøge man at indblæse Luft. Dette sker ved, at man omslutter Barnets Mund med sine Læber og blæser sagte Luft ind, og paa samme Tid fatter man med Haanden om Barnets Nakke saaledes, at man sammentrykker lidt fra Siderne det bag Luftrøret liggende Spiserør, for at ikke den indblæste Luft skal slippe ned i Maven. Ved de første Indblæsninger udpustes Slimen af Næsen, og derefter sammenklemmer man med den anden Haands Fingre Næseborene, for at ikke Luften skal gaa den Vei. — Naar man mærker, at Luften er kommen ind i Lungerne, hvilket formodes, naar Brystet udvider sig, sammentrykker man afvexlende Brystet og Underlivet, for at efterligne det naturlige Aandedræt. Derved uddrives igjen den indblæste Luft, og man gjentager da Indblæsningerne.

Med alle disse Forsøg maa man vedblive taalmodig, endog i flere Timer, uden at opgive Haabet. Naar Livet vender tilbage, mærker man først en svag Zitren om Læberne og i Hjertekulen, Barnet "gisper", Slapheden i Musklerne taber sig, og i Reglen følger de øvrige Livsytringer snart efter, indtil Barnets Skrig bebuder det gjenvundne Liv. Derefter indsvøber man Barnet i varme Klæder og lægger det i Sengen. — I Almindelighed er Haabet om Gjenoplivelse størst, naar Barnet er rødt og fuldblodigt. At det fuldbaarne Barn lettere bringes tillive end det Barn, der er født for tidlig, er en Selvfølge. — Da alle Oplivelsesforsøg maa anstilles strax, er det nødvendigt, at man i Huset har alt det Fornødne i Beredskab.

Nyrebetændelse er forbunden med stikkende, trykkende eller borende Smerte over Lænderne og ned imod Blæren (langs med Urinlederen) enten alene paa den ene eller paa

begge Sider. Disse Smerter forøges ved Bevægelse, Tryk, dyb Indaanding, Stolgang, Latter osv. Urinen afgaar kun draabevis, rød og blodig, eller slet ikke; undertiden er den klar. Indtil Lægehjælp kan faaes, kan man anvende Indgnidninger af varm Olie eller Kamferolie, paalægge varme Omslag eller varmt Sand, undertiden bruge Blodigler. Man maa helst drikke koldt Vand, da de varme Drikke maaske vil virke altfor stærkt paa Urinafsondringen.

Næseblod opstaar enten efter Slag og Stød paa Næsen eller af sig selv. Hvad Behandlingen angaar, da behøves oftest ingen Behandling, da den i Reglen standser af sig selv, og naar man ved Næseblod føler Lindring for andre Sygdomstilfælde, bør man ikke søge at standse det. — Naar Blodtabet derimod medtager Patientens Kræfter, naar han besvimer, bliver kold, osv., da maa det standses. Man lader ham da opsnuse koldt Vand, Eddike og Vand, Blyvand, eller Allun som Pulver med Gummi arabicum eller opløst i Vand; bade Tindingerne, Panden og Nakken med koldt Vand, holde Hænder og Fødder varme med opvarmede uldne Klæder, lader ham drikke iskoldt Vand, og fremfor Alt bringer ham i kold Luft, holder Hovedet opad, løsner Halsbind og Alt, hvad der trykker. I Reglen vil disse Midler standse Blødningen; hvis ikke maa man tilstoppe Næsen med Charpi eller Fyrsvamp, indtil Lægen kan efter Kunstens Regler ved mekanisk Hjælp standse den. Det er ikke sjældent, at man hører Nogen klage over, at de om Morgenen spytter Blod. Det kan meget ofte være Følgen af et ubetydeligt Næseblod i Nattens Løb, hvorved Blodet ved den tilbagebøiede Stilling har samlet sig bag Næsen i Svælget, og først om Morgenen hostes op.

Ormesyge. Indvoldsorme afstedkommer mere eller mindre alvorlige Sygdomstilfælde, der er forskjellige ved de forskjel- Orme, de saakaldte "Ormetilfælde". Ormesyge findes hyppigst hos Børn indtil deres tiende Aar, og er ofte arvelig. Den begunstiges ved slet Ernæring, mange Melspiser, usunde

Boliger osv., især hos kjertelsyge Børn. Kun Bændelormen viser sig i Reglen hos Ældre.

Hvad Behandlingen angaar, da gjælder det at dræbe og bortskaffe Ormene, samt forebygge, at de gjenfødes. Hvad Springere og Spolorme angaar, da er Diæten særdeles vigtig. Den maa i det Hele være styrkende, Krydderier, Løg, Sennop, bittert Øl, mere Kjødspiser end Mælkemad og Melspiser, og jevnlig nyde man Ting, der er Ormene ubehagelige f. Ex. Salt, en Theskefuld et Par Gange daglig i Rødvin, Løg, meget koldt Vand, Kaffe. Imod de smaa hvide Springorme i Endetarmen, som man ser i Exkrementerne, er det bedste Klysterer med Hvidløg eller af Mælk med Malurt (1 Ounce til 1 Pint), og Dagen efter amerikansk Olie. Ogsaa imod Spolorme er disse Klysterer nødvendige. Indvendig bruges en Mængde Ormemidler, fornemlig "Ormekrud" (Reinfan), der enten gives i Substants, udrørt i Syrup eller Honning (1 Del med 3 Dele) to a tre Gange daglig, eller som Pulver, ligeledes i Syrup, eller med paagydt kogende Vand. Ogsaa gives ofte Malurt, Strandmalurt eller Hvidløg indvendig, det sidste hakket og med Sukker. Dertil maa jevnlig bruges Afføringsmidler, amerikansk Olie eller Sennesblade. Spolorme trænger ofte til en kraftigere Kur, som Lægen maa anordne.

Imod Bændelorm har man tidligere brugt meget gjennemgribende Kure, ofte uden Resultat; nu fordrives de temmelig let og hurtigt, men man er aldrig sikker paa at have uddrevet den, førend man har faaet Hovedet med bort. — Helst tages Ormemidler om Morgenen paa fastende Hjerte. Da imidlertid de med Ormesygen forbundne Tilfælde ofte træder alvorligt op, maa man ikke forsømme Lægehjælp, baade for at formilde den og for at styrke Patientens Kræfter, og man bør ikke af utidig Kjærlighed eller Skaansomhed unddrage de smaa Patienter en ubehagelig Kur, og endnu mindre tro, at Ormesyge altid er en ubetydelig Sygdom. Hvad Bændelorme især angaar, bør man vogte sig for Husraad, der i dette Tilfælde altid maa være af en indgribende Natur.

Philipenser opstaar sædvanlig i Ansigtet, mest paa Panden, paa Halsen og Ryggen mellem Skuldrene. Behandlingen bestaar i kjølende og afførende Midler, en frugal og stræng Diæt, Afholdelse fra hidsende Drikke, Renlighed, Bade, Søbade, Bevægelse i fri Luft, ikke altfor megen Sengevarme og fornemlig Nydelsen af koldt Vand, 3 a 4 Glas daglig. Til Vaskning bruge man bløde Sæber, hvorimod de saakaldte Skjønhedsvande sjælden vil gavne, men ofte gjøre Ondt værre.

Pollution kaldes den uvilkaarlige Udgydelse af den mandlige Sæd, der oftest finder Sted om Natten. De forekommer hos ganske forskjellige Konstitutioner, enten hos unge, kraftige og stærke Mennesker, der fører et afholdent Levnet, eller hos irritable og enerverede Subjekter, der har tilbragt deres Ungdom og Liv i Udsvævelser og har været forfaldne til Selvbesmittelse. Behandlingen er vigtigst i diætetisk Henseende. Hos kraftige Personer maa følges en frugal og kjølende Levemaade; hos svækkede Subjekter er derimod en styrkende og nærende Diæt nødvendig. Sengen maa ikke være altfor varm eller altfor blød; man ligge ikke og læse i Sengen om Aftenen, eller dovne i den om Morgenen; nyde frugale Aftensmaaltider og ikke altfor nær Sengetid; gjøre sig flittig Bevægelse i fri Luft, især Spadsereture; bruge Bade, fornemlig Søbade, Styrtebade, Sæbebade; beskjæftige Legemet med Arbeide og Sjælen med sund Lekture og Adspredelse; undgaa altfor mange sandselige Adspredelser; ikke give Fantasien altfor frit Spillerum.

Polyp er en Udvært paa Slimhinden i en af Legemets Hulheder. Enten er de bløde, graalige, halvt gjennemsigtige og bestaar af fint Bindevæv, der indeholder en gulagtig Væske; i fugtigt Veir bliver de sædvanlig større, i tørt Veir derimod mindre, brister undertiden uden nogen Forblødning, og udgyder da den indeholdte Væske. Det er de saakaldte Slim- eller Blærepolyper. Eller de er mørkere, haarde og meget blodrigere, bestaar af fast Cellevæv, brister ikke, men

bløder undertiden og er ofte smertefulde. Det er de saakaldte Kjødpolyper. Behandlingen bestaar i en operativ Fremgangsmaade, som naturligvis alene Lægen kan ordinere og foretage, og Ingen bør undslaa sig for at underkaste sig den.

Proppesyge (Emboli — Blodprop) er ikke i mange Aar kjendt, og tidligere sagde man altid om den, der døde pludselig, enten at han var død af Apoplexi, eller at en "Aare var sprungen". Først i de senere Aar har man lært, at Blodet kan ved at styrkne i Aarerne danne en Prop, der følger Blodstrømmen, og naar den passerer Hjertet (eller trykker Hjernen), bevirker en hurtig eller pludselig Død.

Pulsaaresvulst, Aneurisma. Ligesom Blodaarerne kan sygeligt udvide sig og give Anledning til Blodaaresvulst, saaledes kan ogsaa Arterierne eller Pulsaarerne udvide sig og fremkalde en Pulsaaresvulst.

Behandlingen af Pulsaaresvulster maa overlades Lægen. I Reglen er det en betænkelig Sygdom. Operationen, naar denne skal og kan foretages, bestaar i Reglen i, enten at underbinde Pulsaaren over Svulsten, eller i at underbinde den over og under Svulsten og derpaa aabne denne. Hensigten dermed er at tvinge Blodets Cirkulation igjennem Pulsaarernes øvrige Forgreninger til den Del, der skal forsynes med Blod, og det heldige Udfald af Operationen afhænger af, hvorvidt dette Maal kan opnaaes.

Rheumatisme er en Sygdom, hvori eiendommelige Smerter er det Karakteristiske, jagende, stikkende og rivende Smerter, der pludselig kan opstaa, og ligesaa pludselig forsvinde eller flytte fra et Sted til et andet, fra det ene Ben til det andet, fra Benene til Skuldrene eller Hovedet osv., der ofte forøges i meget høi Grad ved enhver Bevægelse, der kommer tilbage ved en Forkjølelse eller Temperaturforandring, der især tager til om Aftenen, naar man er kommen i Seng; ofte forbundne med Feber. De har deres Sæde i Muskelhinderne og Senerne, ofte omkring Leddene; kan enten beholde samme Plads

eller flyve omkring i Legemet, Flyvegigt. — Naar der er Feber tilstede, rheumatisk Feber eller Gigtfeber, er Pulsen fuld, rigelig Transpiration, Søvnløshed, jagende Smerter i alle Ledde, og karakteristisk er Urinen, der er mere eller mindre rød med et teglstensrødt Bundfald. — Ofte er en smertefuldt spændt Svulst tilstede, især naar Leddene er angrebne.

Aarsagen ligger som sagt i en Forstyrrelse af Hudens Virksomhed, ved pludselige Forandringer i Temperaturen, naar det ophedede Legeme udsættes for Kulde, især Trækvind.

Hvad Behandlingen angaar, gjælder det igjen at bringe Hudens naturlige Virksomhed tilveie. Undertiden vil Smerterne hæves ved Legemsbevægelser, en Spadseretour eller deslige. Ellers gaar man tilsengs. Sengen maa være opvarmet, Luften i Værelset varm; man dækker sig godt til. Som oftest tager Smerterne til i Begyndelsen i Sengevarmen, men man maa ikke lade sig afskrække. Man nyder varme Drikke, almindelig The, Kamomillethe eller Hyldethe, eller tager Kamferdraaber. Tillige holder man den syge Del i Rolighed, bedækker eller omsvøber den med Vat, Flonel o. d., eller binder Filt om den; desuden frotterer man Stedet med Børster eller med et uldent Stykke med Kamferolie, Sæbespiritus o. d. Eller man kan lægge varmt Sand, varme Krydderposer, Sennepskager, endog spanske Fluer o. d. paa Delen. Naar Sveden bryder frem, lindres Tilfældene gjerne, og naar man atter forlader Sengen, bør man bære Uld, Vat eller Filt i nogen Tid. — Er der derimod tydelig Feber (Gigtfeber) tilstede, da forsømme man ikke Lægehjælp, især naar tillige føles indvendige Smerter.

Rosen er en overfladisk Betændelse i Huden, kjendelig paa en let Rødme, der forsvinder ved Tryk med Fingeren, men strax kommer tilbage, med Fornemmelse af Hede og Kløe. Enten opstaar den ved ydre Aarsager, efter Stød, Forbrændinger, og er da uden Feber, eller med foregaaende Ildebefindende, Feber, belagt Tunge, Madlede, Kvalme osv., og skylder da en indvortes Aarsag sin Oprindelse. Dens Udseende kan være forskjelligt, enten blot Rødme eller forbundet

med Hævelse, vattersottig Svulst, Blærer, der kan løbe sammen, suppurere, danne Raadsaar og Skorper. Ellers fordeler den sig under Afskalling, og undertiden ved Krisis gjennem Sveden og Urinen. De hyppigste Steder, hvor Rosen udbryder, er i Ansigtet, hvor den oftest er forbunden med Febertilfælde, og paa Underextremiterne, men den kan opstaa paa alle Dele af Legemet.

Mod den almindelige lette Rosen er det ofte tilstrækkeligt at holde Sengen, og bedække den syge Del med en Krydderpose, Flonel eller bedst med tørre, kolde Linnedstykker, der ofte skiftes. Er det i den varme Aarstid erholder man de kolde Linnedstykker ved at lægge dem over tildækkede Blikfade med Is i. Er der Forkjølelse tager man et sveddrivende Middel, Hyldethe eller Kamomillethe; har man begaaet Diætfeil et Afføringsmiddel, helst engelsk Salt. — Naar alvorligere Tilfælder er forbundne med Rosen, er ofte Brækmidler, Aareladninger eller andre mere gjennemgribende Kure nødvendige, men maa helst overlades Lægen. Kan denne ikke faaes betimelig, kan man imidlertid lægge en Sennepskage paa det Sted, der før var angreben af Rosen.

Rygmarvstæring er hyppigst Følgen af Udsvævelser i Kjønslivet, Selvbesmittelse, men kan ogsaa opstaa uden disse Aarsager. — Saasnart det mindste Tegn paa en saadan Lidelse yttrer sig, gjelder det at styrke Nervesystemet, fornemlig ved kolde Vaskninger af Ryggen, Søbade, Regnbade, Styrtebade, foruden indvendige styrkende Midler. Hele Levemaaden maa reguleres.

Saar er en Adskillelse af de organiske Dele, fremkaldt ved en mekanisk Vold, og er enten stukket, revet, knust, skaaret eller hugget, efter den forskjellige mekaniske Vold. — Tilfældene ved ethvert Saar er: større eller mindre Smerte, Gaben af Saaret, mere eller mindre stærk Blødning, og hertil kommer ofte Betændelse, Feber og andre Tilfælde efter de Deles Beskaffenhed, der er beskadigede.

At holde Saarenderne sammen er nødvendigt for Saarets hurtige Heling, og dette opnaar man dels ved at bringe Delen i et saadant Leie, at Saarenderne kan nærmes hinanden, dels ved at holde disse sammen. Dette sidste sker ved Strimler af Hefteplaster, der lægges tværs over Saaret, enten lidt fra hverandre, for at Materien kan flyde ud imellem dem, eller de klippes smallest der, hvor de anbringes lige over Saaret. Ovenover disse Strimler kan man lægge et Lag Charpi, som man holder fast til Stedet ved flere Strimler Plaster. — Har man ikke Plaster ved Haanden kan man foreløbig hjælpe sig med et Baand, et i Trekant sammenlagt Tørklæde e. d., der bindes over Delen. — Naar der hænger en Lap ved Saaret, maa denne nøiagtig passe til Saarrandene.

Da den første Forbinding væsenlig bidrager til Saarets hurtigere eller langsommere Helbredelse, maa den anlægges med Omhyggelighed og helst af en øvet Haand. Ofte heler da Saaret uden nogen Forbolning og Betændelse, og Forbindelsen kan da ligge i flere Dage. Forbolner (suppurerer) derimod Saaret, maa Forbindingen skiftes. — Er Saaret meget gabende eller i Dele, hvor Randene vanskelig kan holdes sammen paa Grund af Delenes Bevægelighed, og hvor det er vigtigt at undgaa vanzirende Ar, f. Ex. i Ansigtet, er det ofte nødvendigt med nogle Sting at sy Saaret sammen. — Før enhver Forbinding er det nødvendigt, at Saaret først godt udvaskes med koldt Vand og renses for Smuds, styrknet Blod og fremmede Legemer. Disse f. Ex. Splinter, Glasskaar, Torne osv. maa udtages med Forsigtighed, saa at de ikke brække, ved Hjælp af en Tang eller med Neglene.

En anden Følge af Saar er Blødningen. I Almindelighed standser Blødningen af sig selv, idet Blodet ved at udsættes for Luften styrkner og tilstopper Aabningen i Blodkarrene; ialfald standser den i Reglen let ved kolde Omslag eller ved andre Midler, som vi har omtalt under "Forblødning". Naar større Blodkar er beskadigede, gaar man frem som vi har omtalt under "Aare", indtil Lægehjælp kan faaes. — Saalænge Blødningen vedvarer, kan det ikke hjælpe at an-

bringe Hefteplaster, da dette snart af Blodet vil opløses og skylles bort.

Ubetydelige Saar med ringe Blødning kan man pensle med Kollodium eller bedække med et tyndt Lag Charpi, dyppet deri.

Seneknude. De saakaldte Seneknuder eller Overben opstaar hyppigt ved Leddene, og har deres Sæde under den Hinde, der overalt beklæder Senerne. Efter foregaaende udvortes Vold og Tryk, efter stærk Bøining eller Udstrækning kan nemlig ansamles en Væske under Senehuden, der danner en Svulst eller Knude, der i Begyndelsen ikke hindrer Bevægeligheden, men senere, naar den voxer, kan være til stor Hinder, men er uden Smerter. Hyppigst træffer man den paa Ryggen af Haandledet og paa Foden. Svulsten har tynde Vægge og indeholder en geleeagtig Væske. — I Begyndelsen kan man haabe at kunne fordele den ved Indgnidninger af Opodeldok, Kamferolie eller deslige, samt ved et jevnt Tryk af en haard Gjenstand, der holdes fast imod Knuden ved Hjælp af et Bind. Lykkes det ikke, kan man lade Lægen aabne Svulsten, eller søge at knuse den ved et stærkt, pludseligt Tryk, enten med Tommelfingeren eller ved at lægge Haanden paa et Bord, og anbringe en flad og haard Gjenstand over Knuden og anvende Trykket paa denne. Svulsten brister da oftest let; den indeholdte Væske udgydes i Bindevævet og fordeles i kort Tid ved Indgnidninger.

Skarlagensfeber, forekommer epidemisk og kjendes paa, at Udslettet er udbredt og rødt som Ribssaft, ikke som Mæslinger i smaa Pletter, i Begyndelsen paa Halsen og Brystet, senere i Ansigtet og over hele Kroppen, saa at Patienten er "skarlagenrød". Huden er brændende varm, Feberen heftig, og dermed er forbunden Halspine af de opsvulmede Mandler. — Sygdommen er meget smitsom under Afskallingen, og angriber mest Børn, sjelden oftere end engang.

Saasnart man faar Mistanke om Sygdommen, lader man Patienten komme i Seng, og ofte er Sengevarmen alene

tilstrækkelig til at kalde Udslettet frem. Dog maa man ikke holde Patienten i en altfor varm Seng, heller ikke lade Soveværelset være altfor varmt. Imod den tilstedeværende Halspine kan man indtil videre anvende Gurglevand af Eddike og Vand. Altfor varme Drikke maa man helst undgaa; langt hellere give Patienten rigelig koldt Vand og overlade Resten til Lægen. — Naar Feberen er forbi og Afskallingen i Gang, kan Patienten komme op, men han maa undgaa enhver Leilighed til Forkjølelse, ved aabne Vinduer og Sidden ved Vinduer. Indtræder nogen Svulst i denne Tid i Ansigtet, især under Dinene eller i Halskjertlerne eller andetsteds, maa han strax bringes i Seng og kan da drikke noget Varmt, indtil Lægen kommer. — Før 6 Uger efter Sygdommens Udbrud, kan den Syge i Reglen ikke tænke paa at komme ud.

Skindød. Det Første, man har at gjøre, for at bringe en af Gasarter Bedøvet tillive, er at bringe ham i frisk Luft, lægge Hovedet høit, løsne alle Baand og Klæder, overgyde ham med koldt Vand især over Hovedet, stænke koldt Vand i Hjertekulen. Man holder ham Salmiakspiritus for Næsen eller hvad andet stærkt Lugtende, man har ved Haanden; børste Hænder og Fodsaaler, indgnider hele Legemet med Flonel med Eddike, Brændevin o. d., med Lærred og Halm. — Oplivelsesforsøgene maa fortsættes i flere Timer. Livet vender tilbage med en ringe Vibreren om Læberne, en svag Hjertebanken, ofte med Suk, Gaben, lette Krampetrækninger, Brækninger; men fordi Aandedrættet vender tilbage, er derfor ikke altid Livet frelst. Indtil videre lægger man Patienten i en varm Seng, giver ham en let sveddrivende The og Sennepskager paa Læggene.

Skjørbug, Scorbut, yttrer sig i Begyndelsen med Mathed og almindelig Kraftløshed, nedslaaet Humør og Blegħed, og derefter kommer to karakteristiske Kjendetegn, nemlig svullent Tandkjød med Blødninger og ildelugtende Aande, og blaarøde Pletter paa forskjellige Steder af Legemet, fremkaldte ved Udsivning af Blod under Huden.

Helbredelse opnaaes kun ved forandrede Livsforhold, forbedret Luft og forandret Kost, Plantekost, hvis Aarsagen har været for mange Kjødspiser og omvendt, bedre Boliger, Adspredelse, Lys osv., Citroner, Appelsiner, al Slags Gemyse, især Surkaal, Salat, Peberrod, Reddiker, Øl, Malt, godt Vand, Mælk.

Skurv er et Udslet paa den behaarede Del af Hovedet, der begynder med Svie og Kløe, hvorefter dannes Materieblegner, der udsveder en ildelugtende Væske, som danner Skorper og sammenklæber Haarene.

Behandlingen bestaar i at afklippe Haarene og i Renlighed. Hovedet vaskes med Havresuppe eller bedækkes med Havregrødsomslag; naar Skorperne falder af, vaskes med Sæbevand. — Ofte er den uhelbredelig. — Tidligere bedækkede man Hovedet med Strimler af Begplaster, som man afrev med Hud og Haar. Det var dette man kaldte, "at springe fra Beghætten".

Snue, kfr. Forkjølelse.

Solstik. Ved at udsætte det blottede Hoved i lang Tid for Solens Straaler, opstaar Hovedpine med Feber, Rosen, og i høiere Grad Vildelse, Krampe og alle Symptomer paa Hjernebetændelse. Patienten maa strax bades eller overgydes med koldt Vand paa Hovedet, over Hals og Bryst, lægges i Is, i Almindelighed aarelades eller have Igler i Tindingerne, i Forhold til Tilfældenes Heftighed, og overhovedet behandles Solstik som Hjernebetændelse.

Sommersyge, kfr. Diarrhoe.

Stensygdomme. Aarsagerne til Stendannelsen i Blæren eller i Nyren ligger i Urinens forandrede chemiske Forhold. Ofte er Sygdommen arvelig, og ofte maa vi tilskrive hygieniske og diætetiske Forhold en stor Indflydelse. I kolde og fugtige Lande findes Stensygdomme langt hyppigere end i de varme Lande, men Grunden dertil er maaske ikke saa meget Klimaet som den forskjellige Levemaade. Kjødspiser nemlig,

som især nydes i de kolde og fugtige Lande, gjør Urinen rigere paa Urinsyre, medens Plantespiser gjør den fattigere derpaa og samtidig forøger dens Kvantitet. Derfor bidrager overdreven Nydelse af Kjødspiser til Stendannelsen, ligesom ogsaa ufordøielige Melspiser, altfor mange stærke Vine og Likører, især Rhinskvin, slet Øl osv., overhovedet en altfor luxuriøs og magelig Levemaade. Hvor man træffer Sten, kan man være temmelig vis paa, at den bestaar af Urinsyre, hvis Patientens Kost har været animalsk, hvorimod den hos dem, der næsten har levet udelukkende af Plantekost, snarere vil være af fosforsurt Kalk o. L.

Hvad Behandlingen angaar, da gjælder det at opløse Stenen, og hvis dette ikke lykkes da at skaffe den bort. For at kunne opløse den, er det nødvendigt at kjende Stenens Bestanddele, og dette erfares ved at undersøge dels Urinen, der vil vise, om den er altfor sur eller altfor alkalisk, dels enkelte løsnede og udskyllede Stykker. Den Levemaade, der har havt Indflydelse paa Stendannelsen, maa forandres. En altfor animalsk Kost afløses af mere Plantekost; altfor mange Kjødspiser, især røgede og saltede, sure Vine, surt Øl og overhovedet alt surt undgaaes; eller de ufordøielige Melspiser forbydes. Dertil sørger man for Bevægelse og daglig Stolgang, og forsømmer ikke Hudens Pleie. En tilstedeværende forstyrret Fordøielse søges hævet.

Har man Vished om urinsure Sten, gives Patienten Alkalier for at mætte Syren, saasom kulsurt Natron, Magnesia, Kridt, Kalkvand, Sodavand osv.; finder man for megen Alkalesscents, kulsure eller fosforsure Salte, bruge Patienten Syrer, især Saltsyre, Citronsyre o. a. — Man har ogsaa forsøgt at opløse Stenen ved Indsprøitninger i Blæren fra Urinrøret.

Lykkes det ikke at forebygge den videre Stendannelse, maa man søge at skaffe den bort enten ved at udtrække Stenen igjennem Urinrøret, eller ved at knuse den inde i Blæren ved egne dertil indrettede Instrumenter, eller ved det saakaldte

Stensnit, hvorved man gjennemskjærer Blæren, og bringer Stenen ud gjennem denne Aabning.

Imod **Nyresten** anvendes samme Behandling og følges samme Diæt som imod Nyregrus. De heftige Tilfælde, som de kan medføre, søger man at mildne ved Igler eller Blodkopper over Lænderne, hvis der er Tegn til Betændelse, varme Omslag, og varme Bade. Ved at drikke større Kvantiteter af milde Drikke, Havresuppe, Mælk eller Vand, bidrager man til at befordre Stenens Passage ud i Urinlederen, og hvis den her bliver siddende og volder Smerte, bruger man ogsaa derimod varme Bade og desuden almindelige Klysterer.

Sukkersyge, **Sukker-Urin**, Diabetes, karakteriserer sig ved en usædvanlig rigelig Afsondring af Urin, der kun indeholder lidt Urinsyre, men derimod et sukkeragtigt Stof. Mængden af Urinen kan stige indtil en halv Snes Kvart daglig, ialfald mere end der drikkes, og af det sukkeragtige Stof kan findes indtil flere Duncer i en Kvart.

Behandlingen maa overlades en Læge, og det er nødvendigt, at den Syge strengt følger den foreskrevne Diæt. Denne gaar oftest ud paa at undgaa Alt, der kan forvandles til Sukker. Derfor er forbudt alt Sukker, alle Melspiser, Brød af enhver Slags, Poteter, Roer, Kaal, Bønner og al Frugt, og af Drikkevarer Øl og tildels Mælk. — Tilladt er alt Kjød, Æg, Ost, Smør, Fløde, af Drikke The, Kaffe, Chokolade uden Sukker. — Mineralske Vande er at anbefale.

Svangerskab kaldes den Periode, der forløber fra Undfangelsen indtil Fosterets Forbindelse med Livmoderen ophører, hvilket er et Tidsrum af 40 Uger eller 280 Dage. Kjendetegnene paa Svangerskabet er i Begyndelsen temmelig usikre, og kun ved Undersøgelse af Fødselsdelene kommer man til nogenlunde Visshed. De almindeligste Tegn er: Ildebefindende, den maanedlige Renselse ophører, Brysterne forandres ofte allerede i Svangerskabets anden Maaned, Underlivet tager til i Omfang, men først fra den tredie Maaned og

derefter, fra neden opad, hvilket sjeldnere er Tilfældet med andre Sygdomme i Underlivet, som Vattersot, Trommesyge o. a. — Navlen forandrer sin Form efter Underlivets Udspiling; fra den sjette Maaned begynder den at udslettes, og i den ottende Maaned er den ganske glat. Huden forandrer sig ofte, idet Koner ofte faar regelmæssigt under hvert Svangerskab gulbrune Pletter i Ansigtet, især paa Panden og over Næsen.

Alle disse Tegn er dog upaalidelige og maa først bekræftes ved Undersøgelser, der dog i de første Maaneder heller ikke altid er aldeles tilforladelige. Et sikkert Tegn er Fosterets Bevægelse, der kan føles, naar Halvdelen af Svangerskabet er forløben, i 20de Uge, som korte Stød hyppigst i høire Side af Underlivet. Det sikreste Tegn er, naar man med Øret eller Stethoscopet kan høre Fosterets Hjerteslag. Dette kan efter den 24de Uge høres, saalænge Fosteret er ilive, mellem Navlen og Lysken, hyppigst paa Underlivets venstre Side, og lyder som et Uhrs Dikken.

Da det gjelder Fosterets Liv og fremtidige Helbred og tillige Fødselens naturlige Fremgang, at Svangerskabet forløber naturligt, er det Konens Pligt at indrette hele sit Liv og Levemaade under Svangerskabet saaledes, at det ikke forstyrres. Hvis hendes Levemaade tidligere har været regelmæssig og fornuftig, maa hun ikke forandre den.

Hendes Klædedragt maa ikke trykke, hendes Beskjæftigelse ikke være for anstrængende, hun maa undgaa Sindsbevægelser, bruge Bade.

Naar Fosteret opholder sig i Livmoderen, kaldes det et naturligt Svangerskab. Men der existerer ogsaa, skjønbt yderst sjeldent, Svangerskab udenfor Livmoderen, det er det unaturlige. Af en eller anden Grund naaer Ægget nemlig ikke Livmoderen, men forbliver i Æggelederen eller falder ud i Underlivet, hvor det fæster sig, og paa disse Steder udvikles det. Ved et saadant Svangerskab dør i Reglen Fosteret i de første Maaneder, naar det er i Æggelederen, men i Underlivet kan det fuldt udvikles, men dets Fødsel er livsfarligt

baade for det og for Moderen ved den nødvendige Operation.

Med Hensyn til kortere eller længere Svangerskab, til Fosterets Udvikling og Andet, der hermed staar i Forbindelse, henviser vi til: Abort, Fødsel og Diegivning.

Svindsot, Phthisis, kaldes enhver tærende Sygdom, der er forbunden med Forbolning eller foregaaende Betændelse i et af Legemets indvendige Organer, med Afmagring, Afkræftelse og en eiendommelig hektisk Feber. Svindsot kan saaledes stamme fra Maven og Tarmkanalen, Leveren, Nyren, Luftrøret osv., men i Almindelighed mener man Lungesvindsot.

Lungesvindsoten har sin Grund i en Forbolning af Lungerne, og denne opstaar enten efter foregaaende Betændelse af Lungevævet eller Luftrørforgreningens Slimhinde, naar det ikke lykkes at fordele den, eller efter Betændelse i de saakaldte Lungekjertler, Tuberkler, og denne sidste, Tuberkelsvindsoten, der er den hyppigste, har vi her navnlig for Øie. — Sygdommen yttrer sig ved Smerter i Brystet, (dog ikke altid), enten trykkende eller stikkende gjennem Brystet ud i Ryggen; Kortaandethed efter Bevægelser, Løben, Stigen op ad Trapper, ved at tale meget, ved at ligge paa Siderne; — Hoste, der i Begyndelsen er kort og tør om Aftenen og forhindrende Søvnen, og om Morgenen forbunden med slimet Opspytning uden Lindring, undertiden blandet med Blod. — Febertilfælde kommer ofte til, men agtes i Reglen for ringe, med en begrændset Rødme paa Kinden, og medførende Afmattelse og Afmagring.

Senere bliver Feberen især om Aftenen heftigere, med Nattesved, brændende Hede i Hænderne, og antager efterhaanden alle Tegn paa en hektisk Feber. Hosten bliver hyppigere, Opspytningen bliver rigeligere, tykkere med gulagtige eller graalige Klatter, senere ildelugtende, blandet med Blod og Materie. Hosten tager til ved enhver Bevægelse, ligesom Kortaandetheden. Patienten bliver magrere og magrere, Øinene ligger dybt i Hovedet, Huden bliver bleg og gusten; Kræfterne tager mere og mere af; Appetiten og Fordøielsen, der i lang Tid vedblev at være i Orden, forstyrres nu ogsaa;

der indfinder sig Diarrhoer, Trødske, Tørhed i Munden. Sygdommens sidste Periode er en fuldkommen Udtæring og Kraftløshed, Feberen hører op, Fødderne svulme, Opspytningen kan ikke komme istand, ofte uvilkaarlig Afgang af Exkrementer. Under alt dette pleier Patientens Sindsstemning at være god. I Begyndelsen kan han vel være lunefuld, ømfindtlig og vanskelig, men besynderlig nok fatter han mere og mere Haab, jo længere Sygdommen skrider frem, og om end alle Forbud paa Dødens Nærmelse er tilstede, er han dog ofte sangvinsk og lægger Planer for sin Fremtid.

Spiren til denne Sygdom, der er en af de farligste og mest ødelæggende, ligger i sygelige Produkter, der dannes i Lungerne og kaldes Tuberkler.

Aarsagerne til Tuberkeldannelsen maa søges i forskjellige Betingelser. — Sygdommen er arvelig. — En egen legemlig Disposition til den findes hos kjertelsyge, blonde, zarte og fintbyggede Personer, med smalt og fladt Bryst, især indsunket under Kravebenet, fremragende Skulderblade. Naar en saadan Person let forkjøles og faar Hoste, der vanskelig helbredes, Kortaandethed, bliver rød i Kinderne, bliver mager, da vækker det Mistanke, især naar han tillige spytter Blod eller har brystsvage Forældre. (Stethoscopien giver Lægen Vished). Af hygieniske Forhold maa især nævnes kold og fugtig Luft; derfor er Brystsyge hyppigere i de nordlige Lande; endvidere utilstrækkelig Kost, uren Luft og smudsige Boliger, overhovedet de samme Aarsager, der foranlediger Kjertelsygen, der staar i nær Forbindelse med Tuberkeldannelsen.

Sygdommens Forløb er meget forskjellig. Undertiden bryder den pludselig frem og kan ende med Døden inden 1 eller 2 Maaneder; det er den saakaldte "galopperende Svindsot", i hvilket Tilfælde man maa antage, at Tuberklerne længe har været skjulte tilstede. Eller den kan vare i flere Aar. Ofte staar Sygdommen ligesom stille endog i nogle Aar. — Destoværre er Døden den sandsynligste Følge, naar Tuberklerne først er begyndte at modnes; men man har dog Exempler paa Helbredelse selv i denne Periode af Sygdommen.

Tuberklerne danner da faste, kalkagtige Stoffer, istedetfor at gaa over i Forbolning.

Hvad Behandlingen angaar, gjælder det fornemlig ved hygieniske og diætetiske Forholdsregler at forebygge Tuberklernes Udvikling, og dobbelt vigtigt bliver det, naar man har Mistanke om Disposition til Sygdommen. Kan Luften, hvori Vedkommende opholder sig, forandres, da maa det ske; den raa fugtige Luft ombyttes med en mildere og varmere, og man undgaar Blæst, der angriber Lungerne, og de øvrige omtalte Betingelser for Sygdommens Udvikling.

Med Hensyn til Klima og Temperatur, er det vigtigt, at den Syge opholder sig i ensartet Temperatur. Colorado og det vestlige Kansas, Californien, og af fremmede Steder Øen Madeira, Syd Frankrig og det nordlige Afrika anbefales.

De almindeligste Midler mod Sygdommens Udvikling bestaar enten af nærende og milde Stoffer, der tillige kan befordre Slimens Opspytning og formindske Lungernes Irritation, f. Ex. Levertran o. a., undertiden en Mælkekur, eller udvendige, afledende Midler. — En egen Kur er at lade Patienten gjøre dybe Indaandinger, enten blot af Luft (Lungegymnastik) eller af forskjellige Dampe, som af Humle, Kamomilleblomster, Tjære, Helvedssten o. a., ved Hjælp af dertil indrettede Apparater, hvorved Lungerne udvides og vinder Styrke eller Tuberklerne bortætses.

Strubesvindsot, Strubetæring, pleier at følge med Lungesvindsoten eller at gaa forud for denne, eller er i sjeldne Tilfælde tilstede, uden at Lungerne er eller bliver angrebne. Her findes Tuberkler og Raadsaar i Luftrøret og Struben, der udvikles af samme Aarsager og har samme Forløb og Udfald som i Lungesvindsoten, men Tegnene paa den er noget forskjellige, og Forløbet i Reglen noget langsommere. Patienten føler nemlig en Stikken og Kildren i Halsen; ved udvendigt Tryk og undertiden ved Synkning er den forreste Del af Halsen ømfindtlig; Hosten er kort og tør, med en slimet, senere blodig og materieagtig Opspytning, der er ildelugtende; man hører, at Hosten ikke kommer fra Lungerne,

men fra Irritationen af Luftrøret; Stemmen bliver hæs og klangløs, senere næsten uhørlig paa Grund af den rigelige Affondring fra Luftrørets Slimhinde og dennes sygelige Tilstand. Den almindelige Behandling er den samme som af Lungesvindsot. — Den lokale Anvendelse af forskjellige Douchebade paa Luftrørets Slimhinde er i de senere Aar meget anvendt og ofte med Held.

Søvnløshed hæves ofte ved en frugal Diæt, passende Fordeling af Arbeide og Hvile, ved Sindsro, fjern fra al Larm, ved god og frisk Luft i Soveværelset og en passende Temperatur, ved et hensigtsmæssigt Sovested osv. Mange, især fuldblodige Personer, har Nytte af ved Sengetid at drikke koldt Vand eller et Glas Sukkervand og at undgaa The og rigelige Aftensmaaltider, og tilraadeligt er det at beskjæftige Tankerne i ensidig Retning om ligegyldige Ting, f. Ex. ved at tælle, eller at læse uinteressante Bøger. Har man først overvundet Søvnigheden paa den sædvanlige Tid, falder vi som bekjendt senere vanskelig i Søvn; vi har derved overanstrengt Hjernen og Nervesystemet.

At ville fremkalde Søvnen ved narkotiske Midler, almindeligst ved Opium eller Spirituosa, har altid en skadelig Følge og gjentager man saadanne Experimenter, ødelægges Helbredet.

Tandbyld er en Byld, der opstaar i Tandkjødet, forbunden med ofte meget heftige Smerter, Hede, Spænding og Svulst. Hvad Behandlingen angaar, søger man at befordre dens Modenhed ved varmt Havregrødsomslag udenpaa Kinden og ved at holde i Munden varm Havresuppe eller Melk skjænket paa Kamomilleblomster eller Hyldeblomster. Et godt Husmiddel imod smaa Tandbylder er en flækket Figen, kogt i Melk. Naar man tydelig føler en Ansamling i Bylden, maa den aabnes ved et Stik eller et Indsnit, hvorefter Svulsten og Smerten taber sig.

Naar ofte paa samme Sted viser sig en Tandbyld, er sædvanlig den nærmeste Tand ømfindtlig, og det bør da ikke

forsømmes at lade denne trække ud, da Grunden rimeligvis ligger i Tandens Rod.

Tandpine er af meget forskjellig Natur. Hyppigst hidrøre Smerterne fra det, man kalder en "ormædt Tand", det vil sige en Tand, hvori er Benedder. Det radikale Middel er at udtrække Tanden, hvorved Nerven overrives, eller at lade den plombere, udfylde, men man griber dog sjelden til dette Middel, før man har forsøgt at dulme Smerterne ved andre Midler. Saadanne Midler er Nellikeolie, Kreosot, Opiumsdraaber, Kloroform o. fl., hvilke paa Bomuld indbringes i den hule Tand, eller man gnider Tandkjødet med Kloroform, eller holder en Snes Opiumsdraaber i en Theskefuld lunkent Vand i Munden, eller bringer en Pille af Opium ind i Munden. Alle disse Midler skal bedøve Nerven.

Ligesaa ofte er Tandpinen aldeles rheumatisk; den er da oftest tilstede i flere Tænder og skifter Plads, ofte i Forbindelse med en "ormstukken" Tand, hvorfra den da sædvanlig begynder. I saadanne Tilfælde vil Varme oftest hjælpe, om end Smerterne synes i første Øieblik at forværres; f. Ex. varm Melk med Kamomilleblomster eller Hyldeblomster, Kognak, Kamferdraaber til Indgnidning, og undertiden vil spanske Fluer bag Ørerne, paa Armen eller i Nakken kunne gavne, ligesom ogsaa en Krydderpose eller Vat, gjennemvarmet Flonel o. d. om Kinden.

Tandskifte begynder i Reglen i det sjette Aar. Under dette maa man være opmærksom paa Barnets Gummer, da den nye Tand ofte istedetfor at skyde den gamle (Melketand) op, voxer foran eller bagved den og derved faaer en skjæv Stilling i Munden. Melketanden maa da udtrækkes for at gjøre Plads, og, naar det sker itide, faaer den nye Tand nok sin naturlige Plads. De løse Melketænder behøver ikke at udtrækkes, før den nye Tand viser sig.

Tarmbetændelse kjendes paa heftige Smerter enten paa et enkelt Sted eller over hele Underlivet, der forøges ved Be-

vægelse, Tryk, dybt Aandedræt, Hoste o. d.; Underlivet er udspændt, Forstoppelse eller Diarrhoe, grønne Brækninger, stærk Tørst, kolde Extremiteter, Ængstelse, hidsig Feber. Den opstaar oftest efter Forkjølelser og Forgiftninger, efter indeklemt Brok og Tarmslyng, forbindes let med Betændelse i Bughinden og kan ikke undvære Lægehjælp. Det er en farlig Sygdom, der hurtig kan ende med Døden, og efterlader en langvarig Rekonvalescents. Før Lægehjælp kan faaes, kan anvendes Igler og varme Havregrødsomslag, og rigelig Nydelse af koldt Vand eller Is.

Tarmslyng kaldes den Tilstand, hvor et Parti af Tarmen skyder sig ind i en af Slyngningerne og sammentrykkes, eller hvor en Tarm skyder sig ind i en anden, eller overhovedet hvor en Tarm sammentrykkes, saa at Fødemidlerne ikke kunne passere videre. Følgen deraf er en haardnakket Forstoppelse, Betændelse med heftige Smerter baade i Tarmene og Bughinden, Brækning af Alt, hvad der nydes, tilsidst Opkastning af Exkrementer (Miserere). Skaffes ikke Passagen fri, udbreder Betændelsen sig; der opstaar Koldbrand, Saar paa Tarmene og Død. Aarsagen til en saadan livsfarlig Tilstand er ofte Overfyldning af Maven især af ufordøielige Ting, eller Ansamling af forhærdede Exkrementer eller f. Ex. Svedskestene, eller Sygdomme i Tarmene, der har bevirket en Forsnevring. Behandlingen maa naturligvis overlades en Læge.

Trødske er en almindelig Sygdom hos Børn i deres Levealders 3 første Maaneder, oftest efter Diætfeil i Barnets eller Ammens Levemaade, og af Mangel paa Renlighed med Patteflasker, Sut o. s. v., saa at Melken eller andre Fødemidler er blevne sure; endvidere naar Barnet opholder sig i slet Luft, i uren Seng og mangler den behørige Pleie, almindelig i Pleiehuse og Fattigstiftelser. I Almindelighed er Barnet, før Trødsken udbryder, uroligt og gnavent, afmagrer lidt, Maven er i Uorden og Tungen hvid og tør. Paa Tungen viser sig snart hvide Pletter, der bliver

efterhaanden større og ligner sammenløben Mælk eller Skimmel; borttages Pletterne, der sidder temmelig fast, er Tungen nedenunder rød. Den kan udbrede sig i Munden, Svælget og over hele Spisekanalen. Afføringen er sædvanlig grøn, ildelugtende og blandet med hvide Klumper, der ligner Osteklumper eller hakkede Æg.

Hvad Behandlingen angaaer, da maa man ved Renlighed, passende Diæt, en god Amme, frisk Luft etc. søge at forebygge den. Er Trødsken allerede tilstede, maa man foruden ovennævnte diætetiske Midler aftørre Tungen med rent Linned, vel afvadske Brystvorten, før Barnet lægges til, give Afføringsmidler af Barnepulver eller amerikansk Olie, samt pensle Tungen og de Steder i Munden, hvor Trødsken findes, med en eller anden Saft, almindeligst Morbærsaft, eller med den sædvanlige Trødskesaft, der bestaar af Borax og Honning.

Tyfus. Det er vanskeligt at give et Billede af tyfoid Feber, da den optræder under saa utallige Former og i sit Forløb er underkastet aldeles uventede Forandringer. Ingen Sygdom er maaske saa forskjellig i sin Fremtræden og Forløb, og oftest er det umuligt at forudsige dens Udfald.

Hvad Behandlingen angaar maa den overlades en Læge. Vi vil kun gjøre opmærksom paa, at maaske i ingen Sygdom er en god Sygepleie saa nødvendig som i denne. En paalidelig og erfaren Sygevogterske er af ligesaa meget Værd som Lægen, og naar denne maa undvære hin, har han tabt et af sine bedste Midler mod Sygdommen. Den Tyfussyge trænger uafbrudt til Hjælp og kræver Paapassenhed. At holde Hovedet koldt ved Omslag, Is o. d., og Fødderne varme med Surdeig, varmt Sand, at aftage i rette Tid Sennepskager, at pusle den Syge og indrette hans Leie bekvemt, at holde Sengeklæderne rene, at udlufte Stuen og vedligeholde frisk Luft, at holde Støi borte fra den Syge o. s. v. Alt dette er Noget, som kun den kan overkomme, der er meget paapassende.

Om Sygdommens Smitsomhed kan der næppe være Tvivl, fornemlig naar Tyfus hersker epidemisk, da Luften saa er mere svangret med Smittestof. Derfor maa den Syges Sengklæder og hvad han iøvrigt har været i Berørelse med, desinficeres, hans Udtømmelser hurtig bringes bort, og Sygeværelset efter Helbredelsen godt udluftes, før det atter bruges

Vattersot er en naturlig Ansamling af en vandagtig Vædske i Legemets Hulheder eller i Bindevævet. En Art Hudvattersot har vi omtalt under "hovne Fødder", og Brystvattersot under "Brystsygdomme". Her vil vi endnu omtale Hjernevattersot og Bugvattersot.

De almindelige Aarsager er Forkjølelser, Ophold i fugtig Luft og i fugtige Boliger, jevnlige Kongestioner af Blod, der fremkalder en betændelsesartig Tilstand, undertrykte og tilbagedrevne Hudsygdomme, Rosen, Hudfeber (Skarlagensfeber), — Fodsved, standset Urinafsondring.

Sygdommen kjendes let, hvor Syn og Følelse kan lede os, ved den hurtige eller lidt efter lidt opstaaede Svulst, der i Huden er deigagtig at føle paa (kfr. "hovne Fødder"), og i Hulhederne udspiler disse, og hvor man undertiden kan føle Vandets Bevægelser. Desuden lider naturligvis de forskjellige Organer ved Trykket af Vandansamlingen og forstyrres i deres Funktion, saaledes Aandedrættet ved Brystvattersot, Fordøielsen ved Bugvattersot o. s. v. Udfaldet er vanskelig at bestemme, og Sygdommen oftest vanskelig at helbrede. Er den opstaaet pludselig efter foregaaende Betændelse, helbredes den lettere, men er den en Følge af en Svækkelsestilstand eller begrundet i en uforsigtig Levemaade, vanskeligere.

Hjernevattersoten. "Vand i Hovedet" er en Følge af Betændelse i Hjernens Hinder, der ender med en Udsvedning i Hjernens Hulheder eller under dens Hinder, det er en farlig og ofte dødelig Sygdom.

Ved Bugvattersot (det der almindeligst forstaaes ved "Vattersot") er det ansamlede Vand enten udbredt i Underli-

vets Hulheder eller i enkelte Sække. Lidt efter lidt tager Underlivet til i Omfang, først i den nederste Del og senere overalt; man kan føle Vandets Bølgen ved at lægge en Haand paa hver Side af Underlivet; dertil kommer alle de Forstyrrelser, der maa følge af Tryk baade paa Underlivets og Brystets Organer; sædvanlig er Fødderne og Benene hovne. Urinens Afsondring er formindsket og Urinen plumret. Leiet, Gangen, enhver Bevægelse er besværlig. Ofte stadig Tørst. Det ansamlede Vands Mængde kan beløbe sig indtil 40 Potter. Naar Vandet er ansamlet i Sække, det vil sige i naturligt dannede Hulheder i Cellevævet, da er Ansamlingen begrændset.

Hvad Behandlingen angaaer, gjælder det naturligvis at skaffe Vandet bort. Dette sker enten ved indvendige Midler eller ved Operation. Naturen kan undertiden helbrede eller idetmindste for en Tid hæve Sygdommen ved en rigelig Udtømmelse gjennem Huden ved Sved, gjennem Nyrerne i Urinen, eller gjennem Tarmkanalen ved Diarrhoe. Dette søger man at efterligne ved Medikamenter og ved at følge Naturens Vink, ved efter Omstændighederne at give afførende, urindrivende eller sveddrivende Midler. Oftest søger man at virke paa Urinen, der, naar den bliver kritisk, bliver klar og rigelig. Dertil bidrager ogsaa Diæten meget, hvilken Lægen maa bestemme.

Den svækkede Konstitution styrker man; er Hudens Virksomhed forstyrret, søger man at gjenoprette denne; er Blodblandingen abnorm, søger man at forbedre den; er organiske Feil i et eller andet Organ tilstede, behandles disse; tilstedeværende Svulster, Tryk o. d. søger man at fjerne — kort sagt, man søger at hæve Aarsagen, at gjengive det Organ, hvis Rolle de indvendige Organer har overtaget, dets Funktion. Naar Tilfældene tager til og man ikke ved Medikamenter er istand til at formindske Vandsamlingen, kan man kun lindre Patientens Lidelser ved en simpel og let Operation, hvorved Vandet udtømmes. Denne Lindring er desværre ofte kun kortvarig, og maa oftere gjentages med stedse kortere

Mellemrum. Den specielle Behandling imod de forskjellige Arter af Vattersot kan vi ikke omtale. Lægehjælp er altid nødvendig.

Vorter er Udvæxter i Huden, af forskjellig Form og Størrelse, snart siddende som paa en Stilk, snart furede og tykke, mørkere end Huden, uømfindtlige, snart overfladiske paa Huden, snart med dybere Rødder. Enten forsvinder de af sig selv eller maa borttages. Dette sker enten ved at afbinde dem, naar de har en tynd Stilk, eller ved at ætse eller bortskjære dem. Man kan ætse dem bort med Helvedsten, Skedevand, Spanskfluedraaber o. d.

Øiets Sygdomme. Øiets forskjellige Dele er let udsat for Betændelse. Randene af Øienlaagene kan saaledes være røde og opsvulmede, afsondre Slim, klistre sammen om Morgenen og overtrækkes med en Skorpe især hos Kjertelsyge. Flittig Vasken med koldt Vand eller lunkent Thevand er det bedste Middel derimod; er Kjertelsygdom Grunden, da vil Ondet hæves, naar denne helbredes. Mod Betændelser af Bindehuden kan foruden Badning anvendes spanske Fluer bag Ørene og et Øienvand af Kvædeslim og Rosenvand. Er Betændelsen stærk, bruges 2 a 3 Igler tæt over den udvendige Øienkrog. Hornhinden bliver ved Betændelse mat og graalig, og der kan danne sig Saar paa den. Sygdommen fordrer en Læges Behandling; Igler vil almindeligvis være fornødne. Med Regnbuehindens Betændelse følger en heftig, stikkende eller borende Smerte i Øiet selv og dets omgivende Dele, samt ofte Feber og Søvnløshed. Ogsaa denne Betændelse er for farlig at behandle uden Læge.

Den graa Stær er en Fordunkling af Lindsen, graalighvid, marmoreret eller stribet, der efterhaanden kan opdages i Øiets Dybde bag Pupillen. Synet bliver mer og mer taaget, indtil kun Forskjellen mellem Lys og Mørke kan adskilles. Den graa Stær er oftest helbredelig, men kun ved en

Operation, hvorved Lindsen borttages. Den sorte Stær er en Lamhed i Nethinden, ɔ: Synsnervens Udbredning i Øiet. Patienten ser først utydeligt, ofte kun det Halve af en Gjenstand, ofte dobbelt, og ofte med sorte Pletter eller Funker for Øinene. Behandlingen gaar ud paa at styrke Nerven og hæve Aarsagen, der ligger i Overanstrængelse, slet Diæt, langvarigt Ophold i Mørke eller Beskjæftigelse i daarligt Lys, Hjernebetændelser, Hjernevattersot, Hysteri, Udsvævelser, narkotiske Gifte, undertrykt Menstruation eller Hudsygdomme.

Nyfødtes Øienbetændelse kræver hurtig Behandling. Den begynder med Rødme i Øielaagene, der snart svulmer op; hele Bindehinden betændes, baade paa Øielaagene og Øieæblet; der afsondres Slim, der hurtig bliver Materie; hver Gang Øiet aabnes, flyder Materie ud, og i faa Dage kan Øiet og Synet være tabte. Aarsagerne til den er ofte slet Pleie, især Forkjølelse, Trækvind, Uforsigtighed ved Vaskningen, Urenlighed og slet Luft, og altfor stærkt Lys. Derfor maa Daglyset holdes ude fra Barnekammeret. Saasnart Sygdommen viser sig, maa man strax bedække Øinene med flere Gange sammenlagte Linnedklude, dyppede i koldt Vand eller Blyvand, der idelig skiftes, saasnart de bliver tørre. Er der allerede Udflod af Øiet, maa det hyppig udskylles med lunkent Vand eller Mælk ved Hjælp af en fin Sprøite eller paa anden Maade, eller med Mælk fra Moderens Bryst.

Til Øiensalver bruges gjerne en Pensel. De holder sig i Reglen ikke længe og maa opbevares paa et kjøligt Sted. Af Øienvande, der skal dryppes i Øiet, tager man nogle Draaber i en Theske, lader Patienten lægge Hovedet tilbage og lukke Øinene, hælder Draaberne i den indvendige Øiekrog, lader Patienten blinke med Øinene, hvorved Øienvandet løber ind. Eller man kan bruge en Pensel eller Svamp. Vil man hjælpe sig selv, er en Pensel bedst. Øienspiritusser indgnides over Øienbrynene og maa ikke komme ind i Øiet, eller man benytter Dampene af dem. I dette Tilfælde hælder man

nogle Draaber i Haanden, gnider Hænderne lidt sammen, og holder de hule Hænder for de aabne Øine. Igler maa ikke anbringes paa selve Øielaagene, men i Tindingerne tæt ved Øiet og paa Næsen tæt ved den indvendige Øiekrog.

Ørets Sygdomme. Betændelse i Øret er ikke ualmindelig. Enten er den i Ørebrusken eller i Høregangen eller i Trommehulheden. Naar den er i Høregangen, den udvendige Ørebetændelse, er den forbunden med Krillen, Kløe og Brænden, som om der sad et fremmed Legeme i Øret, hvorfor man er tilbøielig til med Fingeren at bore i Øret, eller Smerterne er heftigere, med Øresusen og Tunghørighed. Høregangen er meget ømfindtlig og svullen, saa at den næsten er lukket. Enten afsondres kun rigeligere, seigt Ørevox, eller der dannes en Byld, Ørebyld, eller der er Udflod enten af Slim eller blodig Materie. Betændelsen varer sædvanlig kun kort Tid, sjælden over 3 Dage. Igler, varme Omslag af Havregrød og Indsprøitninger af lunkent Vand eller Mælk pleier at hæve den.

Betænkeligere er den indvendige Ørebetændelse, i det indre Øre. Den er forbunden med yderst heftige Smerter, der forøges ved enhver Larm, Feber, Hovedpine, Søvnløshed. Hvis Betændelsen ikke fordeles, kan den ansamlede Materie ikke faa Udflod; den spænder og strammer Trommehinden, indtil denne brister, hvorefter Materien flyder ud af Øret; eller den kan angribe Benet, ved Benedder, og bane sig Vei derigjennem udad.

Lykkes det ikke at fordele Betændelsen ved Igler osv., gjelder det at skaffe den ansamlede Materie snarest mulig bort. Patienten maa indaande og holde varme Dampe i Munden, eller gurgle sig med varm Havresuppe eller Kamomillethe.

"Ørepine" er en af de heftigste Smerter, og er enten Følgen af en Ørebetændelse eller Nervesmerte (se Nervesmerte), der hyppigst er af rheumatisk Natur. En mulig Lindring giver Krydderposer eller Omslag med narkotiske Urter.

Indholds-Fortegnelse.

Dansk-engelsk Oversættelse

— af —

de her i Bogen forekommende Benævnelser paa Stoffer, Mineralier, Mediciner etc.

Aarelavning, bleeding.
Agurk, cucumber.
Alant, elecampane.
Alkali, alkali.
Allehaande, allspice.
Alun, alum.
Ammoniak, ammoniac.
Ambra, ambergis.
Amerikansk Olie, Ricinus oil.
Ananas, pineapple.
Armbind, sling.
Arnica, arnica.
Arsenik, arsenic.
Artiskok, artichoke.
Aske, ashes.
Asparges, asparagus.
Bandage, bind.
Beitsning, staining.
Benkul, bone-coal.
Benzoe, benzoin, gum Benjamin.
Bergamotolie, bergamot.
Berlinerblaat, Prussian blue.

Bitter, bitters.
Bitterjord, magnesia.
Bittersalt, Epsom salts.
Blomkaal, cauliflower.
Bly, lead.
Blyglands, galena.
Blyglas, leadglass.
Blyhvidt, white lead.
Blykalk, oxyd of lead.
Blysukker, sugar of lead.
Blyvand, Goulard's extract.
Bomolie, olive oil, sweet oil.
Bomuld, cotton.
Borax, borax.
Brokbaand, truss, suspensory.
Chamillethe, camomile tea.
Charpi, lint.
Chinin, quinquina, cinchona.
Chlor, chlorin.
Chlorkalk, chloride of lime.
Chlorsølv, muriate of silver.
Citron, lemon.
Citronsyre, citric acid.
Cognak, brandy.
Digel, crucible.
Dild, dill.
Dørslag, sieve, colander.
Eddike, vinegar.
Enebær, juniper.
Engelsk Salt, epsom salts.
Fennikelvand, fennel-water.
Fernis, varnish.
Fersken, peach.
Filtrerpapir, filtering papir.
Flonel, flannel.
Forbraaber, first running of a still.
Garverbark, owse.
Gibs, gypsum.
Gjær, yeast.
Glycerine, glycerine.
Guano, guano.
Gulerødder, carrots.
Gummi, gum-ara ic.
Guttapercha, Guttapercha.
Hamp, hemp.
Havresuppe, gruel.
Heliotrop, heliotrope, turnsole.
Helvedessten, lunar caustic.
Blodkop, cupping glass.
Honning, honey.
Humle, hops.
Husblas, gelatine.
Hvedeklid, wheat-bran.
Hvidløg, garlic.
Hyldeblomster, elder flowers.
Igle, leech.
Ilt, oxygen.
Ingefær, ginger.
Jern, iron.
Jernfilspaan, iron filings.
Jernilte, oxide of iron.
Jernvitriol, green vitriol.
Kakao, cacao.
Kali, potassium.
Do. kulsurt, carbonate of potash.
Kalmus, kalmia.
Kampher, camphor.
Kamferolie, camphor oil.
Kamferspiritus, spirits of camphor.
Kanel, cinnamon.
Karbolsyre, carbolic acid.
Kardemumme, cardamome.
Karse, pepper-wort, cress.
Klid, bran.
Klister, paste.
Kløver, clover.
Kobbervitriol, blue vitriol.
Kognak, brandy.
Kogsalt, common salt.
Kreosot, creosote.
Kridt, chalk.
Krusemynte, curled mint.
Kulpulver, char-coal powder.
Kulsyre, carbonic acid.
Kultjære, coal-tar.
Kvælstof, nitrogen.
Lak, lac.
Lakmus, litmus.
Lavement, injection.
Laurbærblade, bay leaves.
Ler, clay.
Lim, glue.
Linolie, linseed oil.
Lud, lye.
Ludkar, letch.
Malt, malt.
Malurt, wormwood.
Mariebad.
Margarin, margarine.
Moskus, musk.
Most, must.
Muskat, nutmeg.
Natron, soda.
Do. kulsur, carbonate of soda.
Nelliker, cloves.
Okker, ocher.
Olie, oil.
Omslag, cataplasm.
Opodeldok, opodeldoc.
Oxemarv, ox-marrow.
Paradiskorn, paradise-seed.
Parrafin, paraffine.
Peber, pepper.
Peberrod, horse-radish.
Petroleum, kerozene.
Phosphor, phosphorus.
Pibeler, pipe-clay.
Pilebark, willow-bark.
Pimpernelle, pimpinella.
Pimpsten, pumice.
Potaske, potassium.
Pastinak, parsnips.

Pomerants, bitter orange.
Polervox, polishing-wax.
Quillajabark, quillaja-bark.
Rhabarber, pie-plant
Reseda, mignonette.
Ribs, currant.
Rosenvand, rose-water.
Safran, saffron.
Salep, arrow-root.
Salmiak, sal ammoniac.
Salpetersyre, nitrous acid.
Saltsyre, muriatic acid.
Saltvand, salt-water.
Saugspaaner, saw-dust.
Schellak, shellac.
Selleri, celery.
Semoule, semolino.
Sennep, mustard.
Skinne, splint.
Soda, soda.
Spanskpeber, Guinea-pepper.
Sprit, spirit.
Staniol, stannine.
Styrtebad, shower-bath.
Sumach, sumach.
Surdeig, leaven.
Surkløver, oxalis.
Surkløversurt Salt, oxalate.
Surstof, oxygen.
Svinefedt, lard.
Svovlsyre, sulphoric acid.
Svovlsurt Salt, sulphate.
Terpentin, turpentine.
Tobak, tobacco.
Torskelevertran, cod liver oil.
Trippelse, brick-dust.
Trækul, charcoal.
Valle, whey.
Vandglas, water-glass.
Vinaand, spirit of wine.
Vineddike, vinegar.
Vinsten, tartar
Vinstenssyre, tartaric acid.
Vitriolsyre, vitriolic acid.

Vægt af en Bushel af forskjellige Produkter.

Boghvede	℔42	Hørfrø	56	Rug	56
Byg	48	Kløverfrø	60	Rugmel	50
Bønner	60	Løg	27	Stenkul	80
Ferskener tørr	28	Mais	56	Timothefrø	45
Hampefrø	44	" = Ax	68	Trækul (hard wood)	30
Havre	32	" = Mel	50	Æbler	28
Hvede	60	Poteter	60	Ærter	60

Hvedemel, 1℔ = 1 Kvart.
Maismel, 1℔2 Oz. = 1 Kv.
Smør, 1 ℔ = 1 Kv.
Loaf sugar, 1 ℔ = 1 Kv.
Hvidt og pulv. Sukker, 1℔ 1 Oz. = 1 Kv.
10 Æg = 1℔.
Mel, 8 Kv. = 1 Peck, 4 Peck = 1 Bushel.
16 store Spiseskefulde = ½ Pint.
8 do. do. = 1 Gill.
Et almind. Glas = ½ Pint.
Et alm. Vinglas = ½ Gill.
En Thekop = 1 Gill.
Et stort Vinglas = 2 Oz.
En Spiseskefuld = ½ Oz.
40 Draaber = 1 Theskefuld.
4 Theskefulde = 1 Spiseskefuld.

